

Antenne 2007

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Ton Nabben • Annemieke Benschop • Dirk J. Korf

ANTENNE 2007

ANTENNE 2007

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Ton Nabben - Annemieke Benschop - Dirk J. Korf
m.m.v. Floor van Bakkum en Jaap Jamin

Antenne 2007 (Jellinek Reeks, nr. 19) is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam, in opdracht van JellinekMentrum.

Universiteit van Amsterdam
Bonger Instituut voor Criminologie
Postbus 1030
1000 BA Amsterdam
www.bonger.nl
Tel : (+31) 020 525 3918
E-mail : bonger-fdr@uva.nl

JellinekMentrum
Postbus 3907
1001 AS Amsterdam
www.jellinek.nl
Tel : (+31) 020 408 77 75
Fax : (+31) 020 408 77 76
E-mail : preventie@jellinek.nl

Uitgave: Rozenberg Publishers (www.rozenbergps.com)
Omslagontwerp: Anne Toledo
Engelse vertaling samenvatting: Michael Dallas

Nabben T, Benschop A, Korf DJ (2008) *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 5170 892 9 / NUR 740

Trefwoorden: alcohol, tabak, drugs, uitgaan, trends, scholieren, preventie

© 2008, de auteurs.

INHOUD

I	intro	9
II	panel	23
III	schoolsurvey	99
IV	brugklassers.....	119
V	derdeklassers.....	131
VI	oudere leerlingen.....	149
VII	omgeving en middelengebruik	167
VIII	preventie indicatoren.....	175
IX	samenvatting	195
X	english summary	205
	bijlagen	
A	panel	215
B	schoolsurvey	229
C	brugklassers	239
D	derdeklassers.....	251
E	oudere leerlingen.....	271
F	omgeving en middelengebruik	289
G	preventie indicatoren	293
	muzieklexicon.....	301
	literatuur	305

I INTRO

stappers.....	11
1 een gecombineerde monitor	12
2 cijfers uit voorgaande Antennes	14
2.1 cafébezoekers.....	14
2.2 coffeeshopbezoekers	14
2.3 clubbezoekers	15
2.4 jongeren in de jeugdzorg.....	15
3 andere Amsterdamse cijfers	16
3.1 middelengebruik in de algemene bevolking	16
3.2 opiaatverslaafden.....	18
3.3 arrestaties.....	19
3.4 ongevallen.....	20
4 de volgende hoofdstukken	22

stappers

Het is zaterdagavond. Pepe klapt zijn laptop dicht. Hij steekt nog een sigaret op en controleert of hij alles bij zich heeft: muziek, sleutels, gsm... Hij kijkt op zijn horloge. Tijd om te vertrekken, over een uur moet hij draaien in de binnenstad. Het wordt een lange nacht en een turbulent weekend want... Een sms-bericht: WAAR BLIJF JE!. Pepe trekt snel zijn jas aan en loopt voor de zekerheid zijn zakken nog eens na. Weer een bericht. Een dj uit Berlijn. Slaapplek is geregeld voor morgenavond. Pepe trekt de deur dicht en huivert even als hij zich realiseert dat hij maandagochtend om half 7 in een Berlijnse club moet draaien. Binnen een etmaal is hij al in het technomekka van Europa.

In een flatcomplex in Noord ergens op vijf hoog stijgt de feestkoorts. De stapkliek van Angel heeft al voorpret. Vannacht is er een fetisjfeest in de periferie van Amsterdam. De meisjes bewonderen hun creaties van lustig lak, leer en latex. Ze dragen sexy décolletés en laarzen tot aan de liezen. "Mooie stoutfit" zegt een jongen op droge toon tegen een vriendin van Angel. "Waar stop jij je drugs?", vraagt een meisje aan haar vriendin. "Ik doe niet aan drugs", zegt ze met een stalen gezicht, en tikt demonstratief met haar zweepje tegen haar laars. Een jongen stopt met veel gehannes een Flügelflesje met GHB en wat pillen in zijn onderbroek. De voordeurbel klinkt. Het is de vader van Angel. "Ha, daar is onze Bob. Onze fetisjBob", grapt de jongen. Het gezelschap komt in beweging en wringt zich langzaam naar buiten. Het harde neonlicht van de flatgalerij schittert fel op de zwart en rood uitgedoste latexmeisjes. Angels gedachten zijn al bij het feest. "Kom nou Angel", hoort ze vanuit de lift. Ze loopt snel haar vrienden tegemoet. De liftdeuren sluiten soepel. Angel sluit voor een moment haar ogen en voelt plots de inslag van de pil onder haar schedel. De lift suist naar beneden.

Deze impressies zijn slechts een greep uit de talrijke en soms kleurrijke verhalen die we te horen krijgen van dj's, portiers, organisatoren, maar vooral van stappers. Wat hen bindt, is dat ze allemaal intensief deel uitmaken van het uitgaansleven. Hun verhalen tonen een wereld die zich voornamelijk afspeelt in de nachtelijke uren en die een spiegel is van het dagritme op school, de universiteit of het werk. Uit de verhalen leiden we af dat het Amsterdamse uitgaansleven wordt bevolkt door stappers die lekker in hun vel zitten, plezier willen maken en de bloemetjes soms eens flink buiten zetten. Voor een paar uur dan, want de Amsterdamse stapper staat er ook om bekend dat hij pas laat op gang komt. Het is niet uitzonderlijk dat clubs op zaterdagavond rond een uur of één nog niet eens voor de helft zijn gevuld.

Stappen betekent uitgaan; samen lol beleven en niet moeilijk doen. Stappen gebeurt soms spontaan, maar is evengoed een geplande activiteit. En wie uitgaat, doet dat zelden met tegenzin. Er zijn stappers van diverse pluimage: hip, house, homo of hiphop. En er zijn drugsvrije stappers én stappers die bijna nooit nuchter zijn. De grootste groep zit daar ergens tussen in. Zij laten hun druggebruik afhangen van de setting of de (vrienden)groep met wie ze zijn. Bovendien laten veel stappers ook ruimte voor het toeval. En misschien is dat wel het meest spannende element van stappen: dat je niet weet wat de nacht verder brengen zal.

1 een gecombineerde monitor

Sinds 1993 beschrijft Antenne op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens trends en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. De multi-methodische onderzoeks aanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren.

In de **panelstudie** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van interviews met een panel van insiders. Hierbij richten we ons vooral op het uitgaansleven. De nadruk ligt op trendsetters uit verschillende club- en partyscenes. Dit zijn degenen die voor het eerst met nieuwe middelen experimenteren, of waar 'oude' middelen voor het eerst weer in zwang raken. Trendsetters zijn ook degenen bij wie zich het eerst een dalende populariteit van een bepaald middel of een bepaalde manier van gebruik aandient. De panelleden uit het clubcircuit zijn innoverende consumenten met een sterk besef van de vergankelijkheid van trendmatigheden en zij kunnen snel switchen tussen scenes en locaties. In hun netwerken bevinden zich relatief veel economisch en cultureel succesvolle twintigers en dertigers. De partygangers zijn over het algemeen jonger en doorgaans lager opgeleid. Een deel van de partyscene bezoekt ook kleinschalige feesten in tunnels, gebouwtjes, schuurtjes of braakliggende terreinen. Daarnaast richt de panelstudie zich op buurt- en probleemjongeren. Hier verlopen ontwikkelingen anders en gaat het ook om andere middelen. In plaats van 'party drugs' gaat het bij deze jongeren vooral om cannabis en 'straatdrugs' (zoals gekookte coke of crack).

De panelstudie rapporteert over geruchten, signalen en trends in Amsterdamse jongerenculturen, maar precieze cijfers ontbreken in dat deel. Cijfers vormen daarentegen de kern van de **survey**. De survey levert aantallen, gemiddelden en percentages over middelengebruik in specifieke jongerengroepen. Aan de hand van de surveys krijgen we een beeld van de mate waarin nieuwe trends die waargenomen worden via de panelstudie zich voordoen bij andere groepen

jongeren. In 2007 is voor de zesde maal een survey gehouden onder middelbare scholieren. In voorgaande jaren waren ook 'risicogroepen' onderwerp van de survey: jongeren waar het middelengebruik naar verwachting wat hoger ligt dan bij de jeugd in het algemeen. Cafébezoekers, coffeeshopbezoekers, clubbezoekers en jongeren in de jeugdzorg zijn in Antenne meermaals onderzocht.

De **preventie indicatoren** zijn cijfers over informatie- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs. Dit noemen we indicatoren omdat het secundaire informatie over markt of gebruik betreft of informatie is die afkomstig is van een selecte groep gebruikers. Dit neemt niet weg dat deze informatie aanwijzingen kan verschaffen over veranderingen in middelengebruik en verschuivingen in de drugsmarkt, waar preventie op kan inspelen.

De gegevens uit de verschillende onderdelen van Antenne schetsen samen een beeld van ontwikkelingen op de drugsmarkt. De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema onderscheiden we vier elkaar opeenvolgende fasen. De vierde fase van dalende populariteit kan, na kortere of langere tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

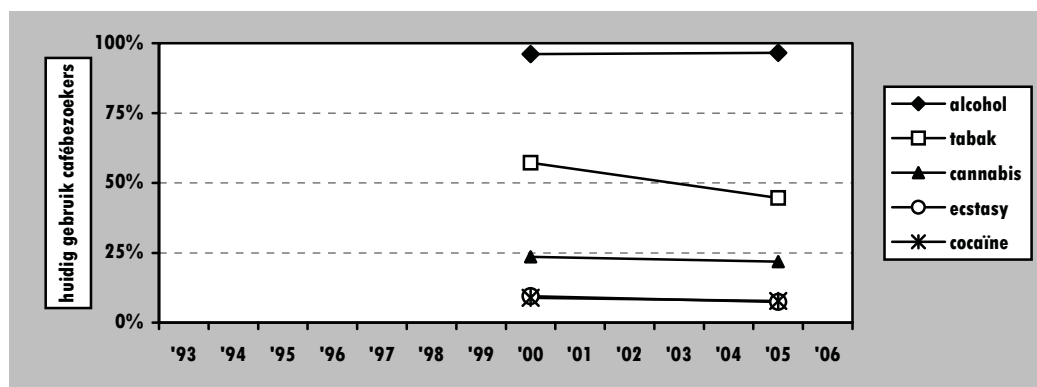
fase	antenne onderdeel
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral clubbezoekers) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral scholieren) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

2 cijfers uit voorgaande Antennes

De cijfers en trends uit de surveys onder cafébezoekers, coffeeshopbezoekers, clubbezoekers en jongeren in de jeugdzorg van eerdere jaargangen van Antenne worden in dit inleidende hoofdstuk kort weergegeven. We richten ons hierbij op het huidige gebruik (afgelopen maand). Resultaten van voorgaande scholliensurveys komen later in deze rapportage aan bod.

2.1 cafébezoekers

Bezoekers van mainstream, hippe, homo en studentencafés in de binnenstad van Amsterdam zijn in 2000 en 2005 onderzocht.¹ In 2005 was er niet één cafébezoeker die nog nooit alcohol had genuttigd en op een enkeling na was iedereen huidige drinker. Minder was de helft was huidige roker en één op de vijf was huidige blower. Het huidige ecstasy- en cocaïnegebruik was vrijwel gelijk aan elkaar en bedroeg minder dan 10%. Het middelengebruik onder de cafébezoekers was in 2005 grotendeels hetzelfde als in 2000. Belangrijkste uitzondering hierop was het gebruik van tabak: het aandeel rokers liet in vijf jaar een flinke daling zien.

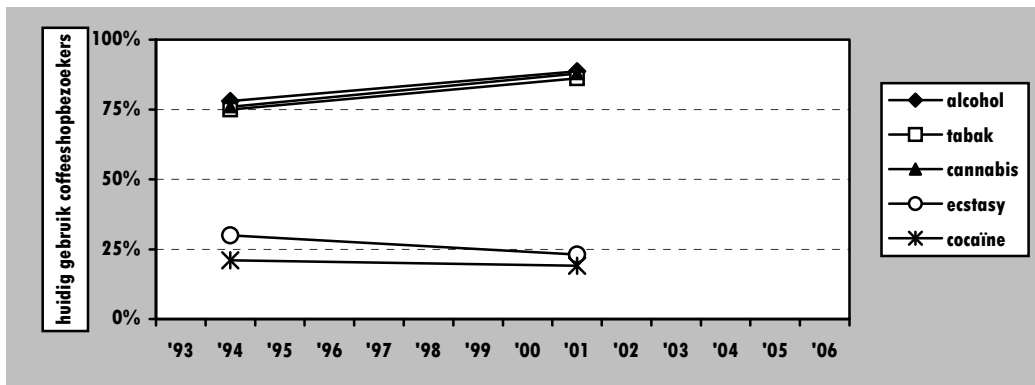

2.2 coffeeshopbezoekers

De coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne tweemaal onderzocht.² In 2001 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige roker, drinker, of blower. Ongeveer een kwart behoorde tot de huidige gebruikers van ecstasy en een vijfde was huidige cocaïnegebruiker. Gebruik van alcohol, tabak en cannabis steeg tussen 1994 en 2001; het gebruik van ecstasy en cocaïne bleef vrijwel gelijk.

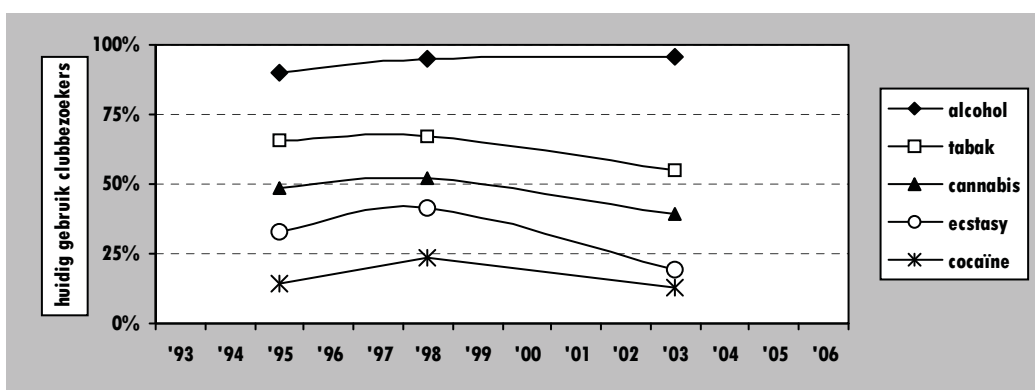
¹ Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006).

² Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002).

2.3 clubbezoekers

Clubbezoekers waren driemaal onderwerp van de Antenne survey.³ In 2003 waren bijna alle clubbezoekers huidige drinker, ruim de helft huidige roker en vier op de tien huidige blower. Eén op de vijf was huidige ecstasygebruiker en één op de zeven huidige cocaïnegebruiker. In het algemeen lag het middelengebruik in 1998 boven of op het niveau van 1995. En in 2003 onder of op het niveau van 1998. Het huidige gebruik van tabak, cannabis, ecstasy en cocaïne daalde tussen 1998 en 2003. Deze daling was het sterkst bij ecstasy. In het gebruik van alcohol zagen we echter geen afname.

2.4 jongeren in de jeugdzorg

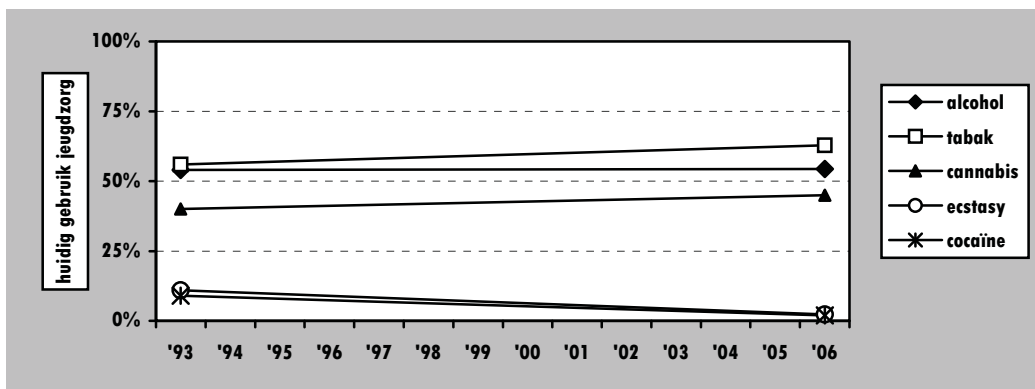
In 1993 zijn 'probleemjongeren' van het Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) onderzocht. In 2006 waren dat jongeren van jeugdzorginstelling Spirit.⁴ Van deze jongeren was een kleine meerderheid

³ Korf, Nabben & Schreuders (1996b); Korf et al. (1999b); Korf, Nabben & Benschop (2004).

⁴ Korf & Van der Steenhoven (1994); Nabben, Korf & Benschop (2007).

huidige drinker, bijna tweederde huidige roker en bijna de helft huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy of cocaïne (2%) was gering.

Vanwege de lange tussenliggende periode en de verschillende instanties moeten we de term 'trend' hier voorzichtig hanteren. Vergelijking van de twee surveys laat voor 2006 echter wel duidelijk lagere cijfers zien wat betreft ecstasy- en cocaïnegebruik. Het aandeel huidige rokers was in 2006 iets groter; het aandeel huidige drinkers en blowers bleef gelijk.

3 andere Amsterdamse cijfers

Daar waar Antenne zich richt op de jongere bevolking, geven andere cijfers een breder beeld van middelengebruik. Naast cijfers over middelengebruik in de algemene bevolking, zijn dat gegevens over de methadonverstrekking, arrestaties voor overtreding van de Opiumwet en drugserelateerde ongevallen. Hieronder een kort overzicht.⁵

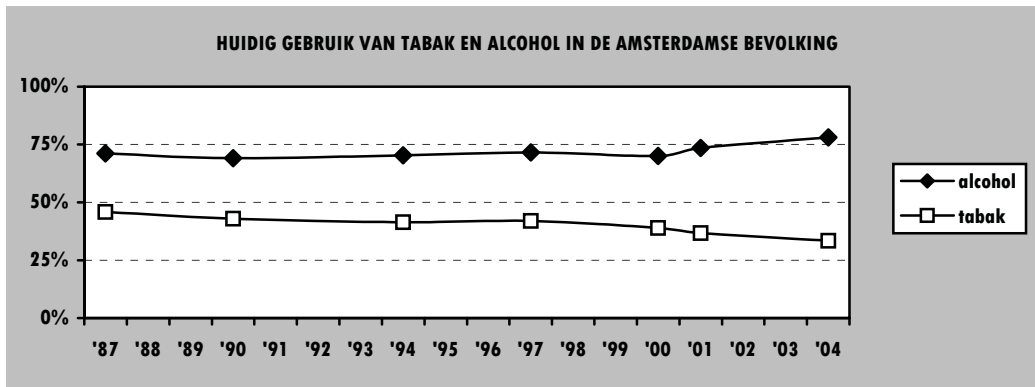
3.1 middelengebruik in de algemene bevolking

In het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) is tussen 1987 en 2001 vijfmaal het gebruik van legale en illegale drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.⁶ De Amsterdamse Gezondheidsmonitor GGD Amsterdam leverde in 1999/2000 en 2004 cijfers over roken, drinken en druggebruik bij de algemene Amsterdamse

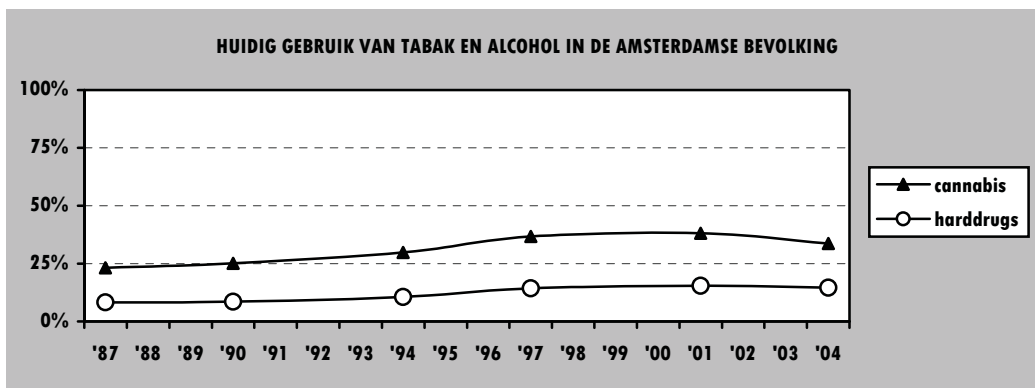
⁵ Deze cijfers zijn in voorgaande Antennes grotendeels terug te vinden. Daar waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

⁶ Abraham, Kaal & Cohen (2003).

bevolking van 16 respectievelijk 18 jaar en ouder.⁷ In onderstaande grafiek zijn de gegevens van deze onderzoeken gezamenlijk weergegeven. Op basis van de gegevens uit 2004 is een derde van de Amsterdammers een roker en ongeveer 80% een drinker. Vergeleken met de gezondheidsenquête van 1999/2000 is het aandeel rokers gedaald, maar nam het aandeel drinkers juist toe.

Het ooit-gebruik van cannabis en harddrugs⁸ nam tijdens de jaren negentig gestaag toe, maar de laatste jaren lijkt er sprake te zijn van een kentering. In 2004 had een derde van de Amsterdammers ooit wel eens geblowd en ongeveer één op de zes ooit wel eens harddrugs gebruikt.

Vorig jaar is de nieuwste versie van het NPO gepresenteerd.⁹ In deze publicatie zijn echter alleen landelijke cijfers terug te vinden. Daaruit blijkt een stabilisatie

⁷ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006).

⁸ Cocaine, heroine, amfetamine of ecstasy. Voor de NPO gegevens (1987-2001) tevens hallucinogenen, inclusief paddo's. De vergelijking van de gegevens is daarom ook lastig.

⁹ Rodenburg et al. (2007).

van het gebruik van soft- en harddrugs en een daling in het roken van tabak. Of deze recente trends ook voor de Amsterdamse bevolking gelden is niet bekend.

Uit twee rapporten met speciale aandacht voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers uit 2002 en 2006 blijken – in vergelijking met de autochtone Nederlandse Amsterdammers – de Surinamers iets vaker te roken, maar veel minder vaak te drinken. Hetzelfde geldt voor Turken; met name de mannen. Bij de Marokkanen is zowel het aandeel drinkers als het aandeel rokers fors kleiner.¹⁰

Uit een studie naar middelengebruik onder mbo scholieren in Amsterdam van 2005 komt naar voren dat, in vergelijking met de algemene bevolking van 12 jaar en ouder, deze specifieke groep 16-19 jarigen minder vaak huidige drinkers zijn (59%), maar meer ervaring hebben met cannabis (45% ooit-gebruik).¹¹

3.2 opiaatverslaafden

Op basis van de registraties van verstrekking van opiaten (methadon en medische heroïne) publiceert de GGD Amsterdam regelmatig schattingen van het aantal opiaatverslaafden in Amsterdam. De meest recente schatting uit 2004 komt neer op 3500 á 4000 opiaatverslaafden.¹² In dat jaar ontvingen 2660 patiënten via CAD/Jellinek, huisarts of GGD methadonbehandeling en kregen 1157 verslaafden in de politiecel methadon verstrekt. De schattingen van het aantal opiaatverslaafden laten al jaren een daling zien. De schatting op jaarbasis is in 15 jaar gehalveerd. Dit komt vooral door het wegblijven van buitenlandse of buitensteedse verslaafde 'toeristen' (verslaafden die korte tijd in Amsterdam verblijven). De belangrijkste verandering in de samenstelling van de populatie is echter de stijging van de leeftijd. De doorsnee leeftijd van methadoncliënten stijgt ongeveer een jaar per jaar: van 28 in 1985 naar 45 in 2004. Er komen weinig jonge opiaatverslaafden bij.¹³

3.2.1 spuitenuitruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziekten als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schone nieuwe. Met de daling van het aantal drugsverslaafden, is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Ook blijken de nog bestaande verslaafden hun

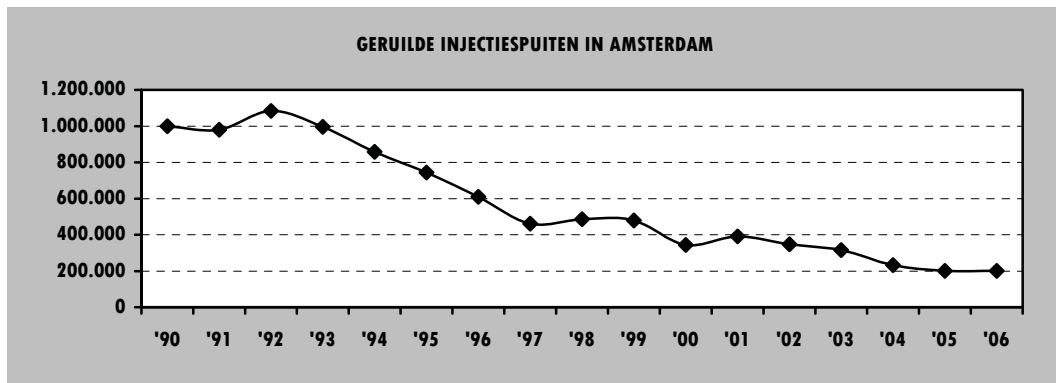
¹⁰ Dijkshoorn (2002); Dijkshoorn (2006).

¹¹ Stolte, Schilthuis & Van der Wal (2005).

¹² Afhankelijk van de schattingsmethode. Via kwartaalberekening = 3491, via jaarberekening = 3928.

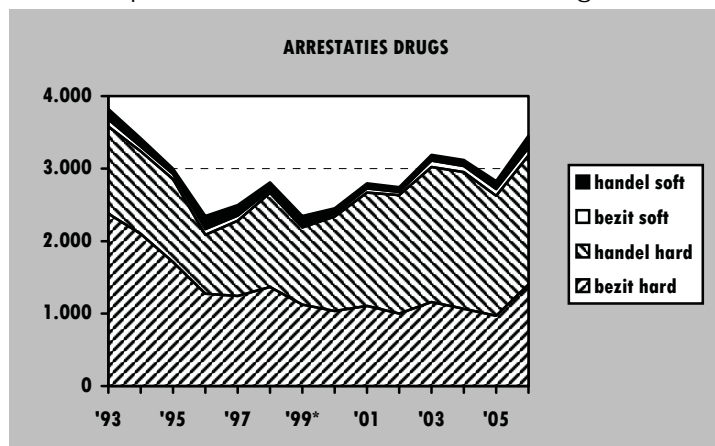
¹³ Van Brussel & Buster (2005).

drugs minder vaak te injecteren. Het aantal geruilde spuiten is afgenomen van meer dan een miljoen begin jaren negentig naar 20.000 in 2006.¹⁴

3.3 arrestaties

In 2006 werden in de regio Amsterdam-Amstelland 3.452 arrestaties verricht in verband met overtreding van de Opiumwet.¹⁵ De meeste aanhoudingen betroffen bezit van of handel in harddrugs. Let wel: een persoon kan meerdere malen gearresteerd zijn. Deze cijfers gaan dus niet over unieke personen. Het grootste gedeelte van de arrestaties in de regio vond plaats Amsterdam zelf.

De politiecijfers weerspiegelen vooral prioriteiten in beleid en handhaving. De nadruk ligt hierbij duidelijk eerder op harddrugs dan op softdrugs. Een stijging of daling in het aantal aanhoudingen hoeft niet te duiden op toename of afname in bezit, handel, of zelfs gebruik van drugs in Amsterdam. Het aantal aanhoudingen in verband met softdrugs was de laatste jaren zeer stabiel. Elk jaar vonden er zo'n 100 á 200 van dergelijke arrestaties plaats. In 2006 is dat aantal licht gestegen: in totaal ging het om 274 aanhoudingen voor bezit of handel van softdrugs.

¹⁴ O+S (2007) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl.

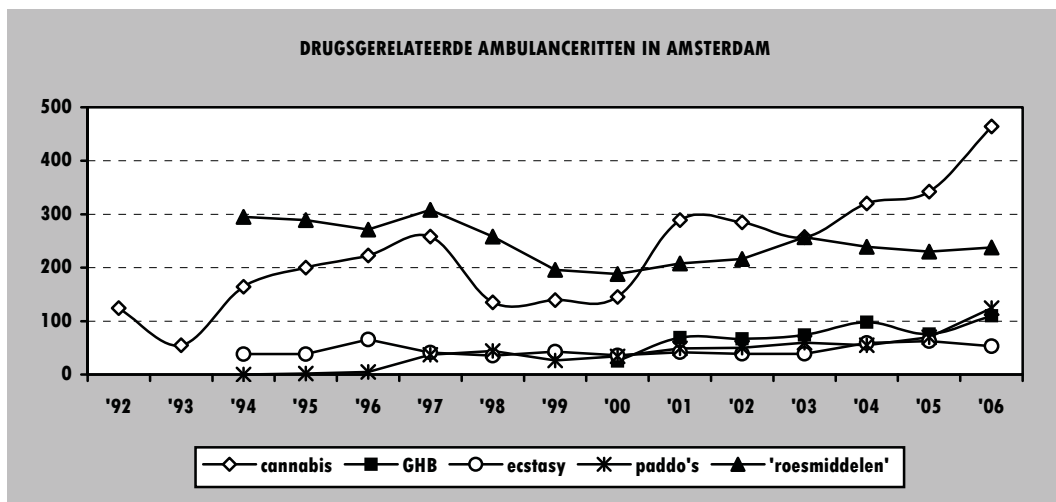
¹⁵ Daarnaast zijn er 13 aanhoudingen verricht in verband met drugs- of drankoverlast.

O+S (2007) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl. Let op: voor 1999 t/m medio november!

Dit kan waarschijnlijk worden verklaard door een toename van het aantal ontmantelingen van hennepkwekerijen.¹⁶ Het aantal arrestaties in verband met handel in harddrugs lijkt na een korte dip in 2005 weer verder te stijgen. Ook het aantal aanhoudingen voor bezit van harddrugs laat een plotselinge stijging zien van 970 in 2005 naar 1.401 in 2006. Hier speelt vooral de toename van het aantal 'zero tolerance' politieacties op party's en in clubs een rol.

3.4 ongevallen

De GGD Amsterdam registreerde in 2006 een totaal van **3.183** interventies van de Centrale Post Ambulancevervoer (CPA) in verband met het gebruik van alcohol en drugs.¹⁷ Dit kunnen zowel gevallen zijn geweest van mensen die onwel werden door alcohol- of druggebruik, als ongelukken onder invloed. Zoals gebruikelijk is het grootste deel gerelateerd aan **alcohol**; maar liefst 2.134 ambulanceritten.¹⁸

Het aantal **cannabis**gerelateerde ritten laten een vreemde dip zien vóór de eeuwwisseling. Over de lange termijn ontwaren we een gestage toename. In 2006 waren er 464 ongevallen in verband met cannabisgebruik. Een flinke toename ten opzichte van het jaar daarvoor. Een kwart van deze cannabisongevallen werd veroorzaakt door het eten van spacecake.

Er waren 238 ongevallen als gevolg van het gebruik van **'roesmiddelen'** (heroïne, cocaïne, slaap- en kalmeringsmiddelen) in 2006.

¹⁶ Wouters, Korf & Kroeske (2007).

¹⁷ Dubbeltellingen door combinaties van meerdere middelen zijn mogelijk.

¹⁸ O+S (2007) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl.

Het aantal ambulanceritten met betrekking tot **ecstasy** (53 in 2006) schommelt al tien jaar rond de 50 per jaar.

GHB-gerelateerde ongevallen laten vanaf de verschijning hiervan in 2000 een licht stijgende trend zien. In 2006 werden 110 ambulanceritten in verband met GHB geregistreerd.

Ongevallen als gevolg van het gebruik van **paddo's** verschenen eind jaren negentig ten tonele. Tussen 2004 en 2006 is het aantal geregistreerde ambulanceritten in verband met paddogebruik verdubbeld: van 55 naar 124.

In 2007 publiceerde de Amsterdamse GGD een onderzoek dat was uitgevoerd naar aanleiding van de vondst van 'paddorepen' op Schiphol.¹⁹ Hierin is meer gedetailleerde informatie te vinden over de ambulanceritten van 2005.

Bij alcoholritten is het slachtoffer vaak ouder dan 25 jaar en is er meestal sprake van lichamelijke klachten en verwondingen. De ongevallen vinden niet alleen plaats in cafés in het centrum, maar ook daarbuiten en op privé-adressen.

Bij cannabis en paddo's zijn de slachtoffers vaak jonge buitenlandse toeristen die in het centrum van Amsterdam op straat of in de horeca onwel worden. Slachtoffers van paddo-incidenten vertonen vaker psychische klachten (angst, psychose, verwarring, agressie), terwijl het bij cannabis-incidenten vaker om verminderd bewustzijn en misselijkheid gaat. In beide gevallen is eerste hulp van het ambulancepersoneel ter plaatse meestal afdoende en is opname in het ziekenhuis niet nodig.

Ongevallen met ecstasy en GHB vinden meestal in het weekend plaats. Slachtoffers komen relatief vaak van buiten Amsterdam. Slachtoffers van GHB zijn ouder dan ecstasyslachtoffers. Bij deze middelen is vervoer naar het ziekenhuis vaak noodzakelijk. En hoewel de meeste gevallen opgelost kunnen worden op de spoedeisende hulp, eindigt zo'n 15% á 20% zelfs op de intensive care.

3.4.1 drugsdoden

In 2006 zijn **21** personen overleden na druggebruik (overdosis). Er waren daarnaast 9 drugsdoden ten gevolge van een hiv-infectie en 49 sterfgevallen met andere doodsoorzaken.²⁰

¹⁹ Buster & Van Brussel (2007).

²⁰ Dit zijn bijvoorbeeld suicides waarbij drugs gebruikt werd of fatale ongevallen onder invloed van drugs. O+S (2007) via www.os.amsterdam.nl.

4 de volgende hoofdstukken

Nadat we in dit hoofdstuk de voorgaande Antennes en andere Amsterdamse gegevens in vogelvlucht hebben beschreven, gaan de volgende hoofdstukken in op de trends in alcohol en druggebruik onder jonge Amsterdammers in 2007. De resultaten van de panelstudie – interviews met insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld en buurt- en probleemjongeren – worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. De bevindingen van de survey onder scholieren in het voorgezet onderwijs beslaan verscheidene hoofdstukken. In **hoofdstuk III** worden de achtergrondgegevens van de totale onderzoeksgroep gepresenteerd. Vervolgens wordt het middelengebruik van drie afzonderlijke groepen scholieren besproken in **hoofdstuk IV** (brugklassers), **hoofdstuk V** (derdeklassers) en **hoofdstuk VI** (oudere leerlingen). Daarna zoeken we naar verbanden tussen middelengebruik en omgeving (familie en leeftijdgenoten) in **hoofdstuk VII**. De preventie indicatoren – gegevens over informatie- en adviesvragen, voorlichtingscontacten en testuitslagen – komen aan bod in **hoofdstuk VIII**. In **hoofdstuk IX** (Nederlands) en **hoofdstuk X** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde (achtergrond)informatie over het panel en tabellen met cijfers van de survey en preventie indicatoren zijn te vinden in de **bijlagen**. Tot slot is achter in dit rapport een **muzieklexicon** en lijst met geraadpleegde **literatuur** opgenomen.

II PANEL

het Amsterdamse uitgaanscircuit	25
1 het panel	25
2 uitgaanscircuit (nachtlevens)	2
2.1 selfactoren	30
2.2 leefstijlen en smaaksferen	32
2.3 vrijetijdsbesteding	34
2.4 mode	36
2.5 setting en muziekstijlen	39
2.6 beoordeling van het uitgaanscircuit	4
3 middelengebruik	49
3.1 alcohol	50
3.2 tabak	53
3.3 cannabis	54
3.4 cocaïne	55
3.5 ecstasy en ecstasyachtigen	66
3.6 amfetamine	1
3.7 narcosemiddelen	3
3.7.1 GHB	74
3.7.2 ketamine	77
3.8 psychedelica	9
3.8.1 paddo's	79
3.8.2 LSD	79
3.8.3 overige psychedelica	80
3.9 overige middelen	80
3.10 combigebruik multigebruik en gezondheidsrisico's	81
4 buurt en probleemjongeren	85
4.1 buurtjongeren	86
4.2 probleemjongeren	91
5 conclusies en trends	92
5.1 trends op de uitgaansmarkt	92
5.3 trends op de alcohol en drugsmarkt	93

het Amsterdamse uitgaanscircuit

Het Amsterdamse uitgaansleven draait op volle toeren. De stad verandert elk weekend in een muzikaal paradijs van jazz, latin, electro, techno, reggae, house, pop, rock en soul. Het zijn de bekendere muziekstijlen uit een schier oneindig aanbod. Want wat te denken van dubstep, favela funk of balkan beats, dat erg succesvol is bij de groeiende groep Oost-Europeanen. De muziekprogrammering van de Melkweg en Paradiso is een belangrijke graadmeter voor het huidige Amsterdamse uitgaansklimaat – en die geeft aan dat de muzikale bakens worden verzet. Ondanks het feit dat jazz sound, hiphop en reggaeton floreren, verliest het urbangegenre terrein ten faveure van house, pop(trash) en andere muziekstromingen. Met name de grote clubs programmeren minder urban.

Hoewel het nachtleven bloeit, missen sommigen de gekkigheid en het avontuur. Zij vinden alles voorgekookt en geforceerd aandoen. Frappant is dat het alternatieve circuit, dat in de jaren tachtig vooral werd geassocieerd met kraken en maatschappelijk verzet, nu eerder een trendsettend imago tracht te verwerven. Wie denkt aan de vuige speedtijd, toen punks met hanenkammen, leren jasjes en veiligheidsspelden opruiende taal uitsloegen, heeft het mis. Er is eerder sprake van een 'nouvelle vague' mentaliteit van 'beschaafd losgaan'. De echte freaks en smaakmakers worden node gemist. Het huidige hippe publiek is eerder introvert. Zelfs op de dansvloer blijven groepjes elkaar aankijken en worden er onderling veel gesprekken gevoerd. Dit ontlokte bij een Londenaar die net in Amsterdam is komen wonen de verbaasde reactie: "Why is nobody dancing!?" De opmerking van een buitenstaander kan soms treffend zijn. Er wordt inderdaad soms meer gekletst dan gedanst en meer naar gsm-schermpjes gekeken dan geflirt. Toch zijn de publieksgroepen minder sterk afgebakend. Er is al enige tijd sprake van een voortschrijdende grenserving tussen de smaakculturen in het uitgaansleven. Homo's en hetero's lopen meer door elkaar, evenals liefhebbers van zwarte én witte muziekstijlen. De huidige trendsetter surft tussen het overstelpende culturele aanbod dat Amsterdam te bieden heeft. Een expositie of pre-party ter ere van Andy Warhol wordt afgewisseld met een opwindende use'n, een bezoek aan een nieuwe feestlocatie ergens in de periferie of aan een kunstzinnig festijn in een 'problematische' volkswijk.

1 het panel

In Antenne 2007 doen we verslag van de zevenentwintigste (t_{27}) en achtentwintigste (t_{28}) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2007. Het

huidige panel telt **35 panelleden** die **44 netwerken** vertegenwoordigen, verdeeld over drie clusters. Zie ook bijlage A.

- Het **uitgaanscircuit** is met 28 panelleden en 37 netwerken het grootste cluster. De panelleden hebben voornamelijk zicht op drie segmenten: **dance** (N=1.150), **urban** (N=450) en **mix** (N=400). In het derde segment bevinden zich netwerken/scenes die (ook) van andere muziekgenres houden (pop, rock, balkan beats e.d.) en/of een specifieke groep vertegenwoordigen (homo's, vriendengroepen of cafésscenes).
- Het tweede cluster betreft **buurtjongeren** (5 panelleden en 5 netwerken). Deze jongeren worden vertegenwoordigd door panelleden die werkzaam zijn als (ambulante) jongerenwerker of veldwerker. Zij hebben kennis van straatculturen in de buurt en onderhouden frequent en intensief contact met jongerencliques die een deel van hun vrije tijd buitenshuis in de eigen woonbuurt en daarbuiten doorbrengen.
- **robleemjongeren** (2 panelleden en 2 netwerken) vormen het derde en tevens kleinste cluster. Zij worden vertegenwoordigd door een veldwerker en een maatschappelijk werker die contacten onderhouden met o.a. zwerfjongeren en jonge harddruggebruikers in de Amsterdamse binnenstad.

Het panel bestaat uit leden die primair en/of secundair contact hebben met netwerken en publieksgroepen. We spreken van een primair contact wanneer een panellid zelf deel uitmaakt van een netwerk, scene of vriendengroep. Een panellid dat over inside-informatie beschikt kan gedetailleerd en vanuit een microperspectief vertellen over bijvoorbeeld het middelengebruik.

Panelleden met een secundair contact bekleden professionele posities (glazenophaler, portier, dj, barbediende of programmeur) in het uitgaansleven of in de buurt. Clubmedewerkers en professionele veldwerkers hebben over het algemeen minder gedetailleerde informatie over een bepaald netwerk, maar kunnen wel veel vertellen over de verschillende stapculturen en groepen buurtjongeren. Een portier of bardame heeft een goede kijk op de verschillende sferen bij de publiekgroepen die de clubavonden bevolken, een dj weet weer meer over de uitgaanssfeer in de verschillende clubs.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk het uitgaanscircuit en het daarbij horende middelengebruik aan bod, gevolgd door de buurt- en probleemjongeren en hun alcohol- en druggebruik. We besluiten dit hoofdstuk met de conclusies en trends van de panelstudie.

Naast trends spreken we van geruchten, signalen en hypes.

geruchten signalen trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

2 uitgaanscircuit (nachtlevens)

Het hart van de panelstudie is het uitgaanscircuit. Het uitgaanspanel, een mix van fanatieke stappers en professionals, toont ons een boeiende staalkaart van het uitgaansleven. Het levert een schat aan informatie op over de uitgaansbeleving en voorkeuren voor mode, muziek, drugs en uitgaanssettings. Door het longitudinale karakter van de panelstudie blijven we goed op de hoogte van de laatste ontwikkelingen in het uitgaanscircuit: van nieuwe (club)programmeringen en feestlocaties tot en met nieuwe groepen die hun entree maken in het nachtleven.²¹ Dit als achtergrond voor het alcohol- en druggebruik. We komen ook te weten wie de voortrekkers zijn en welk sociaal en (sub)cultureel kapitaal wordt vertegenwoordigd.²² In alledrie de uitgaanssegmenten (dance, urban en mix) zijn trendsetters en trendvolgende groepen vertegenwoordigd. Ze vinden behalve in clubs ook hun weg in lounges, cafés en op party's. Een deel bezoekt ook de niet-reguliere feesten (underground-, anti-kraak-, thema- en afterfeesten).

nightlife dance urban en mix

Tijdens de houserevolte in de jaren negentig van de vorige eeuw verschoof de muziekprogrammering naar repetitieve elektronische muziek. De opkomst van de

²¹ Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance- en urbangenre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

²² Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeshops etc. te waarborgen noemen we geen namen van panelleden en horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over, of er een duidelijke link is met, het druggebruik op een desbetreffende locatie.

dj als ster heeft hier in belangrijke mate aan bijgedragen. Omdat in de afgelopen jaren ook het urbangenre een factor van betekenis is geworden, spreken we tegenwoordig eerder van dance en urban. De nu heersende stijlen binnen het genre **dance** zijn: (minimal) techno, hardcore, house, electro, trance, progressive, drum 'n bass en dubstep. In het clubcircuit wordt voornamelijk house, techno en electro gedraaid. Op de grote danceparty's worden bijna alle stijlen gedraaid, maar vooral ook hardcore en hardstyle, die als te extreem worden gezien voor de clubs. Tot het genre **urban**, dat op zwarte ritmes is geënt en minstens zo gevarieerd is, worden gerekend: hiphop, reggaeton, reggae, latin house, R&B, dancehall, latin (o.a. salsa en merengue) en jazz sound. Ten slotte rekenen we de (indie) rock, pop(trash), eclectisch en de clubavonden met jaren '80 en '90 muziekhits tot de **mix** categorie.

We schatten het aantal reguliere Amsterdamse locaties waar in het weekend kan worden uitgegaan en gedanst in totaal op ongeveer 75. Ongeveer de helft daarvan bestaat uit kleine (250-750 personen) of grote clubs (750-1.500 personen). Enkele grote clubs bieden een veelzijdige programmering die bijna alle muziekstijlen vertegenwoordigt. Een volgens kenners ijzeren uitgaanswet is dat een succesvol clubconcept hooguit twee tot drie jaar meegaat. Dan is het tijd voor vernieuwing. De kleine clubs leggen zich eerder toe op één muziekgenre en/of specifieke publieksgroep. De andere helft van de uitgaanslocaties bestaat uit een bonte verzameling van cafépodia, danscafés, studenten- en homocafés en zogenaamde broedplaatsen. Hier kunnen allerlei verschillende genres ten gehore worden gebracht.

We schatten het totaal aantal bezoekers dat op een gemiddelde zaterdagavond in Amsterdam gaat stappen op ruwweg 25.000-30.000 personen, grote houseparty's en events uitgezonderd. De panelleden hebben in totaal zicht op 25 locaties die de volle breedte van het Amsterdamse uitgaansleven dekken, maar met de nadruk op een innoverende programmering.

Amsterdamse events en festivals

Naast café- en clubbezoek houden veel uitgaanders hun stapagenda vrij voor belangrijke festivals of events als het jaarlijks terugkerende **Amsterdams Dance Event** (ADE), dat inmiddels tot ver over de eigen landsgrenzen bekend is. Duizenden dansminnende stappers kunnen in hetzelfde weekend terecht in alle grote discotheken en clubs om te luisteren naar (inter)nationale dj's die alle subgenres binnen dance laten horen. De **Museumn8** is eveneens een jaarlijks terugkerend spektakel. Tijdens dit weekend worden urban- en danceacts in grote en kleine musea geboekt. De **Dutch Fashion Week** is na enkele edities flink uit zijn voegen gegroeid. Een week lang worden er modeshows van Nederlandse couturiers georganiseerd. Het hip en vip publiek sleept zich van het ene naar het andere im-

portante modefeestje met soms wel duizend genodigden. De ontwerpers en hun gevolg mogen dan wel graag de bloemetjes buitenzetten, vooral de bekende vipfeesten zijn volgens fashionreporter Bram (94a) toonbeelden van formele stijfheid en koude kak. Hier geldt dezelfde wet als in de chique clubs met veel BN-ers; te veel 'modeprofi's' op een kluitje levert nog geen leuk feest op, tenzij er ook buitenstaanders aanwezig zijn.

contrasterende smaaksferen trendsettend vs. mainstream

Panelleden kwalificeren het uitgaanspubliek vaak als mainstream dan wel als trendvolgend of trendsettend.²³ Het mainstream uitgaanspubliek is qua mode en muzieksmaak eenvormiger dan de trendsetters, die meer vertegenwoordigd zijn in specifieke subculturen. Mainstream wil graag 'goud van oud' of hitgevoelige muziek horen.

Toch lijken de grenzen tussen trendsettend, trendvolgend en mainstream steeds minder scherp afgebakend. Er blijft weliswaar een onbetwistbare distinctie bestaan tussen de stapculturen, maar de grenzen zijn diffuser. Hoewel Amsterdam, net als elke andere grote stad, toonaangevende culturele avant-gardes heeft, lijken hip en mainstream steeds meer naar elkaar toe te groeien. Er is steeds minder sprake van een objectieve sociale hiërarchie met trendsetters die een 'exclusieve hipheid' genereren en trendvolgers die het in een verflauwde vorm absorberen. Hip wordt steeds meer een multi-interpretabel begrip met zowel commerciële als subculturele associaties. Ironisch is dat hip door de zelfverklaarde 'trendsettende elite' taboe is verklaard. Dit geeft al aan dat hip alomtegenwoordig is en in vele gedaanten verschijnt. Deze ontwikkeling valt het best te typeren als de 'mainstreaming van hip'. Ook de betekenisgeving en sociale functie van het stappen worden verschillend opgevat. We lichten dit in de volgende paragrafen toe aan de hand van set actoren (leeftijd, etniciteit, geslacht, opleiding en werk) en sociaal-culturele (muziek, mode, gadgets, communicatie, vrijetijdsbesteding), sociaal-economische (opleiding, inkomen, status) en sociaal-ecologische (setting, vervoer, dynamiek) verschillen.

Een belangrijk onderdeel van het uitgaansritueel blijft het leggen van contacten met gelijkgestemden en 'vreemden' die zich verbonden voelen binnen een homogene en 'parochiale smaaksfeer'.²⁴ Er bestaat vooral in de muziekscenes een krachtig verband tussen muziekbeleving, settingkeuze en de wijze waarop men

²³ Mainstream of trendvolgend: een geijkte doorsnee clubavond die veel publiek trekt. Werkt vaak volgens een beproefd recept. Trendsettend: een (nieuwe) clubavond die vanwege een innovatief concept een nieuw publiek trekt. De begrippen mainstream en trendsettend zijn soms discutabel aangezien het publiek of de clubprogrammering aan snelle veranderingen onderhevig kunnen zijn.

²⁴ Gadet (1999).

de vrije tijd met elkaar doorbrengt.²⁵ Het collectief of groepsgewijs ervaren van genotmiddelen leidt bij gebruikers tot nieuwe rituele interacties.²⁶ Ook het uitproberen van nieuwe middelen kan hierdoor worden versneld.²⁷

2.1 setfactoren

leeftijd

De gemiddelde leeftijd binnen de meeste uitgaansnetwerken ligt grofweg tussen 22 en 28 jaar. Veel stappers besteden een flink deel van hun vrije tijd aan uitgaan. Hieronder vallen clubs/discotheken, cafés, lounges, culiclubs en party's. Het uitgaansleven heeft zich de laatste jaren verder verspreid van het centrum (Rembrandt- en Leidseplein, Jordaan, Nieuwmarkt) naar andere buurten in de negentiende-eeuwse ring (Pijp en Staatsliedenbuurt). De leeftijdscategorieën van twintigers, dertigers en zelfs veertigers lopen vaak door elkaar. Jongere groepen behoren meestal tot opkomende nieuwe muziekscenes of nieuwe studentenlichtingen en oudere middelbare scholieren; de leeftijd ligt hier eerder tussen de 18 en 23 jaar. De meer urban georiënteerde stappers (scholieren, buurtjongeren, studenten) zijn over het algemeen wat jonger dan de jonge stappers die van dance houden.

De kinky-, fetisj- en homofeesten trekken een wat ouder publiek (25-40 jaar). Veel homo's gaan tot hun veertigste nog steeds intensief uit. Op de typisch Amsterdamse incrowd- en themafeesten ligt de gemiddelde leeftijd eveneens rond de dertig jaar. Op grote zomerse openluchtparty's als *ancevalley* en *ysteryland* zijn alle leeftijdscategorieën tot 35 jaar vertegenwoordigd.

ethniciteit

De meerderheid van de stappers (75%-100%) binnen het dancesegment is autochtoon. Toch wijzen sommige panelleden erop dat allochtone stappers steeds vaker naar dance-georiënteerde feesten gaan. De extremere varianten (hardcore, hardstyle, techno en underground) blijven echter overwegend wit. Dat geldt in belangrijke mate ook voor (indie)rock en het homocircuit (inclusief Europese en Amerikaanse toeristen). De grootste etnische diversiteit in het dancegenre is op houseavonden in trendy clubs te vinden. Het aandeel autochtonen bedraagt hier 60%-75% van de bezoekers. Slechts in één dancenetwerk zijn allochtonen in de meerderheid.

²⁵ Bennett (2000).

²⁶ Collins (2004).

²⁷ Hunt (2007).

De etnische blend in het urbansegment is gevarieerder, maar de meerderheid is vaak zwart of beige, zoals sommigen 'dubbelbloedjes' noemen. Het urban clubcircuit is een kleurrijke mix van Surinaamse, Marokkaanse, Antilliaanse, Aziatische, Afrikaanse, Latino én autochtone jongeren. Op de hiphop, R&B en latin house feesten voeren Surinaamse en Caribische jongeren (60%-70%) de boventoon. Turken gaan vooral naar feesten waar ook andere Turken komen.²⁸ Eenzelfde oriëntatie op de eigen etnische groep geldt in belangrijke mate voor Aziatische en Chinese jongeren. Hoeveel invloed een programmawijziging trouwens kan hebben blijkt na de drastische herprogrammering in de eel e . Minder urban en meer dance en pop leidde vrijwel onmiddellijk tot een grotere toeloop van jonge allochtonen in aradiso.

sekse

Jongens en mannen zijn op dancefeesten doorgaans in de meerderheid. De sekseverdeling is het minst evenwichtig in het commerciële en alternatieve partycircuit. Vooral een techno en hardcore programmering trekt meer mannen – soms oplopend tot 70% – dan avonden waar garage of house wordt gedraaid. Op trendy (dance) clubavonden met een gevarieerde muzikale programmering is de sekseverdeling echter nagenoeg gelijk. Soms zijn vrouwelijke bezoekers zelfs in de meerderheid. Ook op de fetisj- en kinkyfeesten is de sekseverdeling, mede door het hoge vaste partner gehalte, nagenoeg gelijk.

De verhouding tussen jongens/mannen en meisjes/vrouwen in het urban clubcircuit is ongeveer 60:40. Surinaamse en Nederlandse meisjes en vrouwen zijn sterker vertegenwoordigd dan Marokkaanse en Turkse.²⁹ Op trendy urbanfeesten komen meer Surinamers dan Turken en Marokkanen. De rolpatronen bij jonge moslims liggen het meest gecompliceerd. Met uitzondering van de mono-etnische feesten, participeren ze naar verhouding (nog) relatief weinig in het uitgaansleven. Hier komt langzaam verandering in omdat de urbanfeesten ook door Turkse en Marokkaanse meisjes worden bezocht.

Het is vanzelfsprekend dat het publiek van homofeesten grotendeels uit mannen f vrouwen bestaat, hoewel in alternatieve homoclubs zowel mannen als vrouwen komen. Overigens blijken jonge homo's in toenemende mate naar trendy heterofeesten te gaan en ook vaker deel uit te maken van hetero vriendenkringen. Er zijn een paar hetero netwerken waar het aandeel homo's 10%-25% draagt.

²⁸ Korf et al. (2007).

²⁹ Op de mono-etnische Marokkaanse feesten zijn Marokkaanse meisjes beter vertegenwoordigd. Zie: Nabben, uak & Korf (2005) en Korf et al. (2007).

2.2 Leefstijlen en smaaksferen

Het uitgaanscircuit bestaat uit allerlei subscenes met een eigen muzieksmaak, etnische samenstelling, settingkeuze en soms eigenaardige consumptiewaarden. Soms overlappen netwerken elkaar, ongeacht de verschillen. Netwerken blijven nooit stabiel en assimileren geregeld met andere scenes. Het uitgaanscircuit kan behalve de kernvariabelen (leeftijd, etniciteit en geslacht) ook worden ingedeeld in smaaksferen, die voor een belangrijk deel weer gekleurd worden door opleiding en beroep, genderpatronen, vrijetijdsbesteding, modestijlen en materiële en (sub)culturele waarden.

opleiding en beroep

De koopkracht van de gemiddelde Amsterdammer is lager dan het landelijk gemiddelde. Wanneer evenwel alleen gekeken wordt naar het inkomen van de werkende Amsterdammers, dan ligt dit weer boven het landelijke gemiddelde. In het stadscentrum liggen de inkomens en de koopkracht bovengemiddeld hoog in vergelijking met de omringende buurten.³⁰ Omdat Amsterdam wel vaart bij een florissante creatieve sector, houdt de stad hier in haar beleid rekening mee. Er worden nieuwe faciliteiten gecreëerd voor de creatieve sector. Een voorbeeld is de huidige conversie in het Wallengebied, waarbij door de gemeente aangekochte peeskamers voor een luttel bedrag ter beschikking worden gesteld aan jonge modeontwerpers. Het modesegment vertoont qua profiel zeker een sterke gelijkenis met de creatieve klasse. De Amerikaanse econoom Florida ziet de aanwezigheid en stimulatie van een brede creatieve klasse als een belangrijke impuls voor economische groei.³¹ Creatief talent genereert op termijn meer geld dan prostitutie, zo luidt de redenering. Veel uitgaansnetwerken behoren deels tot de creatieve klasse. Het creatieve potentieel zit vooral in netwerken die we classificeren als multiculti, homo, techno, hiphop, artistiek, alternatief en hip en vip. Het opleidingsniveau is vaak bovengemiddeld hoog. Het creatieve en innovatieve potentieel brengt ook een deel van de vrije tijd in de binnenstad door. Het bezoek aan cafés, lounges en clubs wordt afgewisseld met bezoek aan speciaalzaakken die zich onder andere richten op het culinaire, modieuze en muzikale segment.

Er nemen ook uitgaansnetwerken deel waarvan de leden werkzaam zijn, of een studie volgen, binnen de verzorgings-, diensten-, administratieve, detailhandel- en horecasector. Naar verhouding brengen ze minder tijd in de binnenstad door

³⁰ O+S (2007).

³¹ Florida (2002). De creatievelingen van Florida zijn ingedeeld in: de supercreatieven (de bedenkers); de o iens (de levensgenieters); de creatieve professionals (de uitvoerders en uitdragers).

dan de creatievelingen. Meestal wonen ze ook verder van het centrum af. Ten slotte zijn er de lager opgeleide staggroepen die eerder clubavonden en feesten bezoeken waar hardcore, hardstyle of R&B wordt gedraaid. Het publiek op techno- en alternatieve party's (tekno, psytrance en drum 'n bass) is doorgaans hoger opgeleid dan het hardcore publiek. Binnen het urbansegment zijn de stappers weer hoger opgeleid dan het publiek dat naar dancehall, R&B en reggaeton feesten gaat.

genderpatronen

Een substantieel deel van de stappers heeft geen vaste partner. In sommige netwerken loopt dit op tot driekwart van de stappers. Het krijgen van een vaste relatie gaat dan ook vaak gepaard met een afname van de stapfrequentie. Toch blijft het uitgaansleven belangrijk om nieuwe contacten te leggen. Jezelf opdoffen en je mooiste kleren aantrekken horen bij het uitgaansritueel. Plezier hebben met je vrienden of alleen, gek doen of flirten tijdens het dansen. Dit kan soms leiden tot schunnige taferelen. Nikki (93a) doelt hierop als ze het over 'Sjako-types' heeft. "Stuk voor stuk lieve jongens, maar bij elkaar is het een schreeuwende, zuipende en snuivende bende." Sommige nette meiden laten zich graag in met dit groepje mannen die niet zelden tot de dj-kaste kan worden gerekend.

De sfeer op urbanfeesten is eerder uitdagend en sexy. Soms is er volgens Sandy (92a) zelfs sprake van een 'geile sfeer' op de zwoele latin house feesten. "Veel meiden kleden zich kort, strak en bloot. Rokjes, broekjes en bh's laten soms weinig te raden over." Maar dat meisjes en jongens op urbanfeesten alleen maar op seks uit zijn, zoals soms wordt beweerd, berust op een hardnekkig misverstand. In de fotoreportage 'Voor het uitgaan' zegt een Surinaams meisje dat het al genoeg voldoening geeft wanneer ze het gevoel heeft dat ze iemand kan krijgen. Ze piekert er ook niet over om met een jongen te gaan schuren voor een drankje, ook al krijgt ze het gratis aangeboden.³² Toch valt niet te ontkennen dat het opzoeken van seksuele spanning een belangrijk onderdeel is van het stappen. Er zijn feesten die een extreme reputatie hebben en waar promiscue gedrag niet op voorhand wordt afgewezen. Op de -ornstar feesten en de hardere kinky of feesten, wordt soms vrij openlijk op het podium of tussen het publiek gesekst. Travis (106a), onder andere organisator van de beruchte feesten (2.500 bezoekers), windt er geen doekjes om. Dit porno getinte urbanfeest laat met zijn soms expliciete acts op het podium weinig te raden over. Het publiek (18-25 jaar, in doorsnee jonger dan op de -ornstar en asteland feesten) smult ervan: blote danseressen met voorbinddildo's of een pijp- ('pik de dick') of befcontest. Travis (106a): "Wij willen dat het publiek overtuigd wordt door de schaamteloze

³² 'Voor het uitgaan' door Aimée Kiene in de *ol s rant a zine*, 20 oktober 2007.

acts die écht zijn. Dit spreekt zich dan vanzelf weer door." De (seksuele) omgangsvormen creëren aparte codes die vaak alleen voor insiders begrijpelijk zijn. Maar ook dit is slechts een niche binnen het urbansegment. De meer sophisticated hiphopscene staat hier volgens Calvin (101a) juist haaks op. "Sexyness én blingbling passen eerder bij de partypeepstappers jonge bezoekers van de partypeep website ." Afgezien van deze distinctie zijn stappers over het algemeen van mening dat flirten en versieren er gewoon bijhoren tijdens het uitgaan, ongeacht welk feest het is. Hooguit verschillen de mores. Mannen op urbanfeesten bieden vrouwen bijvoorbeeld eerder een drankje aan dan op dancefeesten. De sfeer is volgens sommigen minder vrouwvriendelijk. Dit blijkt onder andere uit het aantal klachten van meisjes die zich onheus bejegend voelen door jongens. Hoewel mannelijke en vrouwelijke stappers zich niet altijd in even vleiende bewoordingen over elkaar uitlaten, zijn de omgangsvormen tussen de seksen meestal 'open minded'. Dit geldt in extremere mate vooral in het artistieke milieu en op bijvoorbeeld de clubfeesten, waar 'arty' homo, bi- en hetero vaak door elkaar lopen. Het daten via internet heeft er volgens sommigen in de homo-scene toe geleid dat de sfeer op feesten minder seksgericht en meer ontspannen is. Dit wordt over het algemeen als een positieve ontwikkeling gezien.

flirten en seks

"Gemengde homo- en heterofeesten zijn veel leuker. Het is gewoon spannender en leuker om met heteromannen of -vrouwen te dansen of lekker te zoenen met een vrouw terwijl haar vriendje staat toe te kijken. Uitgaan gaat om flirten en seksen. Er zijn geen duidelijke codes en het is niet voorbereid, zoals een date via gaydar.nl. Eigenlijk gaat het niet veel anders dan in de heteroscene. Je ziet iemand, je spreekt hem aan en je merkt wel of hij je leuk vindt of niet. Wel anders bij homo's is de redelijk algemene acceptatie van vreemdgaan. Partners weten dat vaak van elkaar en zijn er soms ook bij als het gebeurt. Het grote verschil is dat homomannen op dezelfde man kunnen geilen. Voor heterostelletjes is dat vaak toch moeilijk." (Jorg, stapper, 58a: t28).

2.3 vrijetijdsbesteding

uitgaan en vriendschappen

Alle netwerken hebben een link met het uitgaanscircuit. De banden en omgangsvormen zijn soms heel hecht, of juist wat lossier. Er is sprake van een sterke band wanneer de leden van een netwerk, dat onderdeel is van een grotere uitgaansscene, elkaar regelmatig en op wisselende locaties treft. Voorbeelden van dergelijke netwerken zijn de minimal (techno)-, gay-, psytrance-, hiphop- en hardcorescenes. Stappers komen niet alleen bekenden tegen op clubavonden, maar ook in cafés, kledingwinkels, eetgelegenheden, platenwinkels, etc. De sociale banden worden hechter naarmate men elkaar vaker tegenkomt, zowel

binnen als buiten het uitgaansleven. Soms ook zijn de netwerken heel fluide en de omgangsvormen oppervlakkig. Stappers komen elkaar vaker tegen op clubavonden, maar men is verder niet op de hoogte van wat de anderen in het dagelijkse leven doen. Andere netwerken daarentegen zijn weer zo hecht onderling bevriend dat ze behalve uitgaan ook gezamenlijke activiteiten plannen, bijna als een familie. In deze kringen wordt ook vaker het motto 'thuis is het nieuwe uitgaan' gebezigd.

Een greep uit de activiteiten die men soms met elkaar onderneemt: (thuis) films kijken, (uit) eten, muziek maken, bootje varen, computerspelletjes spelen, poolen in het café, winkelen of culturele uitstapjes maken. Het komt ook voor, zoals met poker, dat een nieuwe hype navolging vindt. Ook is er sprake van altruïsme. Men helpt elkaar met verbouwen, verhuizen of het zoeken naar een (nieuwe) baan of woning. Wie persoonlijke problemen heeft, vindt een luisterend oor bij een vriend(in). In veel netwerken is het niet vreemd wanneer ook buiten het uitgaan groepsactiviteiten spontaan ontaarden in druggebruik. Dit komt relatief vaak voor in hechte vriendenkringen. Saskia (95a): "Behalve afteren gaan we soms ook lekker koken of picknicken in het Amsterdamse bos. Toch komt er na het eten altijd weer een lijntje tevoorschijn."

De animo om te reizen is vaak erg groot. Fanatieke stappers hebben vaak een kosmopolitische inslag. Velen ondernemen – al dan niet gecombineerd met werk – korte stedentrips met vrienden. Ook 'feestweekends' in buitenlandse clubs en op festivals zijn populair. Berlijn scoort hoge ogen bij technoliefhebbers, Parijs en Brussel bij feesthomo's. Ibiza is bij iedereen geliefd die van hedonistische en hip-luxe feesten houdt. En soms blijft er ook nog genoeg geld over voor een verre reis naar een exotische bestemming.

internet

Het is voor 'internettuelen' misschien moeilijk voor te stellen, maar de aankondiging van een feest verloopt soms uitsluitend mond-tot-mond. Toch vormen virtuele vriendennetwerken als MySpace en Facebook bij de meeste stappers zeer populaire vrijetijdsbestedingen. Het spreekt stappers aan dat de afstand tot de artiesten kleiner wordt. De communitysites zijn soms zo zwaar gehypet, dat elke zichzelf respecterende stapper of dj met aspiraties zich intussen wel aangemeld moet hebben. Wie met zijn tijd mee wil gaan blijft middels mailinglijsten en gespecialiseerde sites op de hoogte van nieuwe feesten en ander hot uitgaansnieuws. Illustratief voor deze ontwikkeling is dat het ouderwetse flyereren flink is weggezakt in de clubscene. Wie internet niet als informatiebron gebruikt wordt in sommige kringen bijna niet meer serieus genomen. Toch vragen critici zich bij het bekijken van populaire sites wel eens af wie nou precies wie aan het promoten is. Er is ook sprake van een sterke democratisering van de muziekbusiness. Geavanceerde

muziekprogramma's zijn zo toegankelijk geworden, dat het volgens kenners nu ook voor een betrekkelijke muzikaleek mogelijk is om zonder professionele studio elektronische muziek in elkaar te knutselen. Of dit ook automatisch nieuwe muzieksterren oplevert, zullen we nog moeten afwachten, maar het is een feit dat internet de producers- en dj-scene sterk heeft veranderd. Als gevolg van technologische innovaties wordt er breder en afwisselender gedraaid. Dj Vince (76a): "Vroeger moest je veel tijd investeren om je platen te zoeken. Nu download je de meeste muziek via internet. Sommige dj's kunnen vier boekingen op een avond doen omdat op een paar cracks na bijna niemand meer met vinyl sjouwt." Een nieuw fenomeen zijn de 'gehypete tracks': muziekfragmenten uit succesvolle live-sets van bekende dj's die worden bewerkt en op internet gezet, waardoor het door de grote massa te beluisteren is. Tegelijk klinkt er ook kritiek van audiofielen op de matige mp3 geluidskwaliteit die het publiek voorgeschoteld krijgt.

Wie hoort hoeveel muziek en films van internet worden gedownload, begrijpt ook waarom de video- en muziekindustrie klaagt over financiële aderlatingen. In stap-netwerken circuleren ook veelvuldig bekeken en naar andere vrienden doorgestuurde hilarische (drugs)filmpjes die op outube staan.³³ Daarnaast is outu e ideaal voor de promotie van lokale sterren bij een groter publiek. Veel Amsterdamse homo's zijn trots op de jongens van The Bearforce 1 die dankzij outu e zijn doorgebroken.

populaire sites

Veel partysites zijn vooral op het weekend gefocust. Er zijn tal van recensies, impressies en fotosessies voor de 'silent majority'. Vaak bepaalt de muzikale smaak welke partysites favoriet zijn. Populaire dancesites zijn partyscene.nl, boomr.nl/dj-crew, partyflock.nl, beatfreax.com, link2party.nl en terrorworld.net. In de underground freeteknoscene is aliensonacid.nl een gesloten forum. Jonge urbanliefhebbers bezoeken vooral partypeeps2000.com en partyclick.nl bij het zoeken van feesten. Enterdexter.com en state.nl zijn serieuze hiphopsites. Calvin (101a) vertelt trots hoe hij met een groepje vrienden en rapliefhebbers de site mixin.nl oprichtte. In de homoscene floreren datingsites als gaydar.nl, gay.nl en chat-boy.nl ('Als je 3 uur 's nachts online bent weet je meestal wel waar je zin in hebt...'). Vooral na de feesten in het weekend draaien de datingsites op volle toeren.

2.4 mode

De modemarkt wordt vaak onderverdeeld in een luxe, industrieel en straatsegment.³⁴ De industriële mode varieert van dure designkleding uit de P.C. Hoof-

³³ Bijvoorbeeld het reclamespotje 'Say no to dirt' van sanitair bedrijf CWS.

³⁴ Crane (2000).

straat tot goedkopere kleding van modeketens als Zara of H&M. De meer autonome straatmode blijft echter een grote inspiratiebron voor ontwerpers van de luxe modemerken. De verschillen tussen design en vintage straatmode is volgens modewatchers in de afgelopen jaren eerder kleiner dan groter geworden. Clubs en discotheken zijn ideale locaties om de nieuwste (straat)modestijlen en rages te spotten. Naast de bekende modemerken en authentieke creaties is het een parade van modeattributen zoals brede leren riemen, zonnebrillen, opzichtige sieraden en tassen. Ook technologische gadgets behoren tot de standaard stapuitrusting. De panelleden spreken soms in geuren en kleuren over 'Gucci meisjes' en 'Paris Hilton types' die het liefst hun hondje nog zouden meenemen naar een club. Het exclusieve en chique segment valt zeker op in het uitgaansleven, maar clubs met een chique imago worstelen met hun identiteit. Ze moeten constant laveren tussen BN-ers – volgens sommigen 'de dood in de pot' – en 'casuals' of 'boeren' die maling hebben aan de exclusieve reputatie van een chique club. Ze hebben het tij mee, want de logotrend en de gelikte presentaties zijn over hun hoogtepunt heen. De invloed van bling en glitter is minder prominent aanwezig dan enkele jaren geleden.

De mode is getransformeerd tot flets matzwart of juist het tegenovergestelde, knallende kleuren. De 'alternatieve look' doet zich sterker gelden in het uitgaanscircuit. 'Nieuwe' modestijlen worden als gevolg van de aanhoudende populariteit van de seventies, eighties én nineties, telkens opnieuw in omloop gebracht. Onder twintigplussers zijn 'skinny jeans' ongekend populair. De snit is zo strak dat je de jeans nauwelijks aan of uit kan trekken. De huidige new wave of 'neo-punk' look, met veel fluor en heftige prints, doet sterk denken aan het punk-rock en new wave tijdperk uit de jaren tachtig. Sommige jongens hebben in navolging van de skate- en hiphopstijl hun kruis zo laag hangen dat meiden soms in schaterlachen uitbarsten wanneer ze een Hema-onderbroek erbovenuit zien steken. Vrouwen combineren de strakke jeansmode met hoge leren laarzen of simpele sneakers. Jongens schakelen weer over op de klassieke converse Allstar. Deze poptrashstijl heeft, net als new wave twintig jaar geleden, ook nu weer een alternatieve en rockachtige uitstraling. Een symbolische katoenscheur op de knie en bij mannen een gestileerd warrige haardracht met opvallende pieken en scheidingen past goed in dit quasi-nonchalante modebeeld. Naast het alternatieve modebeeld is er bij de meisjes ook een hang naar renaissance-elementen (satijnen bloesjes, strikjes, lintjes, ruches, etc.).

gadgetmanie

In sommige netwerken wordt veel geld besteed aan luxe, zoals dure horloges, zonnebrillen, sieraden en chique tasjes. Na het succes van de iPod scoort het nieuwe technologische hebbedingetje de iPhone – onder trendsetters ook wel bekend als de 'smartphone' – hoge ogen als 'must-have'. Vooral de 'Apple-

freaks' kunnen niet wachten tot begin 2008, wanneer de iPhone in Europa wordt gelanceerd. Deze omvat een combinatie van drie apparaten: mobiele telefoon, iPod met touchscreen en internet-communicatieapparaat. De échte trendies hebben hem natuurlijk al in een Applestore in New York gekocht. En wie modieus door de stad wil crossen, schaft een Vespa scooter aan, het liefst met een 'Holleederschermpje'.

Door de teloorgang van duidelijk afgebakende subculturen zijn de grenzen tussen uitgaansscenes meer fluïde geworden.³⁵ Omdat mode en muziekstijlen intensief gecombineerd worden ontspruiten er nieuwe hybriden. Toch zijn er ook uitgaansniches en -scenes waarin je aan bepaalde kledingcodes moet voldoen. Wie op een fetisj- of kinkyfeest niet gekleed is in lak, rubber, leer en/of latex loopt kans geweigerd te worden. De 'neohippies' in het psytrancecircuit vallen op door psychedelische 'fluokleding'. Deze neoelementen en felle psychedelische kleuren nemen we nu ook waar op de 'new rave' feesten, die teruggrijpen op het acidgevoel van eind jaren tachtig. Dit weer in schril contrast met de teknoscene waar zwart, donker en vaal overheerst.

nostalgisch hip

Hip wordt in elke smaaksfeer anders gedefinieerd. Toch valt hip samen met een specifiek publiek dat openstaat voor nieuwe en innoverende ontwikkelingen in muziek, horeca, mode en technologie. Je kunt je credibility vergroten als je op dé gastenlijst staat of wordt uitgenodigd voor een belangrijke exclusieve premiere, of opening van een bar, expositie of modewinkel. Wie dit als een toonbeeld van hip beschouwt, heeft het heel druk. Hip is inmiddels echter zo geërodeerd dat het vaak dicht tegen mainstream aanschuurt. Hierdoor worden nieuwe ontwikkelingen steeds sneller door de massa ontdekt en geannexeerd. Als alles wat nieuw is meteen als hip bestempeld wordt, neemt de hang naar nostalgie weer toe. In Zina's (100a) stapmilieu is hip eerder een kwestie van hoe je creatief omgaat met je vrije tijd. In deze optiek is hip doen in een hippe bar juist het toonbeeld van a-hip. "Weet je wat bij ons hip is? Een camper kopen, opknappen en lekker op de bonnefooi door Europa reizen."

Door de vluchtige en snelle omloopcyclus van modestijlen is er vaak sprake van multiple modetrends met telkens nieuwe accenten. Stappers voelen vaak feilloos aan welke outfit het beste matcht met welk feest. Urban is meer merkgericht dan dance. Travis (106a) ziet dat uiterlijk vertoon bij urban eerder met rijkdom wordt geassocieerd dan bij dance.

Maar ook binnen urban kunnen de modestijlen verschillen. Op de latin house feesten is de mode sexy, exotisch, zomers en chique. Hiphoppers dragen vooral

³⁵ Bennett (2000).

straatmode of hebben een voorkeur voor specifieke merken. De trendsetters binnen urban vertrouwen vooral op een eigen individuele stijl die niet per se duur hoeft te zijn. Het credo luidt eerder: 'Be yourself'. Ze lijken daarin op de trendsetters binnen de dancescene, die niet ongevoelig zijn voor dure modelogo's, maar daar niet hun identiteit aan willen ophangen. Zina (100a) vindt dat er eerder sprake is van een anti-mode die kriskras combineert. Deze modementaliteit staat lijnrecht tegenover de 'D&G figuren' en andere statuszoekers die met hun kleding willen pronken. Op de studentenavonden onderscheiden mannelijke stappers zich nog het minst door het collectief dragen van bloezen, T-shirts en spijkerbroeken. Vrouwelijke studentes gaan creatiever om met mode.

De homoscene ten slotte is misschien nog wel het meest geobsedeerd door merkkleding. De heersende modestijlen zijn naast de immer populaire basic kleding, polo en rugbyshirts, camouflagebroeken en de banlieustijl met veel ruige stiksels. Het chique segment van het homomilieu blijft verkikkerd op Italiaans design. Ondanks het merkengeweld verschijnen er meer homo's met in Barcelona of Berlijn aangeschafte logoloze afgetrapte broeken en gekke shirtjes met bizarre prints.

botoxparty's

Het is niet verwonderlijk dat de homoscene, die van oudsher erg op uiterlijk gericht is, een buitengewone interesse aan de dag legt voor plastisch chirurgische toepassingen. Behalve de botoxparty's en kuurtjes die de huid strak trekken, spreken panelleden meer algemeen over een fixatie op schoonheid die soms obsessieve vormen aanneemt. Mannen – ook stoere types – onderwerpen zich aan liposucties, haar-, borst- en kuitimplantaties, oorcorrecties en andere 'noodzakelijke' figuurcorrecties. Ook worden er vetoplossende preparaten geïnjecteerd.

2.5 setting en muziekstijlen

Het Amsterdamse uitgaanscircuit biedt een gevarieerd spectrum van muziekgenres en nieuwe modieuze stijlcross-overs. Panelleden geven voorbeelden van geslaagde clubformules die elk weekend garant staan voor opwindende clubnachten. Het huidige uitgaansklimaat wordt gekoesterd. Het is lekker divers en voor elk wat wils. Clubuitbaters hebben weinig moeite een avond draaiend te houden en de rijen voor de deur zijn daar vaak het tastbare bewijs van. Toch zijn sommigen minder opgetogen. De populariteit van vrijwel ieder feest is in hun visie juist het bewijs dat alle clubs mainstream zijn.

clubcircuit en party's (dance urban en mix)

Uitgaan blijft populair. Ongeacht het feit dat de meeste feesten pas rond half twee loskomen, wil men elkaar in een uitbundige sfeer blijven ontmoeten. Over

het algemeen kunnen we zeggen dat clubgangers vaak cafégangers zijn die af en toe naar party's gaan.³⁶ De frequentie van het partybezoek ligt een stuk lager dan bij de clubs. De meerderheid van de stapnetwerken bezoekt minstens tweemaal per maand een clubavond. Actieve stapgroepen gaan zelfs een of meerdere keren per week naar een club en/of café. De frequentie van het partybezoek fluctueert tussen twee keer per maand en ten minste eens per kwartaal. Het partybezoek ligt in zomermaanden hoger. Ook blijkt dat hoe meer een netwerk op party's is gericht, hoe minder clubs er worden bezocht. Dit geldt vooral voor de extremere muziekscenes als hardcore, hardstyle en tekno. Liefhebbers van deze muziek gaan vrijwel alleen naar party's, omdat deze muziekgenres niet of nauwelijks in clubs gedraaid worden. Bij de psytrancescene zien we een tussenvariant. Het liefst bezoekt men semi-illegale psytrancefeesten in kraakpanden of op braakliggende stukken land in de stadspreferie. Maar bij gebrek aan dit soort locaties en ten gevolge van strenge politiecontroles, is deze scene de laatste jaren steeds meer opgeschoven naar het clubcircuit, waar in overleg met de uitbater speciale avonden worden georganiseerd.

We hebben de populaire muziekgenres geclassificeerd als urban en dance. Binnen deze hoofdgenres zijn verschillende subgenres vertegenwoordigd die elkaar deels overlappen. Voorts scoren de oorspronkelijke poppodia zoals de Melkweg en Paradiso momenteel hoge ogen met het programmeren van rock en pop dansavonden en concerten die we daarom als een extra categorie 'mix' hebben aangeduid. Het pop- en rockgenre zit momenteel in de lift en sluit naadloos aan bij de rockachtige modetrend. Op onze vraag welke clubavond het meest populair is, geven de panelleden geen unaniem antwoord. Het is een bewijs van de diversiteit van het uitgaansleven. Elk muzikaal subgenre kent zijn eigen favoriete feesten en 'movers & shakers'. Toch zijn we met behulp van ons heterogene panel heel goed in staat om de meest relevante en toonaangevende (muziek)hypes en trends te benoemen.

dance

'house is the source' - de comeback van house

De jaren negentig sound is weer terug, en zo lijkt de muzikale cirkel na twintig jaar weer rond. De mainstream bepaalt, en die is nu weer house. Het heet nu alleen geen acid house meer, maar club house, porn house, power house, rosé house, tech house, electro house, latin house en – het door sommige dj's getorpedeerde – skihut house. De mentaliteit van het publiek is materialistischer dan tien jaar geleden. Vooral de oude garde vindt dat het publiek erg op elkaar lijkt. Iedereen

³⁶ We vroegen aan de panelleden welke clubs, cafés en party's favoriet zijn onder stappers. Door te vragen naar de stapfrequentie weten we ook welke locaties intensief bezocht worden.

is met zichzelf en zijn eigen clubje bezig. Ook spelen drugs en muziek een minder prominente rol dan in de jaren negentig. Vince (76a): "Vroeger sprak je ergens met een groepje af en ging je met zijn allen clubben. Nu wordt er eerst over en weer gebeld wat er allemaal te doen is." Bijna elke club programmeert house. Boekingskantoren horen van clubprogrammeurs dat het house is wat de klok slaat. De dominante vierkwartsmaat met een bpm van 130-135 trekt, vergeleken met de jaren negentig, een etnisch gevarieerder publiek. Spike (77a) wijst als belangrijke reden op de eclectische draaistijl die enige tijd een leuke gimmick was en house weer kleur heeft gegeven. Pioniers als dj Chuckie hebben R&B en het eclectische genre vaarwel gezegd en draaien nu vooral house in de breedste zin van het woord.

Voor sommigen is house vanwege zijn opzweepende muzikale en vocale ritmes een verademing vergeleken met de ondansbare techno. De housesound van nu 'swingt als een tierelier' en wordt getypeerd als 'funky', 'happy' en zelfs 'disco-achtig'. Dj Vince (76a) steekt zijn weezin over de vulgarisering van house niet onder stoelen of banken.

"Kapstertjes, sneaker house, ope is ope: eigenlijk is er sprake van totale uitverkoop, omdat er geen enkele diepgang in zit. Deze house is het nieuwe skihutgevoel in de dance. Het is opgeklopte vrolijkheid. Het is zelfs een dominante stroming geworden. Een soort power house. Echte verplating!" (Vince, dj, 76a: t₂₈).

minimal techno op hoogtepunt

Het alternatieve van techno afgeleide minimal genre heeft de afgelopen jaren een heuse clubrevolutie ontketend. De muzikscene wordt als tegenhanger gezien van de house die geassocieerd wordt met 'nette clubs' en 'luke stappers'. De minimalfeesten en clubavonden trekken volle zalen. De avonden bezwijken haast onder hun eigen succes. De muzikscene bevindt zich dan ook op een hoogtepunt. Succesvolle Amsterdamse dj's worden tegenwoordig ook in grote Duitse clubs geboekt. Kortom: minimal is hot. Maar niet iedereen is daar blij mee. Het succes heeft volgens de harde kern ook een schaduwkant. Mainstreaming ligt op de loer. De bezoekersaanwas is tegenwoordig wel erg studentikoos. Bovendien worden er steeds meer 'Jantje Smit' types gesignaleerd. Ook 'ordi-hip' heeft minimal ontdekt. Het gevolg is dat de harde kern op zoek gaat naar muzikale vernieuwing. Kleine 'semi-legale' feesten in antikraakpanden worden gekoesterd. Hier zou nog sprake zijn van een authentieke en alternatieve sfeer. Overigens is er ook van binnenuit kritiek op de kritische houding van de strenge technopuristen. Anne (95a): "Er wordt in de scene wel heel veel over poep gepraat, zo van dat is wel of niet tof. Het is soms gewoon gelul en daar word ik erg moe van." Een bijkomend gevolg is dat sommige minimal dj's het succes aangrijpen om nieuwe grenzen binnen het technogenre te verkennen. Zo lijkt 'dubstep'

aan te slaan bij de nieuwe underground minimal scene. De als 'duister', 'depri' en 'ongezellig' gekwalificeerde dubstep is opgebouwd rond hiphopbeats met donkere bassen die langzamer klinken dan bij drum 'n bass.

"Minimal is nu helemaal mainstream en dat is niet cool. Er loopt een totaal ander publiek rond dan in 2002. Er zijn veel minimal meelopers die met hun skinny jeans en arafatsjaals een minimalshuffle dansen. De coolheid is minimal over zijn hoogtepunt, qua bezoekersaantallen nog niet. Ik voorspel dat we weer terug gaan naar de echte techno." (Bram, dj, 94a: t28).

Ook de technoparty's zijn vaak uitverkocht. Veel bezoekers laten zich niet afschrikken door de – soms van tevoren aangekondigde – politiecontroles. Vooral het nieuwe technofestival *elco e to t e uture* (10.000-15.000 bezoekers) oogstte goede kritieken. Een verademing vergeleken met andere party's waar je 75 euro betaalt voor een ticket en waar het wemelt van de coca cola en vodafone vlaggen. Hét technofeest is *onne ond terne* in Duitsland dat een weekendlang duurt.

partyscene

Grote party's (tussen 10.000 en 45.000 bezoekers) vinden zowel indoor als outdoor plaats. Veel stappers gaan 's zomers minstens eenmaal naar *ysteryland* of *ancevalley*. De grote party's bieden een scala van heersende muziekstromingen binnen het dance- en urbangenre. Toch lijken de grote feesten over hun hoogtepunt te zijn. *ensation* *ite* is weliswaar in mum van tijd uitverkocht, maar vindt slechts één keer per jaar plaats. Er zijn geen nieuwe grote organisaties bijgekomen. In de wandelgangen vangen we op dat de regel 'you're hot, or you're not' door partyorganisatoren serieus wordt genomen. Want vergeleken met de jaren negentig is de dancemarkt grillig en onvoorspelbaar geworden. De hardcore-, psytrance- en teknoscene vertegenwoordigen slechts niches binnen de partycultuur.

dance subgenres en cross overs

Hier toe worden vooral kleine subgenres gerekend – die soms cross-overs zijn tussen muziekstijlen – of kleinere muziekscenes die een marginale plaats innemen binnen het heterogene dancespectrum. Typerend voor deze scenes is dat ze minder sterk gericht zijn op de reguliere clubs omdat de muziekstijl vaak als (te) extreem wordt gezien.

De kleine maar hechte psytrancescene blijft stabiel. Sander (41a) spreekt over een vertrouwde en haast familiale sfeer. Een succesvol straatfeest zoals op *Koninginnedag* trekt al gauw duizend liefhebbers. Bij gebrek aan alternatieve locaties wendt de scene zich vaker tot clubuitbaters om een incidenteel psytrancefeest te organiseren. Zelfs binnen een betrekkelijk klein muziekgenre is er sprake

van een versnippering van muziekstijlen. Sommigen houden van 'dark psy' of 'psycore'. Anderen luisteren liever naar de 'Finse school' die meer funkgericht is, of de Zweedse 'Nordic school' die eerder 'industrial' klinkt. De Israëlische sound kenmerkt zich door een 'scherpere melodieuze boventoon'. Toch gaat het gros van de trancers nog steeds voor de melodieuzere 'gepolijste psytrance' die raakvlakken heeft met het progressive genre.

De meer radicale tekno-scene heeft het volgens Has (75a) zwaar. "Niemand heeft meer het lef om illegale party's te organiseren." In navolging van de psytrance-scene wordt het vizier vaker op clubs gericht die ook alternatief durven te programmeren (o.a. la la in e un er, lu ran in anaton). Soms vinden feestjes plaats in antikraakpanden of een afgedankt kantoorpand. Naar schatting houden zo'n vijftien soundsystems zich als 'sluimerende virussen' in stand. Wie vaker een teknoparty wil bezoeken moet daarvoor de provincie in.

Hardcore en hardstyle zijn in Amsterdam minder groot dan buiten de Randstad. Jumpstyle, een nieuwe loot binnen het genre, is populair bij jongeren die nog niet uitgaan. Boze tongen beweren dat Amsterdamse clubs – met uitzondering van hetulti roove feest in aradiso – hardcorefeesten weigeren. Dergelijke feesten vinden vooral net tegen of over de stadsgrens plaats.

Ook de (hard)trance feesten vinden vaak plaats in clubs aan de stadsrand (arcanti, e ion, o erzone, atido). Het trancegenre is vergeleken met house een paralleluniversum.

'Blacktro' is een subgenre van electro in combinatie met dub-speedgarage en baila funk of favela funk (o.a. eli a ousecat).

'Rock 'n Rave' dat ook wel 'new rave' genoemd wordt, laat zich inspireren door smileys, neon en kleurrijke kleding en decors. Er worden hipvuige feesten gegeven die een cross-over zijn van dance en (punk)rockmuziek. Deze muziek sluit aan bij de huidige revival van Engelse electro-pop en rockmuziek.

urban

populariteit van urban kalft af

Voor urban lijkt het tij te keren. Nu de 'eclectische' draaimode weer voorbij is gaan dj's zich weer toeleggen op één stijl. Sinds de Ministry haar deuren voor goed heeft gesloten, kan het R&B publiek alleen nog maar terecht in de Powerzone en de kleine clubs rond het Leidseplein. Voor liveoptredens van succesvolle R&B artiesten is de scene voornamelijk op de eïne en usic all aangewezen.

Het urbanpubliek wordt door clubuitbaters niet altijd meer met open armen ontvangen. Terecht of niet, er is volgens sommige portiers altijd wel wat aan de hand. Travis (106a) baalt ervan dat sommige 'urbanschoolparty's' zo veel nega-

tieve publiciteit hebben gegenereerd dat het urbangenre als geheel in een kwaad daglicht is komen te staan.

En hoewel urban minder in de breedte wordt geprogrammeerd, doen sommige subgenres het nog steeds heel goed. Geslaagde avonden zijn het op reggaeton geïnspireerde a roc plosion in aradiso, het onverzettelijke assline en de mateloos populaire alsa oun e in otel rena. Ook de cross-over tussen latin en house bestormt de dansvloer in het urbanminnende milieu. De partyformule heeft enkele geslaagde edities achter de rug. De feesten in scape willen urban en house laten samensmelten. In het kleinere clubcircuit doen dan-cehall en reggaeton het heel goed.

de hiphopscene bloeit

De Amsterdamse hiphopscene, die we hier voor het gemak tot het urbangenre rekenen, beleeft momenteel een bloeiperiode. De trendsetters zijn vooral actief in de graffiti, dj-ing, het rapperscircuit, kisseesten en 'appelsap' hiphop party's. Wie de muzikale vernieuwing binnen urban op de voet wil volgen, moet volgens Calvin (101a) afstemmen op uize- de enige radiozender die hiphop en R&B van Ali t/m Zuiver brengt. Er zijn ook andere muziekstijlen te horen, zoals broken beats, dance, soul, eski beat, baila funk, etc. De enige regel is dat het 'dope' moet zijn. Calvin (101a) vindt het als hiphoppionier en 'trendmaker', zoals hij zichzelf noemt, een uitdaging om simpele én creatieve oplossingen te zoeken. Digitale technieken en internet zijn belangrijke gereedschappen voor de urbanstroming.³⁷ Als 'middle man' binnen de 'urban community' ziet hij de hiphopscene gestaag groeien omdat veel hiphoppers elkaar kennen van muzikale projecten, theater, concerten en feesten. De solidariteit is groot, en Nederlandstalige rappers en hiphopliefhebbers vinden elkaar daarnaast op internet, waar net als op straat alle culturen met elkaar worden gemixt. MC's meten zich met elkaar via webbattles en op forums worden rivaliserende hiphoppers 'gedist'. De kunst is om bijzonder en hot te blijven. Calvin (101a): "Originaliteit en authenticiteit zijn belangrijke waarden. Je groeit op met wat je tof vindt en gaat dan zoeken en kristalliseren naar een eigen stijl."

itterzoet, oorspronkelijk een club voor hiphoppers, is nog steeds bruisend. Sommigen kijken echter verder en willen niet op dezelfde locatie blijven plakken. De dj-sets van i en le icon zijn populair, evenals de olotov, irty irty en irls ove 's feesten. Het publiek bij dj Real is vooral gemixt. Ook de el e en aradiso blijven belangrijke peilers voor de scene. De hiphopscene mag dan in volume toenemen, toch zijn er maar weinig locaties waar de artiesten kunnen

³⁷ Een overzichtsboek van de Nederlandse hiphopgeschiedenis is an roo lyn naar reu elen (Van Staple, 2002).

optreden. De onvrede is dan ook groot omdat poppodia en sommige clubs soms maar één keer per maand een hiphopact boeken.

hiphop traditie van muzikale vernieuwing

Volgens hiphopkenners is er altijd al sprake geweest van een traditie van vernieuwing en het gebruik van andere ritmes. Het hiphopgenre is niet zwart-wit maar heel gekleurd qua smaak, ritme en styling. Ook de huidige generatie hiphoppers staat open voor cross-overs tussen dance en rock. Hiphopgroepen als *Linea 2* en *De Eend* van *De Eend* neigen in sommige nummers zelfs naar gabber, *De Eend* gebruikt elementen uit drum 'n bass. Amsterdamse dj's als *De Eend* en *De Eend* experimenteren met allerlei stijlen en ketteren met een melange van hiphop en dance. Volgens sommigen zijn dit de eerste tekenen dat de iPod-generatie luistert naar een ratjetoe, dat varieert van *De Eend* (indie rock) tot *De Eend* (hiphop).

De definitie van urban wordt in deze kringen dan ook breder getrokken dan uitsluitend de muziek. Er zijn vele subdefinities, anders zou urban blijven steken in platte clichés van blingbling en de sexyness van het partypeeppubliek dat alleen van Amerikaanse hits houdt. Calvin (101): "Hiphop wil origineel zijn in plaats van de gangstastyle en de consumptieclichés te kopiëren." Kort gezegd vertegenwoordigt urban/hiphop 'de stad'. Het gaat niet alleen om de muziek maar ook om diverse stijlen (o.a. graffiti, dans) en mode-uitingen. Calvin (101a) ziet dat er de laatste jaren veel van oorsprong uit de provincie afkomstig talent in de stad is neergestreken. Hij wijst onder andere op sneakerontwerper *De Eend* en kunstenaar *De Eend*. Ironie is hiphop niet vreemd. Trendmakers nemen vaak de gangstarap op de hak door met satanisch genoeg te spelen met 'fout'.

slechte en goede urban

In elke muzieksceen worden wel eens felle discussies gevoerd over de waarde van authentiek, underground en originaliteit enerzijds, en mainstream en commercie anderzijds. Ook urban ontkomt hier niet aan. De discussies spelen zich niet alleen af tussen fans, maar ook tussen artiesten. *De Eend* biedt elk jaar weer een groot overzicht van artiesten, van commercieel tot alternatief. In de line-up van het evenement zijn zelfs acts te vinden die niet eens als urban worden getypeerd. Een prachtig voorbeeld is *De Eend*, een van de best verdienende Nederlandse artiesten. Hij is integer, staat positief in het leven en is op zijn manier idealistisch, omdat hij veel projecten met kinderen ondersteunt. Als hiphopartiest wordt hij echter vaak niet serieus genomen. Aan de andere kant van het urbanspectrum staat straatfilosoof *De Eend*, rapper van voorheen *De Eend*. Hij wordt als een Nederlandstalige *De Eend* verguisd en geroemd. Zijn verhaal spreekt menig straatjongere tot de verbeelding. Als kind al crimineel, tot hij de pen ontdekte. Als strijder tegen onrecht verwoordt hij de frustraties uit het leven van alledag. Hij was

zelfs 'artiest van de week' bij het salonf hige VPRO en geniet zowel credibility bij de serieuze hiphogasten als bij het partyeepubliek.

overige (muziek) scenes

Een meerderheid van de netwerken is primair of secundair gerelateerd aan een grotere muziekscene (vooral dance en urban, en soms rock). Toch zijn er ook pannelleden die hun netwerk niet associëren met één bepaalde muziek(sub)cultuur, hoewel de achterban wel tot de stappers gerekend kan worden. Het betreft hier vooral stapnetwerken die naar cafés en/of themafeesten gaan of, meer specifiek, tot de homoscene behoren.

homo en lesboscene

De apido feesten hebben de laatste jaren in navolging van andere Europese steden ook in Amsterdam furore gemaakt. Net als de legendarische a i an c e feesten in Brussel, staat het apido concept hoog aangeschreven bij homo's die ook in andere steden gaan feesten. apido wordt gemiddeld viermaal per jaar georganiseerd en ook veel bezocht door toeristen. Jorg (58a) licht toe hoe een écht feestweekend in zijn vriendenkring wordt beleefd.

"We gaan een weekendlang feesten. De spits wordt afgebeten met een pre-party op donderdagavond. Op vrijdag is er een feest in de scape, gevolgd door een warehouseparty op zaterdag en apido in een andere grote club. Wie dan nog niet is uitgefeest kan naar een after in een homodisco. Omdat er veel buitenlandse fans op af komen worden er veel packagedeals afgesloten met feesttickets en hotelovernachtingen."

De jongere homogeneratie – onder de 25 – wil echter weinig weten van dit soort feesten. Exemplarisch is het vieze gezicht dat Jan (102a) trekt wanneer de befaamde Rapido feesten ter sprake komen. Hier komen volgens hem vooral de 'oude gays'. Het is dan ook 'zó gay' om op deze feesten meteen maar weer je shirtje uit te trekken. Onder jonge homo's lijkt soms zelfs sprake van een 'anti-gay stemming'. Homogelegenheden met een erard olin of juist een ruig leer imago, kunnen vaak op afkeuring rekenen. Hij bezoekt liever de artistiekerige ultise i feesten, wat aansluit bij de smaak van de nieuwe stapgeneratie die gemengde feesten van homo's en hetero's veel leuker vindt. Zowel jonge gay's en hetero's doen veel moeite om er zo hip en artistiek mogelijk uit te zien. Hoge hakken, glitterblousen en 'lekker onverantwoord' over the top. Alles kan en niets is vreemd. Heteromeisjes zoenen met elkaar en homo's met heterojongens. De algemene indruk bestaat dat de homo en heterowerelden – ondanks de typische homofeesten – meer in elkaar overvloeien.

In de lesbische scene, die veel kleiner is dan de homoscene, zie je volgens Clara (99a) vaak dezelfde gezichten. Niet spannend én dus voorspelbaar. Toch worden er op verschillende locaties feesten gegeven. De feesten³⁸ zijn volgens insiders tamelijk underground en voor veel potten meestal te wild. Lirtation ('meisjes met rokjes en hoge hakken') en irls ue ('T-shirt, capuchon trui, baggy broek') zijn vertrouwde alternatieven.

Amsterdamse feestjes

Enkele actieve feestorganisaties organiseren buiten de reguliere clubavonden bijna elk weekend 'wilde feesten' en houden hun achterban hiervan per elektronische e-mail op de hoogte. De feesten vinden vaak plaats op markante locaties zoals fabrieken, antikraakpanden, galleries, boten, etc. De uitdaging is om zo origineel mogelijk te zijn. Het Amsterdamse publiek is verwend en zoekt uit het grote aanbod de krenten in de pap. Vooral de Olympische feesten, waar iedereen verkleed moest gaan als Griekse goden, waren een hit. Tientallen landenteams presenteerden zich met veel vlagvertoon in een Olympische ambiance. Onder begeleiding van vrolijke sportmelodieën deden de Olympische deelnemers, waarvan sommige flink beneveld, hun uiterste beste met touwklimmen, sjoelen en zwaaien met de vlag. De strandfeesten, vollemaansfeesten en winter- en midzomernachtfeesten – 'met nog meer toverkracht' – zijn vermaard onder hippe hippies. Middels flyers worden feestgangers opgeroepen om als 'je eigen sprookje' te komen.

2.6 beoordeling van het uitgaanscircuit

Amsterdam wordt vaak geroemd als een mooie, charmante en ontspannen stad, met een compact, hectisch en sfeervol uitgaansleven. Sommigen verklaren zelfs de liefde aan 'topstad' Amsterdam. Er is veel te zien en te doen. Het bruist van de culturele activiteiten. Er zijn de laatste jaren veel nieuwe, kleine en veelal alternatieve clubpodia bijgekomen zoals tudio en e ieu e nita. Er zijn meer organisatoren en daardoor ook meer feesten. De samenwerking tussen organisaties is gezond, en muzikaal gezien timmert Amsterdam ook internationaal flink aan de weg. "Het gebeurt nu!", zeggen sommige oudgedienden. En zonder in nostalgie te vervallen lijkt het soms weer op de creatieve houseperiode van toen. Alle levensstijlen zijn in ruime mate vertegenwoordigd: van superhip, mainstream tot alternatief. De vermenging tussen verschillende stapculturen wordt als positief en hoopgevend beschouwd. De drempels van clubs zijn verlaagd. Sommigen vinden dat er niet zoveel wordt geweigerd als vaak wordt gesuggereerd.

³⁸ irls i e s, van het gelijknamige tijdschrift over kunst en de alternatieve sector.

Er bestaat begrip wanneer portiers en 'doorbitches' zich het recht voorbehouden om 'Marokkaanse stappers', groepen toeristen, boeren en bloezen te weigeren.

Maar de negatieve geluiden over het uitgaansleven zijn nog niet verstomd. Sommigen uiten zich mild, anderen reageren ronduit negatief op het 'aangeharkte gazonnetje' dat Amsterdam heet. Er heerst een dubbel gevoel. Amsterdam is een leuke en gezellige stad, maar... Vaak volgt dan een hele opsomming van wat er niet deugt. Maar mag je het de stad aanrekenen als er niet één club is die altijd leuk is? Stappers moeten er zelf ook iets van maken. Amsterdamse stappers worden soms als arrogant beoordeeld. En dan zijn er nog de creatieven die het uitgaansleven veel te mainstream vinden. Hun kritiek luidt vaak dat alles op elkaar lijkt. De stad is te klein en weinig kosmopolitisch. Amsterdam is een dure stad en soms onbetaalbaar voor nieuwkomers. Niet zelden wordt er dan een vergelijking gemaakt met Berlijn, dat een goedkope, wilde stad is waar altijd wat te doen is. Sommigen vrezen dat Amsterdam te veel zal 'ver-yuppen'. Het uitgaansleven wordt er niet goedkoper op. Hoge huren en dure producten remmen de vitaliteit en het creatieve elan. De broedplaatsen zijn eerder doekjes voor het bloeden. Gebouwen als a uis ri a en de ille de i er zijn immers niet eenvoudig te vervangen.

De werkwijze van portiers blijft een heikel punt. Het (soms straffe) deurbeleid kan per club enorm verschillen. De onvrede richt zich vooral op het a-relaxte gedrag, de grove foullering en de onnodig lange rijen, wat volgens sommigen irritatie opwekt. Bezoekers hebben soms het gevoel als crimineel of verdachte te worden gezien in plaats van als gast.

Ook op de politie is er kritiek. Men klaagt over machtsmisbruik. Voorbeelden zijn (on)aangekondigde politiecontroles die geen doorgang vinden, en het optreden van stillen op feesten die als sfeerbedervend worden gezien. Het onderlinge vertrouwen wordt geschaad, wat ten koste gaat van de ontspanning. Ook is er wrevel over de niet toegelichte afgelasting van feesten die als voldongen feit wordt gepresenteerd. Overigens weerleggen sommigen de kritiek op strengere politiecontroles. Ze merken weinig van alle ophef die er bestaat rond feesten. Verder wordt er kritiek op het gemeentebeleid geventileerd. Het woud aan regels dooft spontane initiatieven. De huidige burgemeester draagt het nachtleven niet bepaald een warm hart toe, zo wordt geconcludeerd. Er is een strengere drugsbeleid, en het gedoogbeleid staat onder druk. Verder blijven de conservatieve sluitingstijden een doorn in het oog.³⁹ Amsterdam wordt wel heel braaf, want om vier uur is alles dood. Amsterdam is een geslepen diamant, een gecultiveerde en netjes aangeharkte tuin.

³⁹ Onlangs zijn de sluitingstijden van cafés deels verruimd.

3 middelengebruik

“Eigenlijk is er nooit iemand echt nuchter tijdens het stappen”, verzucht een pannelid. Hij blijkt lang niet de enige te zijn die dat constateert. De ‘nuchteren van de nacht’ zijn flink in de minderheid in het Amsterdamse uitgaansleven. Een meerderheid van de stappers drinkt en overschrijdt vooral in het weekend de alcoholimiet die preventie hanteert. Een kleinere groep rookt daarnaast ook cannabis of gebruikt stimulantia, narcosemiddelen of tripmiddelen.

Voordat we ingaan op de afzonderlijke middelen, willen we aan de hand van twee voorbeelden illustreren welke roesbehoefte vriendengroepen soms hebben als ze gaan feesten. De ene vriendengroep gaat vaak naar technofeesten, de andere groep, die elkaar van het uitgaan kent, organiseert ook thuisfeestjes.

“Uitgaan is voor ons synoniem met ontspanning en hard los gaan. Gewoon even weg uit de dagelijkse realiteit. Uitgaan is het leukst als je geen relatie hebt, geen druk op de ketel voelt van wie dan ook. We houden van gezelligheid en samen zijn met gelijkgestemde vrienden. Bijna iedereen gebruikt drugs. Lekker vaag doen en daarna afteren. Drugs zijn de slagroom op de taart die feesten heet!” (Toby, stapper, 105a: t₂₈).

“Op tweede kerstdag komt de vriendengroep bij mij thuis. We gaan eerst gezellig hapjes eten en daarna komen de drugs op tafel! Welke drugs? Nou, het standaardrepertoire: MDMA, GHB, ecstasy, cocaïne en ballonnen. O ja, en natuurlijk sigaretten, drank en cannabis. Sommigen in de groep gebruiken alles. Anderen zijn selectiever, en eentje neemt alleen GHB. Hoewel sommigen van tevoren al coke hebben gesnoven, blijft een pil toch de kickstart voor het feestje. Deze thuisfeesten vinden ongeveer tweemaal per maand plaats en gaan meestal door tot de volgende middag.” (Angel, stapper, 65a: t₂₈).

De bovenstaande voorbeelden laten zien dat middelen soms dienen ter intensivering van het uitgaan of als een geprefereerde mix binnen een besloten groep in de gedeelde privé-setting. Hoewel genotmiddelen vaak door elkaar worden gebruikt, bespreken we ze eerst afzonderlijk. Per middel wordt gekeken naar verspreiding, gebruiksfrequentie en setting van voorkeur. Ook de motieven en effecten van gebruik komen aan de orde, evenals het imago. We zeggen iets over de markt, verkrijgbaarheid, prijs, dosering en toediening. Ten slotte komen de gezondheidsrisico's en nadelige effecten ter sprake. Dikwijls loopt de continue afweging tussen gebruik of onthouding en de specifieke keuze voor een bepaald middel als een rode draad door de verhalen. Gebruikers zijn vaak managers van hun eigen gemoedstoestand, die vooral in het weekend extra impulsen krijgt wanneer de vriendengroep sociale activiteiten plant zoals in dit geval drinken, dansen en druggebruik. De panelleden vertellen over de hedonistische uitpat-

tingen tijdens het stappen, maar zijn ook eerlijk en soms zelfs bezorgd als de balans dreigt door te slaan van recreatief naar problematisch gebruik.

3.1 alcohol

Het alcoholaanbod in het uitgaansleven lijkt onuitputtelijk. De drankindustrie heeft sinds de jaren negentig flink aan de weg getimmerd, getuige het arsenaal aan verkrijgbare alcoholsoorten. De klassieke bar in café en club heeft de afgelopen jaren op chique locaties gezelschap gekregen van de cocktail- en champagne-bar. De 'versjiekering' van de alcoholmarkt heeft er ook toe geleid dat traditionele wodka-, gin- en whiskymerken duurdere soorten in de horeca promoten. Soms uitgesteld op een mooi barretje of gekoppeld aan een exclusief lanceerfeestje, het liefst op een originele locatie die past bij de persoonlijke beleving van het merk. Er zijn in het centrum ook meer whisky- en wijnbars geopend. Het is nu mogelijk voor tientallen euro's per glas whisky te drinken. Hetzelfde geldt voor exclusieve wijn. Een heel andere drinkervaring dan in het studentendispuut, waar het bier voor een luttel bedrag uit de tap komt.

gebruiksfrequentie

In elk uitgaansnetwerk wordt alcohol gedronken. Meestal in het weekend, maar vaak ook doordeweeks. Sommigen beginnen na hun werk op het terras of bij vrienden thuis te drinken. Anderen wachten met wijn drinken tot het eten op tafel komt. Maar de meerderheid start pas vlak voor of tijdens het uitgaan met drinken. De echte doorzakkers willen als alle kroegen dicht zijn bij vrienden thuis nog wel eens een slaapmutsje drinken.

Het gemiddelde aantal glazen loopt in netwerken uiteen van een paar tot soms wel twintig glazen. Maar in meeste netwerken schommelt het aantal glazen op een doorsnee stapavond tussen de vijf en tien.

Mannen drinken over het algemeen meer dan vrouwen, maar er zijn ook stapnetwerken waar vrouwen nauwelijks voor mannen lijken onder te doen en ook net zoveel gedestilleerd drinken. In de dancenetwerken wordt doorgaans meer alcohol geconsumeerd dan in urbannetwerken. Uitzonderingen daargelaten (o.a. in een GHB netwerk), drinkt zeker driekwart van de vriendenkring regelmatig alcohol. In urbannetwerken ligt dit percentage tussen een kwart en driekwart van de stappers. Het is echter eerder een uitzondering dat driekwart of meer van de stappers regelmatig alcohol drinkt.

bier en borrels

Bier blijft favoriet onder cafégangers. Vooral studenten zijn grote afnemers. Onder homo's is het 'ordinaire' bier volgens sommigen lang niet zo populair als in het heterocircuit. Het zogenaamd hippe Belgische kantinebier *upiler* wordt tegen-

woordig veel geschonken in horecazaken binnen de grachtengordel en de negentiende-eeuwse eeuwse ring.

Witte wijn en rosé worden vaker door vrouwen besteld. De runner-up dit jaar was de frisse Italiaanse prosecco die vooral concurreert met rosé. Ondanks een matige zomer was de vraag groot. Gezien de populariteit van prosecco hebben veel cafés en restaurants deze bubbel in het assortiment opgenomen. Het kledingmerk -star heeft zelfs een eigen prosecco laten bottelen. De edele champagne wordt vooral gedronken door hoger opgeleide stappers met een hedonistische inborst. Behalve op galerieopeningen en cd-premières voor vips wordt er ook thuis vaak champagne geknald. Champagne behoudt zijn hippe status. Chique drankjes zijn in sommige kringen echter weer uit de gratie, simpelweg omdat een rondje voor vrienden niet goedkoop is. Wie zo nodig bling wil doen door geld over de balk te smijten, moet dat vooral zelf weten, aldus Tizi (50a).

Op hun retour zijn tequila en breezers, die nu ook in het urbancircuit wat minder worden besteld. Er is opvallend meer vraag naar whisky, aca en erister, dat binnenkort zelfs op de tap zal worden aangeboden. Whisky heeft in de verschillende smaaksferen een ander imago. In de rockhoek heeft whisky altijd al een prominente rol gespeeld, maar ook op de urbanavonden wordt nu ook relatief veel whisky besteld. Het komt voor dat groepjes hiphoppers aan de bar een liter whisky kopen.

Het nuttigen van gedestilleerde dranken dringt soms ook door op schoolfeesten. Has (75a), die doordeweeks docent is op een middelbare school, ziet geregeld dat het op schoolfeestjes uit de hand loopt. Soms weten leerlingen flessen sterke drank naar binnen te smokkelen of zijn al voor het feest begint teut.

De meiden drinken vaker zoete likeuren en mixdrankjes. Onder de alcoholmixen begint wodka-appelsap, ook wel wappelsap genoemd, in bepaalde kringen aardig populair te worden. edull en i, een goedkopere variant, wordt nog steeds veel gemixt met wodka, en sherry met bijvoorbeeld -up, pa of in een cocktail. Enkele panelleden valt het op dat de keuze voor een merk niet alleen afhankelijk is van de smaakbeleving, maar dat ook alcoholreclame invloed heeft op jongeren. Bibibass (79b) spreekt bijvoorbeeld zijn verbazing uit over de mojito rage die ontstond na een reclamecampagne. Een typisch geval van 'schaapjesdrankjes', omdat jongeren het in navolging van andere stappers gaan drinken.

de helft minder alcohol

De verbazing staat nog op zijn gezicht te lezen als Pieterbas (89a) vertelt over het voorbeeldige alcoholgebruik op een hardcorefeestje dat hij organiseerde. De alcoholconsumptie bedroeg ongeveer de helft van normaal. Er waren 120 jongeren die twaalf flessen Bacardi, 400 halve liters bier, drie liter wodka en 24 flessen rosé hebben gedronken. Omgerekend komen we gemiddeld op 4,5 blikje

bier (0,33 cl), 1,5 glas sterke drank en 1,5 glas wijn per persoon uit. En dat op een feest dat ruim twaalf uur duurde.

De lijst van alternatieven voor stappers die geen alcohol lusten, of een non-alcoholische drank willen bestellen, is vrij mager. Het aanbod van verkrijgbare frisdranken en sappen blijft oblikaat. Bardame Debby (56a) constateert dat vergeleken met alcohol weinig aan de promotie van alcoholvrije sappen wordt gedaan. Toch is ook de sappenmarkt in beweging. Biologische appel- en perensappen hebben de afgelopen jaren opgang gemaakt in de horeca. Het segment is verder uitgebreid met cranberry- en granaatappelsap, onder andere vanwege het gezondheidsimago. Het zit volgens de industrie boordevol vitamine C én bevat meer gezonde anti-oxidanten dan welke frisdrank ook. De dikke vruchtendranken van Looza, al jarenlang verkrijgbaar in coffeeshops, zijn nu ook een groot succes in clubs, die in speciale transparante koelkasten het hele assortiment uitstallen. De wateromzet stijgt door een toenemende belangstelling, want het verhaal wil dat water bij voldoende vochtinname de kater aanzienlijk kan reduceren. In dit licht gezien bevreemdt het dan ook niet dat stappers whisky, witte wijn en wodka steeds vaker met plat- of spuitwater mengen.

alcohol positief en negatief

Panelleden wijzen op de plezierige sociale effecten van alcohol. Alcohol drinken is gezellig, het verhoogt de sfeer en het geeft door de suikers meer energie. Mensen worden losser en sociale remmingen vallen weg. De alcoholroes is breed geaccepteerd, vergroot het zelfvertrouwen en vereenvoudigt de communicatie. Alcohol is (bijna) overal verkrijgbaar en relatief goedkoop. Het drinken van sommige (hippe) merken of cocktails werkt bovendien statusverhogend.

Er kleven echter ook nadelen aan alcohol. Portiers en barpersoneel worden geconfronteerd met stappers met een 'slechte dronk'. Ook binnen stapnetwerken lopen de irritaties over asociaal gedrag na mateloos zuipen soms hoog op. Afgezien van de prijs, waarover soms geklaagd wordt, zijn de meeste klachten te herleiden tot de gezondheid. Een kater, niet meer kunnen lopen of autorijden, uitdroging, knallende koppijn of agressie worden vaker genoemd. Hoewel het moeilijk is om op een grote plas alcohol het aantal geconsumeerde glazen te tellen, wijzen diverse panelleden er op dat stappers zich vaker bewust zijn van de gezondheidsrisico's en schadelijke gevolgen van alcohol. Soms breekt het inzicht door, zoals in het netwerk van Clara (99a), dat veel alcohol op termijn helemaal niet goed is. De problematiek wordt vaak onderschat. Hoewel er nog veel wordt gedronken, wijzen sommigen er op dat de alcoholconsumptie iets daalt. Er wordt soms gekozen voor een alcoholretraite die enige weken tot enkele maanden kan duren. Door een tijdje niet te drinken dringt het besef nog sterker door welke impact alcohol heeft op het lichamenlijk functioneren.

3.2 tabak

Het op handen zijnde rookverbod houdt de gemoederen in het uitgaansleven danig bezig. In vele horeca-etablisementen is nauwelijks nagedacht over het toekomstige verbod. Menig clubuitbater hoopt dat het nog wel even zal duren voordat er concrete plannen moeten worden overlegd. Clubmedewerkers schatten dat ongeveer 40%-50% van het publiek op een avond een of meer sigaretten rookt. Op dance, pop en rock avonden wordt het meest gerookt; op urbanavonden vaak door minder dan de helft van de bezoekers.

Er wordt dus nog flink gerookt onder stappers. Het is sociaal en gezellig om samen een sigaret op te steken. In een meerderheid van de stapnetwerken schommelt het percentage rokers tussen de helft en driekwart. In een enkel netwerk rookt bijna iedereen. Er lijkt zich echter een ommekeer te voltrekken bij rokers die willen stoppen of al drastisch geminderd zijn met hun verslaving. Ondanks het feit dat de goede voornemens om te stoppen lang niet altijd tot stoppen leiden, is er sprake van een kentering. Hier worden verschillende redenen voor gegeven. Een veel gehoord argument is dat meer stappers bewuster met hun gezondheid willen omgaan. Ook lijkt het steeds vaker tot stappers door te dringen dat roken een 'pure verslaving' is. Opvallend is dat prijsverhogingen nauwelijks worden genoemd als belangrijke reden om te minderen.

Het huidige gezondheidsdebat over de schadelijkheid van roken of de discussie over luchtverontreiniging in de stad, lijkt beter te bekliven. De voorlichting vanuit de overheid wordt niet als enige reden genoemd. Panelleden vertellen dat een gezondere leefstijl vaak samengaat met een toenemende interesse voor sport en beweging. Goed en verstandig met je lichaam bezig zijn wordt in vriendengroepen steeds meer een gespreksonderwerp. Er wordt in ieder geval minder lacherig over gedaan, en dat is al een hele winst. Sterker nog, het wordt vaak positief gewaardeerd wanneer iemand de intentie uitspreekt het heft in eigen hand te nemen. Ook leeftijd wordt soms aangevoerd als reden om te minderen of te stoppen. Na een paar tropenjaren in het uitgaanscircuit besluit men het wat rustiger aan te doen. Net als met de alcoholretraites wordt een toenemende groep rokers ook selectiever met roken. Af en toe 's avonds, alleen na het eten, of in het weekend.

Het aanstaande rookverbod leeft erg bij zowel rokers als niet-rokers. De meeste panelleden reageren gematigd positief op de komende veranderingen. Hoewel het rookverbod in de horeca door sommigen als negatief en betuttelend wordt gezien, grijpen dezelfde critici soms de kans juist aan om te gaan stoppen. "Iedereen baalt van het rookverbod, maar het is wel een goede reden om te stoppen", vindt Pieterbas (89a). Het lijkt er soms zelfs op dat stappers niet kunnen wachten tot het moment daar is. Bram (94a) kijkt dan ook reikhalzend uit naar

een verbod. Zijn omgeving reageert over het algemeen niet erg negatief. Men is eerder blij dat de stank verdwijnt en misschien ook de kater minder wordt. Jorg (58a) doet er nog een schepje bovenop: "Roken is zóóó 2007."

3.3 cannabis

De cannabisproblematiek ligt in het verlengde van de maatregelen om het roken op termijn verder terug te dringen in (semi)publieke ruimtes als cafés, lounges, clubs en op de langere termijn misschien ook coffeeshops. Een enkele coffeeshop is al overgegaan tot een rookverbod. Er lijkt meer interesse te zijn voor lekker smakende variëteiten met een minder hoog THC percentage.

gebruiksfrequentie

Er wordt in alle netwerken naast alcohol ook cannabis gebruikt. Zowel thuis als tijdens het stappen in (semi)publieke ruimtes wordt geblowd. Op party's wordt het meest geblowd en in cafés het minst, omdat veel caféhouders wiet- en hasjdampen niet prettig vinden. Het aantal gerookte joints – inclusief het meeroken van een aangeboden joint – blijft voor de meesten beperkt tot een halve tot één of hooguit twee joints.⁴⁰ Forse blowers roken drie tot vijf joints per dag. Over het algemeen geldt, met uitzondering van een enkel urbannetwerk, dat er in de meeste netwerken per week minder vaak wordt geblowd dan gedronken. Daarnaast drinken zware blowers meestal minder alcohol. In een meerderheid van de netwerken is er een groepje blowers, naar schatting tussen de 10% en de 25%, dat (bijna) dagelijks blowt. Een ruime meerderheid van de blowers rookt (bijna) wekelijks een of meerdere joints.

Ondanks deze hoge prevalentie vernemen we ook vaak dat het blowen op zijn retour is. Zowel clubmedewerkers als stappers zien een duidelijke terugloop van de groep blowers. Het valt clubmedewerkers soms op dat er bijna niet meer geblowd wordt tijdens een stapavond. Stappers weten echter dat er vooral op afterfeesten nog stevig geblowd wordt. Op hiphopavonden kun je soms nog tegen de cannabisdampen aanleunen. Vooral de leeftijdscategorie van 25-30 jaar lijkt drastisch te minderen. Deze ontwikkeling ligt in het verlengde van meer aandacht voor gezondheid. Bram (94a): "Er zijn nog maar een paar blowende vrienden over, en dat is echt een enorm verschil met zes jaar geleden. Het blowen neemt steeds verder af. Het is niet echt meer een ding. Ze zijn te oud aan het worden om nog te blowen."

⁴⁰ Een enkeling zegt ook wel eens een pijpje pure hasj of wiet te roken.

motieven en positieve effecten

Over het algemeen prefereren oudere blowers hasj en jongere blowers wiet. De wietroes wordt vaker als 'stoned' gekwalificeerd en de hasjroes als 'high', maar de beleving blijft subjectief. Sommigen vinden juist het tegenovergestelde: van hasj word je stoned (zwaar en moe), terwijl high op wiet lekker licht in je hoofd is.

Ongeacht het effect beschouwen velen het roken van cannabis als ontspannend. Het roesmoment wordt (soms dagelijks) gewaardeerd om even bij te komen, weg van alle beslommeringen en de dagelijkse stress. Om even 'schijt aan alles' te hebben en 'zorgeloos' te zijn over de dingen die nog moeten gebeuren. Blowen is ideaal om te onthaasten, tijdelijk weg te dromen, te luisteren naar muziek of om op te gaan in een spannende film. Ten slotte wordt cannabis ook als 'slaapmutsje' of 'downer' gezien omdat je er lekker op kunt slapen.

"Sommigen raken geïnspireerd als hun favoriete MC optreedt. Muzikmaker *Electric* geeft aan dat hij muziek onder invloed van wiet maakt. Om zögezegd de 'creatieve sappen te laten flowen'. Ook *Maytzer* blöwt uit artistiek oogpunt. De meeste mensen vinden het lekker om af en toe een spliff te roken. Alleen op feesten is het soms heavy, maar het is zeker niet 24/7-achtig." (Calvin, hiphopper, 101a: t₂₇).

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Wat de één lekker vindt om in slaap te vallen, ervaart een ander juist weer als storend voor de nachtrust. Dromen worden geblokkeerd, en wie stoned naar bed gaat wordt de volgende ochtend suf wakker. Soms heb je ook moeite met opstaan. Bovendien voelt het niet goed als je alleen maar kunt slapen wanneer je geblöwd hebt.

Lethargie, algehele (s)loomheid en luiheid worden vaak als negatief beoordeeld. Je voelt je suf, duf, moe en nutteloos en hebt minder of zelfs geen enkele drang om te presteren. Je doet niks meer en bent hangerig. Kortom: blowen als uitvlucht kan een 'motivatiekiller' zijn. Blowen is (net als roken) lichamelijk ongezond. Blowen kan leiden tot gedragsverandering en controleverlies. Je hebt last van een 'mindfuck', wordt wat anders in je gedrag en daar heb je lang niet altijd zin in tijdens het stappen.

3.4 cocaïne

Sinds de popularisering van cocaïne manifesteert het gebruik zich over de gehele uitgaanslinie. Als gevolg van deze ontwikkeling spreken panelleden vaker over een 'normalisering' van het cocaïnegebruik. In de praktijk is cocaïne bij een grotere groep stappers 'gedemocratiseerd', getuige het feit dat cocaïne in verschillende milieus te pas en soms te onpas ten tonele verschijnt.

verspreiding

Het gebruik van cocaïne laat sinds het keerpunt, eind jaren negentig van de vorige eeuw, een aanhoudende stabiliserende trend zien die per meting slechts licht fluctueert. Na een stabiele periode kan het gebruik opeens weer stijgen of dalen. Het cocaïnegebruik laat vaak onderlinge verschillen zien en neemt in bepaalde stapnetwerken tussentijds soms toe. Volgens een dj is dit goed zichtbaar wanneer er op sommige feesten meer gepraat dan gedanst wordt op de dansvloer. "Stappers zijn meer met zichzelf bezig en gaan minder uit hun dak op de dansvloer. Er heerst eerder een praatcultuur."

gebruiksfrequentie en setting

Cocaïne wordt in alle netwerken gebruikt. Het betreft vaak een mix van frequente en incidentele gebruikers. De gebruiksfrequentie kan daarom flink variëren. In een kwart van alle netwerken zitten groepjes die (bijna) dagelijks snuiven, hoewel ze slechts 5% (1:20) van het totale aantal gebruikers vertegenwoordigen. In de meeste netwerken (ruim de helft van alle gebruikers) wordt (bijna) wekelijks gebruikt. Een kwart van alle gebruikers neemt ten minste een keer per maand cocaïne. Een vijfde gebruikt minder vaak. Cocaïne wordt vergeleken met ecstasy vaker door de week gebruikt en is ook minder gebonden aan een tijdstip en setting. "Er zijn nu eenmaal meer snuif- dan slikmomenten", aldus Vince (76a). Ook Tizi (50a) wijst op de gewoonte om te gebruiken tijdens het stappen. "Je danst je danst, je drinkt je drinkt, je wordt moe en neemt dan een snuif uit het vuistje. We doen dat eigenlijk automatisch op een feest."

Het cocaïnegebruik spreidt zich uit over verschillende settings. Snuivers bellen vanaf hun privé-adres of vanuit een café, restaurant, park, terras of lounge. Het gebruik van cocaïne vindt het meest plaats in de privé-setting (tweederde neemt vaak/altijd), gevolgd door clubs (ruim de helft neemt vaak/altijd), party's (minder dan de helft neemt vaak/altijd) en het café (een kwart neemt vaak/altijd). Overigens moet hierbij worden aangetekend dat netwerken soms meer verwant zijn aan clubs, cafés of party's. In sommige clubs of cafés wordt meer gesnoven dan in andere vergelijkbare settings. Ria (81a) illustreert dit met een goed lopende clubavond. Toen het licht aanging zag ze ongeveer dertig wikkels liggen op een totaal aantal bezoekers van 400. Enige toelichting van panelleden kan ons verder helpen bij de interpretatie van de verschillende gebruiksfrequenties.

Nikki (93a) wijst op het geplande en ongeplande, spontane gebruik van coke. Het laatste komt vaker voor, vooral wanneer stappers beneveld zijn door alcohol. En ondanks het feit dat sommigen eigenlijk niet willen, wint de volhouder vaak. "Als het er is kan niemand meer nee zeggen. Als er een iemand is die los wil gaan en de rest niet, dan gebruikt de rest vaak toch het meest." Tizi (50a) ziet ook veel

cokegebruik in thuissettings. "Snuiven is alleen leuk tijdens een film, bij Playstation, het chillen met meisjes of gewoon als je bezig bent."

"Hoe langer je snuift hoe vaker je het gevoel krijgt dat er minder in een pakje cocaïne zit. Dat er minder in een pakje zit dan normaal, kan altijd gebeuren. Maar gebruikers die enkele keren per week snuiven krijgen vroeg of laat toch het gevoel dat ze minder lang met een gram doen. De lijnen worden ongemerkt toch langer en de snuifmomenten volgen elkaar steeds sneller op." (Pepe, stap-
per, 85a: t28)

motieven effecten en imago

Welke beweegredenen zijn er voor snuivers om – soms met grote tegenzin – desondanks toch te kiezen voor een middel dat moeilijk te reguleren is? Veel gebruikers tonen immers een ambivalente houding ten opzichte van cocaïne. De verhalen van panelleden illustreren vaak de worsteling met het gebruik. Clara (99a) vraagt zich oprecht af waarom cocaïne eigenlijk zo populair is. Het is een leuk middel, maar ook een beetje saai. Het geeft slechts een beetje energie en een enorme 'lulkick' waar niet iedereen op zit te wachten. "Coke is meer een ding als je de volgende dag nog iets moet doen en je je geen enorme kater kan permitteren." Cocaïne is populair omdat het volgens Pepe (85a) op verschillende momenten van pas komt. Wie gaar is van de ecstasy neemt cocaïne om fris te worden. En door de week is cocaïne eerder een thuis- en/of werkdrug. En soms flitst er zelfs ongevraagd een lijn tussendoor.

Er is vaak sprake van een haat-liefdeverhouding met de 'witte dame'. Voor sommigen is het een innerlijk gevecht om een ontspannen omgangsregeling te vinden. Er worden soms 'cokecodes' in stelling gebracht om diegenen te beschermen die niet (altijd) willen toegeven aan de drang om te snuiven. Wie als enige blijft aandringen en doorzeuren, kan beter naar huis gaan. Has (75a) vindt het ontluisterend om te zien dat sommigen een obsessie hebben ontwikkeld voor het middel. Hij haalt als voorbeeld een vriend aan die vrijwel meteen na een begroeting vraagt of iemand nog wat te snuiven bij zich heeft. Tizi (50a) heeft regelmatig discussies met zijn vrienden over de omgangsvormen bij cocaïne. Want wat doe je als je bij je hebt en bij vrienden op bezoek bent die ook snuiven? Bied je ze een lijn aan, of hou je het voor jezelf? Sommigen vrienden vinden het niet egoïstisch als ze stiekem een 'nippie lala' nemen. En al helemaal niet wanneer daar ook niet-snuivers tussen zitten. Ze willen later geen klachten krijgen dat ze mede door hen aan de coke zijn geraakt. Tizi (50a) huldigt het standpunt dat wie open en bloot een snuif neemt vanzelf wel hoort of hij nog meer moet neerleggen. Hij houdt er niet van om mensen coke aan te bieden. Wie dat wel wil moet gewoon zijn 'pak' op tafel leggen.

Panelleden wijzen vaak op het lukrake en impulsieve karakter van het gebruik. Coke is voor elke gelegenheid. Het wordt zelfs als 'witte koffie' op zondagochtend aangewend om goed wakker te worden. Eigenlijk is er geen goede reden om het niet te nemen. Veel snuivers voelen geen stigma als het gewoon thuis op tafel wordt gelegd. Ondanks het feit dat menige gebruiker bewust is van de verslavingsgevoelige eigenschappen, wordt cocaine door de bank genomen niet als een 'vette probleemdruk' gezien.

duivels spul

Op onze vraag wat er nu zo lekker is aan coke, trekt Zina (100a) een verrukt gezicht: "Aaaaah, die eerste snuif! De eerste lijn is lekker, maar dan moet je eigenlijk stoppen. Dat gebeurt alleen nooit. Coke is geen gezellige drug, terwijl het dat wel was in het begin. Toen was de handeling leuk: lijntjes leggen, een buisje, mesje erbij. De voorpret van het snuiven en telkens een nieuwe snuifronde was echt prikkelend. Tegenwoordig heeft niemand het bij zich omdat iedereen het middel haat! En toch is het altijd in de buurt! De keerzijde van het middel is dat mensen leugens gaan verkondigen als de problematiek zich verscherpt. Het gaat vaak sluipend. Snuivers hebben vaker spijt. We praten er vaak over dat we het niet moeten doen, maar even later stoppen we het zo weer in onze neus. Ik weet niet wat het precies is met dat duivelse spul. We worden verdrietig van de 'sky high on coke.' We geven elkaar schouderklopjes als we het gebruik weten te beperken tot één keer per week of tot maximaal drie lijntjes. Maar de habit blijft hardnekkig. Sommigen blijven op de oude voet doorgaan. Er zijn momenten dat we collectief alle 06-nummers deleten. De omonummers gaan er heel symbolisch als eerste uit. Maar ja, wat doe je daarna op gulzige momenten? Dan ga je toch weer schooiers lastigvallen voor een goed snuifnummer." (Zina, stapper, 100a: t 27/28).

Cocaine geeft een subjectieve **versterking** van het **zelfbeeld**: 'sneller op iemand afstappen; zelfverzekerd; je kunt de wereld aan'.

Door de werking van cocaine proberen gebruikers hun alcoholgebruik 'onder controle' te houden. Cocaine wordt gewaardeerd als **neutraliseringsmiddel** tegen dronkenschap. Gebruikers zeggen meer te drinken (zuipen) of juist minder dronken (lam) of zelfs nuchter te blijven. In combinatie met drank is cocaine een stabilisator. 'Dronken en stoned is lekker; je blijft redelijk normaal als je lam bent'.

Het bezit en gebruik van cocaine is **statusverhogend**: 'trendy en cool middel; 'heeft een duur imago, je wordt belangrijk'.

Cocaine als actieve en **communicatieve sfeerverhoger** in groepsverband. 'Gezellig en sociaal; lekker lullen; praterig; jezelf niet meer serieus durven nemen; gezamenlijk gebruik; delen met vrienden; leuke avond hebben'.

Cocaine (inclusief de prikkelende chemische geur) geeft een specifieke aangename **korte rush** in het hoofd (neus) die wordt getypeerd als: 'lekker; uppertje;

wakker; high; De **roesimpact** van cocaïne is **hanteerbaar**: ‘makkelijk middel; toegankelijk’.

Door de **functionele** en **stimulerende eigenschappen** blijf je langer presteren, feesten, werken, concentreren, internetten, e.d.; ‘niet meer moe; geeft energie; oppepper (“Schat wil je er een lijntje bij. Dan gaat het vast beter met de reparatie van de wasmachine”)’.

Cocaïne wordt ook gewaardeerd om zijn **stonede** en **ontspannen** roes: ‘het geeft een specifieke energierush; het ontspant bij hoge werkdruk; geeft ontlading; doorbreekt sleur’.

verkrijgbaarheid prijs dosering en toediening

Bijna alle panelleden zeggen dat het a eli of zelfs eel a eli is om cocaïne te regelen.⁴¹ Gebruikers hebben het behalve over dealers ook over ‘lijnkoeiers’, ‘pakjesbezorgers’, ‘nachtslijters’ of noemen de bezorger gewoon bij naam. Veel snuivers hebben de beschikking over één of meerdere nummers, soms wel oplopend tot vijf tien. En de kosmopolitische vriendenkring van Jorg (58a) heeft naast Amsterdamse nummers ook nummers in hun telefoon van dealers in Barcelona, Parijs, Ibiza en Miami.

Over de bezorgtijd van een kwartier tot een half uur wordt weinig geklaagd, hoewel er altijd dealers zijn die structureel te laat komen. De meeste gebruikers praten over dealers en minder over vrienden zoals bij ecstasy het geval is. Cocaïne wordt eerder aangeschaft via een relatieve buitenstaander die geen deel uitmaakt van de vriendengroep.

Snuivers weten dat verkopers nog wel eens van nummer veranderen. Zo is er een bezorgdienst die haast elk kwartaal een nieuw nummer doorgeeft. Soms is het uit voorzorg, of om bepaalde vervelende, ongeduldige, sneue of verslaafde klanten af te romen. De klanten waarmee hij een goede en betrouwbare band heeft opgebouwd, krijgen automatisch het nieuwe nummer doorgeseind. Het komt voor dat een nummer tijdelijk of voor onbepaalde tijd uit de lucht is. Jesse (48a) “Mijn taxidude was opgepakt. Twee weken later kreeg ik alweer een sms’je van hem met zijn nieuwe nummer. Het komt ook voor dat het de dealer te heet onder de voeten wordt en de bezorgdienst tijdelijk non-actief is. Gebruikers wisselen vaak onderling nummers uit van (nieuwe) dealers. De reden is dat sommigen sneller bezorgen, aardiger of minder gestresst zijn, goede kwaliteit leveren of goedkoper zijn dan de concurrent. Soms klagen zoveel klanten tegelijk over de kwaliteit dat de verkoper zich genoodzaakt voelt om per direct iets anders te regelen.

⁴¹ Cocaïne wordt ook wel lala, snip, snif, nakkie, hakkie of opwekkertje genoemd.

poeders rada platzak

Als we Mustafa (31) toevallig ontmoeten in de Amsterdamse Pijp, vragen we, na een gesprek over koetjes en kalfjes, hoe het gaat met de cocainebusiness. We weten dat Mustafa al jarenlang snuivers van uiteenlopende pluimage van cocaine voorziet. Zijn grotendeels Nederlandse klantenkring woont vooral in het centrum en binnen de negentiende-eeuwse ring. We verwachten, zoals bij dealers vaak het geval is, een kort antwoord als 'okay' of 'de business gaat goed', maar deze keer blijkt hij opmerkelijk spraakzaam. Hij zegt te zijn gestopt met bezorgen. Voorzichtig vragen we wat hem heeft doen besluiten om de 'lucratieve handel' vaarwel te zeggen. Mustafa twijfelt even, maar als we hem meteen een hart onder de riem steken en positief reageren op zijn besluit om eruit te stappen, kijkt hij opgelucht. Hij vertelt spontaan zijn relaas. "Ik heb vijf jaar op de brommer cocaine bezorgd bij mensen thuis, in het café, op straat, in het park, op het terras, op feestjes, overal... In mijn hoogtijdagen zette ik een dikke halve kilo per maand om. Soms schoof ik ook nog wat kilootjes door naar andere afnemers. Daar verdiende ik dan duizend euro per kilo op. Pakjes verkopen is veel lucratiever, maar kost wel meer tijd. Er zijn zoveel neuzen in Amsterdam die hunkeren naar wit. Het leuke van het werk was dat ik soms flinke mazzeltjes had. Een advocaat in Slotervaart kocht soms tien pakjes en betaalde altijd 200 euro extra omdat ik daar helemaal naar toe moest op de brommer. Een Israëliër met hotels in Dubai matste mij altijd met extra dollars. Op snuifjeestjes van studenten verkocht ik soms wel vijftien pakjes in één keer. Liep ik zo weer met 750 euro de deur uit. Ik verdiende goudgeld. Maar geld dat je snel verdient, geef je ook weer snel uit. Ik begon met de handel toen ik 25 was. Het kon niet op. Nederlanders zeggen wel eens dat de bomen niet in de hemel groeien. Nou, bij mij was dat wel zo. Voor een tijdje dan. Een paar keer per maand ging ik met mijn meisje shoppen in de PC Hoofd: een aul aultier, ucci, rada, je kent het wel. Of weer een nieuwe scooter, want je maakt toch heel wat kilometertjes als bezorger. Ik had contact met heel verschillende types, van arm tot rijk. Je had feestneuzen en serieus volk als banktypes, advocaten, een chirurg, maar ook hoeren op de Wallen met hun foute lovers én uitkeringstrekkers. Er zat zelfs een groepje politieagenten bij die mij af en toe na hun dienst oppiepten met de vraag of ik wat langs wilde brengen in hun stamcafé.

Maar het werk begon me steeds meer te slopen. Het blijft toch stressen weet je. Het begin van het einde was toen ik na een paar jaar zelf begon te snuiven en drinken. Ik ging na mijn werk tot diep in de nacht steeds vaker feesten met types die ik niet eens goed kende. Door de vermoeidheid werd ik steeds meer paranoïde. En steeds meer mensen kregen via-via mijn nummer te pakken. Het waren er op een gegeven moment zoveel dat ik soms wel vijftig pakjes op een avond kris-kras door de hele stad moest bezorgen. Mijn humeur werd er niet beter op. Toen ik ermee begon was ik altijd de opgewekte jongen. Ik bezorgde snel en was altijd op tijd. Ik had een goede reputatie én goede coke. Maar het stressvolle werk gaat toch aan je knagen, hoe goed je het ook doet. Vooral de types die binnen vijf minuten weer gingen bellen waar ik bleef, waren erg vervelend. Ik had ook klanten die het eigenlijk niet konden betalen en altijd wilden poffen. Val me niet

lastig als je geen poen hebt! Maar het ging echt goed mis na een politie-inval bij mij thuis. Het was mijn eigen schuld. Ik zag er altijd tiptop uit en reed telkens op een nieuwe scooter. Ik denk dat er mensen in de buurt jaloers waren dat het mij wel voor de wind ging. Die politie-inval heeft me genekt. Ik snoof toen al zoveel dat ik moest afkicken. Toen pas kreeg ik spijt. Je houdt er ook geen vrienden aan over. Achteraf gezien heeft het geknakt en de stress mij nog het meest de das om gedaan. Het is slopend als je geleefd wordt door anderen. Ik heb nu een huisje in een andere buurt. Ik ben werkeloos en mijn vriendin is er vandoor sinds we niet meer op grote voet leven. Ze kon er niet aan wennen dat ik geen rijke 'coke-Marokkaan' meer was. "

In tegenstelling tot Mustafa stellen veel dealers het niet op prijs om door een volstrekt onbekende gebeld te worden. Daarom moet een klant een andere snuifkompaan eerst bij de verkoper introduceren. De meeste dealers bezorgen met de auto, taxi of scooter. Sommigen komen bij snuivers thuis over de vloer, anderen blijven liever in de auto of handelen het snel af in een portiek. Niet alle verkopers bezorgen op elke willekeurige locatie. Soms ligt het adres te ver uit zijn verzorgingsgebied. Andere klanten die dichterbij wonen kunnen dan sneller worden bediend, wat ook meer geld oplevert. Sommigen weigeren om in de horeca te bezorgen. Bezorgers die vertrouwd zijn met de horeca hebben minder problemen om aan vaste klanten of horecapersoneel te leveren.

Dealers zijn er in allerlei soorten en maten. Er zijn dealers met een kleine en grote klantenkring. In het laatste geval zijn er meerdere verkopers van dezelfde bezorgdienst actief. We spraken dealer Tonnie met een klantenkring van rond de 250 personen. Op een normale avond in het weekend bezorgt hij bij twintig tot dertig klanten. Maar op een rustige dag zijn het er niet meer dan tien tot vijftien. Toch kan hij tegenwoordig niet meer zeggen dat het op maandag- of dinsdagavond rustiger is. Op speciale feestdagen krijgt Tonnie altijd extra bestellingen. Koninginnedag blijft de traditionele klapper. Over een hele dag verkoopt Tonnie aan plusminus 75 klanten.

Veel cokedealers bezorgen alleen cocaïne. Anderen hebben hun assortiment uitgebreid met ecstasy of handelen ook in Viagra, speed en/of ketamine. "Maar alleen voor speed komt-ie niet", volgens Saskia (95a). Want de verkoop van cocaïne blijft bij de meerderheid toch de belangrijkste inkomstenbron.

"Er is een dealer die MDMA, coke en ketamine heeft. Je moet dan van tevoren aangeven wat je wilt hebben. Hij komt langs met de auto of scooter. Als hij met de auto komt, stap je in en rijd je een rondje mee. De taxidealer heeft behalve coke, ook speed, ketamine en MDMA. Hij verkoopt per halve gram. De meeste mensen kennen dezelfde dealers. Ik schat dat er ongeveer vijf dealers zijn die iedereen belt. De kwaliteit verschilt nogal per keer. Soms kun je een keuze maken

tussen goedkope coke van vijftig euro of de duurdere variant van zestig euro. MDMA poeder is er maar in een soort.” (Nikki, stapper, 93a: t27).

Sommige verkopers timmeren stevig aan de weg. De cokedealer van Bram (94a) bijvoorbeeld voert een heus marketingbeleid. Zijn snuifclient le heeft onlangs in korte tijd drie groepssms'jes ontvangen met schaamteloos opgewekte teksten als: 'Hey man, quit the paranoia, sport' of 'Andy game boy, new nummer for the summer, fun products' en 'Heb weer topspul, kan in een kwartier bij je zijn' De echt brutale verkopers bellen zelfs klanten die al enige tijd niets meer hebben besteld.

Bijna alle gebruikers – althans die in het uitgaanscircuit, de straatscene is een ander verhaal – snuiven poedercocaine. Sommigen roken daarnaast nog 'plofjes' (cocaine in een sigaret). Een enkeling kauwt ook op cocabladeren.

De **prijs** voor een pakje cocaine varieert tussen de veertig en zeventig euro per gram.⁴² De gemiddelde prijs per gram ligt rond de vijftig en zestig euro. Het komt steeds vaker voor dat verkopers verschillende kwaliteiten cocaine aanbieden. Voor een goede kwaliteit wordt meestal meer (zestig tot zeventig euro) gevraagd. De zuiverheid van cocaine zou hoger zijn omdat het minder of zelfs helemaal niet is versneden.⁴³ De aangeboden cocaine zou dan puur van het 'blok', 'tegel' of 'plaat' als 'klontje(s)' worden verkocht.⁴⁴ Connaisseurs classificeren deze kwaliteit meestal als 'flake' of als 'parelmoer' wanneer het blok uit verschillende lagen bestaat. Tizi (50a) spreekt over 'flex' als bij het breken van het blok cocaine een structuur van 'vissenschubbetjes' zichtbaar is. De kiloprijs schommelt tussen de 29.000 en 32.000 euro. De meeste cocaine is afkomstig uit Colombia. Boliviaanse en Peruviaanse cocaine, die volgens fijnproevers van betere kwaliteit is, neemt relatief gezien een veel kleiner marktaandeel in.⁴⁵ De grotere handelaren en 'doorschuivers' op kiloniveau weten ons ook te vertellen dat op de meeste blokken net als op pillen een logo is afgedrukt. We moeten dan denken aan een

⁴² Veel cocaineverkopers verkopen geen exacte gram. In werkelijkheid bedraagt een gram meestal 0.9 of zelfs 0.8 gram. Omgerekend zijn dat ongeveer 6 tot 12 lijntjes. Zowel dealers als gebruikers weten dat het zelden een gram is. Er zijn dealers die ontkennen en dealers die eerlijk vertellen dat het wat minder is.

⁴³ Uit dealersbronnen vernemen we dat er meer handel is ontstaan rond fenacetine, dat voor 1.100-1.200 euro per kilo op de markt te koop is.

⁴⁴ Hiermee is overigens nog niet gezegd dat 'puur van het blok' ook betekent dat het nooit versneden is. Het komt immers voor dat het blok zuivere cocaine behandeld wordt, alsnog versneden wordt en later weer tot blok geperst.

⁴⁵ De smaak van Boliviaanse en Peruviaanse zou zoeter zijn. De roes zou milder en eerder stoned zijn dan Colombiaanse cocaine, die soms als 'agressief' en 'edgy' wordt getypeerd.

gestempeld vierkant, klaver of schorpioen. Er wordt beweerd dat organisaties hun blokken merken als teken van kwaliteit. Anderen zeggen dat hierdoor herkenbaar is van welke organisatie de blokken afkomstig zijn. Dit in verband met mogelijke ripdeals. Maar dit zal de meeste snuivers een zorg zijn, zolang de kwaliteit maar goed is. Afgaande op de reacties kan de kwaliteit flink verschillen. Toch zijn er weinig structurele klachten over de aangeboden witte waar. Een 'Colombiaanse verkoudheid' wordt meestal op de koop toe genomen. Ervaren snuivers weten dat 'natte' coke na lichte verhitting van een vlammetje onder een bord weer knapperig wordt en daarna geschikt is om fijn te hakken en te snuiven. Snuivers die niet tevreden zijn of al die extra bewerkingen te veel gedoe vinden, hebben meestal wel een paar andere nummers achter de hand. Wie dus 'kutcoke' verkoopt, loopt de kans dat hij (voorlopig) niet meer wordt gebeld. Voorlopig dan, omdat snuivers ook weten dat de kwaliteit bij elke dealer periodiek flink kan verschillen. Omdat een pakje cocaïne vaak impulsief wordt aangeschaft, piekeren de meeste snuivers er niet over om eerst een monster naar de testservice te brengen. Want de lust om te snuiven begint al vanaf het moment dat de bezorger heeft laten weten dat hij eraan komt.

De **dosering** varieert van een enkel snuifje tot soms drie gram (drie pakjes) per persoon. Incidentele gebruikers snuiven vaak niet meer dan een kwart gram. Frequente gebruikers snuiven tussen een halve en een hele gram per sessie. Sommige doorsnuivers zijn in staat om in een weekend twee tot drie gram te consumeren. Soms wordt de dealer zelfs meerdere keren per week gebeld.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Panelleden schetsen verschillende beelden van gebruikers. Er zijn solosnuivers die zichzelf na gedane zaken trakteren en pretsnuivers die samen met vrienden wat 'gezelligheid' in huis willen halen. Ook zijn er 'snuiftypes' die bijna onverzadigbaar zijn en niet zelden anderen op de zenuwen werken. De 'sneue snuivers' worden minder sociaal, wat soms naar indolentie neigt. De klapsnuivers ten slotte, zijn misschien wel de ergste. Deze snuiven altijd mee, maar willen daar nooit voor betalen. Hoe dan ook, het gebruik en misbruik van cocaïne is regelmatig een punt van discussie in snuiverskringen. Cocaïne is een krachtige verleider die zelfs volhardende types kan doen smelten als het middel hun voor de neus wordt gehouden. Ook ligt stiekem gebruik op de loer. Vriendschappen en relaties worden op de proef gesteld wanneer het de spuigaten dreigt uit te lopen. Soms steekt de ene partner de andere aan, vooral als ze een vergelijkbaar leven leiden. Menig panellid is bezorgd over de verleidelijke kracht van cocaïne, die eerder tot problemen leidt dan welke ander drug ook. Sommigen verliezen hun grenzen of dreigen hun baan te verliezen wegens excessief snuifgedrag. Saskia (95a) ziet met lede ogen aan dat een vriend, die piloot is, soms vluchten moet afzeggen

omdat hij te ver heen was. Op termijn is cocaïne een stille sloper, of zoals een panellid treffend zegt: "Cocaïne is Colombiaanse roulette." Er wordt breed onderkend dat coke een gevaarlijk middel is, maar daar hoor je de meeste snuivers niet over. Per slot van rekening worden de facturen gewoon betaald, blijft men productief en is het leven nochtans op orde. Maar het verslavende gedrag dringt zich langzaam op zonder dat gebruikers dit durven onderkennen. Buda (91a): "Cocaïne associeer ik met onverzadigbare snuifzucht. Na twee, drie jaar continu snuiven gaat de rek eruit. Mensen komen erachter dat het toch wel heel moeilijk is om voor langere tijd met cocaïne te stoppen. Het sluipt er langzaam in."

Wie besluit om te minderen komt er achter dat dit lang niet zo eenvoudig is als gedacht. Zeker als je vrienden hebt die wel willen snuiven. Het is niet alleen de setting, maar ook de specifieke samenstelling van de groep waarmee je optrekt. We horen ook verhalen over gebruikers bij wie de aanvankelijke weigering om te snuiven als sneeuw voor de zon verdwijnt als er (veel) alcohol in het spel is, met alle spijt van dien. Al met al voor sommigen een reden om hulp te zoeken.

"Als je lam bent wil je coke hebben. Het wordt eigenlijk nooit gepland en is altijd impulsief. Nuchter heb je er eigenlijk nooit zin in. En snuiven doe je eigenlijk nooit alleen, maar met vrienden. Soms in een café, maar meestal thuis of op een feest. 'Laten we pak halen' wordt er dan geroepen. Dan bellen we een bezorger die langskomt met speed en coke. We bestellen meestal maar één pak, maar soms bestellen we er nog eentje." (Bram, stapper, 94a: t28)

Er zijn ook panelleden die wijzen op het forse gebruik onder horecapersoneel. Het is een taboe om er met buitenstaanders over te praten, maar daarom niet minder zorgelijk. Vaak gaat het om studenten die bijverdienen in de horeca en (soms ongewild) in aanraking komen met cocaïne doordat andere collega's snuiven tijdens het werk. Debby (56a) is van mening dat het gebruik onder het personeel van een grote club zelfs een groter probleem is dan onder bezoekers. Dit wordt ook beaamd door Saskia (95a), die van verschillende vrienden hoort dat snuiven tijdens het werken in de horeca een vrij normale gang van zaken is. Haar partner heeft ontslag genomen bij een bar, toen bleek dat het personeel doorlopend liep te snuiven. Hij werkt nu bij een andere bar, maar ook daar wordt veel gesnoven. Hier wacht men alleen tot na de dienst.

"Een vriendin heeft een probleem met coke. Ze gebruikt nu al een half jaar twee keer per week. Ze gebruikt tijdens het werk en tijdens het uitgaan. Ze werkt in de horeca en daar gebruikt al het personeel. De trigger voor haar gebruik zijn de mensen op haar werk. Ze is nu zover dat ze mensen vertelt dat ze een probleem heeft. Ze hoeft de coke ook niet altijd zelf te kopen. Haar collega's hebben altijd en delen met haar. Ze wil gezonder gaan leven omdat haar gebruik altijd ge-

paard gaat met alcohol. Ze kan geen alcohol drinken zonder coke te gebruiken." (Bibibass, stapper, 79b: t27).

We hebben de panelleden een lijst gezondheidsrisico's voorgelegd en gevraagd of ze de drie belangrijkste nadelen per middel willen aankruisen die overeenkomen met de meerderheid van de gebruikersgroep. Ongeveer de helft van de panelleden vindt dat cocaïne verslavend is. Het financiële aspect komt op de tweede plaats, gevolgd door niet-sociaal en introvert gedrag. We hebben ook gevraagd of ze zelf drie negatieve eigenschappen willen geven. Deze zijn ingedeeld in acute en subacute effecten.

negatieve eigenschappen van cocaïne

De **acute psychische effecten** zijn: 'opgefokt; impulsief gedrag; stoer gedrag; lange tenen; agressief; praatkick; egomiddel; in middelpunt willen staan; storend gedrag; slapeloosheid, niet sociaal; geïrriteerd; kil; fake; egocentrisch; dichtslaan; paranoia; piekeren'.

De **subacute psychische effecten** zijn: 'emokater; leeg gevoel; geeft schijnvertrouwen; gevaarlijk om stress te onderdrukken; chagrijnig'.

De **acute en subacute lichamelijke effecten** zijn: 'Hartkloppingen; hyperventileren; kater; misselijk; pijnlijke neus; verkouden; hoofdpijn'.

We horen dat **d anmatig** gebruik soms moeilijk te reguleren is: 'geen controle hebben; ongezellig; probleemgebruik; verslavend op termijn; onverzadigbaar; slapeloosheid; obsessief; fixatie'. "Een vriendin van mij wordt gek als ze niet op korte termijn coke heeft. Als ze coke in haar hoofd heeft zitten dan moet ze ook snuiven. Maakt niet uit hoe laat het is."

Verschillende panelleden wijzen er op dat cocaïne een **duur** middel is. Het wakkerert gierigheid aan.

zonder coke meer energie

"Op een gegeven moment realiseer je welke invloed cocaïne op je leven, je gedrag en je tijdsbesteding heeft. Je vraagt je af hoe het ook alweer was in de periode zonder coke. Anders in ieder geval. Je gaat er veel bij drinken, terwijl ik dat eerder nooit deed. Er gingen relaties naar de knoppen. Het kost klauwen vol met geld en je krijgt praatjes die niet bij je karakter passen. Het grote verschil is dat je op termijn over je ecstasygebruik heen groeit maar er bij coke juist ingroeit. Ik heb intussen hulp gezocht en het gaat nu veel beter. Ik voel me veel sterker. Ik mis het niet meer. Maar oh, wat was het zwaar. Vooral de eerste weken bij vrienden waarmee je vroeger elk weekend naar de klote ging. Je wordt echt op de proef gesteld als je weer een pakje voorbij ziet komen. Ik heb veel steun gehad van een vriend die er ook mee wilde stoppen. Want als iedereen snuift is het moeilijk om niet mee te doen. Ik kan zeggen dat ik de test doorstond toen ik weer in contact kwam met coke. Ik was met wat vrienden wezen stappen. Toen

we thuiskwamen, wilden ze snuiven. Ik bood aan om de coke te hakken zonder zelf te nemen. Het lukte, en dat sterkte mij in mijn wilskracht. Het gevolg is wel dat ik minder vrienden zie omdat ik standvastig blijf en niet wil dat ze mij opzoeken als ze willen snuiven of al onder invloed zijn. Ik kijk er nu dwars doorheen als iemand ontkent dat hij onder invloed is. Sommigen vroegen zelfs of ik echt van plan was om te stoppen. Ik heb er geen problemen mee als ik ergens ben waar coke wordt gebruikt. Ik heb minder stress, ben rustiger en heb steun van mijn vriend." (Zoë, stapper, 67a: t28)

3.5 ecstasy en ecstasyachtigen

Door de forse daling van het ecstasygebruik na de eeuwwisseling én de hiermee parallel lopende toename van het cocaïnegebruik zijn beide stimulanten tegenwoordig even populair. De frequentie van het ecstasygebruik ligt tegenwoordig echter beduidend lager dan eind jaren negentig. Ecstasy blijft een populair middel, maar er bestaan wel forse verschillen tussen uitgaansnetwerken.

verspreiding

Het gebruik van ecstasy is na een jarenlange daling nu op een stabiel niveau. Ecstasy blijft dominant in dancenetwerken binnen het club- en partycircuit. Ook specifieke groepen in de homoscene gebruiken ecstasy. De verspreiding in de breedte binnen dancenetwerken neemt echter eerder af dan toe. De pop- en rockcultuur blijkt veel minder ontvankelijk voor ecstasy. De urbancultuur ten slotte staat ambivalent tegenover ecstasy. Het grootste urbansegment staat ver af van ecstasy. Bibibass (79b) ziet kleurlingen wel uitgelaten dansen op house, maar dat komt door de ecstasy. Ook Pepe (85a) vermoedt dat hiphop en ecstasy een problematische combinatie blijft. "De gespierde straattaal van 'gangstarappers' past niet bij de empathische ecstasybeleving." Overigens benadrukken sommige panelleden dat zij wel groepjes allochtonen tegenkomen die even enthousiast op housemuziek dansen als autochtone stappers.

Er zijn hemelsbrede verschillen binnen het urbanmilieu als het om ecstasy gaat. Hiphoppers worden vaak niet warm of koud van alle commotie rond een pilletje. "Voor de doorsnee urbanger is ecstasy ver-van-mijn-bed", zegt Travis (106a). De afstand tussen de cultuur en het middel is te groot. Er zijn geen dealers of voortrekkers die het openlijk propageren. De angst voor een pil waar je op losgaat is groot. "Er bestaat een irreële angst voor het onbekende", aldus Travis (106a). In het elektronische segment waar latin house toe wordt gerekend, is men volgens Sandy (92a) daarentegen juist erg nieuwsgierig naar ecstasy. Ze ziet een grote waterscheiding binnen het urbansegment.

"Niggers hebben bij rap geen pilletje nodig. Net als latino's op salsa- en merenguefeesten. Maar latin house is groovy R&B met elektronica en pit! Onze helden

zijn unieke en dj-osa. Men wil gewoon vaker proberen! Ik ken een groepje zwarte meiden die met zijn tien en vijftien pilletjes slikken en dan loos willen op latin." (Sandy, stapper, 92a: t28).

Het succes van ecstasy wordt in deze kringen verklaard door de elektronische invloeden en de vermenging van zwarte en witte stapcircuits. Dj Spike (77a) ziet een dergelijke ontwikkeling ook in het clubhousecircuit. Door de eclectische muzikentrend van de afgelopen jaren zijn zwarte en witte stappers meer aan elkaar gewend. Er is een 'grijs midden' ontstaan. Zwarte jongeren die naar houseachtige feestjes gaan zijn eerder ontvankelijk voor drugs dan hiphoppers die blijven plakken in het bitterzoet bastion. Stappers die van beide walletjes snoepen hebben geleerd hoe het voelt en maken telkens de keuze bij welke setting en muziek ecstasy het beste past. We leggen Calvin (101a), die alle ins en outs van de Amsterdamse hiphopscene kent, ons dilemma voor. Is het alleen de invloed van muziek die bepaalt of zwarte jongeren ontvankelijk zijn voor ecstasy of zijn er ook andere redenen? Hij merkt dat het voornamelijk de creatieve witte hiphoppers zijn die soms experimenteren met ecstasy. Aan ecstasy kleeft meestal het imago van échte drugs, zegt Calvin (101a).

"Niemand wil een 'cokehoofd' worden genoemd. Dat is niet cool. Je hoeft er niet trots op te zijn als je échte drugs gebruikt. De eend van de eend oord is een uitzondering, maar dat is ook geen echte hiphopact. Ze zijn eerder prettig gestoord en doen niet stoer omdat het in is. Ze zingen soms met gastrappers over ecstasy omdat ze in de popiepopie kunstscene zitten." (Calvin, hiphopper, 101a: t27/28).

gebruiksfrequentie en settings

In de meeste netwerken wordt ecstasy gereserveerd voor het weekend. Gebruik en setting worden vaak van tevoren gepland. Het gebruik in netwerken varieert van eenmaal per week tot een paar keer per jaar. Stappers die ook naar party's gaan nemen vaker ecstasy. In ongeveer de helft van alle netwerken zitten groepjes die (bijna) wekelijks ecstasy slikken. Ze beslaan een kwart van het totale aantal gebruikers. Een derde van de gebruikers slikt ten minste eenmaal per maand. De overige gebruikersgroepen nemen minder dan eenmaal per maand tot zelfs minder dan eenmaal per kwartaal ecstasy.

Ecstasy is nog meer dan cocaïne gebonden aan tijd en setting. Voor veel stappers is een party bezoeken haast synoniem met het gebruik van ecstasy. Drugs en party's horen nu eenmaal bij elkaar, horen we panelleden vaak zeggen. De meeste stappers gaan echter maar enkele malen per jaar naar een grote party. Het ecstasygebruik in clubs is minder dwingend. Met uitzondering van enkele jeugdige netwerken, blijkt de doorsnee stapper soms tot zelden ecstasy te nemen

tijdens het clubben. Slechts in een enkel netwerk wordt altijd of vaak ecstasy gebruikt. Ria (81ab) betreurt dat er minder wordt gebruikt. "Voor de gezondheid is het misschien beter, maar de sfeer is minder. Als portier heb ik liever honderd ecstasygebruikers op een avond dan tien cokesnuivers." Het gebruik van ecstasy lijkt zich bij vriendengroepen die bijvoorbeeld op clubs zijn uitgekeken meer naar de privé-setting te verplaatsen. De actieve stappers zijn naast het clubben ook op afterfeesten stoned. Cafés zijn het minst populair.

motieven effecten en imago

Ondanks een daling van de gebruiksfrequentie blijft ecstasy voor veel stappers een bijzonder middel waar cocaine niet aan kan tippen. De roesassociaties kunnen worden ingedeeld in: eufore, ontspannende, energieke, zintuiglijke, collectieve/entactogene en tactiele/empathogene eigenschappen.

De **eufore** eigenschappen van ecstasy zijn: 'Wat is de wereld toch mooi; het is de allertofste drug; helemaal top; uit je dak gaan; vrolijk; happy; lekker; leuke gedachten; lachen; de wereld is een toverbal'.

Ecstasy geeft een gevoel van welbehagen en **ontspanning**: calculerend loos gaan; ontstressen; zorgen vergeten, lekker voelen'.

Ecstasy kan ook leiden tot nieuwe inzichten en een scherp besef van de **zintuiglijke** en **energieke** beleving: 'Lekker (lang) dansen en bewegen; danshype met zijn allen; energiek; muziek klinkt beter'. Er is soms ook sprake van: 'Nieuwe inzichten; verruiming van de mind'.

Ecstasy leidt ook tot een sterk besef van **collectieve** en **entactogene** verbondenheid. Meerdere personen noemen: 'Verliefdheid of liefde delen; leuke sfeer; vrolijk; gezelligheid; los; geilheid; sexy, lekker en stout'.

Ecstasy reduceert persoonlijke scepsis, angsten en remmende mechanismen tegenover anderen en versterkt **tactiele** en **empathogene** vermogens: 'Relaties verdiepen; gezellig; love en happiness delen met anderen; meer durven; therapeutisch niveau; oprechte vriendschap voelen; eerlijk'.

verkrijgbaarheid prijs dosering en toediening

Hoewel ecstasy voor de meesten nog steeds makkelijk of zelfs heel makkelijk verkrijgbaar is, horen we vaker dat het moeilijker is om eraan te komen. Soms is dat tijdens het stappen, zoals bij Bram (94a), die opmerkt dat er minder pillendealers rondlopen. De meesten kopen of krijgen ecstasy van iemand uit dezelfde vriendenkring of scene. Sommigen delen het spontaan uit onder vrienden. Anderen hebben contacten met verkopers en regelen tegen kostprijs pillen voor vrienden. Verder zijn er Bulgaarse en Servische, maar vooral Nederlandse contacten. In de

urbanscene zijn zowel zwarte als witte verkopers actief. Onder de verkopers bevinden zich thuisdealers, die naast ecstasy vaak ook andere middelen aanbieden, en bezorgers die het naar elke gewenste plek brengen. Sommige verkopers hebben zelfs meerdere soorten in hun collectie. Een panellid weet uit betrouwbare bron dat er verkopers zijn die contacten hebben met bevriende portiers. Ze mogen na betaling van een bedrag – meestal rond de vijftig euro – enige tijd in de club gedoogd ecstasy verkopen aan bezoekers of artiesten. Maar het komt eerder voor dat stappers elkaar onderling ecstasy geven. Als je meer ecstasy wil, maak je volgens Tizi (50a) de meeste kans als je iemand flink uit zijn dak ziet gaan. “Hoe komt het dat jij het zo gezellig hebt”, vraagt hij dan met een steelse blik. Er valt meestal wel wat te regelen.

ruilen

“Laatst op een hardcorefeest waren we aan het spacen op de ecstasy. Ik leerde een vriendengroepje kennen die ook een pilletje op hadden. Dat zie je meteen! Ik was een jointje aan het draaien, maar zo stoned dat het niet lukte. Ik vroeg aan een meisje of ze mij wilde helpen. Ze moest lachen: ‘Kan je dat niet zelf dan?’. Mijn handen trilden te veel en ik kon me niet goed focussen. Ik vertelde dat ik zo stoned was dat het mij echt niet ging lukken door de ecstasy. “Heb je er dan nog eentje”, vroeg ze nieuwsgierig. Ik vond het niet erg om een pilletje te ruilen voor een glas bier en het draaien van mijn joint.” (Tizi, stapper, 50a: t27).

We leggen Tizi de vraag voor wat hij onder een dealer verstaat. Als je een pilletje krijgt toegestopt of ruilt voor bijvoorbeeld een stukje stuff, een biertje of een baco, is dat in zijn optiek geen dealen. Er is alleen sprake van dealen als iemand er geld voor vraagt, ook al is het maar een paar euro.

De prijs van een ecstasypil varieert tussen de twee en tien euro. Maar de meesten betalen tussen de drie en vijf euro per pil. Er is weinig prijsverschil tussen 06-dealers en thuisdealers. Dealers in clubs vragen eerder tien euro voor een pil. Sommige verkopers willen dat je er minimaal tien koopt. De stabiliteit op de markt lijkt wat minder, afgaand op de ervaring dat ecstasy soms moeilijker is te krijgen en de prijs vaker fluctueert. In omloop zijn onder andere: dolfijntjes, sterretjes, diamantjes, schorpioenen, DC's, weegschaaltjes of 'mitsus', die zo keihard zijn dat je bijna een 'mes en vork' moet gebruiken om ze doormidden te krijgen. Sommigen zeggen dat pillen een poosje moeilijker te krijgen waren dan poeder. Voor MDMA poeder of kristallen wordt per gram tussen de tien en veertig euro betaald. De prijs ligt meestal rond de twintig – dertig euro per gram. MDMA poeder is in sommige netwerken eenvoudiger te krijgen dan pillen. Voor een kilo MDMA poeder wordt op de markt ongeveer 4.000 euro gevraagd. Buda (91a) rept van loepzuivere 'bergkristallen' die soms zo groot zijn als een pingpongballetje en zo helder als glas. Probleem blijft de dosering. Sommigen kunnen flink de weg kwijt raken na

het dippen van een natte vinger of 'pinkie' in poeder of kristallen van ongelijke grootte. Zina (100a) is blij met MDMA, maar moet na het 'vingeren' oppassen dat ze niet in slaap valt. "Iets te veel kristallen en mijn ogen vallen dicht van stonedheid. Het is ook niet zo gezellig als ik nauwelijks mijn ogen kan openhouden. Gre-tigheid is des duivels roeskussen." Maar ze roemt net als anderen de puurheid en snelle opkomst van de roes. Jesse (48a): "Je glijdt er lekkerder in en je glijdt er lekkerder uit. Je bent helemaal weg zonder controleverlies."

De doseringsrange in netwerken ligt tussen een halve en tien pillen. Maar een gemiddelde dosering ligt bij één of twee pillen. Pillen worden geslikt en poeder/kristallen wordt met behulp van een natte vinger gelikt.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

De negatieve ervaringen en/of effecten kunnen worden onderverdeeld in acuut lichamelijke en psychische effecten, subacuut lichamelijke en psychische effecten, en de intrinsieke farmacologische eigenschappen, bijvoorbeeld de lange werkingsduur.

Genoemde **acute lichamelijke effecten** zijn 'Zweten; 'wasted'; overgeven; vies gevoel; chemisch; te stoned; droge mond; moeilijk klaarkomen'.

De **acute psychische effecten** die kunnen optreden zijn: 'Geheugenverlies als je iets aan het vertellen bent; niet weten wat de werkelijkheid is; in jezelf zijn; agressief; stil; dingen missen'.

De **subacute lichamelijke effecten** zijn: 'Brak; kater; naar de klote; dood de volgende dag; interne zonnesteek; moe; futloos; verminderde weerstand; hoofdpijn'.

De **subacute psychische effecten** zijn: 'Te veel impact op dagelijks leven; downer; schuldgevoel; depressief, dip; terugslag; bang voor hersenschade'.

Ook wordt de **intense** soms **lange** **erkingduur** van de roes door sommigen negatief of als te overweldigend gezien: 'Flink gaan hallucineren; tegen mensen praten die er niet zijn; wartaal uitslaan; te stoned'.

Sandy (92a) brengt het malaisegevoel na het gebruik van ecstasy misschien nog wel het best onder woorden: "Als je wappie bent zeg je zoveel. Dan is de wereld vaak te klein. Maar als de roes is uitgewerkt is de wereld veel te groot."

relativering van ecstasy

Velen constateren dat het speciale van ecstasy na verloop van tijd minder wordt. Het effect wordt minder intens, je gaat minder uit met vrienden of je moet in het weekend werken. Mensen worden serieuzer omdat ze ouder zijn of zijn pillenmoe. Het idee dat je zowel geestelijk als lichamelijk moet bijkomen na de ecstasyroes tempert de drang om te gebruiken. Coke daarentegen geeft geen kater. Bram

(94a) heeft al enkele maanden niet gebruikt. "De laatste keer dat ik ecstasy nam was met oud en nieuw. Daarna was ik kapot: geestelijk én lichamelijk. Ik ben dan enorm depri en kan het niet combineren met werk. Als ik weer zou gaan gebruiken dan zou ik dat heel erg plannen. Met een dag vrij erna."

ecstasyachtigen

De geruchten gaan voornamelijk over '69' of 'Star 69'. Het zou onder meer om een vloeistof gaan van pure MDMA met lue ureau ao. Op Ibiza zou Star 69 een zomerhit zijn onder toeristen. Spike (77a) zag in de auto onderweg naar een feest een paar meisjes een blauw flesje 69 met ed ull drinken.

In een netwerk wordt gefluisterd over '4 fluo' dat wakker en alert maakt, overal tintelt en ten minste vier uur werkt.

In een handvol netwerken is 2-CB in omloop. De trip is meer hallucinogeen dan ecstasy. Bibibass (79b) omschrijft de roes alsof 'gordijnen ademen' in een ruimte die plots verandert in een 'Romeinse zaal met pilaren'. Kortom: 'Way beyond my imagination'. Ook Has (75a) heeft het over een avontuurlijke en kleurrijke roes. Een soort kruising tussen LSD en ecstasy. In sommige gebruikerskringen juicht men deze meer hallucinogene ontwikkeling toe.

"Er is genoeg interesse voor licht psychedelische ecstasy. De intense kleurbeleving kan soms overrompend werken. Sommige tripkickers vonden 2-CB een verrijking en anders dan de intussen voorspelbare ecstasy. 2-CB moet wel veel nauwkeuriger worden gedoseerd. Een pilletje 2-CB erbij kan daarom grote gevolgen hebben. De kans op een 'flip' is niet ondenkbaar. Toch denk ik dat het gaat boomen!" (Pepe, stapper, 85a: t28)

3.6 amfetamine

Bij stappers is amfetamine een marginaal middel dat in de schaduw staat van ecstasy en cocaïne. Methamfetamine is zelfs bijna helemaal niet verkrijgbaar. In één netwerk wordt Ritalin gebruikt.⁴⁶

verspreiding

In bijna de helft van de netwerken, waaronder het urbanmilieu, wordt geen amfetamine gebruikt en is het middel tamelijk onbekend. Amfetamine komt vooral voor in alternatieve netwerken waaronder kunstenaars en het partycircuit. Ook daar is het een secundair middel. Methamfetamine komt alleen voor in sommige

⁴⁶ De werkzame stof in Ritalin, methylfenidaat, is verwant aan amfetamine. De Ritalin in dit netwerk is afkomstig van een jongen die zijn medicijn via de dokter krijgt. Zijn vrienden slikken en snuiven Ritalin (nadat de pillen tot poeder zijn vermalen) tijdens het uitgaan en om te studeren.

homonetwerken. Daarbuiten zijn er enkele psychonauten die ermee experimenteren.

gebruiksfrequentie en setting

Amfetamine is sterk gerelateerd aan een specifieke uitgaansscene of muziekvoorkeur. Amfetamine wordt zelden of nooit gebruikt in clubs en cafés. In enkele netwerken wordt op party's en soms op afterparty's wel amfetamine gebruikt. De gebruiksfrequentie komt meer overeen met ecstasy dan met cocaine. Slechts in een paar netwerken wordt amfetamine (bijna) wekelijks gebruikt. Ruim driekwart van alle gebruikers neemt ten minste één keer per maand of per kwartaal amfetamine. De overige gebruikers nemen minder vaak. In een enkel netwerk is het amfetaminegebruik (vanwege de lage prijs) ter compensatie van cocainegebruik door de week toegenomen.

Behalve in homonetwerken vangen sommige panelleden ook in het dancecircuit sporadisch verhalen op over het gebruik van methamfetamine. Dit zijn bepaald geen succesverhalen. De roes van methamfetamine is niet relaxed en duurt veel te lang, aldus het commentaar.

"Ik ken niemand die al gebruikt heeft. Toch hebben we het erover. Hoe zou het zijn. Als het beter te krijgen was zouden sommigen het uit nieuwsgierigheid zeker willen proberen. Wat aanspreekt is het eindeloos doorgaan en dat het seksueel ontremmend schijnt te zijn. Anderen piekeren er niet over om het te proberen. Ze zijn geschrokken van de docu's over meth." (Saskia, stapper, 95a: t₂₇).

motieven effecten en imago

Speed heeft de reputatie van een 'pepper'. Je kunt er 'lekker bij zuipen' en je 'blijft scherp'. Kortom: speed is een 'straight' middel om energie op te wekken, ook op afterfeesten. Amfetamine wordt vaak gezien als een goedkoop middel voor jonge gebruikers (jonkies). Hoewel de energieboost van amfetamine effectiever is dan die van cocaine, geven de meesten toch de voorkeur aan cocaine vanwege de high. Figo (88a) denkt daar echter anders over: "Je denkt niet zoals bij cocaine na een half uur alweer aan de volgende snuif."

"Als wij een avondje speed doen zitten we meestal met een groepje thuis plezier te maken en muziek te draaien. Het zijn echte mannenavondjes. Iedereen rouleert achter de draaitafels. Het liefst gaan we 48 uur door. Zo'n avondje doen we een keer in de twee maanden. Twee nachten wakker en daarna flink pitten, houden we wel vol. Maar bij drie nachten zijn we wel goed naar de klote." (Pietbas, stapper, 89a: t₂₇)

verkrijgbaarheid prijs dosering en toediening

De speedmarkt is klein en voor gebruikers minder eenvoudig toegankelijk dan de ecstasy- en cocaïnemarkt. In meer dan de helft van de netwerken is amfetamine soms of zelfs moeilijk verkrijgbaar. Volgens een panellid is het echt een zoektocht naar goede kwaliteit, terwijl er wel vraag is naar (kwalitatief) goede pep. Aan de prijs ligt het niet, want een gram kost rond de 10 – 15 euro en is daarmee veel goedkoper dan cocaïne.⁴⁷ Overigens spreken enkele panelleden weer over een goede verkrijgbaarheid. De pep is soms zo vers dat hij nog nat is. Het gebruik van amfetamine blijft dikwijls beperkt tot enkele lijntjes tot minder dan een kwart gram. Soms wordt het als sleuteltje of bommetje (beetje poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt.

Methamfetamine is met 150 euro per gram veel duurder dan speed en volgens Dennis (57a) ook moeilijk verkrijgbaar. “Er is maar weinig voorraad in Amsterdam. Bovendien is men heel voorzichtig met dit middel vanwege de horrorstories.” Toch gelooft hij dat methamfetamine in sommige homokringen zou aanslaan als het beter beschikbaar was. Ook in enkele dancenetwerken is er belangstelling om het in elk geval een keer te proberen. In de psytrancescene is er enige ervaring met methamfetamine. Maar de meeste mensen hebben geen tijd voor een lange methamfetaminetrip.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Van de tomeloze ‘energie in het kwadraat’ krijg je volgens gebruikers behalve een ‘opgefokt gevoel’ ook een flinke kater, die vaak als vervelender en heftiger wordt gezien dan die van cocaïne. De reserves zijn op. Ook de slaap proberen te vatten is niet eenvoudig. Een speedkater gaat meestal gepaard met een uitgeput, leeg, moe en brak gevoel de volgende dag.

Bij methamfetamine zijn de zorgen nog groter. Depressies na het gebruik en een gereede kans op verslaving. Dennis (57b) spreekt over gebruikers die ‘extreem in hun eigen trip’ zitten en de controle zijn kwijtgeraakt. Agressiviteit en paranoïde gedrag liggen op de loer. Het ‘los gaan’ tijdens orgies geeft een grotere kans op onveilig vrijen.

3. narcosemiddelen

De narcosemiddelen GHB, ketamine en lachgas zijn farmacologisch sterk aan elkaar verwant. Vanaf midden jaren negentig hebben ze een plek verworven op de Amsterdamse drugsmarkt. We gaan eerst in op de verspreiding van narcose-

⁴⁷ Een verkoper van amfetamine vraagt 3,50 euro per gram bij aanschaf van honderd gram amfetamine.

middelen binnen het uitgaanscircuit, waarna GHB en ketamine achtereenvolgens apart aan bod komen.

verspreiding

De verspreiding van GHB is groter dan die van ketamine. Lachgas is het minst verspreid. GHB wordt in ongeveer tweederde van alle netwerken gebruikt en ketamine in de helft. Over het algemeen kan worden gezegd dat het gebruik van **GHB** en **ketamine** vooral populair is in dance, homo en psychonautisch gerelateerde netwerken. De markt van narcosemiddelen is veel kleiner dan de stimulantiamarkt. Toch is het gebruik van GHB en ketamine in enkele netwerken meer populair geworden. Het valt bepaalde panelleden op dat ze tijdens het stappen vaker ketamine krijgen aangeboden. Hierdoor ontstaat de indruk dat het ketaminegebruik in sommige kringen verder toeneemt. Het gebruik van ketamine en GHB kan per netwerk en ook per scene sterk verschillen.

lachgas wordt sporadisch gebruikt op privé-settings en intieme feesten. De belangrijkste leveranciers van lachgas zijn winkels voor horecabehoeften. Een doosje van vijftig patronen kost ongeveer vijftien euro. Er gaan twee patronen via een slagroomsput in een ballon. Het gebruik van lachgas vindt voornamelijk thuis plaats en neemt volgens sommige panelleden licht toe.

“Lachgas is helemaal leuk. We hebben bij de groothandel een slagroomsput en een doosje lachgaspatronen aangeschaft waarmee we de ballonnen vullen. We hebben een lekker muziekje opgezet en de ene ballon na de ander buitgemaakt. Met twee personen hebben we er in zes uur vijftig patronen doorheen gejaagd. De ballontrip is heel heftig en zwaar trippy. Je voelt geluid door de vibraties. Je kunt een vertaalslag maken tussen leven en dood. Ik begreep opeens helemaal hoe het zat. Het is de meest freaky trip die ik ooit heb gehad.” (Bibi-bass, stapper, 79b: t27).

3. .1 GHB

gebruiksfrequentie en setting

Het gebruik van GHB is iets toegenomen, maar blijft zich voornamelijk manifesteren in het alternatieve dancesegment en in fetisj- en homo-gerelateerde netwerken, waar GHB eerder een erotisch karakter heeft.

GHB wordt slechts binnen enkele netwerken altijd dan wel vaak in clubs gebruikt. Er is eerder sprake van zelden of soms gebruik. Het gebruik komt het minst voor in cafés en het meest in privé-settings na het stappen of tijdens het afteren. Door de bank genomen is GHB vooral een weekenddrug, hoewel er genoeg gebruikers zijn die ook door de week consumeren. In Saskia's (95a) vriendenkring wordt een

'G-tje' als een redelijk gangbaar middel gezien. "Sommige mensen zitten de hele week aan de G, voor en na het eten, bij een film of tijdens een vrijpartij."

GHB wordt zelden dagelijks gebruikt. Wel horen we af en toe verhalen over individuen die voor een periode van dagen en soms langer om de paar uur GHB doseren. In ruim een kwart van de netwerken zijn er groepen die GHB (bijna) wekelijks nemen. Iets minder dan een kwart gebruikt vaker dan eenmaal per maand. Een kleine helft van alle gebruikers ten slotte neemt een keer per maand of kwartaal of nog minder vaak.

In sommige netwerken wordt sporadisch ook GBL gebruikt. Er wordt gewaarschuwd dat onverdunde GBL heel sterk kan zijn en daardoor de kans op out gaan aanzienlijk vergroot.

"De veelgebruikers van GHB gebruiken GBL, omdat het makkelijker te doseren is. De sterkte varieert niet zoals bij GHB. Het ruikt héél smerig. Je hoeft het ook niet zelf te maken. Je bestelt GBL gewoon kant-en-klaar. Het zijn mensen die gewend zijn om het te gebruiken. Geoefende gebruikers. Ze nemen dopjes of kleine buisjes. Ze timen dat ze na 2-3 uur weer een buisje nemen." (Dennis, portier, 57a: t₂₈).

motieven effecten en imago

Men heeft het idee dat er geen risico aan zit. Je kunt ervan in coma raken maar de meesten vinden van zichzelf dat ze verstandig gebruiken. Sommige panelleden weten feilloos gebruikers op de GHB te herkennen, zonder dat er sprake hoeft te zijn van ongelukken. Het is een mix van verkrampte gezichten, hangerige lichamen met soms een sterke seksuele houding richting omstanders.

Het komt in gebruikerskringen vaak voor dat sommigen er niets aan vinden, terwijl anderen juist genieten van de roes. Panelleden geven verschillende redenen voor het gebruik van GHB. Menigeen vindt het een geschikt middel omdat het geen kater oplevert. Het wordt gebruikt als **ontspanner** en **slaapmiddel** en gewaardeerd als **sociale ontremmer**. Nogal wat panelleden vinden dat GHB gezellig is en het plezier en de intimiteit verhoogt. Mensen gaan er lollig van doen. Er is soms sprake van een 'klungelige stonedheid' en leuke baldadigheid.

GHB versterkt **tactiele** sensaties, hetgeen door panelleden wordt omschreven als 'lekker', 'een behaaglijke roes' en 'een tevreden moeheid'.

In sommige netwerken wordt GHB geroemd om zijn **erotische** en opgewonden spanning, opgewekte geilheid en verhoogde seksdrive. Je doet dingen makkelijker als je seks hebt op GHB. Sandy vindt dat jongens tegenover meisjes soms te snel op de geile G-toer willen. In een netwerk waar al heel lang GHB wordt gebruikt verbleekt het erotische imago.

Ten slotte krijgen panelleden ook te horen dat GHB **gezond** is en daarom geen kwaad kan. Het geeft geen kater, en omdat het een lichaamseigen stof is, geeft het geen schadelijke afbraakproducten. Voor schade op de lange termijn wordt niet gevreesd.

“GHB is een onderschatte drug. Mensen zijn angstig om het te gebruiken, maar toch is het minder schadelijk dan alcohol. Je wordt er geiler van en gecontroleerd vaag. Je drinkt minder en geeft daardoor ook minder geld uit. Eigenlijk heeft GHB meer voordelen dan alcohol.” (Toby, stapper, 105a: t28).

verkrijgbaarheid prijs dosering en toediening

Met uitzondering van enkele netwerken is GHB over het algemeen (heel) makkelijk te krijgen. De aanschaf en productie van GHB verloopt soms via vrienden die contacten hebben met verkopers. Gebruikersgroepjes regelen soms een paar liter GHB zodat iedereen een poosje vooruit kan. Bij dit soort transacties heeft het geen zin om te bellen en moet er een huisbezoek worden afgelegd. Er zijn ook gebruikers die thuis (met behulp van GBL, natronloog en gedestilleerd water) een of meer liter GHB maken. Verder is opvallend dat een paar netwerken de GHB uit Brabant betreft. Verkopers hebben naast GHB soms ook ecstasy en ketamine in hun assortiment.

De prijs voor een buisje GHB (5 ml) varieert van 1 tot 10 euro, maar meestal wordt er 5 euro voor betaald. In gebruikerskringen worden ook buisjes, flesjes en plonsjes weggegeven om uit te proberen. Een halve liter GHB kost tussen de 75 en 90 euro. Voor een liter wordt tussen de 150 en 225 euro betaald. Een koper van meerdere liters betaalde 125 euro per liter. Volgens sommige gebruikers is de prijs aan het zakken. Ook krijgen we de indruk dat gebruikers vaker GHB maken voor de eigen vriendenkring. Dit is vaak goedkoper dan het kant-en-klaar van een dealer te kopen en zou ook verklaren waarom sommigen (met 50 euro per halve liter) ver onder de huidige marktprijs zitten.

De dosering van GHB loopt uiteen van één slokje tot een paar buisjes, (1 - el)flesjes, dopjes of theelepels. De GHB is soms onverdund, maar meestal opgelost in sap. In een netwerk worden meestal 4-10 buisjes per persoon gebruikt.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Hoewel GHB-gerelateerde ongevallen (o.a. op party's, clubs, privé, strand) nog steeds door panelleden worden gemeld, bestaat de indruk dat (ervaren) gebruikers minder ongelukken veroorzaken. Acute effecten als **out gaan** en de **controle k ijtraken** komen echter nog steeds voor.

Het is extra gecompliceerd wanneer clubpersoneel geconfronteerd wordt met nietsvermoedende stappers die plotseling misselijk worden of out gaan. Sommigen vinden dat portiers te laks reageren op GHB bedwelmingen. Er zijn ook fees-

ten waar omstanders direct de ambulance bellen wanneer ze het niet vertrouwen. Clara: "Laatst is iemand out gegaan in een club, waarna op de intensive care zijn maag is leeggepompt. Hij had niets door. Toen ik hem de volgende dag tegenkwam zei hij 'Het was leuk gister h'. Ze leren er niets van."

Debby (56a) hoort als bardame vaker verhalen over bezoekers die vermoedelijk GHB in hun drankje hebben gekregen.

Het verschil tussen jezelf lekker voelen en een overdosis blijft klein. Om het risico op ongelukken tot een minimum te beperken worden nieuwe gebruikers in de vriendenkring van Saskia (95a) eerst goed voorgelicht, omdat nieuwe gebruikers doorgaans de meeste problemen geven. Ook geldt de code dat je nooit GHB aan iemand mag geven die aangeschoten of dronken is.

De genoemde risico's en negatieve effecten blijven in de sfeer van: doseringsgevoelig, plotseling out gaan en coma, gevaar met alcohol en rare seksverhalen. Het gebeurt ook dat gebruikers onder invloed achter het stuur kruipen en in slaap dreigen te vallen.

"Ik zag 's ochtends op een afterfeest een stoere bodybuilder binnenlopen. Even later dronk hij uit een met GHB gevulde flacon. Al snel ging hij out en kreeg spastische aanvallen. Het was zo hevig dat we hem met een paar vrienden in bedwang moesten houden. Mensen op GHB kunnen soms heel obstinaat reageren. Als jij A zegt doen zij B. Hij was zover heen dat hij moest overgeven. De urine liep langs zijn benen. We hebben nog geprobeerd wat coke in zijn neus te stoppen en suikerklontjes in zijn mond, maar het hielp niet. We hebben toen het ziekenhuis gebeld, maar ze komen niet meer met de ambulance. Wel kregen we het advies hem goed in de gaten te houden en op zijn zij te leggen, maar dat wisten we al." (Angel, stapper, 65a: t28).

3. .2 ketamine

gebruiksfrequentie en setting

In enkele gebruikersgroepen is ketamine⁴⁸ hot. Het 'psychedelisch narcosemiddel' wordt zowel gebruikt in clubs als op (after)party's, privé-settings en undergroundfeesten. Het meest wordt ketamine gebruikt op afterparty's en thuis na het feesten. Ketamine wordt voornamelijk in het weekend gebruikt.

De helft van alle gebruikersgroepjes binnen de verschillende netwerken gebruikt ketamine (bijna) wekelijks of ten minste eens per maand. De andere helft gebruikt minder vaak, maar ten minste eens per kwartaal. Het gebruiksniveau ligt lager dan bij GHB.

⁴⁸ Andere fantasienamen voor ketamine zijn: K, keta, special K, Kellogs, ontbijtje.

motieven effecten en imago

Het gebruik van ketamine neemt verder toe. Verhalen over de beruchte 'K-hole' schrikken niet iedereen af. Sommigen willen juist ontdekken wat de K-hole precies is. Ze begeven zich hiermee vaak op het onbekende terrein van de ketamineroes. Gebruikers voeren aan dat de 'thrill van Special K' spannend is. Het wordt vergeleken met GHB eerder als een hard, stoer en bizar middel omschreven. Ook de tripfactor spreekt sommige gebruikers aan. De onbestemde en 'melige vaagheid' van ketamine leidt soms tot lachwekkende taferelen. "Je wandelt over wolken en voelt alsof je fysiek geïsoleerd wordt van je omgeving. Ketamine geeft een fantastische trip!", aldus Angel (65a). Buda (91a) hoort van gebruikers verhalen over toekomstvisioenen en sterke associatieve gedachtestromen. Soms wordt ketamine ook als downer gebruikt ter neutralisering van andere middelen of om te kunnen relaxen tijdens het afteren.

"Ketamine is heel anders dan welke andere drug ook. Je perceptie van de werkelijkheid verandert echt. Na een paar lijntjes kun je bijna niet meer op je benen staan. Je armen worden langer en je krijgt sterk de behoefte om te gaan liggen." (Jan, stapper, 102a: t28).

verkrijgbaarheid prijs dosering en toediening

De meeste gebruikers zeggen (heel) makkelijk aan ketamine te kunnen komen. Er zijn onmiskenbaar meer verkopers die ketamine verkopen. Vaak verkopen ze ketamine naast andere drugs als cocaïne, GHB of amfetamine. De prijs voor een gram ketamine is gezakt ten opzichte van een paar jaar geleden en bedraagt nu meestal tussen de dertig en vijftig euro per gram (gemiddeld 35-40 euro). Volgens gebruikers zijn er verschillende kwaliteiten op de markt. De meeste gebruikers nemen maar één of hooguit een paar lijntjes op een avond. Naar schatting kunnen uit een gram ketamine tussen de veertig en vijftig lijntjes worden gehaald. Een beetje ketamine kan al snel leiden tot een andere perceptie van de werkelijkheid. Maar er zijn ook gebruikers(groepjes) die hun grenzen willen verkennen en soms tot een halve gram snuiven. Bij hogere doseringen wordt gekozen voor de privé-setting omdat de kans op trippen groter wordt. Ketamine wordt meestal gesnoven. Flesjes met vloeibare ketamine worden in de magnetron gezet om poeder te krijgen.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Ketaminegebruik zorgt voor (mild) psychedelische effecten die soms tot paniek kunnen leiden. Vooral de K-hole is berucht in gebruikerskringen. Daar waar sommigen deze tripfase willen vermijden, zoeken anderen hem juist op.

Het komt ook voor dat gebruikers ketamine krijgen aangeboden zonder te horen wat het precies is. Angel (65a) vertelt over een K-dealer die op een feestje voor

de lol lijntjes aan omstanders uitdeelde. Het ging bij sommigen mis toen een tweede lijntje werd genomen. Gebruikers raakten onwel, gedesoriëteerd en buiten zichzelf, soms met paniekreacties als gevolg. Een persoon voelde alsof hij een bijna-doodervaring had gehad. Ook andere panelleden noemen vergelijkbare negatieve effecten. Gebruikers kunnen zich ook vergissen in de sterkte van het middel wanneer ze een cocainelijntje als maat nemen. Gebruikers kunnen flink in de war raken en de weg kwijt zijn. Er is sprake van een schijnwerkelijkheid. Anderen lijken eerder verdoofd en staren afwezig en roerloos voor zich uit. Andere effecten zijn: angstaanvallen, paranoïde gedrag en huilbuien.

3.8 psychedelica

De psychedelica (o.a. paddo's, LSD, DMT en ayahuasca) zijn onderling verwant vanwege hun hallucinogene eigenschappen. Vergeleken met stimulantia spelen psychedelische middelen een marginale rol op de gebruikersmarkt. Veel uitgaanssettings zijn niet geschikt om te trippen. Bovendien blijken de meeste stappen niet geïnteresseerd in of onbekend met tripmiddelen, met uitzondering van paddestoelen. Het gebruik hiervan heeft grotendeels een experimenteel karakter. Het recreatieve gebruik blijft beperkt tot individuen en kleine groepjes die nieuwsgierig zijn naar de innerlijke rijkdom van de psychedelische wereld. Alleen in de psytrance-scene bestaat een grotere interesse voor LSD. Ook in het psychedelische circuit dat niet direct gelieerd is aan een muziekstroming, blijkt men doorgaans goed op de hoogte van DMT, mescaline en psilocibine-extracten.

3.8.1 paddo's

In de helft van alle netwerken is men bekend met paddo's. De gebruiksfrequentie is laag. In de meeste netwerken heeft ongeveer 1% tot 10% ervaring met paddo's. In een paar netwerken heeft 11% tot 25% het afgelopen jaar paddo's genomen. Paddo's worden behalve in de openlucht en op festivals ook thuis geconsumeerd. Paddo's worden zowel gebruikt voor het plezier als voor innerlijke verdieping. Toeristen, die buiten de panelstudie vallen, kopen meer paddo's in smartshops dan jonge Amsterdammers. In sommige netwerken denken gebruikers erover om nog wat verse paddo's in te slaan voor het verbod van kracht wordt. Panelleden vinden een verbod van paddo's over het algemeen een te zwaar middel. Maar er klinken ook geluiden, dat het eigenlijk heel raar was dat paddo's zo makkelijk verkrijgbaar waren. We horen slechts sporadisch over de paddoreep.

3.8.2

In bijna de helft van de netwerken wordt wel eens LSD gebruikt, maar het gebruik ligt op een nog lager niveau dan dat van paddo's. Alleen in de psychedelische partyscene en enkele typisch Amsterdamse netwerken is er meer ervaring met

LSD. De dosering varieert van een kwart tot twee drie papertrips. Op de papertrips staan vaak afbeeldingen (Hoffman jubilee, teddybeertjes, Alice in Wonderland, mandala) afgedrukt. LSD is ook vloeibaar verkrijgbaar. Een papertrip kost tussen de vijf en tien euro. De flesjes LSD (200-250 euro) bevatten tussen de 100 en 125 microgram per druppel.

3.8.3 overige psychedelica

nn- en de varianten 5-meo-DIPT, 5-meo-DMT en 5-meo-AMT zijn zeldzaam. De rookbare nn-DMT is de bekendste DMT-variant. Voor een gram DMT wordt tussen 150 en 300 euro betaald.

In een paar netwerken hebben sommigen ervaring met **ayahuasca** dat wordt beschouwd als een therapeutisch elixer en/of medicijn. De sessies vinden bij voorkeur plaats bij volle maan. Er zijn verschillende groepen die ayahuascarites organiseren. De deelnemers hechten grote waarde aan het gebruik in ritueel verband in plaats van de instant consumptie die men gewend is. De groepen zitten zonder uitzondering vol. Er bestaat een klein circuit waar sessies worden aangeboden. Een ayahuascasessie kost 120-150 euro, een peyotesessie 200 euro en een iboga-sessie van twee dagen 300-400 euro.

3.9 overige middelen

Hieronder verstaan we middelen die niet direct zijn in te delen bij de stimulerende, hallucinerende of narcosemiddelen. Ze worden soms in niches van het uitgaanscircuit gebruikt. Met uitzondering van het geregistreerde geneesmiddel Viagra, zijn alle andere middelen psychoactief (sederend of stimulerend) van aard.

In driekwart van alle netwerken wordt **Viagra** gebruikt. In de meeste netwerken heeft naar schatting 1%-10%, met soms uitschieters naar 25%, wel eens Viagra geslikt. In fetisj- en homonetwerken is het gebruik met 50%-75% het hoogst. Viagra wordt op afterfeesten geslikt om het libido na gebruik van stimulantia of alcohol weer te verhogen. Verschillende dealers verkopen behalve drugs ook Viagra. Behalve de blauwe Viagratabletten van 50 en 100 mg, zijn er ook gelsachets Kamagra verkrijgbaar in de smaken vanille, ajanta en ananas. Sommigen zweren bij deze gel omdat de werking sneller zou zijn. De dosering ligt meestal tussen een halve en twee Viagrapillen of een hele sachet die rechtstreeks in de mond wordt gespoten. Voor één Viagrapil wordt tussen de vijf en tien euro betaald. Een strip met vier pillen (100 mg) kost rond de tien euro.

oppers worden in de helft van alle netwerken gebruikt. In meeste netwerken, met uitzondering van de homo's, ligt het gebruik tussen 1% en 10%. Een flesje kost tussen 12,50 en 15 euro. Het inhaleren van poppers gebeurt zowel op de dans-

vloer als op afterfeesten. Behalve voor de high worden poppers ook gebruikt om een kortstondige seksuele euforie op te wekken.

laapmiddelen zijn op de grijze markt minder eenvoudig verkrijgbaar dan ecstasy en cocaïne. In kleine kring wordt gehandeld in slaapmiddelen en valium. In ongeveer de helft van de netwerken ligt het gebruik van slaapmiddelen meestal tussen de 1% en de 10%. Het gebruik ligt hoger in netwerken waar relatief veel stimulantia worden gebruikt.

In enkele netwerken wordt **creatine** gebruikt omdat het de spiergroei zou bevorderen. Het middel zou vooral effectief zijn als aanvulling op cardio- en krachttraining.

In een enkel netwerk wordt geëxperimenteerd met **iracetam** dat door gebruikers als een smartdrug wordt geclassificeerd. Het zou de concentratiespanne verhogen.

3.10 combigebruik multigebruik en gezondheidsrisico's

De frequentie en dosering van middelen kunnen per netwerk behoorlijk verschillen. Tot nu toe hebben we gekeken naar gebruik, effect en toediening van afzonderlijke middelen. In de praktijk blijkt echter vaak dat druggebruik bijna synoniem is met het (onbewust) combineren van middelen met een verschillende en soms ook tegenstrijdige werking. Behalve met alcohol en cannabis wordt er ook veel met ecstasy en cocaïne gemixt of een ander middel dat op het moment toevallig voorhanden is. Vele panelleden constateren dat er vaak impulsief wordt gecombineerd. "Er zit vaak geen idee achter", zegt Saskia (95a). "Alles wordt door elkaar gebruikt." Vooral als een feest echt op stoom komt wordt er niet meer gelet op combinaties. Er is dan eerder sprake van multigebruik. Hoe meer middelen er serieel worden gebruikt, hoe onvoorspelbaarder de roes en de gezondheidsrisico's. Het excessief en impulsief combineren van middelen is het grootst op party's en afterfeesten. Ook de duur van het gebruik is van invloed.

gezondheidsrisico's

Met uitzondering van cocaïne worden problemen met drugs door panelleden zelden toegeschreven aan één specifieke drug of combinatie. Wel geldt dat combinaties met alcohol vaker tot problemen leiden. Ook bestaat in gebruikerskringen een breed besef dat GHB (ook met alcohol) een onvoorspelbaar effect kan geven. Het verschil tussen jezelf goed voelen en out gaan is soms maar een dopje GHB. Desondanks raakt GHB niet uit de gratie. Out gaan wordt niet door elke gebruiker als een gezondheidsrisico beschouwd. Dat geldt in feite ook voor

de combinatie van alcohol en cocaïne.⁴⁹ De roes wordt door notoire stappers geprezen omdat cocaïne de opkomende dronkenschap van alcohol afremt dan wel 'voorkomt'.

Drugsexcessen worden lang niet altijd gepland. Ze vinden soms spontaan plaats na afloop van een feest. De indruk bestaat dat drugsexcessen vaker thuis dan in clubs plaatsvinden. Ria (81b) ziet als portier betrekkelijk weinig incidenten. Soms zijn er stappers die onwel worden. Een beetje frisse lucht doet meestal wonderen. Toch komt het ook voor dat meerdere mensen op een avond out gaan op een combinatie van GHB, ecstasy en alcohol. Sommige panelleden schrijven de afname van ongelukken toe aan strengere controles aan de deur bij clubs. Hierdoor zou er over de hele linie minder worden gebruikt. Anderen zeggen dat stappers zich inhouden en pas op een afterfeest de beest gaan uithangen. Ook vinden collectieve excessen vaker plaats op speciale feestdagen zoals onin in neda , de sterda ance arade of aypride.

Het 'nooit meer slapen' en 'naar de kloten' gevoel kan sommigen niet lang genoeg duren. Anderen haken daarentegen uit voorzorg voortijdig af. Drugsmarathons eisen soms slachtoffers. Met name stappers die enkele keren per maand doorgaan en geen tijd nemen om te herstellen, ondervinden problemen. Clara (99b): "Voor sommigen is het nooit genoeg en moet alles wat aanwezig is geconsumeerd worden." Verschillende panelleden wijzen op gebruikers (werkenden én studenten) die geen maat kunnen houden en op langere termijn labiel gedrag vertonen. Door het excessieve druggebruik kan het alledaagse ritme flink ontregeld worden. Sommige panelleden spreken over verslaving wanneer gebruikers week in week uit verschillende middelen gebruiken en het contact met de realiteit dreigen te verliezen.

alcohol

Omdat alcohol het meest wordt geconsumeerd, ligt het voor de hand dat het ook vaak wordt gemixt met andere middelen.

cannabis

Ico ol canna is wordt vaak uit gewoonte geconsumeerd. Deze combinatie kan leiden tot een roes die bekend staat als 'stronken' (stoned en dronken). Deze combinatie is berucht onder gebruikers, die een soort 'wegtrekker' ervaren die gepaard gaat met onwel worden en miselijkheid.

⁴⁹ Leccese, Pennings & de Wolff (2000).

stimulantia (cocaine ecstasy en amfetamine)

Alcohol cocaine is een veelgebruikte combinatie. De trek om te snuiven wordt soms al gestimuleerd als er alcohol wordt gedronken. Cocaine wordt onder snuivers en forse drinkers vooral als een effectief middel gezien om opkomende dronkenschap te neutraliseren. 'Natte snuivers' vertonen de neiging om eerder meer dan minder alcohol te drinken als er cocaine in het spel is.

Over de combinaties alcohol ecstasy en alcohol amfetamine zijn gebruikers minder expliciet. Gebruikers zijn geneigd minder alcohol te drinken bij ecstasygebruik. Bij amfetamine lijkt de zin in alcohol eerder toe te nemen.

narcosemiddelen (GHB en ketamine)

Komt alleen voor in specifieke kringen. Hoewel velen beducht zijn voor de combinatie alcohol zijn er ook gebruikers die alcohol en GHB blijven mixen. Opvallend is dat in netwerken waar veel GHB gebruikt wordt, alcohol een wat minder prominente rol speelt.

cannabis

stimulantia (ecstasy cocaine en amfetamine)

De dempende en ontspannen werking van cannabis wordt met stimulantia gecombineerd ter versterking van de ecstasyroes en/of ter afzwakking van de cocaine- en/of amfetamineroes. Blowers zeggen dat ze actiever blijven van cannabis wanneer ze er ook ecstasy of amfetamine bij nemen. In tegenstelling tot 'natte snuivers' temperen 'droge snuivers' de cocaineeroes met een joint in plaats van met een borrel. Cannabis wordt ook gebruikt om na stimulantiagebruik makkelijker in slaap te vallen.

narcosemiddelen (GHB en ketamine)

Komt weinig voor omdat zowel cannabis als GHB dempende eigenschappen hebben.

ecstasy

stimulantia (cocaine en amfetamine)

De mix van ecstasy cocaine komt vaker voor. Deze door ecstasypuristen ooit zo verfoeide combinatie is normaal geworden. Opvallend is dat gebruikers al in een vroeger stadium cocaine gaan snuiven omdat ze opzien tegen de lange en stoned ecstasyroes. Ook wordt de opko-

mende moeheid na het gebruik van ecstasy opgeheven door over te stappen op cocaïne.

Ecstasy + GHB is een vertrouwde partycombinatie voor degenen die niet te stoned van ecstasy willen worden, maar toch energie willen hebben om door te gaan.

narcosemiddelen (GHB en ketamine)

De combinatie ecstasy + GHB is volgens gebruikers ideaal omdat de rush van ecstasy wordt geïntensiveerd en/of de tactiele eigenschappen door GHB worden versterkt. Ecstasy wordt ook geslikt om de moeheid en sloomheid van narcosemiddelen te verdrijven of op te heffen.

Ecstasy + GHB is een weinig toegepaste combinatie.

psychedelica (LSD en paddo's)

Ecstasy + LSD staat bij psychonauten en trancers bekend als de 'candy-flip'. De introverte werking van LSD wordt iets geneutraliseerd door ecstasy. Dit geldt ook voor ecstasy + paddo's. Vanwege de geringe populariteit van hallucinogenen komen beide combinaties weinig voor.

cocaïne

narcosemiddelen (ketamine en GHB)

Cocaïne + GHB is onder gebruikers ook wel bekend als CK (Calvin Klein) of crazy kitten. Cocaïne zou het zweverige gevoel van ketamine temperen, waardoor ketamine ook in een clubsetting kan worden gebruikt.

Cocaïne + GHB wordt bekender. GHB wordt als een ideale downer gezien om tijdens of na het gebruik de 'scherpe kantjes' van cocaïne af te halen. GHB wordt ingezet ook als slaapmutsje na cocaïnegebruik.

"Ketamine wordt ook tijdens het uitgaan gebruikt. Op de dansvloer een klein puntje nemen. Wie meer dan vier puntjes neemt kan erg vaag worden. Het gevoel is grappig omdat je geen evenwicht meer hebt. Je bent heel licht en het voelt alsof je een trap oploopt, terwijl je gewoon op een vlakke vloer loopt. Als we teveel ketamine hebben genomen nemen we daar wat Sos + cocaïne bij om nuchter te worden." (Saskia, stapper, 95a: t27).

amfetamine

narcosemiddelen (ketamine en GHB)

Amfetamine + GHB (PK) wordt voornamelijk gebruikt op party's en afterfeesten. De ketamineroes blijft met behulp van amfetamine (of cocaïne) beter onder controle. GHB wordt gebruikt als rustgever of slaapmiddel om

de stimulerende werking van amfetamine te onderdrukken. Soms wordt amfetamine (of cocaïne) gesnoven om een (dreigende) overdosis van GHB of ketamine te neutraliseren.

In beperkte kring wordt amfetamine tijdens het vrijen gebruikt. GHB dient ter ontspanning en meth om langer door te kunnen gaan.

psychedelica ()

In de psytrancescene wordt amfetamine soms gebruikt om hallucinaties van LSD beter te kunnen controleren.

andere middelen

viagra

Viagra wordt soms na cocaïne, ecstasy of te veel alcohol gebruikt voor een betere erectie.

slaapmiddelen

Forse doorstappers en gebruikers van stimulantia houden soms uit voorzorg slaapmiddelen achter de hand om tot rust te komen en makkelijker in slaap te vallen.

4 buurt en probleemjongeren

In dit deel bespreken we het perspectief van Amsterdamse buurt- en probleemjongeren. Het eerste deel gaat over scholing, werk en vrijetijdsbesteding. Hangen ze alleen maar rond in groepjes of gaan ze ook uit in het weekend? Welke gevoelens koesteren ze ten opzichte van hun stad? Behalve de buurtjeugd bespreken we ook het turbulente leven van Amsterdamse probleemjongeren.

De panelleden Cartier (103a), Eric (20a), Fared (83a) en Shah (82a) hebben bijna dagelijks te maken met buurtjongeren uit Amsterdam Noord, Oost, Zuid en Watergraafsmeer. Rafi (96a) is zelf een buurtjongere, terwijl de andere panelleden jongerenwerker of straathoekwerker zijn. Lefty (104a) en Ebony (98a) hebben professioneel contact met voornamelijk dak- en thuisloze probleemjongeren.

Driekwart van de buurtjeugd bestaat uit jongens. Meisjes zijn in de minderheid omdat zij zich minder vaak ophouden in het publieke domein dat traditioneel door jongens wordt gedomineerd. De jongeren zijn tussen de 12 en 24 jaar oud. De gemiddelde leeftijd ligt rond de 20. Maar de panelleden zien ook een nieuwe groep (14-15 jarigen) op straat die vaak de jongere broertjes en zusjes van de

oudere jongeren zijn. En hoewel volgens Fared (83a) nog lang niet alle problemen van de oudere groep (20-24 jaar) zijn opgelost, moet het jeugdwerk alweer zijn focus verplaatsen naar de 'nieuwe' groep Surinaamse, Antilliaanse, Nederlandse en vooral Marokkaanse jongeren.

4.1 buurtjongeren

Uit de verhalen van panelleden blijkt dat de problematiek van buurtjongeren soms dicht tegen die van de probleemjongeren aan ligt. Jongeren groeien in dezelfde buurt op en blijven elkaar ook zien als hun leven een andere wending neemt. Jongeren die het op school goed doen kennen ook jongeren of vrienden die al in aanraking zijn geweest met de politie. De vrijetijdsbesteding in de buurt is heel divers. Sommige jongeren vullen hun vrije tijd met allerlei baantjes, terwijl andere liever op straat blijven lummelen. Deze laatste groep houdt de veldwerkers het meest bezig omdat sommigen van hen al vroeg dreigen te ontsporen.

onderwijs en werk

De meeste schoolgaande jongeren volgen vmbo- of mbo-onderwijs. Slechts een enkeling gaat naar de hbo. De universiteit lijkt een brug te ver, want daar spreken jongeren nooit over. Veel jongeren hebben in hun vrije tijd een baantje, variërend van vakkenvuller bij de supermarkt tot werk op de bloemenveiling in Aalsmeer. Daarnaast zijn er in verschillende netwerken ook groepjes, meestal ook werkloos, die hun geld verdienen en carrière maken in het criminele circuit. Panelleden verwijzen ook naar enkele ontwikkelingen op het gebied van scholing en werk. Enkele jongeren zitten in trajecten van het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). Deze instantie begeleidt werkzoekenden in hun zoektocht naar werk. In de duale opleidingen gaan de jongeren naar hun werk, terwijl ze ook een opleiding volgen en via het jongerenloket een stagevergoeding krijgen. Het doel is om de motivatie te verhogen door jongeren een startkwalificatie te geven, aldus van der Meer (82a).

vrijetijdsbesteding

Rap, trance, hardcore, rai en 'TMF-muziek' zijn de meest populaire **muziekstijlen**. Er blijft echter sprake van een muzikale waterscheiding: de witte jeugd in Amsterdam Noord houdt vooral van hardcore en trance; zwarte jongeren in andere buurten luisteren voornamelijk naar urban of hiphop. Voetbal is de meest populaire **sport**, terwijl kickboksen volgens panelleden sterk in opkomst is. Jongeren besteden hun tijd ook voor de **televisie**. **Reality shows**, **reality shows**, **reality shows** en **reality shows** worden veel bekeken. Verder viel ook op dat een deel van de jeugd buitengewoon veel interesse had voor de procesgang rond Willem Holleeder. **Internet** biedt oneindig veel mogelijkheden en wordt in toenemende mate ook gebruikt om spullen te verkopen, maar is vooral een belangrijk informatie- en

communicatiemedium (hyves, partypeeps en msn). Volgens ah (82a) zijn vooral de hogeropgeleiden fanatieke hyvers terwijl lageropgeleide jongeren voornamelijk sites als partypeeps bezoeken. Daarnaast is ook de elektronische eele ra een belangrijke informatiebron. Toch is er ook een aanzienlijke groep jongeren die helemaal geen gebruik maakt van internet. Behalve muziek luisteren, sporten, tv kijken en internetten is ook **bioscoop**bezoek een favoriete tijdsbesteding. Nieuw bij de Nederlandse jeugd zijn de pokerfeesten. Cartier (103a) hoort over **poker feesten** bij vrienden thuis onder het genot van een jointje en een baco. Er wordt meestal niet om geld, maar met muntjes gespeeld. Vooral de 'texas hold 'm' is populair omdat je deze variant met een grotere groep kunt spelen.

Voor een deel van de Amsterdamse jeugd is **merkkleding** van groot belang, soms tot het ondergoed aan toe, aldus Cartier (103a). "Het ondergoed van rn or moet dan wel boven de spijkerbroek uitkomen." Voor wie weinig te besteden heeft of gewoon weinig geld wil betalen voor een echt logo, is er ook imitatie merkkleding beschikbaar die vaak via bepaalde contacten geregeld wordt. Nike sportschoenen blijven bij veel jongeren gewild. Sommigen hebben er zo'n zwak voor dat ze een hele collectie bezitten. **Gadgets** worden volgens Cartier (103a) vaak beschouwd als statussymbool. Dure telefoons, laystations en i ods zijn het meest geliefd bij de buurtjeugd. Sommigen kunnen haast niet meer zonder i od. "De i od is het helemaal. Soms hebben ze alleen de witte oordopjes van de i od in en in hun zak een goedkopere mp3 speler." (Fared 83a)

seksuele codes

'Sletjes', 'hoeren' en 'lekkere chickies', zo worden meisjes vaak denigrerend genoemd in het netwerk van Cartier (103a). Panelleden typeren relaties tussen jongens en meisjes vaak als traditioneel omdat op straat rondhangende groepjes jongens het voor het zeggen willen hebben in de buurt. Over langslopende meisjes worden weinig vleiende opmerkingen gemaakt. De versierkunst heeft lang niet iedereen in de vingers. Erik (20a) ziet verschillen tussen de toenaderingspogingen van Marokkaanse en Surinaamse jongens. "De 'negers' zijn geraffineerder en charmanter, echte 'smoothtalkers'. Marokkanen zijn opdringeriger." Rafi (96a) denkt daar toch anders over. Het zijn juist de Marokkaanse meisjes die moeilijk doen door graag met jongens te spelen. Zo weet je nooit echt waar je aan toe bent. De houding van buurtjongeren ten opzichte van homo's is vaak negatief of juist heel passief. In het laatste geval heeft men geen mening over het onderwerp en wil er ook niet over praten.

rondhangen en problemen in de buurt

Het rondhangen in de buurt gebeurt doordeweeks vanaf vier uur 's middags tot een uur of tien 's avonds. In het weekend wordt het meestal later. Buurtbewoners

ervaren het rondhangen van bepaalde groepen als vervelend of intimiderend. Overigens denken buitenstaanders nogal snel dat alle hangende jeugd uit criminele straatgroepen bestaat. Toch blijken de meeste jongeren pas na werk of school te gaan rondhangen. In het weekend wordt eerst uitgeslapen. Er wordt gehangen rond pleinen, koffiehuisen, cafés, parken en coffeeshops. De jeugd in Amsterdam Noord gaat ook wel eens crossen of nachtvisserij. Dit nachtvisserij gebeurt dan bij voorkeur onder genot van drugs. Rondhangen gaat niet zelden gepaard met alcohol en/of cannabis. Soms gaat de joint als een soort vredespijp rond. Blowing draagt volgens sommigen bij aan het gezellig samenzijn met je vrienden. Er zijn echter ook losse groepjes die deel uitmaken van een crimineel buurtcircuit en de straat gebruiken voor het leggen van contacten. In Amsterdam Oost zou het circuit meer verweven zijn met de drugshandel en in Zuid met diefstal en heling. In Zuid tonen jongens geen respect voor medebewoners, aldus ah (82a). In Oost pakken de politie en straatcoaches de jongeren eerder aan door bijvoorbeeld een actief alcoholverbod toe te passen. Vooral het optreden van straatcoaches zet veel kwaad bloed bij de jeugd die zich volgens veldwerker Erik (20a) 'scheel betaalt aan boetes'. Hij vindt het onbegrijpelijk dat commerciële bedrijven straatcoaches mogen inzetten tegen buurtjongeren. De straatcoaches treden vermanend op, maar hebben vaak geen enkele affiniteit met de buurt, laat staan met de jeugd die er woont. "De jeugd schijnt op ze", zegt Erik (20a). "Wie is die man? Onbekend maakt dus onbemind!"

streetwise 'schijnt aan de wet' en rijkdom

'Doekoes hebben', 'stang zijn' of 'buit hebben', zijn veelgebruikte uitdrukkingen van jongeren als het over geld en inkomen gaat. Aan de panelleden werd een lijst van waarden voorgelegd (kosmopolitisch, ambitieus, erotisch, streetwise, schijnt aan de wet, vrouwvriendelijk, kunstzinnig, maatschappelijk bezorgd, pluk de dag, idealisme en rijkdom) met de vraag welke drie waarden het meest van toepassing zijn op de groepen waarmee ze contact hebben. Streetwise, schijnt aan de wet, en rijkdom scoren het hoogst bij de buurtjeugd. De waarden corresponderen met het rondhangen op straat, het niet zomaar accepteren van het bevoegde gezag en het etaleren van rijkdom door middel van gadgets en bling.

positief en negatief over Amsterdam

In de multiculturele stad Amsterdam is alles te koop en is er altijd wel wat te doen. Je kunt er gerust met vrienden op de hoek van de straat een jointje roken en er is veel 'business'. Dit laatste houdt in dat er geld valt te verdienen in het (semi)criminele circuit. Ook biedt de stad vrijheid in de zin van: 'Zeggen en krijgen wat je wilt'.

Maar er zijn ook aspecten die door de buurtjeugd als negatief worden ervaren. Het optreden van de al eerder genoemde straatcoaches is veel buurtjongeren

een doorn in het oog, want wie rondhangt, is tegenwoordig al verdacht. Er wordt door Marokkaanse jongens ook veel geklaagd over discriminatie en tegenwerking, bijvoorbeeld bij het vinden van een baan. Rafi (96a) formuleert het als volgt: "De politie zit achter ons aan, zelfs als we in het park zijn." Op grond van de negatieve en positieve beoordeling doet zich vooral bij Marokkaanse jongens een ambivalente situatie voor. Ze klagen over gevoelens van discriminatie, maar zeggen tegelijkertijd zich ook vrij te voelen in de stad.

uitgaan

Er zijn groepjes die wekelijks tot maandelijks in de stad of daarbuiten naar een disco of club gaan. Populair in Amsterdam zijn: *atido*, *o'erzone*, *el e en* en *de eine en usic all*. Soms gaan buurtjongeren ook naar disco's in Landsmeer, Volendam en Zaandam. Allochtone jongeren gaan vooral naar urbanfeesten. Ook Marokkaanse en Turkse feesten worden vrij frequent (wekelijks tot maandelijks) door jongeren bezocht. De witte jongeren uit Noord gaan ongeveer eenmaal per maand naar een grootschalig hardcore- of trancefeest. De coffeeshop en buurtcafés worden bijna dagelijks tot wekelijks bezocht. Een als uitgaansgelegenheid misschien niet direct tot de verbeelding sprekende setting is het publieke domein. Toch geven jongeren aan ook hier 'uit te gaan', vooral als men krap bij kas zit, aldus Erik (20a) en *ah* (82a).

alcohol

"Het lijkt wel of iedereen drinkt", zegt Rafi (96a) verbaasd. Hij ziet vaker jongens uit de buurt rondlopen met een whisky- of wodkaflles. Dergelijke verhalen worden door andere panelleden bevestigd. De indruk bestaat dat alcohol verder aan populariteit wint. De jongeren drinken vooral bier, maar ook alcoholmixen en sterke drank. Voor jonge moslims is alcoholgebruik een heikel punt. Thuis drinken is vrijwel onmogelijk. De meesten die alcohol drinken doen dat daarom (soms in het geniep) op straat, in het café of bij mooi weer in het park. Er zitten in deze netwerken weliswaar groepjes die dagelijks drinken, maar de meesten doen dit alleen in het weekend. Gewoon omdat het leuk is, de drempel wegvalt of simpelweg om je problemen te vergeten. De negatieve kanten van alcohol zijn vooral katers en hoofdpijn. Daarnaast zegt Fared (83a) dat in het moslimmilieu een alcoholgeur bij iemand als negatief wordt ervaren. Bovendien wordt angst voor verslaving, geldverspilling en een 'naar de klote' gevoel genoemd als redenen om niet te drinken. Fared (83a) oppert dat alcoholvoorlichting onder de Marokkaanse jeugd een goed idee zou zijn, temeer omdat sommigen geen maat kunnen houden als ze beginnen te drinken.

cannabis

Driekwart van de buurtjongeren heeft ervaring met blowen. Een aanzienlijk deel daarvan rookt vrijwel dagelijks een joint. Fared (83a) ziet sommigen de hele dag door blowen. "Vanaf het moment dat ze wakker worden tot ze naar bed gaan." En Rafi (96a) ziet dat een joint voor jongeren soms net een sigaret is waar je nauwelijks nog stoned van wordt. Overigens zijn er ook groepjes jongeren die geen sigaretten maar alleen jointjes roken. Over het algemeen blijken stevige blowers weinig of minder alcohol te drinken en stevige drinkers weinig te blowen. Vaak bestaat een duidelijke voorkeur voor alcohol of cannabis. Jointjes worden vaak samen in de vriendenkring gerookt. Cartier (103a) ziet dit als een belangrijke vorm van groepscohesie. De jongeren vinden een relaxed gevoel en een andere manier van denken positief aan het gebruik van cannabis. Dat je er ook passief van kunt worden is minder leuk. Blowers oordelen ook negatief over de soms sterke stemmingswisselingen die als neveneffect kunnen optreden.

De meeste jongeren kopen hun rookwaar in de coffeeshop. Soms halen oudere jongens uit de buurt wat te blowen voor de minderjarigen. Een andere manier om 'wat te blowen' te regelen is via het straatcircuit.

ecstasy en cocaïne

Ecstasy is onder buurtjongeren veel minder populair dan cannabis. In twee netwerken heeft ongeveer 10% tot 25% van de buurtjeugd wel eens ecstasy geslikt. In één netwerk heeft driekwart van de jongeren ervaring met ecstasy. Volgens ah (82a) komt dit omdat ze 'dicht bij de haard' zitten. Het is ook het enige netwerk waarin de populariteit van ecstasy stijgt. Waarschijnlijk ook omdat twee invloedrijke jongens in de groep ecstasy verkopen. Ecstasy wordt gebruikt vanwege het euforische gevoel, het dansgenot en het luisteren naar muziek. Een nacht met zijn allen doorhalen op de ecstasy is gezellig. Ook contacten leggen met onbekenden gaat beter en het doet volgens sommige jongeren de problemen tijdelijk vergeten. De negatieve kant van gebruik is dat jongeren wel eens klagen dat ze na afloop 'brak' zijn, een kater hebben of het gevoel hebben een paar dagen te moeten bijslapen. Sommigen denken dat het gebruik schadelijk is en verslavend kan zijn.

Snuifcocaine wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy. In één netwerk geldt cocaine als een statussymbool, terwijl jongeren in een ander netwerk helemaal niet met cocaine geassocieerd willen worden. Ze vinden dat snuifcocaine voor 'losers' is. Het gebruik vindt soms op wekelijkse of maandelijkse basis plaats. Een deel van de snuivers vindt het gebruik van cocaine statusverhogend. Daarnaast worden ook de stimulerende effecten en het gevoel de 'hele wereld aan te kunnen' gewaardeerd. Dat cocaine duur is werkt eerder limiterend voor jonge snuivers die

40 – 50 euro voor een pakje veel geld vinden. Bovendien is het ook snel uitgewerkt en gevaarlijk voor de gezondheid.

andere illegale genotmiddelen en combinaties

De meest gebruikte én ook gecombineerde drugs zijn cannabis en alcohol. Voor andere middelen bestaat weinig interesse. Alleen in het netwerk van ah (82a) wordt, behalve met heroïne, ook wel eens met andere drugs (MDMA-poeder, crack en slaapmiddelen) geëxperimenteerd.

4.2 probleemjongeren

Probleemjongeren worden hier vooral geassocieerd met dak- en thuisloze jongeren. Lefty (104a) heeft als veldwerker in de binnenstad professioneel contact met deze groep. Ebony (98a) heeft als medewerker van een hulpverleningsinstelling contacten met de groep die verblijft in de nacht- en crisisopvang. Deze panelleden hebben een gezamenlijk netwerk van ongeveer zestig jongeren.

dak en thuisloze jongeren

Het is niet verwonderlijk dat een relatief grote groep geen werk heeft of geen opleiding volgt. Van de anderen volgt ongeveer 40% een opleiding op vmbo- of mbo-niveau. De resterende werkende groep (o.a. horeca en technische beroepen) vertegenwoordigt een kwart. Ook deze groep hangt in hun vrije tijd veel rond. Na een nacht in de opvang gaan zij rond een uur of weer de straat op. De dag ziet er vaak hetzelfde uit: tot een uur of elf een beetje hangen, om vervolgens een broodje te eten op de inloop van treetcorner or . Daar blijven ze tot een uur of twee 's middags en vullen de tijd met spelletjes en tv kijken. Daarna de stad in voor een joint of ander vertier. Om zes uur weer terug naar de nachtopvang voor een warme maaltijd en vervolgens nog wat internetten, spelletjes spelen, blowen of 'chillen'. Ze luisteren meestal naar rap, R&B, pop of TMF-muziek. Sommigen gaan ondanks hun penibele situatie in het weekend voor de nodige afleiding naar de disco. Uiterlijk vertoon en een gelikte presentatie is belangrijk. Merkkleding en 'neppers' worden niet alleen van de uitkering bekostigd. Panelleden kunnen slechts gissen naar de inkomstenbron waarmee telefoons en iPods worden bekostigd.

Hoewel minder dan de helft van de groep uit meisjes bestaat, ziet Lefty (104a) een stijging. De omgangsvormen tussen jongens en meisjes zijn soms gelijkwaardig of juist zeer traditioneel. Meisjes die met meerdere jongens het bed hebben gedeeld krijgen bij jongens al snel de naam dat ze 'makkelijk' zijn. Onder meisjes leeft soms de naïeve gedachte dat je met een jongen moet vrijen als je hem leuk vindt. Net als onder buurtjongeren heerst bij deze groep de dwingende gedach-

te snel rijk te willen worden. Kijkend naar rijs kunnen ze eindeloos fantasieren over hun gouden toekomst. Hun idool die dit waarmaakt is Toni Montana in de film *Car ace*. Hij weerspiegelt de wens om snel succes te boeken met behulp van illegale middelen, maar ze vergeten volgens Lefty (104a) vaak de echte wereld, waarin sommigen duizenden euro's schuld hebben bij telefoonmaatschappijen.

alcohol en druggebruik

Dak- en thuisloze jongeren hebben ervaring met alcohol en drugs. Sommigen drinken zolang de financiën het toelaten. Anderen, vooral jonge moslims, geven minder om alcohol. Opmerkelijk is dat jongeren aan de hand van het merk het alcoholpercentage schatten en zichzelf tegelijkertijd een status willen aanmeten dat past bij het merk. De meiden houden vooral van 'zachtere' alcohol, zoals likeur, reezers en irnoce. 'Drinken om te vergeten' is soms aanleiding voor alcoholgebruik. Er wordt veel cannabis gebruikt. Sommigen wekken zelfs de indruk dat sigaretten erger zijn dan joints. Net als bij de buurtjongeren scoort snuifcocaine ook hier niet zo hoog, terwijl de toegang tot deze drug volgens panelleden vrij makkelijk is. Ook hier heeft cocaine vooral bij allochtone jongeren een imago probleem. Andere gebruikte drugs zijn ecstasy, heroïne en slaapmiddelen, maar dit gebruik ligt nog lager dan cocaine. Verder zijn er kleine groepjes die experimenteren met crack, speed, LSD, paddo's en GHB. De meest gebruikte combinatie is ook hier cannabis en alcohol. 'Stronkenschap' wordt deels voor de lol nagestreefd, maar ook om persoonlijke problemen te vergeten.

5 conclusies en trends

We vatten de belangrijkste bevindingen van de panelstudie nog eens samen en bespreken trends die hieruit naar voren komen.

5.1 trends op de uitgaansmarkt

Veel stappers besteden een flink deel van hun vrije tijd aan uitgaan. Er is voor elk wat wils want het Amsterdamse uitgaansleven is een muzikaal paradijs van jazz, latin, electro, hiphop, techno, reggae, house, pop, rock en soul. Ook nieuwe muziekstijlen als favela funk, dub step, en balkan beats vinden moeiteloos hun weg naar het grote publiek. De meerderheid van de stappers in het dancesegment is autochtoon. De etnische blend in het urbansegment is gevarieerder. Panelleden wijzen er verder op dat de opkomst van (latin) house heeft geleid tot meer etnische verbroedering.

Er zijn ook nieuwe accenten gelegd in de muziekprogrammering van de grote clubs. Hieruit blijkt dat het urbangenre terrein heeft verloren ten faveure van house. Hoewel urban wat minder in de breedte wordt geprogrammeerd, doen bepaalde subgenres het nog steeds heel goed. Vooral de Amsterdamse hiphopscene beleeft momenteel een bloeiperiode. De trendsetters zijn vooral actief in graffiti, dj-ing en het kunst- en rapcircuit. Er bestaat wel enige onvrede over het feit dat er maar weinig locaties zijn waar hiphopartiesten kunnen optreden.

De grootste verandering van het afgelopen jaar is volgens kenners de comeback van housemuziek. Zo lijkt de muzikale cirkel na twintig jaar weer rond, met het verschil dat panelleden tegenwoordig spreken van: tech house, electro house, latin house, power house, rosé house etc. De meer alternatieve onderstroom in het uitgaanscircuit, die wordt vertegenwoordigd door de minimal techno stroming, bevindt zich volgens velen op zijn hoogtepunt en wordt beschouwd als de grote tegenhanger van house.

Naast clubbezoek houden uitgaanders hun stapagenda ook vrij voor belangrijke festivals of events als het jaarlijks terugkerende *sterda ance vent*, de *u-seu* en de *utcasion*.

Veel uitgaansnetwerken zijn tegelijk vriendenkringen. De sociale banden zijn hechter geworden omdat men elkaar zowel in als buiten het uitgaansleven ontmoet. In deze kringen geldt dan ook het motto 'thuis is het nieuwe uitgaan'. Naast het clubben en feesten vinden er daarom ook in de privé-sfeer allerlei sociale groepsactiviteiten plaats waarbij niet zelden drugs worden gebruikt, hetgeen een ander licht werpt op het sociale gebruik van drugs in de privé-settings.

5.3 trends op de alcohol en drugsmarkt

uitgaanscircuit

Het **alcohol**aanbod in het uitgaansleven lijkt onuitputtelijk. Het draait allang niet meer om wijn en bier alleen. De versjiekung van de alcoholmarkt heeft er ook toe geleid dat klassieke wodka-, gin- en whiskymerken duurdere soorten promoten. Tevens zijn er ook nieuwe wijn en whiskybars geopend in het centrum. In de dansnetwerken (driekwart drinkt regelmatig) wordt doorgaans meer alcohol geconsumeerd dan in urbannetwerken (tussen de kwart en driekwart). Er is een betrekkelijk grote groep jongeren die weinig of geen alcohol drinkt en frisdrank bestelt. Hoewel er nog veel alcohol wordt gedronken lijkt de alcoholconsumptie iets te dalen. Panelleden horen vaker dat stappers besluiten om een poosje met alcohol te stoppen.

Het op handen zijnde rookverbod houdt de gemoederen in het uitgaansleven flink bezig. Clubmedewerkers schatten dat ongeveer de helft van de bezoekers **tabak** rookt tijdens het stappen. Op urbanavonden wordt het minst gerookt. Er lijkt

zich echter een revolutie te voltrekken bij rokers die willen stoppen of al drastisch geminderd zijn met hun 'verslaving'. Deze kentering wordt gevoed door een toenemende bezorgdheid over de eigen gezondheid. Bij een bredere groep stappers dringt het besef door dat roken een 'pure verslaving' is. Gevolg is dat er substantieel minder gerookt wordt in netwerken en veel stappers (willen) besluiten om ermee te stoppen. Dit sluit aan bij een bredere trend om meer te gaan sporten. Goed en verstandig met je lichaam bezig zijn wordt steeds meer een discussiepunt in vriendengroepen. De meeste panelleden reageren gematigd positief over de ophanden zijnde veranderingen.

De cannabisproblematiek ligt in het verlengde van de maatregelen om het roken op termijn tegen te gaan in (semi)publieke ruimtes. Er wordt in alle netwerken **cannabis** gerookt. Op party's wordt het meest geblowd en in cafés het minst. De meeste blowers beperken zich tot één twee jointjes tijdens het stappen. Zware blowers (3-5 joints) drinken meestal minder alcohol. Veel blowers beschouwen het roken van cannabis als een vorm van ontspanning die je alleen en/of samen met anderen kunt beleven onder het genot van muziek. Het roesmoment wordt ook gewaardeerd om even weg te zijn van de dagelijkse beslommingen en stress. Blowers ondervinden soms ook hinder van lethargie, grote loomheid en het ontbreken van prestatiedrang. Ondanks de hoge prevalentie is het blowen op zijn retour. Zowel clubmedewerkers als stappers zien een duidelijke terugloop van de groep blowers.

oca ne dat ecstasy voor het eerst is voorbijgestreefd in de panelstudie, wordt vaker doordeweeks gebruikt en is veel minder gebonden aan tijdstip en setting. Dat komt volgens de panelleden omdat er zowel doordeweeks als in het weekend meer snuif- dan slikmomenten zijn. De helft van alle gebruikers snuift (bijna) wekelijks cocaïne. Frequente gebruikers snuiven tussen een halve gram en een gram per sessie. Incidentele snuivers nemen hooguit een kwart gram per keer. Het consumeren van cocaïne vindt het meest plaats in de privé-setting, gevolgd door clubs, party's en het café. Het is in Amsterdam (heel) makkelijk cocaïne via 'lijnkoeriers' en 'pakjesbezorgers' te regelen. Over de bezorgtijd van een kwartier tot een half uur wordt weinig geklaagd, evenals de kwaliteit. Veel gebruikers hebben een ambivalente houding ten opzichte van cocaïne. Er is vaak sprake van een haat-liefdeverhouding met het middel. Panelleden wijzen op het lukrake en impulsieve karakter van het gebruik. Het gebruik en misbruik van cocaïne is dan ook regelmatig een punt van discussie in sommige snuiverskringen. Daarom worden in bepaalde gebruikersnetwerken cokecodes in stelling gebracht om diegenen te beschermen die niet (altijd) willen toegeven aan de drang om te snuiven. Hoewel menig gebruiker zich bewust is van de verslavingsgevoelige eigenschappen, wordt cocaïne door de bank genomen door de meeste gebruikers echter niet als een grote probleemdrug gezien.

Door de forse daling van **ecstasy** na het millennium én de hiermee parallel lopende toename van cocaïne, zijn beide stimulanten tegenwoordig wat prevalentie betreft even populair. De frequentie van het ecstasygebruik ligt echter beduidend lager dan die van cocaïne. In de meeste netwerken wordt hooguit één keer per maand ecstasy gebruikt. Ecstasy is nog meer dan cocaïne gebonden aan tijdstip en setting. Hoewel de ooit zo euforische ecstasycultuur duidelijk over zijn piek heen is in het uitgaansleven, is het bezoek aan een party voor veel stappers nog steeds synoniem met het gebruik van ecstasy. Ondanks een daling van de gebruiksfrequentie blijft ecstasy voor veel stappers, in tegenstelling tot cocaïne, een bijzonder middel. In het urban clubcircuit, dat vooral is gelieerd aan latin house, valt onder trendsetters een groeiende nieuwsgierigheid naar ecstasy te bespeuren. Zwarte jongeren die naar houseachtige feestjes gaan, zijn eerder ontvankelijk voor ecstasy. Het ecstasygebruik in clubs is veel minder dwingend dan op party's. Met uitzondering van enkele jeugdige netwerken neemt een doorsnee stapper soms ecstasy tijdens het clubben. De gemiddelde dosering van ecstasy ligt in de meeste netwerken op één of twee pillen. Velen constateren dat het speciale van ecstasy na verloop van tijd minder wordt en de pillenmoeheid op termijn gaat overheersen. Het **ecstasyachtige** 2-CB, dat hallucinerender is van aard, lijkt in enkele netwerken iets populairder te worden.

Amfetamine wordt vergeleken met ecstasy en cocaïne vaak beschouwd als een 'tweederangs' stimulant en speelt een marginale rol in het uitgaanscircuit. De Amsterdamse speedmarkt is klein en minder eenvoudig toegankelijk dan de ecstasy- en cocaïnemarkt. Het amfetaminegebruik is sterk gerelateerd aan alternatieve subscenes binnen het uitgaansleven. Het gebruik van amfetamine blijft vaak beperkt tot enkele lijntjes. Een lichte opleving van amfetaminegebruik vloeit voort uit het feit dat de kwaliteit alsmede de verkrijgbaarheid is verbeterd.

ethamfetamine is voornamelijk in omloop in kleine niches van het homocircuit. Het middel is nog steeds moeilijk verkrijgbaar.

Van de **narcosemiddelen** is de verspreiding van **GHB** groter dan ketamine. Het gebruik van GHB in het dancesegment is licht gestegen. GHB gebruik komt het minst voor in cafés en het meest in privé-settings na het stappen of tijdens een afterparty. GHB wordt behalve in het weekend ook door de week gebruikt. Binnen dezelfde netwerken zijn er gebruikers die bij het middel zweren en anderen die er juist helemaal niets van moeten hebben. GHB wordt gebruikt als ontspanner, slaapmiddel en sociale ontremmer. Ook versterkt het de tactiele en erotische sensaties. GHB is over het algemeen makkelijk verkrijgbaar. De aanschaf en de productie van GHB gaat meestal via vrienden. De prijs van GHB fluctueert fors (150-225 euro per liter) maar lijkt over de hele linie te zakken. Ongelukken met GHB (out gaan en controleverlies) of misselijkheid blijven voorkomen, maar er is

ook een groep die het middel goed weet te doseren. Op thuisfeesten wordt er roekelozer gebruikt, omdat men zich in een veilige omgeving waant.

Het psychedelische narcosemiddel **ketamine** heeft na het millennium een vaste plek verworven op de Amsterdamse drugsmarkt. Gebruikers komen over het algemeen makkelijk aan ketamine omdat er de laatste jaren ketaminedealers zijn bijgekomen. Het middel is populair in het alternatieve en dancegerichte uitgaanssegment. Vooral in de tekoscene dweept men met het middel. Een paar lijntjes ketamine kan al leiden tot een andere perceptie van de werkelijkheid. Daarom wordt bij hogere doseringen een privé-setting geprefereerd. Terwijl sommige gebruikers de tripfase willen vermijden, zoeken anderen deze juist op, hoewel de eufore effecten plotseling kunnen omslaan in angst- en paniekaanvallen, paranoïde gedrag en huilbuien. **achgas** wordt het minst gebruikt omdat het narcosemiddel moeilijk verkrijgbaar is.

De **psychedelica** (LSD, paddo's, DMT, ayahuasca) blijven voornamelijk voorbehouden aan psychonauten en (ervaren) trippers die deel uitmaken van kleine scenes. De natuurlijke en synthetische psychedelica spelen slechts een marginale rol in het uitgaansleven. Met uitzondering van paddestoelen, waar men in de helft van alle netwerken mee bekend is, zijn de meeste stappers niet geïnteresseerd in of onbekend met tripmiddelen.

Onder **overige middelen** verstaan we Viagra, poppers en slaapmiddelen, die niet direct zijn in te delen bij de stimulerende, hallucinerende of narcosemiddelen. **Viagra** wordt in driekwart van alle netwerken in kleine groepjes (1%-10%) gebruikt. Het gebruik is het hoogst in homo- en fetisjnetwerken (50%-75%). Viagra wordt behalve in de intieme sfeer ook tijdens het stappen geslikt. Viagra wordt eveneens aangewend om tijdelijke impotentie na het gebruik van stimulantia op te heffen. Op de illegale markt wordt Viagra ook onder andere namen (o.a. Kamagra) aangeboden. **oppers** worden behalve voor de high ook gebruikt om een korte seksuele euforie op te wekken. In de homonetwerken wordt traditioneel het meest gebruikt. **laapmiddelen** zijn op de grijze markt minder eenvoudig verkrijgbaar dan ecstasy en cocaïne. Slaapmiddelen komen soms van pas om het lichaam na het gebruik van stimulantia te kalmeren.

In alle netwerken is er sprake van **combi** en **multigebruik**. Zoals de netwerken grote verschillen in gebruiksfrequentie en dosering vertonen, wordt er in sommige scenes ook vaker geëxperimenteerd en gecombineerd dan in andere. Druggebruik staat tegenwoordig haast synoniem voor combinaties van alcohol, cannabis, cocaïne, ecstasy, amfetamine en/of narcosemiddelen. Alcohol met stimulantia (vooral cocaïne) is de onbetwiste favoriet. De werking van elk specifiek middel wordt gebruikt om het effect van een ander middel te neutraliseren, te versterken of een nieuw soort roes krijgen. Maar vaak ook zit er geen enkel idee achter. Het problematische druggebruik wordt zelden toegeschreven aan één specifiek

middel of combinatie. Het excessief en impulsief combineren van middelen is het grootst op party's en afterfeesten.

buurt en probleemjongeren

Veld- en jongerenwerkers hebben vaak hun handen vol aan **buurtjongeren** die dreigen te ontsporen. Hoewel een substantieel deel van de buurtjeugd naar school gaat of een opleiding volgt, ligt de problematiek (huisvesting, politiecontacten, familieproblemen, financiën e.d.) soms dicht aan tegen die van de probleemjeugd. Driekwart van de rondhangende buurtjeugd bestaat uit jongens. Buurtjongeren die goed presteren op school kennen ook jongeren en/of vrienden die al in aanraking zijn geweest met de politie. Het grootste deel van de buurtjongeren is Marokkaans. Hun soms slechte toekomstperspectief wordt gecamoufleerd met machogedrag en gouden dromen over de toekomstige financiën, maar door het onregelmatige leven op straat verstrijkt de kans op maatschappelijk succes. Op grond van de negatieve en positieve beoordeling van hun woonbuurt doet zich vooral bij Marokkaanse jongens de ambivalente situatie voor dat ze enerzijds klagen over discriminatie, maar zich tegelijkertijd vrij voelen in de stad.

Een belangrijke vrijetijdsbesteding is het luisteren naar muziek. Rap, rai en TMF-muziek zijn de meest populaire muziekstijlen bij allochtone jongeren. Autochtone jongeren houden eerder van trance en hardcore. Voetbal is de meest populaire sport bij jongens. Kickboksen is in opkomst. Hoewel veel buurtjongeren gebruik maken van internet, is er toch een aanzienlijke groep die dat weinig tot niet doet. Voor een deel van de buurtjeugd is merkkleding van het grootste belang om status en succes uit te stralen. Wie weinig te besteden heeft, kan via 'buurtcontacten' aan nekkleding komen. Het etaleren van gadgets is eveneens een symbool van status. Enkele groepjes gaan een paar keer per maand stappen in Amsterdam of daarbuiten. Veel buurtjeugd heeft ervaring met **alcohol**. Nederlandse en Surinaamse jongeren drinken meer en vaker dan Marokkaanse en Turkse. Toch lijkt het alcoholgebruik onder jonge moslims een minder groot taboe te worden. Het verhoogt de gezelligheid en de drempel om nieuwe contacten te leggen is minder hoog. Bovendien worden problemen (tijdelijk) naar de achtergrond verdrongen. Toch bestaat er nog een zekere angst voor verslaving en geldverspilling als gevolg van overmatig alcoholgebruik.

Een grote meerderheid van de buurtjeugd heeft ervaring met **cannabis**. Een aanzienlijk deel van hen blowt vrijwel dagelijks. Er zijn zelfs groepjes die geen sigaretten roken maar uitsluitend joints. Het roken van joints zou de groepscohesie vergroten. Bovendien wordt het relaxte gevoel en een andere manier van denken gewaardeerd. Je kunt er echter ook passief van worden of hinder ondervinden van stemmingswisselingen. Hoewel **ecstasy** de aandacht heeft van kleine groep-

jes Surinaamse en Marokkaanse buurtjongeren, is het veel minder populair dan cannabis. Ecstasy is vooral geliefd bij Nederlandse buurtjongeren, die het slikken op feesten. **oca ne** is nog minder populair dan ecstasy.

De **probleemjongeren** worden vooral geassocieerd met dak- en thuisloze jongeren waarvan een deel professionele hulpverlening krijgt. De groep is etnisch gemêleerd en bestaat bijna voor de helft uit meisjes. Anders dan bij alcohol en cannabis, staan veel jongeren sceptisch tegenover cocaïne en heroïne. Vooral cocaïne heeft een slecht imago. De populaire combi's van cannabis en alcohol wordt voor de lol nagestreefd of om persoonlijke problemen te vergeten.

III

SCHOOLSURVE

1	drie groepen leerlingen.....	101
2	scholen.....	102
	2.1 selectie.....	102
	2.2 non respons.....	103
3	vragenlijst.....	104
	3.1 afname.....	104
	3.2 absentie.....	104
	3.3 betrouwbaarheid.....	105
4	steekproef.....	105
5	definities en begrippen.....	106
6	de onderzochte leerlingen.....	108
	6.1 geslacht leeftijd en etniciteit.....	109
	6.2 gezondheid.....	110
	6.3 thuissituatie.....	112
	6.4 school.....	113
	6.5 vrije tijd.....	115
	samenvatting en conclusies.....	116

Al in de eerste Antenne Amsterdam van 1993 is een schoolsurvey uitgevoerd.⁵⁰ Nu, veertien jaar later, is dat voor de zesde maal gebeurd. Drie groepen leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn onderzocht: brugklassers, derdeklassers en oudere leerlingen. In dit hoofdstuk bespreken we de opzet en het verloop van het onderzoek. We gaan in op de steekproeftrekking, de gebruikte vragenlijst, de gegevensverzameling, en de representativiteit. We eindigen met een beschrijving van de onderzochte leerlingen. Resultaten met betrekking tot middelengebruik zijn te vinden in de volgende hoofdstukken.

1 drie groepen leerlingen

In 1993, toen werd gestart met de uitvoering van een schoolsurvey, is gekozen voor de voorlaatste klassen van het voortgezet onderwijs (om eindexamenklassen niet extra te belasten) en het eerste jaar van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Deze groep noemen we de **oudere leerlingen**. Het middelbaar beroepsonderwijs is in 2007 buiten beschouwing gelaten.⁵¹ De oudere leerlingen worden dus gevormd door leerlingen uit 3 vmbo, 4 havo en 5 vwo.

Probleem bij de oudere leerlingen is dat door de keuze van verschillende leerjaren, de gemiddelde leeftijd van leerlingen per schooltype verschilt. Dat maakt het onmogelijk om verschillen in middelengebruik tussen schooltypen te onderzoeken. Eventuele verschillen kunnen namelijk ook – of vooral – veroorzaakt worden door leeftijdsverschillen. Om toch iets te kunnen zeggen over de relatie tussen schooltype en middelengebruik wordt sinds 1995 ook een survey gehouden onder de **derdeklassers** in het voortgezet onderwijs.

Tot slot zijn, mede naar aanleiding van voortdurende maatschappelijke en politieke onrust over gebruik van alcohol en drugs door steeds jongere jeugd, daar dit jaar ook de eerste en tweede klassen van het voortgezet onderwijs aan toegevoegd. Ten behoeve van de leesbaarheid noemen we deze groep de **brugklassers**.

⁵⁰ Korf & van der Steenhoven (1994); Korf, Nabben & Schreuders (1996b); Korf et al. (1998); Korf et al. (2000), Korf, Nabben & Benschop (2003).

⁵¹ Het middelbaar beroepsonderwijs is de laatste jaren een lastige plek voor een schoolsurvey gebleken. Het mbo kent twee leerwegen, vijf sectoren, vier niveaus, zowel voltijd als deeltijd opleidingen, en veel praktijklessen, wat het zeer moeilijk maakt een representatieve steekproef te trekken en de vragenlijst klassikaal af te nemen. Bovendien trekken de ROC's (de naam zegt het al: regionale opleidingscentra) relatief veel leerlingen uit de regio rond Amsterdam, terwijl Antenne focust op Amsterdamse jongeren.

Het middelengebruik onder deze drie groepen leerlingen wordt afzonderlijk besproken in de komende drie hoofdstukken. In dit hoofdstuk worden de algemene gegevens van de **totale groep leerlingen** gepresenteerd. Voor de volledigheid zijn hieraan ook enkele 4 vwo klassen toegevoegd. De gegevens hebben dus betrekking op: 1, 2 en 3 vmbo; 1, 2, 3 en 4 havo; en 1, 2, 3, 4 en 5 vwo.

2 scholen

In de Antenne schoolsurvey trachten we een zo representatief mogelijk beeld van de Amsterdamse middelbare scholieren te krijgen. Het startpunt van de steekproeftrekking is de selectie van scholen.

2.1 selectie

Bij de selectie van scholen voor deelname aan het onderzoek houden we rekening met de vertegenwoordiging van alle (combinaties van) schooltypen, specifieke leerlingpopulaties en spreiding over Amsterdam.

schooltypen

Het vmbo heeft vier leerwegen: basisberoepsgericht, kaderberoepsgericht, theoretisch en gemengd. De eerste twee leerwegen zijn te vergelijken met het vroegere lbo of vbo, de theoretische leerweg met de vroegere (en hier en daar teruggekeerde) mavo. De gemengde leerweg is een combinatie van theorie en praktijk en kent relatief weinig leerlingen. Voor de steekproef en de resultaten delen wij het vmbo in tweeën: basisberoepsgericht/kaderberoepsgericht (**vmbo bk**) en theoretisch/gemengd (**vmbo tg**). Het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) is bedoeld voor vmbo leerlingen die extra individuele begeleiding behoeven. Meestal is het lwoo vermengd met het reguliere vmbo. Ook in de steekproef is lwoo en vmbo daarom samengenomen. Praktijkonderwijs is niet meegenomen in de steekproef. De **havo** en het **v o** spreken verder voor zich.

Bij meerdere middelbare scholen in Amsterdam zijn schooltypen in de eerste en tweede klassen (soms zelfs tot en met de derde klas) gemengd. Er zijn havo/vwo brugklassen, vmbo/havo brugklassen en op het vmbo zijn de leerwegen vaak nog niet gedifferentieerd. Drie Amsterdamse scholen kennen zelfs vmbo/havo/vwo brugklassen. Daarnaast bestaan er ook nog enkele zogenaamde kansklassen, schakelklassen en kopklassen. Er is geprobeerd om alle in Amsterdam voorkomende (combinaties van) schooltypen in de steekproef op te nemen. Wat betreft de brugklassen bleek dat echter niet mogelijk.

leerlingpopulaties

Bij een volledig willekeurige steekproef van Amsterdamse middelbare scholen bestaat de kans dat zeer specifieke scholen worden geselecteerd. Denk daarbij aan een particuliere school, een internationale school, of streng evangelische, joodse of islamitische scholen. De leerlingen van deze scholen zijn weinig representatief voor dé Amsterdamse scholier en komen niet zelden van ver buiten de hoofdstad. Dergelijke scholen zijn om die reden buiten de steekproef gelaten. Andere 'bijzondere' scholen (bijv. een uitzonderlijk 'witte' school binnen de grachtengordel, of een pas opgerichte school in een nieuwe wijk) werden niet in de eerste selectieronde meegenomen, maar zijn als reservescholen achter de hand gehouden. Buiten deze scholen heeft de selectie willekeurig plaatsgevonden.

spreiding

Amsterdam is voor de steekproef verdeeld in vijf regio's (Noord, Oost, Zuid, West en Zuidoost). Binnen elke regio is voor elk schooltype een school random geselecteerd. Wanneer de school deelname weigerde, is een alternatieve school van hetzelfde type binnen dezelfde regio gezocht.

2.2 non respons

De oorspronkelijke steekproef besloeg veertien scholen. Zes daarvan konden of wilden niet deelnemen aan het onderzoek. Nog eens twee scholen stonden het onderzoek toe in de derde, vierde en vijfde klassen, maar weigerden voor wat betreft de brugklassen. In de jaren dat de Antenne schoolsurvey bestaat, is een dergelijk omvangrijke non-respons van scholen nog niet eerder voorgekomen. Redenen voor de non-respons waren: andere activiteiten die de school had gepland, andere onderzoeken waar de school aan mee deed, maar vooral een tekort aan uren waarin de afname van de vragenlijst kon plaatsvinden. Vanwege de toen geldende urennorm en de dreiging van boetes bij het niet nakomen daarvan, waren de scholen niet geneigd uren op te geven voor het onderzoek, zeker niet in de brugklassen. Omdat de urennorm gold voor alle scholen in Amsterdam, is hier geen sprake van selectieve uitval.

De non-respons hebben we grotendeels op kunnen lossen door de selectie van een soortgelijk alternatief in dezelfde regio. Voor havo/vwo brugklassers was echter niet altijd een alternatief voorhanden, waardoor deze groep is ondervertegenwoordigd in de steekproef. In de regio Zuidoost bestaan slechts drie grote scholengemeenschappen, die geen van drieën toestemming gaven voor de survey. De regio Zuidoost ontbreekt dus in de steekproef, maar dit heeft – zo zal verderop blijken – gelukkig geen selectieve ondervertegenwoordiging van bepaalde etnische groepen tot gevolg gehad.

3 vragenlijst

In november en december 2007 is de vragenlijst afgenomen in 63 klassen van 11 Amsterdamse scholen. De vragenlijst besloeg 77 vragen over persoonskenmerken, roken, drinken, blowen, druggebruik, vrienden, school, ouders en vrije tijd. Zoveel als mogelijk waren de vragen vergelijkbaar met die van voorgaande schoolsurveys.

3.1 afname

De vragenlijst is klassikaal, maar individueel afgenomen door onderzoeksassistenten. Tafeltjes werden uit elkaar geschoven om de anonimiteit te vergroten en ervoor te zorgen dat leerlingen de vragenlijst serieus namen. Leerlingen moesten de vragenlijst zelf invullen en mochten niet onderling overleggen. In de meeste gevallen verliet de docent het lokaal zodat tijdens de afname uitsluitend de onderzoeksassistent aanwezig was. Ingevulde vragenlijsten werden door de onderzoeksassistent verzameld en op volledigheid gecontroleerd. Om te voorkomen dat vragenlijsten te gehaast zouden worden ingevuld, moesten de leerlingen ook na het inleveren van de vragenlijst de resterende tijd van het lesuur in de klas blijven. Klassen hadden zo'n halfuur nodig om de vragenlijst in te vullen. Over het algemeen verliep de afname zo rustig als je van een middelbare schoolklas kan verwachten. Enkele klassen waren echter rumoerig, opstandig en onwillig. Dit was vooral het geval rond de scholierenstakingen van eind november. Echte weigeringen om de vragenlijst in te vullen kwamen echter nauwelijks voor. In totaal hebben 1.220 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Zes vragenlijsten bleken zeer onvolledig of onbetrouwbaar ingevuld, zodat de uiteindelijke totale steekproef uitkomt op **1.214** respondenten.

3.2 absentie

Niet alle leerlingen uit de onderzochte klassen waren tijdens het onderzoek aanwezig. Met hulp van de docenten werd per klas een responsformulier ingevuld met daarop het aantal afwezige leerlingen en de reden van absentie. In driekwart van de klassen was minstens één leerling niet aanwezig bij de afname van de vragenlijst. In totaal ging het om 114 afwezige leerlingen; 8% van het totaal aantal leerlingen in de klassen. Het waren bijna evenveel jongens als meisjes. Er waren 13 jongens en 21 meisjes afwezig wegens ziekte, de docent wist van 1 meisje te melden dat ze spijbelde, maar het grootste deel (43 jongens en 36 meisjes) was absent wegens een andere of onbekende reden. Ook hier speelden de scholierenstakingen een rol.

Als we deze cijfers bekijken, dan lijken we hier niet te maken te hebben met een selectieve uitval van leerlingen. Er is echter vrijwel zeker sprake van onderrapportage van spijbelgedrag. Afwezigheid waarvan de reden onbekend is kan op spijbelen duiden en ook ziekmeldingen zijn niet altijd legitiem. Wanneer leerlingen die wegblijven van school worden gemist in de steekproef, kan dat leiden tot een onderschatting van het middelengebruik onder Amsterdamse scholieren. Er is immers een relatie tussen spijbelen en middelengebruik.⁵² Later in dit hoofdstuk zal echter blijken dat er wel degelijk ook spijbelaars in onze steekproef zitten.

3.3 betrouwbaarheid

Alle onderzoek dat gebruik maakt van zelfrapportage loopt het risico op onderrapportage door sociale wenselijkheid. Sociale wenselijkheid speelt echter een veel grotere rol bij face-to-face interviews dan wanneer de vragenlijst zelf ingevuld mag worden.⁵³ Het gevoel van anonimiteit is in het laatste geval veel groter. Bovendien kun je bij middelbare scholieren afvragen welk gedrag sociaal wenselijk is. Roken, drinken en blowen is misschien ten opzichte van je ouders niet wenselijk, maar ten opzichte van je klasgenoten? De kans op overrapportage door 'stoerdoenerij' is misschien net zo goed aanwezig.

Hoewel je zonder haar-, urine-, of bloedanalyse nooit helemaal zeker kunt weten of de vragenlijst naar waarheid wordt ingevuld, hebben we weinig reden om aan te nemen dat er hier sprake is van grote onderrapportage. Belangrijker is misschien nog wel dat Antenne al jaren dezelfde onderzoeksmethode hanteert. Als er al meetfouten zijn, dan zijn die elk jaar hetzelfde. Het vermogen om trends te onderscheiden wordt daardoor niet aangetast.

4 steekproef

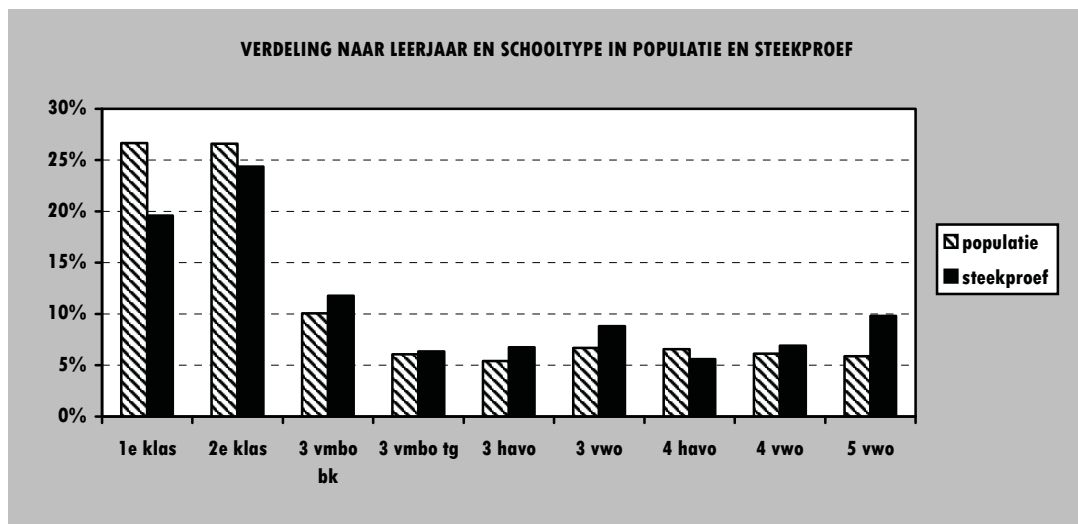
In totaal maken we in deze Antenne schoolsurvey gebruik van 1.214 vragenlijsten. Verdeeld over de drie groepen zijn dat **534 brugklassers**, **409 derdeklassers** en **40 oudere leerlingen**. De leerlingen van 3 vmbo tellen dubbel; zij horen zowel bij de derdeklassers als de oudere leerlingen. Leerlingen van 4 vwo horen bij geen van deze drie groepen.

⁵² Wouters & Korf (2004); Stam, Mensink & De Zwart (1998).

⁵³ Schaeffer & Presser (2003).

Om valide uitspraken te kunnen doen over middelengebruik onder Amsterdamse scholieren, is het van belang dat de onderzochte leerlingen een goede afspiegeling vormen van alle leerlingen in de doelpopulatie. Naast een afgewogen selectie van scholen, kunnen we dit doen door middel van weging van de verzamelde gegevens. De weegfactor is de verhouding tussen de omvang van een bepaalde subgroep in de steekproef en die in de populatie. Voor zover mogelijk hebben we gewogen naar geslacht, leerjaar en schooltype. Omdat bij de brugklassers vooral de gemengde brugklassers ontbraken, kon daar alleen gewogen worden naar geslacht en leerjaar.

In onderstaande grafiek staan het aandeel leerlingen naar leerjaar en schooltype zoals die in de populatie (schooljaar 2006/2007)⁵⁴ en in de steekproef.

In de steekproef bevinden zich relatief weinig eersteklassers, terwijl het aandeel vwo'ers juist relatief groot is. Door de gegevens van de eerstgenoemde groep nu iets zwaarder te laten wegen en die van de laatstgenoemde groepen iets minder zwaar, zullen de resultaten dichterbij de werkelijkheid komen te liggen.

5 definities en begrippen

We delen de leerlingen in naar etniciteit, uitgaansfrequentie en geestelijke gezondheid en we hanteren verschillende maten voor middelengebruik. De gehanteerde definities en enkele statistische termen worden hier toegelicht.

⁵⁴ O+S (2007).

etniciteit

Wanneer we spreken van etniciteit, dan doelen we op **objectieve etniciteit** op basis van het geboorteland van de ouders. We hanteren de standaardprocedure van het CBS. Iemand is autochtoon als beide ouders in Nederland geboren zijn. En iemand is allochtoon wanneer ten minste een van de ouders in het buitenland geboren is. Eerste generatie allochtonen worden ingedeeld naar het land van herkomst van de persoon zelf; tweede generatie allochtonen naar het geboorteland van de ouder(s). Wanneer beide ouders in het buitenland zijn geboren, bepaalt het geboorteland van moeder de specifieke etniciteit. Er wordt onderscheid gemaakt tussen **esters** (Nederlandse autochtonen en allochtonen uit westerse landen⁵⁵) en **niet esters** (allochtonen uit de Antillen, Suriname, Marokko, Turkije, of andere niet-westerse landen⁵⁶).

We vragen de respondenten ook bij welke bevolkingsgroep ze zichzelf indelen. Dit noemen we de **subjectieve etniciteit**. Ook hierbij onderscheiden we westerse en niet-westerse etniciteit.

uitgaan

We onderscheiden drie **uitgaanstypen**: 1) thuisblijvers die de afgelopen maand niet uit zijn gegaan, 2) gelegenhedstappers die de afgelopen maand 1 tot 3 keer uit gingen, en 3) vaste stappers die de afgelopen maand minstens 4 keer uit zijn gegaan (gemiddeld elke week).

geestelijke gezondheid

In de Antenne vragenlijst is een 5-item meetinstrument voor de geestelijke gezondheid opgenomen: de RAND Mental Health Inventory (**HI 5**).⁵⁷ Door middel van 5 vragen over positieve en negatieve gevoelens wordt de algemene psychische gezondheidstoestand vastgesteld. Antwoordmogelijkheden zijn altijd, meestal, vaak, soms, zelden en nooit. Aan de antwoorden worden 1 tot en met 6 punten toegekend. Bij de derde en vijfde vraag krijgt het antwoord 'altijd' de meeste punten; bij de overige vragen is dat het antwoord 'nooit'. De itemscores worden bij elkaar

Hoe voelde je je de afgelopen maand?

1. Voelde je je erg zenuwachtig?
2. Zat je zo erg in de put dat niets je kon opvrolijken?
3. Voelde je je kalm en rustig?
4. Voelde je je neerslachtig en somber?
5. Voelde je je gelukkig?

⁵⁵ Australië, Europa, Noord-Amerika. Door het CBS worden hier ook Indonesië en Japan toe gerekend. Indonesische allochtonen zijn vaak afkomstig uit voormalig Nederlands-Indië (en dus van oorsprong weer Nederlandse kolonisten). Japan behoort tot de rijke, geïndustrialiseerde landen en Japanse allochtonen zijn vaak expats (werknemers van internationale bedrijven).

⁵⁶ Afrika, Azië (exclusief Indonesië en Japan), en Zuid-Amerika.

⁵⁷ Berwick et al. (1991); Van der Zee & Sanderman (1993).

opgeteld tot een ruwe somscore, die wordt getransformeerd naar een schaal-score tussen de 0 en de 100 punten. Algemeen wordt gezegd dat iemand met een schaal-score van meer dan 60 punten **psychisch gezond** is.⁵⁸

middelengebruik

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van **ooit gebruik**. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van **recent gebruik** en gebruik in de laatste maand noemen we **huidig gebruik**. Daarnaast onderscheiden we **riskante drinkers** die dagelijks drinken of een paar keer per week minstens vier (voor jongeren tot 19 jaar) of vijf (voor jongeren van 19 jaar en ouder) glazen alcohol per keer. En **riskant blo en** is gedefinieerd als dagelijks blowen of een paar dagen per week minstens twee joints roken.

statistiek

Naast het **gemiddelde**, refereren we soms ook aan de **doorsnee** (bijvoorbeeld gemiddelde leeftijd of doorsneeleeftijd). Met dat laatste doelen we op de mediaan: de waarde waar 50% van de respondenten onder scoort, en 50% boven. Bij een doorsneeleeftijd van 15 jaar is de helft jonger en de helft ouder. De mediaan is soms meer valide dan het gemiddelde, omdat hoge of lage uitschieters hierop niet van invloed zijn.

In de vergelijking tussen (sub)groepen spreken we alleen van verschillen als deze **significant** zijn, dat wil zeggen dat de verschillen statistisch gezien met ten minste 95% zekerheid niet aan toeval toe te schrijven zijn ($p < .05$).

6 de onderzochte leerlingen

We beschrijven hier de algemene kenmerken, gezondheid, vrijetijdsbesteding en de situatie thuis en op school van de totale groep leerlingen en maken vergelijkingen tussen schooltypen. Bij deze vergelijking kunnen we alleen gebruik maken van de gegevens van de derdeklassers. In de lagere klassen zijn de verschillende schooltypen nog niet gedifferentieerd en bij de hogere klassen ontbreekt het vmbo.

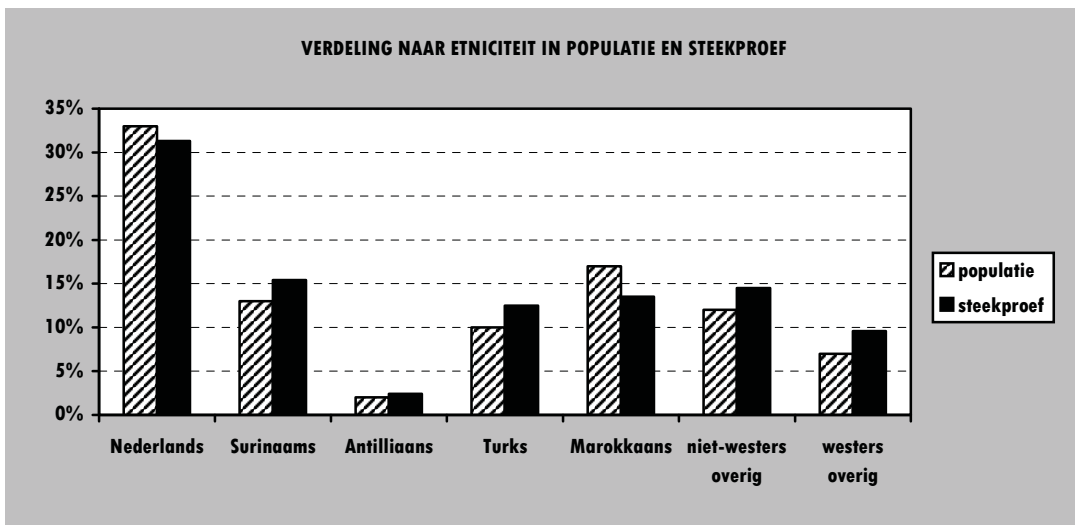
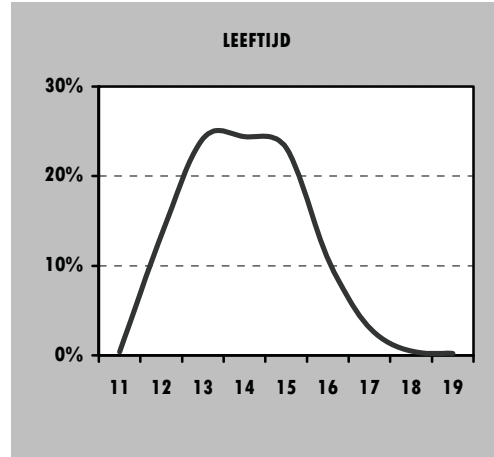
De totale groep bestaat uit **1.214** leerlingen van het vmbo, havo en vwo (einde-examenklassen uitgezonderd) in Amsterdam.

⁵⁸ Perenboom et al. (2000).

6.1 geslacht leeftijd en etniciteit

Er zit een enkele 11-jarige tussen de onderzochte leerlingen en er zijn er ook die 17 jaar of ouder zijn, maar de groep bestaat toch vooral uit 12 t/m 16 jarigen. Er zijn evenveel jongens als meisjes.

De meeste leerlingen zijn in Nederland geboren (81%), maar hun ouders komen vaak uit het buitenland, wat de meerderheid van de leerlingen allochtoon maakt. Drie op de tien (31%) is volgens definitie autochtoon Nederlands. Zes op de tien (59%) is Surinaams, Antilliaans, Turks, Marokkaans, of heeft een andere niet-westerse etniciteit. Surinamers (15%) vormen de grootste etnische minderheidsgroep, gevolgd door Marokkanen (14%) en Turken (13%). Hiermee zijn de onderzochte leerlingen wat etniciteit betreft een goede afspiegeling van de totale middelbare schoolpopulatie in Amsterdam.

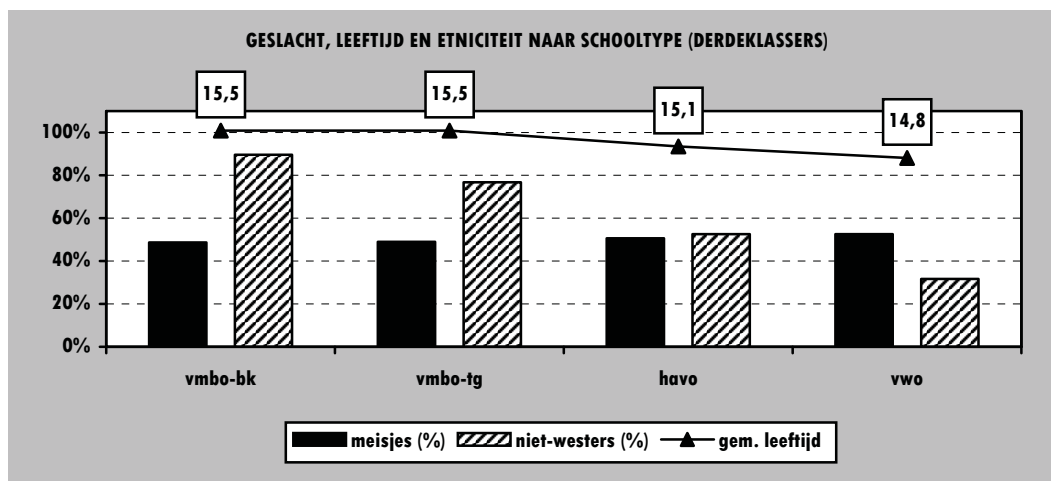

Naast de 'objectieve' etniciteit, op basis van het geboorteland van de ouders, hebben we de leerlingen ook gevraagd naar hun 'subjectieve' etniciteit, dat wil zeggen de groep waarmee zij zichzelf identificeren ("Tot welke groep behoort je?"). Van de objectief niet-westerse leerlingen voelt 14% zich Nederlands en 12%

zich zowel Nederlands als allochtoon. Van de totale groep leerlingen beschouwt iets minder dan de helft (48%) zich subjectief niet-westers.⁵⁹

schooltypen

Vergelijken we de derdeklassers van de verschillende schooltypen met elkaar, dan zien we grote verschillen. De verhouding jongens-meisjes is bij alle schooltypen ongeveer gelijk, maar de gemiddelde leeftijd ligt in de derde klas van het vmbo ruim een half jaar hoger dan op het vwo, met de havo ertussenin. We gaan ervan uit dat dit te maken heeft met het aantal (vroegere) zittenblijvers. Wat betreft etniciteit zijn de verschillen nog meer uitgesproken. Bij vmbo basis- en kaderberoepsgericht (vmbo-bk) behoren negen van de tien leerlingen tot een (objectief) etnische minderheid, bij de theoretische en gemengde leerweg (vmbo-tg) is dat driekwart, op de havo iets meer dan de helft en op het vwo amper een derde.

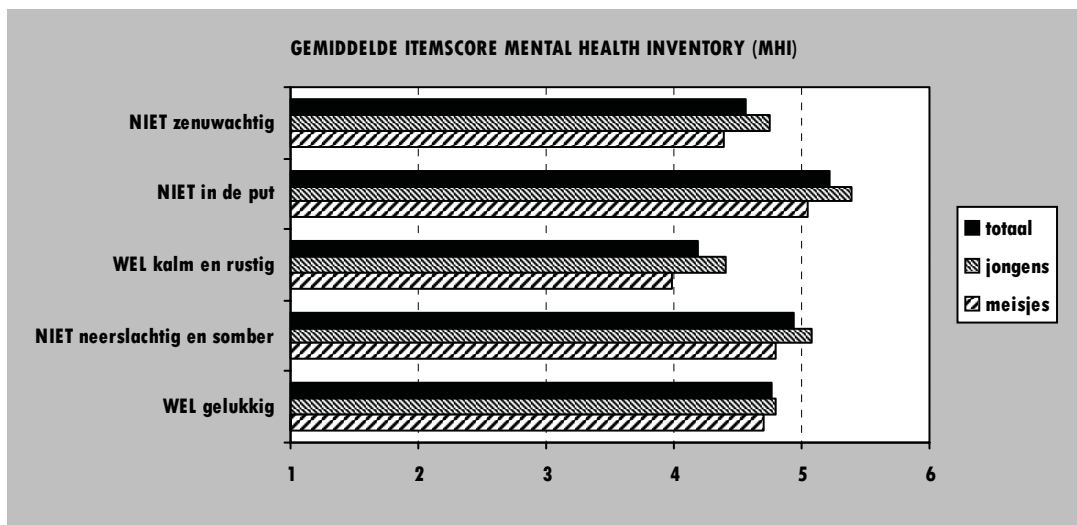

6.2 gezondheid

Een ruime meerderheid (83%) vindt zijn of haar eigen gezondheid goed of uitstekend, slechts 1% vindt het slecht. Afgaand op de scores op de Mental Health Inventory (MHI) zijn de meeste leerlingen (82%) ook psychisch gezond. De gemiddelde schaalscore op deze vragenlijst naar de geestelijke gezondheidstoestand is 75 op 100. De gemiddelde scores per item zijn in onderstaande grafiek weergegeven. Daarbij zijn de items zodanig weergegeven dat voor alle vijf geldt: hoe hoger de score, hoe beter de psychische gezondheid.

⁵⁹ De leerlingen met dubbele subjectieve etniciteit zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.

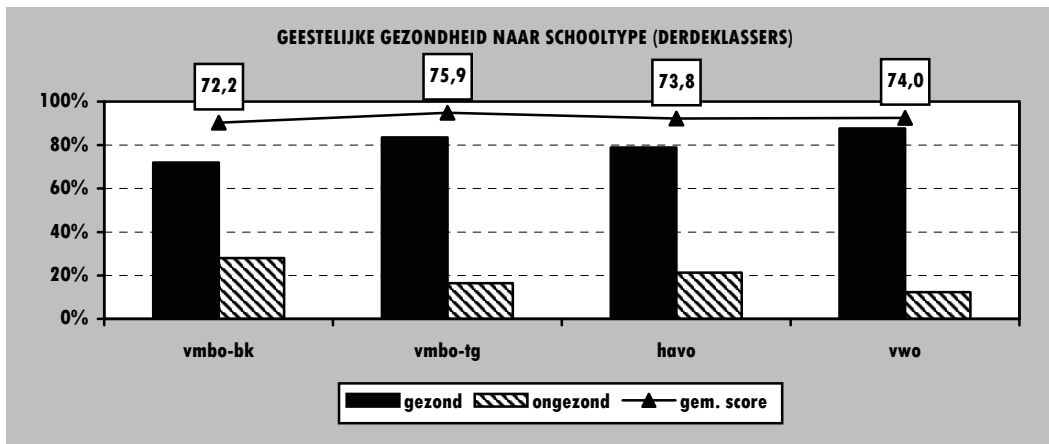
Het item “Voelde je je kalm en rustig” scoort relatief het laagst. Misschien is dat ook niet zo verwonderlijk, aangezien we hier met puberende middelbare schoolleerlingen te maken hebben. Jongens scoren op alle items iets hoger dan de meisjes. Ook de totale schaalscore ligt voor jongens hoger dan voor meisjes (77.6 respectievelijk 71.8; $p = .000$). Op het voortgezet onderwijs zitten meisjes dus iets minder lekker in hun vel dan jongens, maar voor zowel jongens als meisjes geldt toch dat gemiddelde geestelijke gezondheid goed is.

Gevraagd naar een rapportcijfer voor hun leven in het algemeen, geven de leerlingen zich gemiddeld een dikke voldoende: een acht. Bijna driekwart (72%) geeft zijn of haar leven een 8 of zelfs hoger; slechts 4% geeft het een onvoldoende. Ook hier zijn meisjes minder tevreden dan jongens; hun gemiddelde rapportcijfer ligt bijna een halve punt lager (8.0 respectievelijk 8.4, $p = .001$).

schooltypen

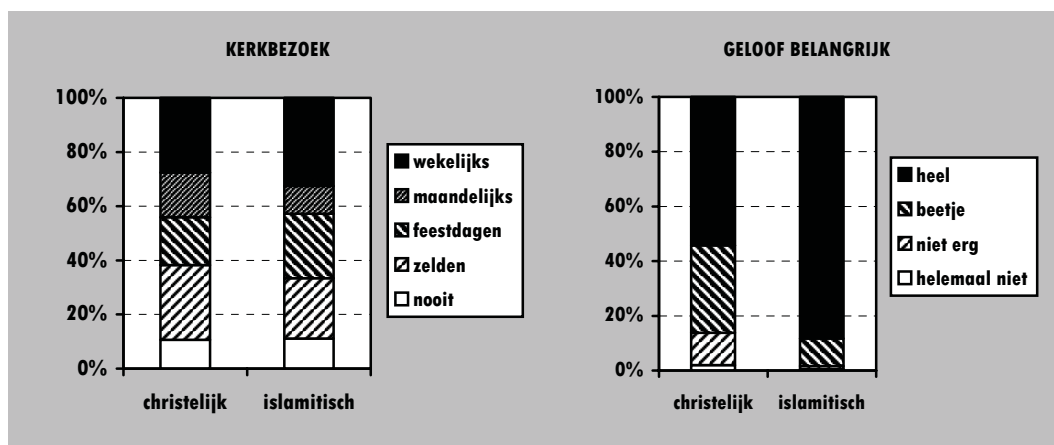
De eigen inschatting van de gezondheid verschilt niet naar schooltype; op zowel vmbo, havo als vwo vindt een ruime meerderheid van de derdeklassers zijn of haar gezondheid goed of uitstekend. Ook de gemiddelde schaalscore op de MHI-5 laat geen verschillen zien tussen schooltypen in de derde klas, maar het percentage leerlingen dat beneden het afkappunt van 60 voor een gezonde geestelijke gezondheid scoort, is op het vmbo basis- en kaderberoepsgericht (vmbo-bk) twee keer zo groot als op het vwo. Toch zijn de leerlingen op de verschillende schooltypen even tevreden over hun leven in het algemeen. Het doorsnee rapportcijfer op alle schooltypen is een goede acht.

6.3 thuissituatie

Zoals te verwachten wonen verreweg de meeste leerlingen (93%) in Amsterdam. Ruim tweederde van de leerlingen (70%) woont in een tweeoudergezin. Dit kan een traditioneel tweeoudergezin zijn (biologische ouders), maar er kan ook sprake zijn van (een) stiefouder(s) of een pleeggezin. Ruim een kwart (28%) van de leerlingen leeft in een eenoudergezin.

Een meerderheid van de leerlingen (57%) wordt opgevoed volgens een bepaald geloof: 21% is christelijk en 31% moslim. De overige 5% is bijvoorbeeld Joods of Hindoestaans. Van de totale groep vindt bijna de helft geloof heel belangrijk in zijn of haar leven en gaat een kwart minstens één keer per maand naar de kerk, moskee, of andere religieuze dienst. Voor de niet-gelovigen liggen deze percentages natuurlijk een stuk lager op respectievelijk 6% en 3%.

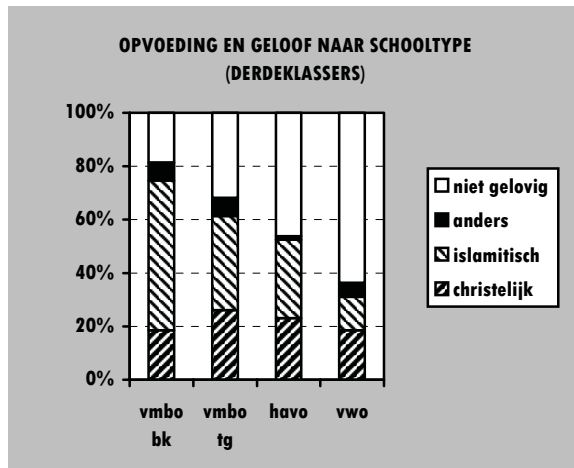

Er zijn verschillen tussen godsdiensten, maar we zien die toch vooral in het belang dat aan het geloof wordt gehecht en niet in kerkbezoek. Van de leerlingen met

een christelijke opvoeding vindt 54% geloof heel belangrijk, tegenover 88% van de leerlingen met een islamitische opvoeding. In beide groepen gaat ruim een derde zelden of nooit naar kerk respectievelijk moskee.

schooltypen

Hoewel veruit de meeste derdeklassers in Amsterdam wonen, komen er op de havo en vooral het vwo relatief veel van buiten de hoofdstad. Op het vmbo komt circa 3% van buiten Amsterdam, op het vwo is dat ruim 14%. Wat betreft gezinssituatie zien we een tweedeling in schooltypen. Op havo/vwo is circa een vijfde van de derdeklassers afkomstig uit een eenoudergezin, terwijl dat er op het vmbo bijna twee keer zo veel zijn. De verschillen in etniciteit tussen de schooltypen weerspiegelen zich duidelijk in de opvoeding volgens een bepaald geloof. Op het vmbo basis- en kaderberoepsgericht (vmbo-bk) wordt meer dan de helft van de derdeklassers (56%) islamitisch opgevoed; op het vwo is dat slechts een achtste. Daar kennen de meeste derdeklassers (64%) geen gelovige opvoeding. Leerlingen met een christelijke opvoeding komen bij alle schooltypen ongeveer even vaak voor.

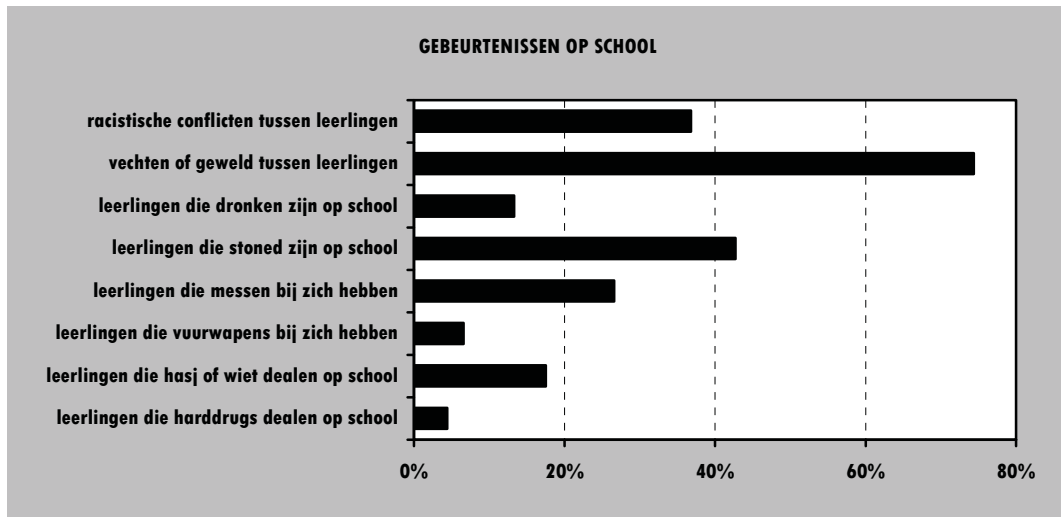

6.4 school

Meer dan de helft van de leerlingen (56%) meldt dat zijn of haar cijfers op het laatste rapport gemiddeld goed (7-8) of zeer goed (8 of hoger) waren. Ruim een derde (36%) had voldoende (6-7) en 7% onvoldoende (5-6, of lager).

Een kleine meerderheid van de leerlingen (52%) is in de maand voorafgaand aan het onderzoek ten minste 1 lesuur afwezig geweest wegens ziekte. Ook heeft een meerderheid (58%) één of meer roostervrije uren gehad. Een vijfde (18%) heeft gespijbeld; vaak was dat hooguit een paar lessen, maar soms ook hele dagen. Veel leerlingen (38%) bleven (ook) om een andere reden weg van school. Er is een grote kans dat de meeste van deze leerlingen dit deden wegens de scholierentstakingen ten tijde van het onderzoek.

Driekwart van de leerlingen (74%) meldt desgevraagd dat vechten of geweld tussen leerlingen op hun school voorkomt. Op de tweede plaats in onderstaande grafiek staat dat er leerlingen stoned zijn op school (36%), gevolgd door racistische conflicten (26%), leerlingen die messen bij zich dragen (21%), en leerlingen die hasj of wiet verkopen (18%).⁶⁰ Vuurwapens en het dealen van harddrugs (beide 4%) komen volgens de ondervraagde leerlingen weinig voor.

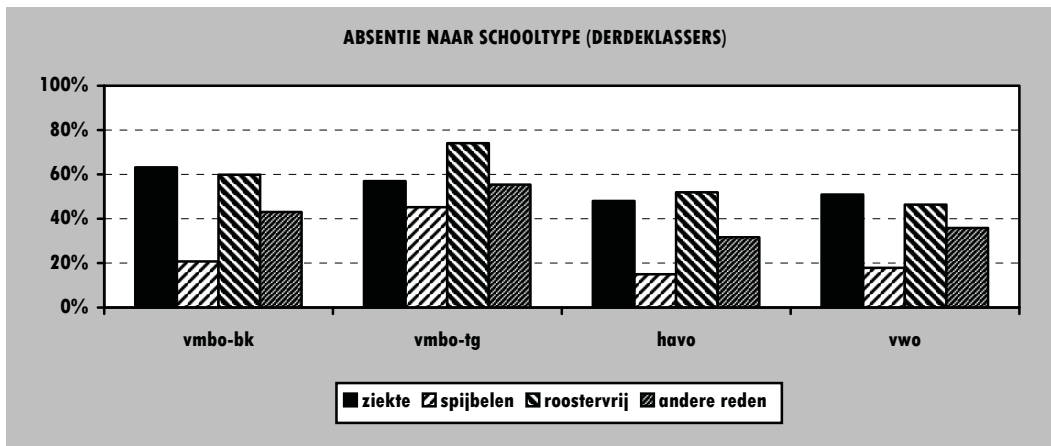
schooltypen

Voor alle schooltypen geldt dat het gemiddelde cijfer op het laatste rapport bij de meeste derdeklassers een voldoende was. Ook komt afwezigheid door ziekte bij alle derdeklassers even vaak voor. Wat betreft spijbelen, roostervrije dagen en afwezigheid om een andere reden, springt het vmbo theoretische/gemengde leerweg (vmbo-tg) er opvallend negatief uit. Bij dit schooltype komt, in verhouding van de andere schooltypen, vooral spijbelen vaak voor. Bijna de helft (45%) van de leerlingen van vmbo-tg heeft de maand voorafgaand aan het onderzoek gespijbeld, tegenover circa 20% bij de andere schooltypen.

Ook wat betreft gebeurtenissen op school scoort het vmbo-tg relatief slecht. Bij dit schooltype worden geweld tussen leerlingen, leerlingen die stoned zijn, (vuur)wapenbezit, en dealen het vaakst gerapporteerd. Het vmbo basis- en kaderberoepsgericht (vmbo-bk) komt op de tweede plaats. Havo en vwo ontlopen elkaar niet veel, één uitzondering daargelaten: het percentage leerlingen dat

⁶⁰ Ter verduidelijking: dit betekent net dat 18% van de Amsterdamse middelbare scholieren een softdrugdealer is, of dat 18% van de scholieren softdrugs koopt op school. Alleen dat 18% een medeleerling kent die dit doet, of ervan heeft gehoord.

meldt dat er softdrugs gedeald wordt op school is drie keer zo groot op het vwo (17%) dan op de havo (5%).

6.5 vrije tijd

Dat de onderzochte leerlingen geen grote stappers zijn, is gezien hun leeftijd niet zo verrassend. Toch is iets meer dan de helft van de leerlingen (55%) de maand voorafgaand aan het onderzoek uitgegaan. De meesten (44%) zijn gelegenhedstappers; één op de tien (11%) ging minstens vier keer uit en behoort daarmee tot de vaste stappers. De uitgaanders gingen naar feestjes bij vrienden thuis (55%), gevolgd door club of disco (30%), café (21%), of kleine party (21%). Ook leerlingen onder de 16 jaar gingen hier uit. Daarentegen gingen weinig leerlingen naar een coffeeshop (4%).

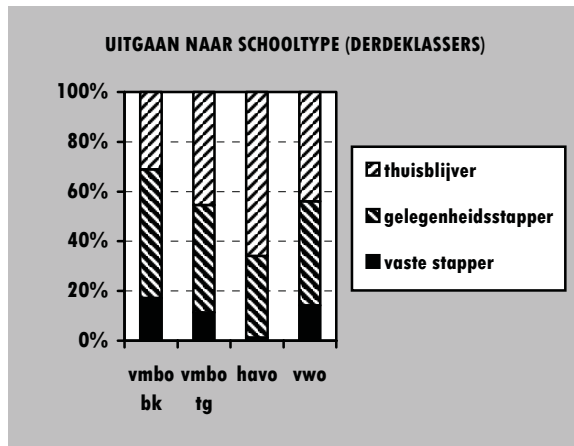
Ruim een kwart van de leerlingen (27%) heeft een baantje, meestal 's avonds of in het weekend. Het geldt dat ze zeggen uit te kunnen geven loopt ver uiteen van niets tot honderden euro's per week. In doorsnee hebben zij 12,50 te besteden.

De meeste leerlingen bellen of sms'en (76%), chatten of msn'en (87%), of gamen (58%) op doordeweekse dagen. In het weekend wordt nog iets meer gegamed. We vroegen de leerlingen ook hoeveel uur per dag ze besteden aan deze bezigheden. Als we de leerlingen moeten geloven, dan zijn zij op een dag in doorsnee 1 uur aan het bellen, 3 uur aan het chatten en 2 uur aan het gamen. In theorie is dit mogelijk en er gaan vooral in de media ook wel eens geluiden op dat jongeren ongezond veel tijd achter mobiel, pc of spelcomputer zouden doorbrengen. In dit geval zal er echter vooral sprake zijn van een flinke overschatting door de leerlingen. Alles bij elkaar lijkt er nu weinig tijd over te blijven voor slapen, eten en school.

Naar aanleiding van de nationale pokerrage, is ook de leerlingen gevraagd of zij wel eens poken voor geld. Nog geen tiende van de leerlingen (8%) antwoordde bevestigend. De hoeveelheid geld die ermee gemoeid is, is ook beperkt. In doorsnee geven de pokeraars niet meer dan 5 euro per week uit.

schooltype

Van de vier schooltypen zijn de derde klas havo'ers de grootste huismussen. Tweederde (66%) is hier thuisblijver. Op het vmbo basis- en kaderberoepsgericht (vmbo-bk) gaat ruim tweederde (69%) juist wel uit. Er is geen verschil tussen schooltypen in het percentage leerlingen met een bijbaantje, maar de vmbo'ers hebben wel meer te besteden dan de havo/vwo'ers. Vmbo'ers zeggen gemiddeld meer dan 30 euro per week uit te geven, terwijl dat bij havo/vwo rond de 20 euro is.

Wat betreft de tijdsbesteding is er in het percentage leerlingen dat belt, chat of computergames speelt nauwelijks verschil tussen schooltypen bij de derdeklassers. Wel is er een verschil in het aantal uren dat zij daaraan zeggen te besteden. In doorsnee melden vmbo-bk leerlingen op een doordeweekse dag maar liefst 6 uur te chatten. Bellen doen vmbo'ers twee keer zo lang als havo/vwo'ers (doorsnee 2 respectievelijk 1 uur).

Pokeren is op de havo populairder dan elders. Bijna één op de vijf derde klas havo-leerlingen (19%) heeft wel eens gepokerd voor geld. Bij de andere schooltypen is dat hooguit één op de tien.

samenvatting en conclusies

Sinds 1993 is dit de zesde editie van de Antenne schoolsurvey in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. In 63 klassen van 11 Amsterdamse scholen hebben leerlingen vragenlijsten ingevuld. De selectie van scholen heeft op basis van willekeur plaatsgevonden, waarbij rekening werd gehouden met schooltype en spreiding

over de stad. Specifieke scholen (bijvoorbeeld particuliere of streng religieuze scholen) zijn echter buiten beschouwing gelaten. De werving van scholen – en later de afname van de vragenlijsten – ondervond wat problemen wegens de urennorm en de daaruit voortvloeiende scholierenstaking van eind november 2007. Door de selectie van een soortgelijk alternatief in dezelfde regio is de non-response grotendeels opgelost.

De steekproef omvat het vmbo beroeps- en kadergerichte leerweg (vmbo-bk), theoretische en gemengde leerweg (vmbo-tg), havo en vwo. In de eerste en tweede klassen zijn schooltypen en leerwegen vaak nog niet gedifferentieerd. Met uitzondering van de eindexamenklassen zijn alle leerjaren vertegenwoordigd. Gegevens van de scholieren in de survey worden gewogen naar schooltype, leerjaar en geslacht om een zo representatief mogelijk beeld van het Amsterdamse voortgezet onderwijs te geven. Non-respons van leerlingen wegens absentie bedroeg 8%. Onderrapportage wegens selectieve uitval of sociale wenselijkheid is niet bekend, maar wordt beperkt geacht.

De totale onderzoeksgroep bestaat uit 1.214 middelbare scholieren, waaronder 534 brugklassers (uit de eerste en tweede klassen), 409 derdeklassers en 407 oudere leerlingen (uit 3 vmbo, 4 havo en 5 vwo). Er zijn evenveel jongens als meisjes er de meesten zijn 12 t/m 16 jaar. Hoewel de meerderheid in Nederland is geboren, is de minderheid autochtoon. Tweederde van de leerlingen is volgens officiële definitie allochtoon omdat ten minste één van de ouders in het buitenland is geboren. Surinamers, Marokkanen en Turken vormen de grootste etnische minderheidsgroepen. De onderzochte leerlingen vormen daarmee een goede afspiegeling van de middelbare schoolpopulatie in Amsterdam.

De lichamelijke en geestelijke gezondheid van de middelbare scholieren is over het algemeen goed. Een ruime meerderheid (82%) van de onderzochte leerlingen scoort boven de drempelwaarde van 60 punten op de Mental Health Inventory (MHI) en gemiddeld geven de leerlingen hun leven in algemeen een dikke voldoende.

De meeste leerlingen wonen bij hun ouders in Amsterdam; 70% woont in een tweeoudergezin en 28% in een eenoudergezin. Een kleine meerderheid (57%) wordt gelovig opgevoed. De meeste moslims (88%) en christenen (54%) vinden het geloof heel belangrijk. Echter ruim eenderde gaat zelden of nooit naar de kerk of moskee.

De meeste leerlingen doen het vrij goed op school; 56% haalt goede tot zeer goede cijfers (7 en hoger). Toch zijn niet alle leerlingen even braaf: 18% heeft de maand voorafgaand aan het onderzoek gespijbeld. Vaak een paar uur, maar soms ook hele dagen. Volgens driekwart van de leerlingen komt vechten of geweld op school voor, ruim een derde meldt leerlingen die stoned zijn op school

en ruim een kwart racistische conflicten. Vuurwapens en het dealen van hard-drugs worden daarentegen weinig gemeld.

Een kleine meerderheid van de leerlingen gaat uit (55%); meestal naar feestjes bij vrienden thuis, club/disco, café of kleine party. Ruim een kwart van de leerlingen heeft een bijbaantje. In doorsnee hebben de onderzochte leerlingen 12,50 per week te besteden. Mailen of sms'en, bellen of msn'en en gamen zijn erg populair. Als we de leerlingen zelf moeten geloven zijn ze er uren per dag mee bezig. Daarentegen zegt slechts 8% van de leerlingen wel eens te poken voor geld.

Uit de vergelijking van de derde klassen van de verschillende schooltypen komt naar voren dat leerlingen van het vmbo gemiddeld wat ouder zijn; waarschijnlijk door een groter aantal (vroegere) zittenblijvers. Wat het meest opvalt is dat het vmbo veel meer allochtone leerlingen kent dan havo en vwo. Bij vmbo-bk hebben negen van de tien leerlingen een niet-westerse achtergrond; bij het vwo is dat amper drie van de tien. Deze verschillen komen ook tot uiting in de opvoeding: op het vmbo-bk meer dan de helft van de derdeklassers islamitisch opgevoed; op het vwo is dat slechts een achtste. Wat betreft geestelijke gezondheid scoort het vmbo-bk wat lager dan de andere schooltypen, maar de meeste leerlingen scoren ook hier toch een voldoende en ze zijn niet minder tevreden met hun leven in het algemeen. De theoretische en gemengde leerweg van het vmbo (vmbo-tg) scoort opvallend negatief wat betreft spijbelgedrag en gerapporteerd geweld, (vuur)wapenbezit, dealen en leerlingen onder invloed. In de vrijetijdsbesteding valt de havo weer op: het aandeel stappers is hier groter dan bij de andere schooltypen en er zijn meer leerlingen die wel eens poken voor geld.

IV

BRUGKLASSERS

1	de brugklassers	121
2	middelengebruik	122
2.1	tabak	122
2.1.1	tabakgebruik per subgroep.....	123
2.1.2	aanschaf	123
2.2	alcohol	123
2.2.1	alcoholgebruik per subgroep.....	123
2.2.2	aanschaf en gebruik.....	124
2.2.3	problematisch gebruik.....	124
2.3	cannabis	125
2.3.1	cannabisgebruik naar subgroep	125
2.3.2	aanschaf en gebruik.....	125
2.3.3	problematisch gebruik.....	126
2.3.4	niet blowen	126
2.4	overige middelen	12
2.4.1	stimulantia (ecstasy, cocaine en amfetamine)	127
2.4.2	paddo's en lsd.....	127
2.4.3	heroïne en crack.....	127
2.4.4	lachgas en poppers	127
2.4.5	ghb en ketamine	127
2.4.6	slaap-/kalmeringsmiddelen en Ritalin.....	127
2.4.7	problematisch gebruik.....	128
3	samenvatting en conclusies	128

De leerlingen uit de eerste en tweede klas van het voortgezet onderwijs (we noemen ze **brugklassers**) zijn dit jaar voor het eerst toegevoegd aan de Antenne schoolsurvey. We kunnen van deze groep dus nog geen trends bestuderen.

We presenteren hier de achtergrondgegevens van deze jongeren en hun middelengebruik. We maken gebruik van gewogen gegevens. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de weging, begrippen en definities, en vragenlijsten. In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; meer gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in bijlage C.

1 de brugklassers

In totaal zijn dit jaar **534** leerlingen in de eerste twee klassen van het voortgezet onderwijs in Amsterdam geënquêteerd.

We geven hier geen uitgebreide achtergrondinformatie over de brugklassers. Dat zou grotendeels neerkomen op een herhaling van het voorgaande hoofdstuk. We bespreken hier alleen kort geslacht, leeftijd, etniciteit, geestelijke gezondheid en schooltype. Deze kenmerken zullen namelijk verderop in dit hoofdstuk in verband worden gebracht met middelengebruik.

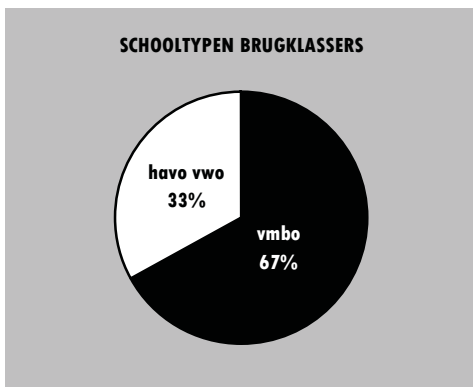
Een enkele vroege leerling moet nog 12 jaar worden. Er zijn er natuurlijk ook die wel eens zijn blijven zitten en al 15 zijn. Gemiddeld zijn de brugklassers 13.6 jaar. We verdelen de brugklassers in drie groepen: 12 jarigen (inclusief drie 11 jarigen), 13 jarigen en 14-15 jarigen.

Er zijn iets meer meisjes (57%) dan jongens (43%) in de brugklas. Jongens en meisjes zijn gemiddeld even oud.

Het geboorteland van de brugklassers zelf is meestal Nederland (81%), van dat van hun ouders meestal niet. Tweederde van de vaders en moeders is in het buitenland geboren. Op basis van de officiële classificatie, waarbij het geboorteland van de ouders wordt gebruikt, is bijna driekwart van de brugklassers allochtoon. De grootste allochtone groepen worden gevormd door Surinamers (17%), Marokkanen en Turken (beide 14%). In totaal behoort 63% van de brugklassers tot de niet-westerse allochtonen.

De subjectieve etniciteit (waarbij de respondenten zelf aangeven tot welke bevolkingsgroep zij zichzelf rekenen) is niet-westers voor 52% van de brugklassers.

Gemiddeld scoren de brugklassers 76 punten op de MHI-5 geestelijke gezondheidsvragenlijst. Jongens hebben een iets betere geestelijke gezondheid dan meisjes (77.8 respectievelijk 74.6; $p = .013$), maar voor beide groepen ligt het gemiddelde ruim boven het afkappunt van 60 punten. Eén op de zes brugklassers (15%) scoort onder dit afkappunt en heeft daarmee een slechte geestelijke gezondheid.

Bij de brugklassers kunnen we geen onderscheid maken tussen de verschillende leerwegen op het vmbo. Deze zijn in de eerste klassen nog niet gedifferentieerd. Ook hanteren de meeste scholen gemengde havo/vwo brugklassen. We maken daarom een tweedeling. In de steekproef zitten twee keer zoveel vmbo-brugklassers als havo/vwo-brugklassers. In de totale Amsterdamse leerlingenpopula-

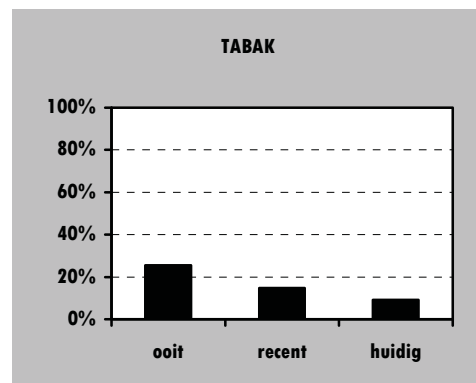
tie is vmbo maar iets groter dan havo/vwo (daarnaast is er ook een grote groep vmbo/havo/vwo). Doordat een aantal scholen deelname weigerde wegens de urennorm (zie hoofdstuk III) zijn de eerste en tweede klas havo/vwo ondervertegenwoordigd in de steekproef.

2 middelengebruik

Achtereenvolgens bespreken we het gebruik van tabak, alcohol, cannabis, stimulantia en andere middelen en maken vergelijkingen tussen subgroepen.

2.1 tabak

Een kwart van de brugklassers (26%) heeft wel eens sigaretten of shag gerookt. De gemiddelde leeftijd waarop zij dat voor het eerst deden is 12 jaar. De laatste maand rookte één op de tien brugklassers (9%). De meeste huidige rokers (88%) roken echter niet dagelijks en meer dan een kwart (28%) rookt niet eens een hele sigaret. Het komt opvallend vaak voor dat brugklassers wel

zeggen ooit en ook de laatste maand te hebben gerookt, maar bij de vragen naar frequentie en hoeveelheid aangeven nooit te roken. Zij zien zichzelf duidelijk (nog) niet als roker. In totaal is slechts 1% van de brugklassers dagelijkse roker.

2.1.1 tabakgebruik per subgroep

Er is bij de brugklassers geen verschil in roken tussen jongens en meisjes. Ook etniciteit (westers versus niet-westers) en schooltype zijn niet van invloed. Wel is er een zeer duidelijke samenhang met leeftijd. Van de 12-jarigen heeft 11% ooit gerookt; van de 14-15-jarigen is dat het drievoudige (34%). Geestelijke gezondheid hangt samen met recent en huidig roken. Brugklassers met een goede geestelijke gezondheid (8%) zijn minder vaak huidige rokers dan brugklassers met een slechte geestelijke gezondheid (16%).

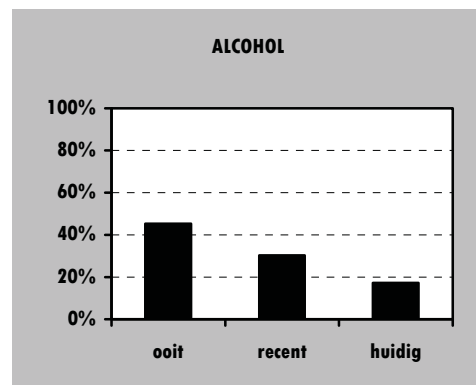
2.1.2 aanschaf

Alle brugklassers zijn onder de 16 jaar, dus kunnen als het goed is geen tabak kopen. Een derde van de huidige rokers koopt ook nooit zelf tabak. Andere brugklassers komen wel zelf aan hun sigaretten. Als ze zelf tabak kopen, dan doen de huidige rokers onder de brugklassers dat meestal in de snackbar (20%) of in de tabakswinkel (18%).

2.2 alcohol

Iets meer dan de helft van de brugklassers (55%) heeft nog nooit alcohol gedronken. Degenen die dat al wel hebben gedaan, deden dat gemiddeld op hun 11e voor het eerst. Eén op de zes brugklassers (17%) heeft de laatste maand alcohol gedronken.

Er is niet één dagelijkse drinker onder de onderzochte brugklassers; verreweg de meeste huidige drinkers nemen af en toe een glas alcohol. Vaak drinken ze een paar slokjes (27%) en zelden meer dan 4 glazen (7%). Gemiddeld drinken de huidige drinkers 2 glazen op een drinkdag.

2.2.1 alcoholgebruik per subgroep

Jongens en meisjes zijn even vaak ooit-, recente en huidige drinkers en drinken ook evenveel. Het percentage drinkers is niet afhankelijk van leeftijd, maar de gebruikshoeveelheid wel. Op een drinkdag drinken 14-15-jarigen gemiddeld vier keer zo veel als 12-jarigen (2.4 respectievelijk 0.6 glazen). Bij etniciteit en schoolty-

pe geldt het tegenovergestelde. Westerse brugklassers en havo/vwo'ers zijn vaker ooit-, recente en huidige drinkers, maar drinken gemiddeld evenveel als de niet-westerse brugklassers en vmbo'ers. Geestelijke gezondheid hangt niet samen met alcoholgebruik.

2.2.2 aanschaf en gebruik

Meer dan de helft van de huidige drinkers in de brugklas (58%) koopt nooit zelf alcohol. De anderen halen het – tegen de regels in; ze zijn allemaal onder de zestien – in de supermarkt (21%) of café (10%). Een krappe meerderheid (51%) van de huidige drinkers drinkt meestal in gezelschap van vrienden; de brugklassers drinken opvallend vaak in gezelschap van hun ouders of andere familieleden (48%). De locatie waar wordt gedronken is dan ook relatief vaak thuis (28%) of op een familiefeest (21%). Daarnaast ook wel op straat (19%) of in een café (19%). Op een schoolfeest wordt nauwelijks gedronken (2%) en in een schuur of keet al helemaal niet. Je kunt je ook afvragen of het fenomeen van de 'zuipkeet' in Amsterdam überhaupt wel voorkomt. Een kwart van de huidige drinkers dronk de laatste maand alcohol voor het uitgaan (indrinken). Dat gebeurde bij vrienden (10%) of op straat (13%).

2.2.3 problematisch gebruik

Frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik bij de brugklassers zijn relatief laag. Er is dan ook slechts één brugklasser (1% van de huidige drinkers; 0.2% van de totale groep) die voldoet aan de criteria voor **riskant drinken** (dagelijks of een paar keer per week ten minste 4 glazen).

Het drinken van 5 of meer glazen op één gelegenheid (een veelgebruikte maat voor '**binge drinken**') komt wel vaker voor. Van de huidige drinkers heeft 57% de laatste maand ten minste 5 glazen alcohol gedronken. Over het geheel gezien heeft 10% van de brugklassers de maand voorafgaand aan het onderzoek een keer 5 of meer glazen alcohol gedronken.

Een kwart van de huidige drinkers onder de brugklassers is de laatste maand **dronken** geweest. Eén op de tien huidige drinkers (9%) heeft ooit zoveel gedronken dat hij/zij **out ging** of heel erg ziek werd. Meer dan de helft van de huidige drinkers (52%) kent wel iemand anders die dat is overkomen.

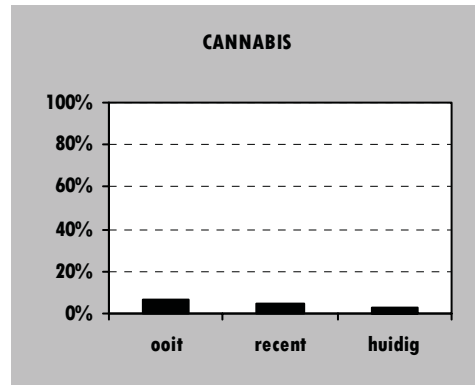
Op één na maakt geen van de brugklassers zich zorgen over zijn of haar eigen alcoholgebruik en vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** drinkt. Bij 7% van de huidige drinkers vindt iemand in de omgeving dat de brugklasser te veel of te vaak drinkt.

Enkele brugklassers (7% van de huidige drinkers; 1% van de totale groep) zeggen **onder schooltijd** wel eens alcohol te drinken.

2.3 cannabis

Eén op de vijftien brugklassers (7%) heeft ooit hasj of wiet gebruikt. Ongeveer de helft daarvan (3%) blowde in de laatste maand. Dit zijn slechts 15 brugklassers, dus gegevens over huidige blowers moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd. De gemiddelde startleeftijd is 13 jaar.

De (weinige) huidige blowers onder de brugklassers blowen gemiddeld 2 joints op een blowdag. De meesten blowen af en toe (53%) of alleen in het weekend (13%). Er zijn een paar brugklassers die dagelijks en veel blowen.

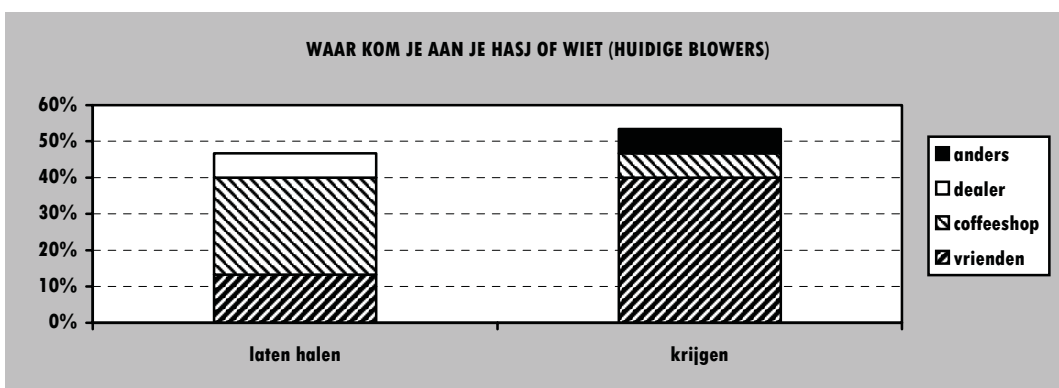

2.3.1 cannabisgebruik naar subgroep

Al dan niet blowen hangt bij de brugklassers alleen samen met leeftijd: hoe ouder hoe groter het percentage blowers. Hoeveelheid hangt samen met etniciteit. Hoewel het aandeel blowers bij westerse en niet-westerse brugklassers gelijk is, blijken niet-westerse brugklassers gemiddeld meer joints te roken. Er is geen verschil in cannabisgebruik tussen jongens en meisjes, tussen goede en slechte geestelijke gezondheid en tussen vmbo en havo/vwo.

2.3.2 aanschaf en gebruik

Omdat alle brugklassers minderjarig zijn, mogen ook degenen die blowen niet de coffeeshop in. Geen van de huidige blowers haalt de hasj of wiet zelf: ze krijgen het van anderen (53%) of laten het door anderen halen (47%). Degenen die cannabis krijgen, krijgen het bij vrienden. Degenen die het laten halen, laten het halen in de coffeeshop. Eén huidige blower krijgt hasj of wiet op school.

Verreweg de meeste huidige blowers blowen samen met vrienden (93%) en op straat (87%).

2.3.3 problematisch gebruik

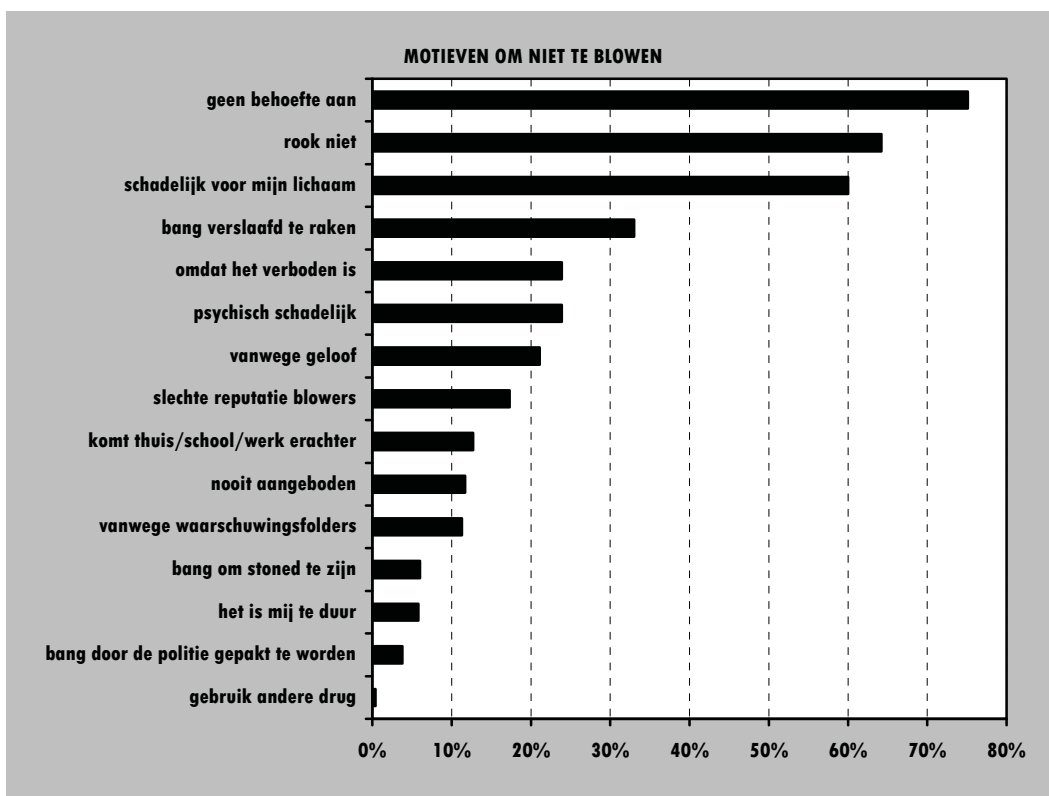
Hoewel er weinig huidige blowers zijn, voldoet ruim een kwart (27%) van hen aan de door ons gehanteerde definitie van **riskante bloe**er. Voor de totale groep brugklassers komt dat neer op 1%.

Eén op de acht huidige blowers (13%) vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** blowt en bij één op de vijf (20%) zegt iemand in de omgeving er wel eens wat van.

Bijna de helft van de huidige blowers onder de brugklassers (47%) blowt wel eens **onder schooltijd** voor de les of in de pauze. Dat is 2% van de totale groep brugklassers.

2.3.4 niet blowen

Het overgrote deel van de brugklassers heeft (nog) nooit hasj of wiet gebruikt. De motivatie die zij daarvoor geven is vooral gebrek aan behoefte (75%), niet roken (64%) en angst voor lichamelijke schade (60%). Een derde (33%) is bang om verslaafd te raken. Bijna een kwart (24%) doet het niet omdat het verboden is, maar toch is slechts 13% bang dat ze er thuis of op school op betrapt worden en slechts 4% is bang door de politie gepakt te worden. Het geloof (21%) speelt ook een redelijk belangrijke rol. Waarschuwingfolders (11%) en prijs (6%) veel minder.

2.4 overige middelen

Energydrinks (bijv. RedBull) zijn populair onder de brugklassers, meer dan de helft (58%) dronk de laatste maand deze oppeppende drankjes. Als het gaat om drugs, zijn de brugklassers die er ervaring mee hebben echter vaak op één hand te tellen. Een tiental brugklassers heeft meerdere van onderstaande middelen gebruikt.

2.4.1 stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine)

Drie brugklassers (1%) zeggen ooit cocaïne te hebben gebruikt. Dit gebeurde langer dan een jaar geleden; er zijn geen huidige gebruikers. Niemand gebruikte ooit ecstasy of amfetamine.

2.4.2 paddo's en lsd

Eén brugklassers gebruikte ooit paddo's (0.2%) en twee gebruikten ooit LSD (0.4%). Ook hier alleen ooit-gebruik en geen huidig gebruik.

2.4.3 heroïne en crack

Voor heroïne en crack geldt hetzelfde: één (0.2%) respectievelijk twee (0.4%) ooit-gebruikers en geen huidig gebruik.

2.4.4 lachgas en poppers

Lachgas en poppers kennen wel huidig gebruik, al gaat het ook hier om slechts een paar leerlingen. Van de onderzochte brugklassers heeft 5% ooit lachgas en 1% ooit poppers gebruikt. De laatste maand ging het om 1% respectievelijk 0.2%.

2.4.5 ghb en ketamine

Het narcosemiddel ketamine is door drie brugklassers ooit gebruikt (0.6%), twee daarvan gebruikten ook ooit GHB (0.4%). Geen van hen gebruikte deze middelen de laatste maand.

2.4.6 slaap kalmeringsmiddelen en ritalin

Bijna één op de tien brugklassers heeft ooit valium of andere slaap- en kalmeringsmiddelen gebruikt. De laatste maand gebruikte 3% deze middelen. Ritalin (ADHD medicijn) is door 2% van de brugklassers ooit gebruikt. Huidig gebruik van Ritalin bedraagt 1%. In de vragenlijst is overigens géén onderscheid gemaakt tussen gebruik op doktersvoorschrift en medicijngebruik zonder recept.

Eind 2007 publiceerde het Rotterdamse Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving (IVO) het rapport "Oneigenlijk gebruik van medicijnen door jongeren".⁶¹ Hierin werd op basis van de landelijke Monitor Internet en Jongeren (onder leerlingen van 12 t/m 17 jaar) geconcludeerd dat 2.4% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs het afgelopen jaar geneesmiddelen 'voor de lol' (dus niet op recept) had gebruikt. In de helft van die gevallen betrof dat het medicijn Ritalin.

Bij deze brugklassers in de Antenne schoolsurvey vinden we op het eerste gezicht een vergelijkbaar percentage huidig Ritalin gebruik van 1%. Er wordt in Antenne echter geen onderscheid gemaakt tussen eigenlijk en oneigenlijk gebruik, waardoor je hogere gebruikscijfers zou verwachten dan in het IVO-onderzoek. In de volgende hoofdstukken zal blijken dat gebruikscijfers bij de derdeklassers en oudere leerlingen nog lager liggen. Wanneer we deze twee onderzoeken naast elkaar leggen, lijkt het er dus op dat gebruik van Ritalin onder Amsterdamse scholieren minder voorkomt dan in de rest van het land. Erg waarschijnlijk is dat niet.

2.4. problematisch gebruik

Hoewel het natuurlijk wel serieus genomen moet worden, is het aantal brugklassers dat vindt dat hij/zij te veel of te vaak drugs gebruikt te verwaarlozen (0.4%). Ook uit de omgeving komen weinig van dergelijke geluiden (0.6%), althans volgens de brugklassers zelf.

3 samenvatting en conclusies

	ooit	laatste maand
tabak	26%	9%
alcohol	45%	17%
cannabis	7%	3%
ecstasy	0%	0%
cocaïne	< 1%	0%
amfetamine	0%	0%
paddo's	< 1%	0%
lsd	< 1%	0%
heroïne	< 1%	0%
crack	< 1%	0%
lachgas	5%	1%
poppers	< 1%	< 1%
ghb	< 1%	0%
ketamine	< 1%	0%
slaap-/kalmeringsmiddelen	9%	3%
Ritalin	2%	1%

Dit jaar hebben we voor het eerst de brugklassers (eerste en tweede klassen van het voortgezet onderwijs) toegevoegd aan de Antenne schoolsurvey. De 534 onderzochte brugklassers zijn gemiddeld 13.6 jaar. Er zijn iets meer meisjes (57%) dan jongens (43%). Bijna driekwart is allochtoon. Vijf van de zes brugklassers verkeren in goede geestelijke gezondheid.

De meeste van deze brugklassers hebben geen ervaring met middelengebruik. Is er al iets gebruikt wordt, dan is dat voornamelijk beperkt tot tabak, alcohol of cannabis.

⁶¹ Van der Poel et al. (2007).

Roken, drinken en blowen gebeurt bovendien af en toe en het blijft meestal beperkt tot 1 sigaret, 1 glas, of 1 joint.

Er is geen verschil tussen jongens en meisjes wat betreft roken, drinken en blowen. Leeftijd maakt wel uit. De wat oudere brugklassers roken en blowen vaker en drinken gemiddeld meer dan de jonkies. Westerse en niet-westerse brugklassers zijn even vaak rokers. De westerse brugklassers (en havo/vwo'ers, die zijn ook vaker westers) zijn vaker drinkers. Niet-westerse brugklassers zijn weliswaar niet vaker blowers, maar roken op een blowdag wel meer joints. Geestelijke gezondheid hangt samen met roken (brugklassers met een slechte geestelijke gezondheid zijn vaker rokers), maar niet met drinken of blowen.

Alle brugklassers zijn jonger dan 16 jaar en kunnen als het goed is zelf geen tabak, alcohol en cannabis kopen. Tweederde van de huidige rokers schaft wel zelf zijn of haar sigaretten aan, meestal in de snackbar of tabakswinkel. Alcohol wordt door vier op de tien huidige drinkers zelf gekocht, meestal in de supermarkt of in een café. Hasj en wiet wordt niet zelf gekocht, dat laten de brugklassers door anderen halen in de coffeeshop, of ze krijgen het van vrienden.

Omdat de brugklassers relatief weinig alcohol drinken, is de omvang van problematisch drankgebruik binnen de groep als geheel gezien beperkt. Van de totale groep dronk 10% de laatste maand 5 of meer glazen, werd 4% de laatste maand dronken, is 2% wel eens out gegaan, krijgt 2% wel eens te horen dat hij/zij te veel of te vaak drinkt, en drinkt 1% wel eens onder schooltijd. Eén brugklasser in de onderzoeksgroep voldoet aan onze definitie van riskante drinker.

Ook problematisch cannabisgebruik komt in absolute aantallen gemeten weinig voor bij de brugklassers, maar er zijn er dan ook maar weinig die blowen. Ruim een kwart van de huidige blowers voldoet echter aan de definitie van riskante blower en bijna de helft blowt wel eens onder schooltijd. Voor de totale groep komt dat neer op 1% respectievelijk 2%. Verreweg de meeste brugklassers hebben echter nog nooit gebloed; vooral omdat zij daar geen behoefte aan hebben, omdat zij niet roken, of omdat ze bang zijn voor lichamelijke schade.

Afgezien van roken, drinken en blowen, zijn de brugklassers die ervaring hebben met andere middelen meestal op één hand te tellen.

V

DERDEKLASSERS

1	de derdeklassers.....	133
2	middelengebruik.....	134
2.1	tabak.....	134
2.1.1	tabakgebruik per subgroep.....	135
2.1.2	aanschaf.....	135
2.2	alcohol.....	135
2.2.1	alcoholgebruik per subgroep.....	136
2.2.2	aanschaf en gebruik.....	136
2.2.3	problematisch gebruik.....	137
2.3	cannabis.....	138
2.3.1	cannabisgebruik per subgroep.....	138
2.3.2	aanschaf en gebruik.....	138
2.3.3	problematisch gebruik.....	139
2.3.4	niet blowen.....	139
2.4	stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine).....	140
2.4.1	gebruik van stimulantia per subgroep.....	140
2.5	overige middelen.....	141
2.5.1	paddo's en lsd.....	141
2.5.2	heroïne en crack.....	141
2.5.3	lachgas en poppers.....	141
2.5.4	ghb en ketamine.....	141
2.5.5	slaap-/kalmeringsmiddelen en Ritalin.....	141
2.5.6	problematisch gebruik.....	141
3	trends.....	142
3.1	derdeklassers vergeleken.....	142
3.2	tabak.....	143
3.3	alcohol.....	143
3.4	cannabis.....	144
3.5	startleeftijd roken drinken en blowen.....	145
3.6	stimulantia.....	146
3.	overige middelen.....	146
4	samenvatting en conclusies.....	14

In 1993 is in het kader van Antenne begonnen met een schoolsurvey onder leerlingen in het voortgezet onderwijs. In eerste instantie is gekozen voor de voorlaatste klassen (eindexamenklassen wilden we niet extra belasten met een onderzoek). Probleem bij deze steekproef is echter dat de gemiddelde leeftijd van leerlingen per schooltype verschilt. Bij vmbo gaat het immers om de derde klas; bij havo om de vierde en bij vwo om de vijfde klas. Eventuele verschillen in middelengebruik kunnen hierdoor niet zondermeer aan schooltypen worden toegeschreven. Deze verschillen kunnen ook – of vooral – veroorzaakt worden door leeftijdsverschillen. Om toch iets te kunnen zeggen over de relatie tussen schooltype en middelengebruik wordt sinds 1995 ook een survey gehouden onder de **derdeklassers** in het voortgezet onderwijs.

We presenteren kort de achtergrondgegevens van deze jongeren en gaan daarna uitgebreid in op hun middelengebruik. Hierbij is ook aandacht voor verschillen naar schooltype. Vervolgens bespreken we in trends in middelengebruik door de tijd, waarbij we etniciteit extra belichten. We maken gebruik van gewogen gegevens. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de weging, begrippen en definities, en vragenlijsten. In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; meer gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in bijlage D.

1 de derdeklassers

In totaal zijn dit jaar **409** leerlingen in de derde klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam geënquêteerd.

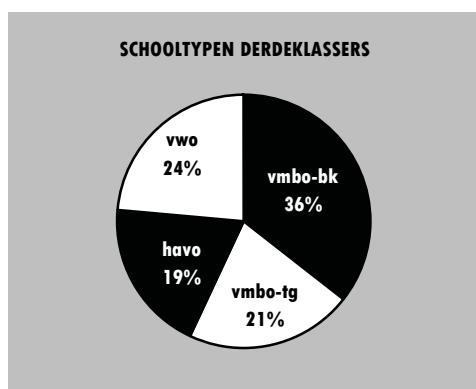
Er zijn derdeklassers die al 16 jaar of ouder zijn, maar het gros is toch 14 of 15 jaar. De gemiddelde leeftijd bedraagt 15.3 jaar. Voor de verdere analyse verdelen we de derdeklassers in drie groepen: 14 jarigen (inclusief vijf 13 jarigen), 15 jarigen, en derdeklassers van 16 en ouder. De laatste groep is het kleinst (15%).

Er zijn evenveel jongens als meisjes. De meisjes zijn gemiddeld ruim twee maanden jonger dan de jongens (15.2 respectievelijk 15.4 jaar; $p = .016$).

Driekwart van de derdeklassers is in Nederland geboren (76%), maar de meerderheid is allochtoon. Een kwart (26%) is volgens definitie autochtoon Nederlands. Tweederde (66%) is Surinaams, Antilliaans, Turks, Marokkaans, of behoort tot een andere niet-westerse etniciteit. Marokkanen (18%) vormen de grootste etnische minderheidsgroep, gevolgd door Surinamers (15%) en Turken (13%).

Gevraagd naar de eigen subjectieve etniciteit, antwoordt ruim een derde (36%) van de derdeklassers Nederlands. Ruim de helft (56%) rekt zichzelf tot een niet-westerse bevolkingsgroep.

De gemiddelde score op de MHI-5 geestelijke gezondheidsvragenlijst is 74 op 100. Jongens scoren hoger dan meisjes (77.3 respectievelijk 70.3; $p = .000$). Bij 80% van de derdeklassers ligt de score boven het afkappunt van 60 punten, waarbij we kunnen zeggen dat zij psychisch gezond zijn.

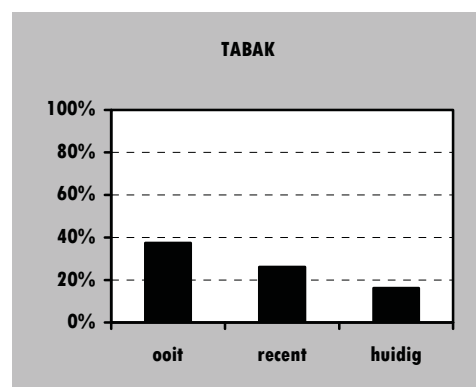
Wat betreft schooltype maken we onderscheid tussen vmbo basisberoepsgericht en kaderberoepsgericht (vmbo-bk), vmbo theoretisch en gemengd (vmbo-tg), havo en vwo. De vier schooltypen zijn niet helemaal gelijk verdeeld in de derde klas. Relatief veel derdeklassers (36%) gaan naar het vmbo-bk. De overige drie schooltypen zijn qua omvang redelijk vergelijkbaar. Deze verdeling van schooltypen komt overeen met de totale leerlingenpopulatie van het middelbare onderwijs in Amsterdam.

2 middelengebruik

In de survey onderzoeken we het gebruik van tabak, alcohol en cannabis, maar ook paddo's en harddrugs als ecstasy, cocaïne, amfetamine, heroïne en crack. We presenteren hier gebruikscijfers van 2007 en bespreken verschillen tussen subgroepen. Later gaan we in op trends in middelengebruik.

2.1 tabak

Bijna tweederde van de derdeklassers heeft nog nooit gerookt. De derdeklassers die wel ooit eens gerookt hebben (38%) waren gemiddeld 13 jaar toen zij dat voor het eerst deden. De laatste maand rookte 16% van de derdeklassers. En dat zijn zeker geen kettingrokers. Ruim een kwart van de huidige rokers rookt dagelijks (dat is 7% van

de totale steekproef), maar ruim de helft doet dat af en toe of alleen in de week-enden. Wat betreft de hoeveelheid houdt één op de vijf huidige rokers het beperkt tot minder dan 1 sigaret ("een trekje"). Er is niemand die meer dan een pakje per dag rookt. In doorsnee worden twee sigaretten per rookdag gerookt.

2.1.1 tabakgebruik per subgroep

Meisjes hebben vaker ooit en in het laatste jaar gerookt dan jongens. Ook voor de laatste maand is het percentage hoger, maar dat verschil is niet significant. Wat betreft leeftijd is er juist geen verschil in ooit en recent roken, maar wel in huidig roken: 16-plussers zijn tweemaal zo vaak huidige rokers als jongere derdeklassers. Ook het schooltype laat geen verschillen zien in ooit en recent roken, maar wel in huidig roken. Vooral de derdeklassers van vmbo-tg blijken vaak rokers te zijn (26%), de vwo'ers het minst (6%). Geestelijke gezondheid hangt het meest consistent samen met roken: zowel ooit en recent als huidig roken komen vaker voor bij jongeren met een slechte psychische gezondheid. Er is geen verschil tussen westerse en niet-westerse derdeklassers.

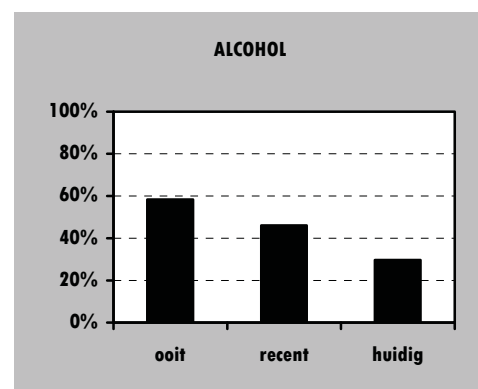
2.1.2 aanschaf

Een derde van de huidige rokers bikt bij anderen en koopt zelf nooit sigaretten. De rest koopt meestal bij een tabakswinkel (26%), gevolgd door snackbar (16%) of supermarkt (10%). Er is hierin weinig verschil tussen 16-plussers en derdeklassers onder de 16 jaar. Hoewel we het hier niet over grote aantallen hebben, zijn jongeren onder de 16 – ondanks het verkoopverbod aan deze leeftijdsgroep – blijkbaar toch in staat om aan sigaretten te komen.

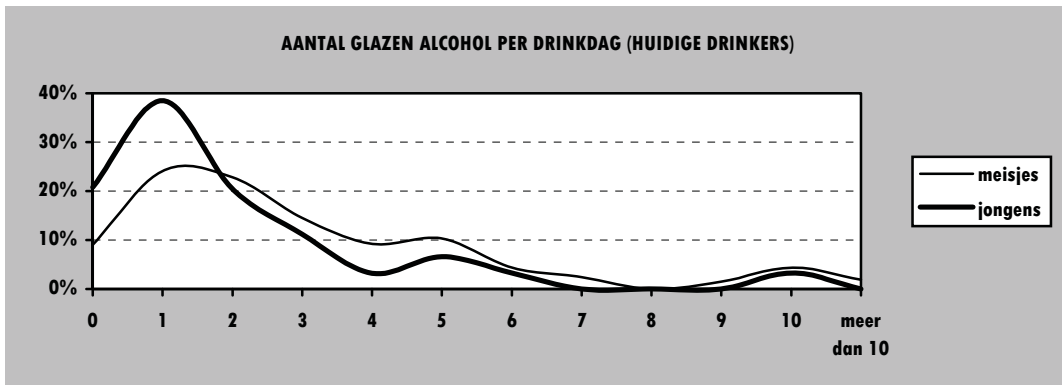
2.2 alcohol

Bijna zes op de tien derdeklassers (58%) hebben ooit wel eens alcohol gedronken. Gemiddeld waren zij net 12 jaar toen zij voor het eerst alcohol dronken. Drie op de tien derdeklassers (30%) dronken de laatste maand alcohol.

Verreweg de meeste huidige drinkers drinken af en toe alcohol (71%) of drinken alleen in het weekend (20%). Eén enkele onderzochte leerling drinkt dagelijks (0.8% van de huidige drinkers; 0.2% van de totale steekproef). Gemiddeld drinken de huidige drinkers iets minder dan 3 glazen alcohol per drinkdag. De helft houdt het bij maximaal 2 glazen; een vijfde drinkt er 5 of meer. Ruim één op de drie huidige

drinkers is de afgelopen maand dronken geweest. In de meeste gevallen was dat 1 of 2 keer gebeurd.

2.2.1 alcoholgebruik per subgroep

Jongens en meisjes zijn even vaak ooit-, recente en huidige drinkers, maar meisjes drinken wel meer dan jongens (3 respectievelijk 2 glazen per drinkdag). Dit is opvallend omdat meestal het tegenovergestelde wordt gevonden. Vergelijkbare percentages drinkers bij jongens en meisjes worden wel vaker gevonden; inmiddels is er in de internationale literatuur veel geschreven over deze 'narrow in gender gap'. Maar wat betreft de hoeveelheid die gedronken wordt scoren jongens tot nu toe altijd hoger.⁶² Dat meisjes meer drinken dan jongens is volgens ons nog niet eerder gevonden in een schoolsurvey. Binnen de beperkte variatie in leeftijd binnen de derdeklassers is er geen verschil in alcoholgebruik naar leeftijd. Ook is bij deze derdeklassers geen samenhang gevonden tussen geestelijke gezondheid en alcoholgebruik. Nederlandse en overige westerse derdeklassers zijn tweemaal zo vaak drinkers als hun niet-westerse klasgenoten. Ruim vier op de tien (43%) westerse derdeklassers zijn huidige drinker, tegenover nog geen kwart (24%) van de niet-westerse derdeklassers. De grote verschillen naar schooltype zijn hier waarschijnlijk aan te wijten. Op het vmbo-bk (met een hoog percentage niet-westerse leerlingen) is 18% huidige drinker; op het vwo (met een hoog percentage westerse leerlingen) is dat 40%. Het gemiddeld aantal glazen dat de derdeklassers op het vwo drinken is echter veel lager dan bij de andere schooltypen (1.5 versus ten minste 2.9 glazen per drinkdag).

2.2.2 aanschaf en gebruik

Van de huidige drinkers koopt ruim een derde (36%) nooit zelf alcohol. Een derde koopt het in de supermarkt en een kleine zevende in café of discotheek. Er is weinig verschil tussen derdeklassers boven en onder de 16 jaar. Is ze alcohol

⁶² Hibell et al. (2004); Monshouwer et al. (2004); Andersson et al. (2007); Rodenburg et al. (2007).

kopen, dan doen ook de huidige drinkers onder de 16 dat ondanks het verkoopverbod meestal in de supermarkt. Bij de benzinepomp, de (stations)kiosk en de (sport)vereniging wordt geen alcohol gekocht.

Driekwart van de huidige drinkers (74%) drinkt meestal in gezelschap van vrienden. Een kwart drinkt met ouders, broers, zussen of andere familieleden. Slechts één leerling drinkt meestal alleen.

De plek waar alcohol gedronken wordt is vaak een thuissituatie: een feestje bij vrienden (33%), thuis (29%) of bij anderen thuis (27%). Daarna komen het café (26%) en de straat (21%). De beruchte 'zuipkeet' uit de media lijkt in Amsterdam onbekend: slechts 2% van de ondervraagde derdeklassers drinkt daar alcohol.

Ook het al even beruchte indrinken (alcohol drinken voor het uitgaan) komt bij de derdeklassers niet heel vaak voor, maar ze gaan dan ook niet zo vaak uit. Van de huidige drinkers drinkt 62% geen alcohol voor het uitgaan. De overige huidige drinkers drinken in (bij vrienden) thuis (31%) of op straat (16%). Ook hier komt de 'zuipkeet' weinig voor (1%).

2.2.3 problematisch gebruik

In Antenne is **riskant drinken** gedefinieerd als dagelijks drinken of een paar keer per week minstens vier (voor jongeren tot 19 jaar) of vijf (voor jongeren van 19 jaar en ouder) glazen alcohol per keer. Van de huidige drinkers voldoet 3% aan deze definitie. Van de totale groep onderzochte derdeklassers is 1% riskante drinker.

Gevraagd naar het drinken van 5 of meer glazen per gelegenheid (een veelgebruikte maat voor '**binge drinken**'), meldt 39% van de huidige drinkers dit de afgelopen maand niet gedaan te hebben, 41% heeft dit 1 of 2 keer gedaan en 21% vaker. Van de totale groep heeft 18% de maand voorafgaand aan het onderzoek bij gelegenheid ten minste 5 glazen alcohol gedronken.

Ruim één op de drie huidige drinkers (36%) is de afgelopen maand **dronken** geweest, maar verreweg de meeste huidige drinkers (84%) hebben zelf nooit zoveel gedronken dat ze **out gegaan** zijn of heel erg ziek werden. Toch kent 60% van de huidige drinkers wél iemand anders in hun vriendengroep die dat is overkomen. Vertaald naar de totale groep was 11% van de derdeklassers de afgelopen maand dronken, ging 7% wel eens out en kent 34% iemand anders die out is gegaan.

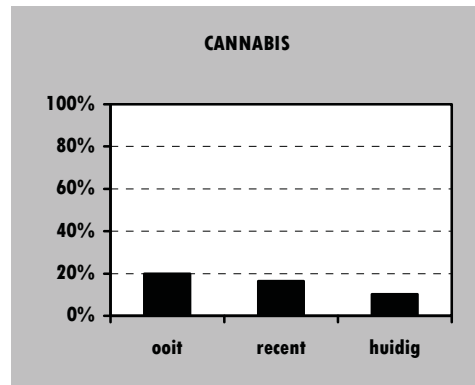
Over het algemeen maken de huidige drinkers zich niet zo druk over hun eigen alcoholgebruik. Slechts 3% vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** drinkt. De omgeving maakt zich blijkbaar meer zorgen, want 12% van de huidige drinkers zegt dat iemand anders wel eens zegt dat hij/zij te veel of te vaak drinkt.

Eén op de tien huidige drinkers (4% van de totale groep) drinkt wel eens alcohol onder schooltijd.

2.3 cannabis

Een vijfde van de onderzochte jongeren in de derde klas (20%) heeft wel eens cannabis gebruikt. De gemiddelde startleeftijd bedraagt 13.5 jaar. Eén op de tien (10%) heeft de laatste maand geblowd.

Van de huidige gebruikers blowt de helft af en toe of alleen in het weekend. Vier onderzochte derdeklassers blowen dagelijks (6% van de huidige blowers; 1% van de totale groep). Opvallend is dat ruim een vijfde (21%) van de huidige blowers zegt nooit te blowen of te zijn gestopt. Deze

schijnbare inconsistentie kan waarschijnlijk verklaard worden doordat deze derdeklassers onlangs (de laatste maand) voor het eerst een joint hebben geprobeerd en niet van plan zijn dat te herhalen. Op dagen dat ze blowen, roken de huidige blowers gemiddeld 2 joints; in doorsnee 1 joint.

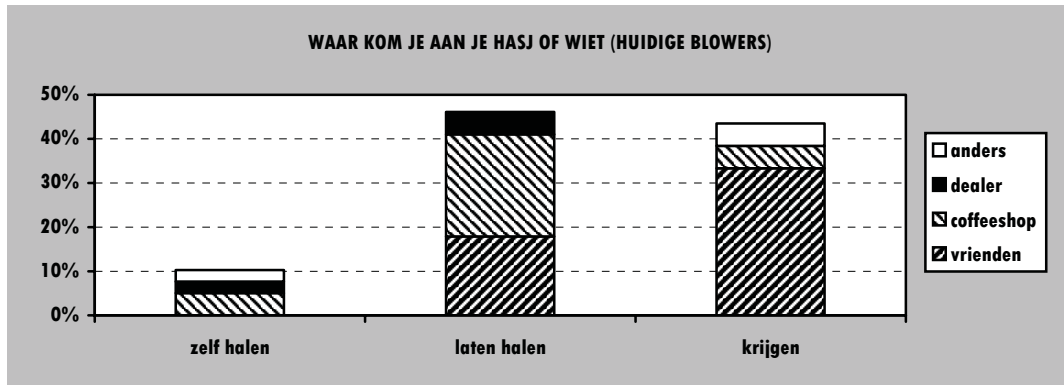
2.3.1 cannabisgebruik per subgroep

Jongens en meisjes in de derde klas van het Amsterdamse voortgezet onderwijs blowen even vaak en even veel, er is er geen verschil tussen de leeftijdscategorieën, en ook geestelijke gezondheid hangt niet samen met blowen. Wel zien we een verschil naar etniciteit: westerse derdeklassers zijn vaker ooit- en recente blowers. In het huidige gebruik van cannabis is echter geen verschil, noch in het aantal joints dat wordt geblowd. Vergeleken met de drie andere schooltypen ligt het percentage ooit en recente blowers op het vwo een stuk lager. Op het vwo heeft 10% wel eens een joint gerookt, terwijl dat op het vmbo-bk, vmbo-tg en de havo respectievelijk 20%, 27% en 24% is. Hetzelfde patroon zien we terug in het huidige gebruik en het aantal joints, maar de verschillen zijn hier niet significant.

2.3.2 aanschaf en gebruik

Vrijwel alle derdeklassers zijn minderjarig en mogen de coffeeshop dus niet in. De meeste huidige blowers laten anderen daarom hasj of wiet halen (42%) of ze krijgen het gratis van anderen (40%). Eén op de tien (11%) haalt het zelf. Een derde van de huidige blowers (34%) beantwoordt de vraag "waar kom je meestal aan je hasj of wiet" met de coffeeshop. Dit zijn ook vaak blowers die hun hasj of wiet door anderen laten halen. Waarschijnlijk bedoelen ze dat anderen het voor hen

in de coffeeshop halen. Bijna de helft van de huidige blowers (49%) zegt meestal bij vrienden aan cannabis te komen. Een enkeling zegt er op school (6%), via een 06-dealer (6%) of via een thuisdealer (3%) aan te komen.

Het blowen vindt meestal in gezelschap van vrienden plaats (95%) en zelden alleen (5%). Tweederde van de huidige blowers (66%) blouwt meestal op straat en een zesde (16%) bij vrienden thuis. Andere locaties van gebruik zijn: thuis (6%), in de coffeeshop (6%) en op school (5%).

2.3.3 problematisch gebruik

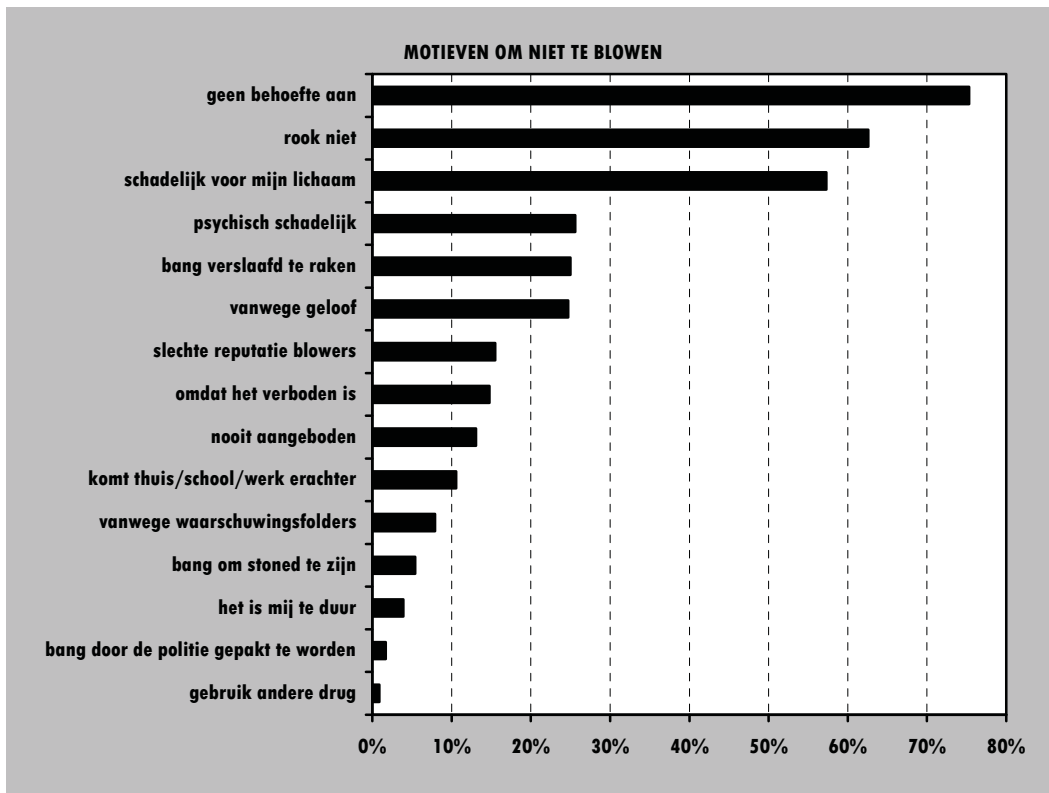
Een **riskante bloer** is gedefinieerd als iemand die dagelijks blouwt of een paar dagen per week minstens twee joints rookt. Ruim een tiende (12%) van de huidige blowers blijkt aan deze criteria te voldoen. Voor de totale groep van onderzochte derdeklassers is dat 1.5%.

Eén op de zes huidige blowers (16%) vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** blouwt. Bij ongeveer een zelfde deel (17%) maakt iemand uit zijn/haar omgeving daar wel eens opmerkingen over.

Een aanzienlijk deel (39%) van de huidige blowers (4% van de totale groep derdeklassers) blouwt wel eens **onder schooltijd**.

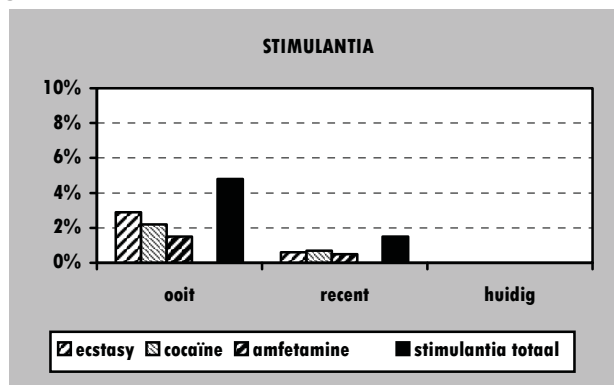
2.3.4 niet blowen

Waarom blowen de meeste derdeklassers eigenlijk niet? We vroegen het de nooit-blowers zelf. Van de 15 motieven die we ze voorlegden, scoren "ik heb er geen behoefte aan" (75%), "ik rook niet" (63%) en "ik denk dat het schadelijk is voor mijn lichaam" (57%) het hoogst. Ongeveer een kwart blouwt niet omdat hij/zij denkt dat het psychisch schadelijk is, bang is om verslaafd te raken, of vanwege zijn of haar geloof. Uit onderstaande grafiek blijkt dat het niet de prijs, de politie of het effect is dat ze afschrikt.

2.4 stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine)

Het gebruik van stimulantia is laag onder de derdeklassers: 3% heeft ooit ecstasy gebruikt, 2% ooit cocaïne en 1.5% ooit amfetamine. De gemiddelde startleeftijd lag tussen de 14 en 15 jaar. Nemen we de drie middelen samen, dan heeft 5% van de derdeklassers ooit stimulantia gebruikt. Het laatste jaar was dat 1.5%. De laatste maand heeft niemand deze middelen gebruikt.

2.4.1 gebruik van stimulantia per subgroep

Er is geen verschil in ooit-gebruik van stimulantia tussen jongens en meisjes, tussen westerse en niet-westerse derdeklassers, tussen geestelijk gezonde en ongezonde derdeklassers, en tussen de schooltypen. Alleen leeftijd maakt hier een verschil. Derdeklassers van 16 jaar en ouder zijn vier maal vaker ooit-gebruikers van stimulantia dan jongere derdeklassers (12% versus 3%).

2.5 overige middelen

Energydrinks zijn inmiddels niet meer weg te denken uit supermarkten en horeca. Een ruime meerderheid van de derdeklassers (83%) heeft ooit energydrinks gedronken en tweederde dronk ze in de laatste maand. De gebruikscijfers van de andere middelen uit de vragenlijst zijn over het algemeen laag. Het gaat bovendien deels om dezelfde kleine groep derdeklassers. Vergelijkingen tussen subgroepen zijn daarom weinig zinvol.

2.5.1 paddo's en lsd

Van de onderzochte derdeklassers heeft 3% ervaring met het gebruik van paddo's. De laatste maand hebben slechts drie derdeklassers (1%) dit hallucinogeen gebruikt. Datzelfde aantal heeft ooit LSD gebruikt (1%).

2.5.2 heroïne en crack

Ook het gebruik van de zogenaamde straatdrugs heroïne en crack komt bij de derdeklassers vrijwel niet voor. Voor zowel heroïne als crack geldt een ooitgebruik van 1%. Een enkeling heeft deze middelen ook de laatste maand gebruikt.

2.5.3 lachgas en poppers

Van de beide vluchtige stoffen is lachgas vaker gebruikt dan poppers: 5% van de derdeklassers heeft ervaring met lachgas tegenover 0.5% met poppers. De laatste maand heeft een enkeling nog lachgas gebruikt; niemand nam poppers.

2.5.4 ghb en ketamine

Drie onderzochte derdeklassers hebben ervaring met de narcosemiddelen GHB en/of ketamine. Het percentage ooitgebruikers is daarmee niet hoger dan 0.5%. Geen van hen heeft de laatste maand GHB of ketamine gebruikt.

2.5.5 slaap kalmeringsmiddelen en italin

Bij de vragen naar het gebruik van medicijnen maken we geen onderscheid naar gebruik op voorschrift of 'oneigenlijk gebruik'. Eén op de vijftien derdeklassers (7%) heeft ooit slaap- of kalmeringsmiddelen (valium en dergelijke) gebruikt; de laatste maand was dat 2%. Het bekende ADHD-geneesmiddel Ritalin is door 1% ooit gebruikt. Eén derdeklasser gebruikte dit ook in de laatste maand.

2.5.6 problematisch gebruik

Gezien de zeer lage prevalentie van druggebruik anders dan cannabis, is het niet verwonderlijk dat niet meer dan 2% zelf vindt dat hij of zij te veel of te vaak zulke

drugs gebruikt. Bij 3% van de derdeklassers zegt iemand anders in de omgeving er wel eens wat van.

3 trends

Het middelengebruik van derdeklassers in Amsterdam volgen we inmiddels al meer dan tien jaar. In Antenne 1995 werd deze groep voor het eerst onderzocht. Is het gebruik van tabak, alcohol en andere middelen in die periode gestegen of gedaald? Deze vraag staat centraal in de komende paragrafen. Voor we naar de gebruikscijfers kijken, vergelijken we echter eerst de derdeklassers zelf, want het Amsterdamse voortgezet onderwijs heeft de afgelopen jaren een ander gezicht gekregen.

3.1 derdeklassers vergeleken

De geslachtsverdeling in het middelbaar onderwijs is niet veranderd; sinds 1995 zijn er steeds ongeveer evenveel meisjes als jongens. De leeftijd steeg wel licht, van een doorsnee van 14.9 in 1995 naar 15.2 in 2007. Dit is een verschil van drie á vier maanden. De objectieve etniciteit (op basis van het geboorteland van de ouders) is niet gemeten in 1995. Subjectieve etniciteit (identificatie met een bevolkingsgroep) wel, en die is duidelijk veranderd sinds die tijd: van 32% niet-westers in 1995 naar 56% niet-westers in 2007. Deze ontwikkeling loopt parallel met ontwikkelingen in de algemene bevolking in Amsterdam. Ook in de verdeling naar schooltypen zien we verschillen tussen de jaargangen. Er zijn verhoudingsgewijs meer leerlingen naar havo/vwo gegaan. In 1995 ging tweederde van de derdeklassers (65%) naar het toenmalige lbo en mavo, twaalf jaar later gaat 57% naar het vmbo.

Deze (steekproef)verschillen kunnen van invloed zijn op veranderingen in middelengebruik. Daarom wordt door middel van een multiple regressieanalyse hiervoor gecorrigeerd. De verandering in etniciteit is echter dusdanig groot dat we daarnaast voor de belangrijkste middelen (tabak, alcohol, cannabis en stimulantia) afzonderlijke trends voor westerse en niet-westerse derdeklassers bestuderen.⁶³

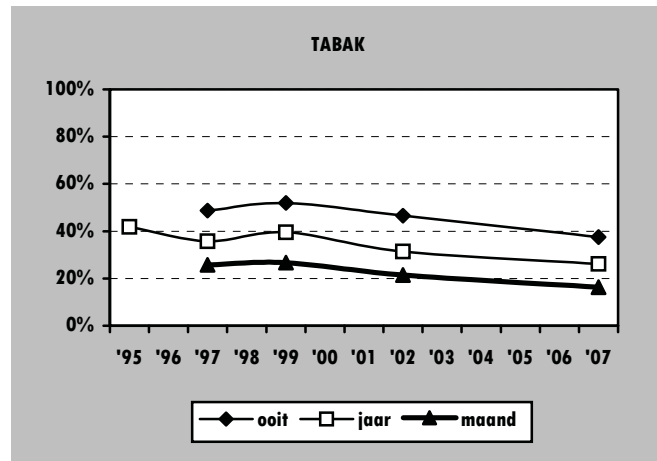
⁶³ Indeling op basis objectieve etniciteit. Met uitzondering van 1995, waar we genoodzaakt waren subjectieve etniciteit te hanteren.

Voor het eerst kijken we ook naar veranderingen in de startleeftijd van roken, drinken en blowen.

3.2 tabak

Voor de derdeklassers als geheel is het ooit, recente en huidige tabakgebruik duidelijk afgenomen. Het percentage huidige rokers onder de derdeklassers daalde van 26% in 1997 (niet gemeten in 1995) naar 16% in 2007.

Daarnaast hebben de volgende factoren invloed op al dan niet roken: geslacht (meisjes zijn vaker rokers dan jongens), leeftijd (hoe ouder, hoe vaker roker), etniciteit (westerse derdeklassers zijn vaker rokers dan niet-westerse), en schooltype (vmbo'ers zijn vaker rokers dan havo/vwo'ers).

Westerse en niet-westerse derdeklassers

Wanneer we trends in tabakgebruik voor westerse en niet-westerse derdeklassers afzonderlijk analyseren, zien we bij de westerse derdeklassers een daling in ooit, recent en huidig roken, maar bij niet-westerse derdeklassers alleen een daling in recent gebruik. Het huidige roken van westerse derdeklassers halveerde tussen 1997 en 2007 (van 32% naar 16%), terwijl bij de niet-westerse derdeklassers geen significante daling plaatsvond.

Bij de westerse derdeklassers zien we het fenomeen terugkomen dat meisjes vaker roker zijn dan jongens. Bij de niet-westerse derdeklassers is dat niet het geval. Voor zowel westerse als niet-westerse derdeklassers geldt dat naarmate de leerlingen ouder zijn, zij vaker roker zijn. Ook geldt voor beide groepen dat vmbo'ers vaker huidige rokers zijn dan havo/vwo'ers.

3.3 alcohol

Ook het recente en huidige alcoholgebruik is afgenomen: in 1995 was bijna de helft van de derdeklassers (48%) huidige drinker, in 2007 is dat 30%. Er is geen significante trend door de tijd gevonden in het ooit-gebruik en het percentage riskante drinkers en de gemiddelde hoeveelheid glazen die gedronken wordt.

Resultaten laten verder in ooit-, recent en huidig gebruik geen verschil zien tussen jongens en meisjes, tussen oudere en jongere derdeklassers, en tussen vmbo'ers en havo/vwo'ers. Wel is etniciteit van grote invloed op alcoholgebruik: westerse derdeklassers zijn veel vaker huidige drinkers dan hun niet-westerse klasgenoten.

Geslacht, leeftijd en schooltype hangen wel samen met riskant drinken en hoeveelheid: jongens, oudere derdeklassers en vmbo'ers drinken gemiddeld meer en zijn vaker riskante drinkers.

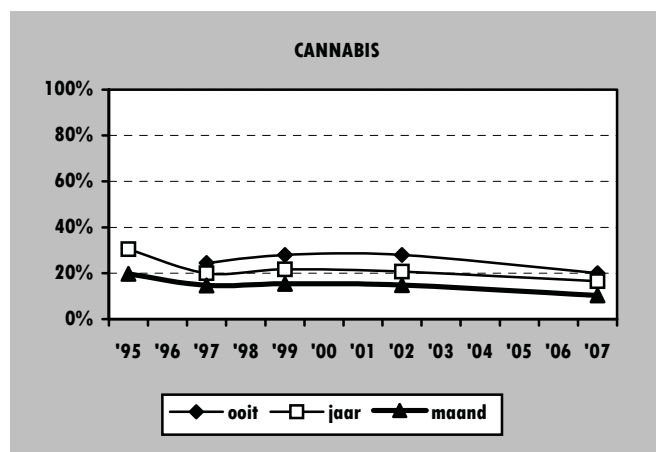
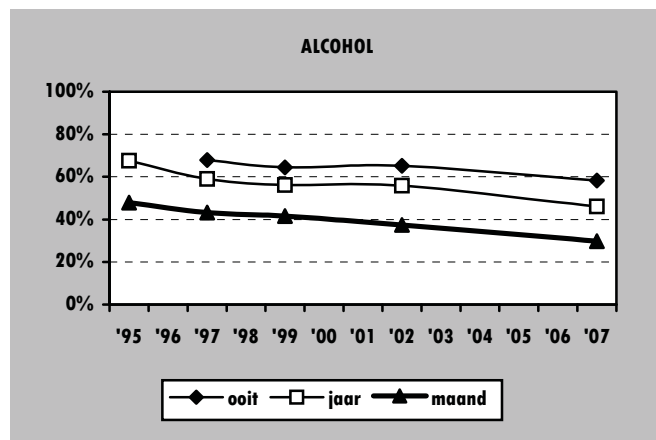
Westerse en niet-westerse derdeklassers

Een afzonderlijke trendanalyse van westerse en niet-westerse derdeklassers laat wat betreft ooit-, recent, huidig en riskant drinken geen consistent beeld zien. Wat betreft het gemiddeld aantal glazen is het beeld wel overeenkomstig: voor zowel westerse als niet-westerse derdeklassers geldt dat vmbo'ers meer drinken dan havo/vwo'ers.

3.4 cannabis

Het recente gebruik van cannabis is vrijwel gehalveerd van 30% in 1995 naar 17% in 2007. Het percentage riskante blowers onder de derdeklassers is zelfs met een factor vier afgenomen: van 6% in 1997 naar 1.5% in 2007. Bij het ooit- en huidige gebruik en bij de gemiddelde hoeveelheid joints zien we een soortgelijke daling, maar deze is niet significant.

Over het algemeen laten jongens, oudere derdeklassers, westerse derdeklassers en vmbo'ers hogere gebruikscijfers zien.

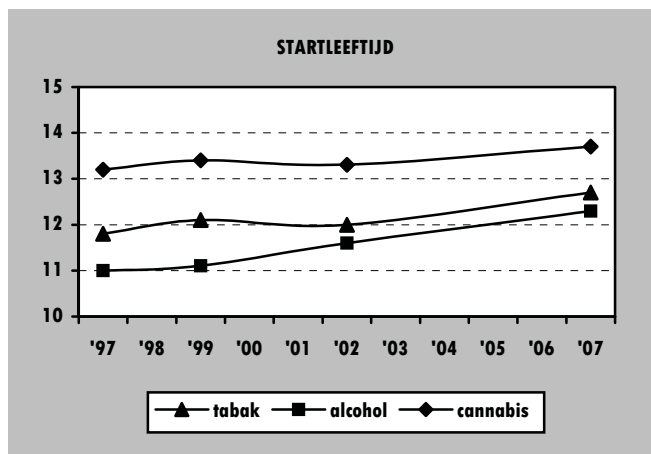
esterse en niet-esterse derdeklassers

Bij westerse derdeklassers speelt leeftijd een grote rol bij cannabisgebruik: hoe ouder, hoe vaker ooit-, recente, huidige en riskante blower. Bij niet-westerse derdeklassers speelt geslacht juist een grote rol: niet-westerse jongens zijn vaker ooit-, recente, huidige en riskante blower dan niet-westerse meisjes.

3.5 startleeftijd roken, drinken en blowen

De startleeftijd werd ook in de schoolsurvey van 1995 gemeten, maar de digitale gegevens zijn helaas verloren gegaan. We kijken dus naar trends vanaf 1997.

In 1997 waren de ooit-rokers onder de derdeklassers begonnen met roken toen zij gemiddeld 11.8 jaar waren. Tien jaar later zijn de ooit-rokers bijna een jaar later begonnen (12.7 jaar). Is ze dus beginnen met roken (wat al steeds minder gebeurt), dan beginnen de derdeklassers dus op een latere leeftijd. Verder geldt dat jongens eerder beginnen met roken dan meisjes (maar meisjes dus wel vaker).

De gemiddelde leeftijd waarop ooit-drinkers hun eerste glas alcohol namen is gestegen van 11.0 jaar in 1997 naar 12.3 jaar in 2007. Een stijging van ruim een jaar dus. Wat betreft ooit-gebruik geldt daarmee: het aantal derdeklassers dat begint met drinken is niet zozeer veranderd, maar ze beginnen wel later.

De gemiddelde startleeftijd van de ooit-blowers steeg in tien jaar tijd met een half jaar: van 13.2 in 1997 naar 13.7 in 2007. Daarnaast geldt dat westerse derdeklassers (vaker en) eerder beginnen met blowen dan niet-westerse derdeklassers.

esterse en niet-esterse derdeklassers

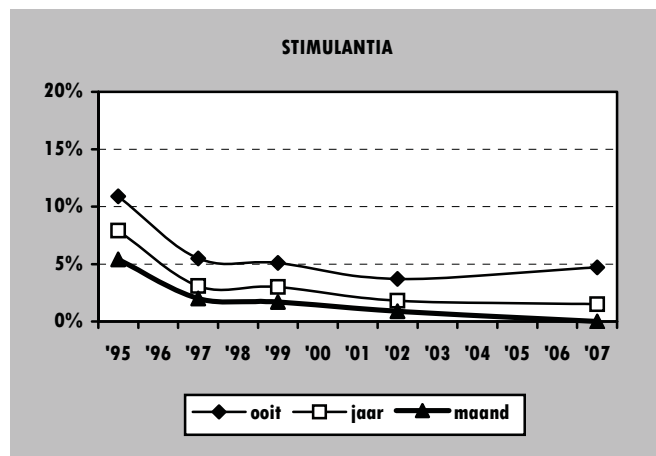
De stijging in startleeftijd van roken en blowen geldt alleen voor westerse derdeklassers en niet voor niet-westerse derdeklassers. De leeftijd waarop westerse derdeklassers begonnen met roken steeg van 11.5 in 1997 naar 12.7 in 2007; de leeftijd waarop ze gingen blowen steeg van 12.8 naar 13.8 jaar. Daarmee zijn de

westerse derdeklassers naar hun niet-westerse klasgenoten 'toegegroeid'. Die zijn namelijk begonnen met roken en blowen toen ze respectievelijk 12.7 en 13.7 jaar waren (in 2007).

De stijging in startleeftijd van alcohol geldt wel voor zowel westerse als niet-westerse derdeklassers. De gemiddelde startleeftijd van de eerste groep steeg van 10.7 naar 11.9 jaar; die van de tweede groep 11.4 naar 12.6 jaar.

3.6 stimulantia

Voor alle stimulantia (ecstasy, cocaïne en amfetamine) zien we een daling in gebruik door de tijd. Tellen we de drie middelen bij elkaar op, dan is het ooit-gebruik gehalveerd van 11% naar 5%, en het huidige gebruik ging van 5% in 1995 naar 0% in 2007. De sterkste daling vond eind jaren negentig plaats.

Jongens, oudere derdeklas-

sers, westerse derdeklassers en (en dit geldt vooral voor ecstasy) vmbo'ers zijn vaker stimulantia-gebruikers dan meisjes, jongere en niet-westerse derdeklassers en havo/vwo'ers.

Westerse en niet-westerse derdeklassers

De daling in het gebruik van stimulantia zien we bij zowel westerse als niet-westerse derdeklassers terug. Opvallend is dat geslacht bij de westerse derdeklassers van invloed is op stimulantia-gebruik (jongens gebruiken vaker dan meisjes), maar dat dit bij niet-westerse derdeklassers niet het geval lijkt te zijn.

3. overige middelen

Overige middelen werden en worden weinig gebruikt door derdeklassers. Het ooit-gebruik van LSD en crack is sinds 1995 gedaald van 4% naar 1%. Paddo's, heroïne, lachgas en poppers laten geen significante daling zien. Over het algemeen geldt dat de hallucinogenen (paddo's en LSD) vaker door westerse derdeklassers worden gebruikt, en de straatdrugs (heroïne en crack) vaker door jongens en vmbo'ers.

4 samenvatting en conclusies

Sinds 1995 worden leerlingen in de derde klas van het voortgezet onderwijs geënuquêteerd in het kader van de Antenne schoolsurvey. De 409 onderzochte derdeklassers van 2007 zijn gemiddeld 15.3 jaar. Er zijn evenveel jongens als meisjes. Bijna driekwart is allochtoon. De meerderheid (80%) heeft een goede geestelijke gezondheid. Het vmbo beroeps- en kadergericht (vmbo-bk) heeft verhoudingsgewijs wat meer leerlingen in de derde klas dan de andere schooltypen (vmbo-tg, havo en vwo).

	ooit	laatste maand
tabak	38%	16%
alcohol	58%	30%
cannabis	20%	10%
ecstasy	3%	0%
cocaïne	2%	0%
amfetamine	2%	0%
paddo's	3%	< 1%
lsd	< 1%	< 1%
heroïne	1%	< 1%
crack	1%	< 1%
lachgas	5%	< 1%
poppers	< 1%	0%
ghb	< 1%	0%
ketamine	< 1%	0%
slaap-/kalmeringsmiddelen	7%	2%
Ritalin	1%	< 1%

Net als bij de brugklassers, is ook bij de derdeklassers het middelengebruik (nog) grotendeels beperkt tot roken, drinken en blowen. Frequentie en hoeveelheid zijn in vergelijking met de brugklassers wel iets gestegen. Kettingrokers zijn het meestal nog niet: ruim de helft van de huidige rokers rookt af en toe of alleen in het weekend en één op de vijf rookt dan niet eens een hele sigaret. Ook drinken en blowen gebeurt over het algemeen niet dagelijks.

Als er verschil is tussen jongens en meisjes, dan scoren de meisjes hogere gebruikscijfers dan de jongens. Dat geldt voor ooit en

recent roken en het aantal glazen alcohol dat wordt gedronken. Dat laatste is opvallend: over het algemeen wordt namelijk het omgekeerde gevonden. Derdeklassers van 16 jaar en ouder zijn vaker huidige rokers. Etniciteit hangt ook hier sterk samen met het drinken van alcohol. Hierdoor zijn er ook grote verschillen tussen schooltypen. Vwo'ers (vaak westers) zijn vaker huidige drinkers dan leerlingen van vmbo-bk (vaak niet-westers). Havo en vmbo-tg zitten ertussenin. Evenals bij de brugklassers geldt ook dat derdeklassers met een slechte geestelijke gezondheid vaker rokers zijn, maar dat dit niet samenhangt met drinken of blowen.

Een derde van de huidige rokers en drinkers koopt zelf geen tabak cq. alcohol. Degenen die dat wel doen kopen hun sigaretten meestal in de tabakswinkel en hun alcohol in de supermarkt. Een deel mag dat ook doen, want zij zijn 16 jaar of ouder. Er is echter weinig verschil in de locatie van aanschaf tussen 16-plussers en derdeklassers onder de 16. De coffeeshop is voor vrijwel alle derdeklassers nog wel verboden toegang. Is ze blowen, dan laten de meesten hun hasj of wiet dan ook door anderen halen of ze krijgen het van vrienden.

Het aandeel derdeklassers dat scoort op verschillende indicatoren van problematisch alcoholgebruik is, afgezien van 'binge drinken', relatief klein. Van de totale groep dronk 18% de laatste maand 5 of meer glazen, werd 11% de laatste maand dronken, is 7% wel eens out gegaan, krijgt 6% wel eens te horen dat hij/zij te veel of te vaak drinkt, en drinkt 4% wel eens onder schooltijd. Volgens onze definitie is 1% riskante drinker.

Blowen is zeker gezien de verhoudingsgewijs kleine aantallen gebruikers eerder een probleem. Eén op de acht huidige blowers (1.5% van de totale groep) blowt riskant en vier op de tien (4% van de totale groep) blowt wel eens onder schooltijd. Ook hier geldt echter dat verreweg de meeste derdeklassers nog nooit van hun leven geblowd hebben.

De trends in roken, drinken en blowen die we sinds 1995 kunnen onderscheiden zijn (in termen van preventie) alle positief. Het aandeel huidige rokers en drinkers is gedaald, althans onder de westerse derdeklassers. Bovendien lijken de westerse derdeklassers naar hun niet-westerse klasgenoten te zijn 'toegegroeid' wat betreft de startleeftijd van roken en blowen. De leeftijd waarop ze beginnen met roken en blowen ligt namelijk circa een jaar hoger dan tien jaar geleden. De startleeftijd van alcoholgebruik is voor zowel westerse als niet-westerse derdeklassers ruim een jaar gestegen.

Andere middelen dan alcohol, tabak en cannabis worden over het algemeen weinig gebruikt door de derdeklassers. Ooit-gebruik van de meeste middelen komt niet boven de paar procent. Vooral wat betreft de stimulantia (ecstasy, cocaïne en/of amfetamine) was dat in het verleden wel anders. Het ooit-gebruik van deze middelen is gehalveerd tussen 1995 (11%) en 2007 (5%). Huidig gebruik bedroeg in 1995 nog 5%, maar is in 2007 helemaal verdwenen.

VI

OUDERE LEERLINGEN

1	de oudere leerlingen.....	151
2	middelengebruik.....	152
2.1	tabak.....	152
2.1.1	tabakgebruik per subgroep.....	152
2.1.2	aanschaf.....	153
2.2	alcohol.....	153
2.2.1	alcoholgebruik per subgroep.....	154
2.2.2	aanschaf en gebruik.....	154
2.2.3	problematisch gebruik.....	155
2.3	cannabis.....	156
2.3.1	cannabisgebruik per subgroep.....	156
2.3.2	aanschaf en gebruik.....	156
2.3.3	problematisch gebruik.....	157
2.3.4	niet blowen.....	157
2.4	stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine).....	158
2.4.1	gebruik van stimulantia per subgroep.....	158
2.5	overige middelen.....	159
2.5.1	paddo's en lsd.....	159
2.5.2	heroïne en crack.....	159
2.5.3	lachgas en poppers.....	159
2.5.4	ghb en ketamine.....	159
2.5.5	slaap-/kalmeringsmiddelen en Ritalin.....	159
2.5.6	problematisch gebruik.....	159
3	trends.....	160
3.1	oudere leerlingen vergeleken.....	160
3.2	tabak.....	160
3.3	alcohol.....	161
3.4	cannabis.....	161
3.5	startleeftijd roken drinken en blowen.....	162
3.6	stimulantia.....	163
3.	overige middelen.....	164
4	samenvatting en conclusies.....	164

De **oudere leerlingen** (leerlingen in de voorlaatste klassen van het voortgezet onderwijs) zijn sinds de eerste editie van Antenne in 1993 doelgroep van de survey geweest. In 2007 heeft de zesde meting plaatsgevonden. In dit hoofdstuk presenteren we eerst kort de achtergrondgegevens van deze jongeren. Vervolgens gaan we in op hun middelengebruik en verschillen in gebruikscijfers tussen subgroepen. We maken geen vergelijking naar schooltype omdat het verschillende leerjaren (3 vmbo, 4 havo, en 5 vwo) en dus verschillende leeftijdsgroepen betreft. Tot slot bespreken we trends in middelengebruik door de tijd. We maken gebruik van gewogen gegevens. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de weging, begrippen en definities, en vragenlijsten. In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; meer gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in bijlage E.

1 de oudere leerlingen

In totaal zijn dit jaar **40** leerlingen in de derde klas van het vmbo, de vierde klas van de havo en de vijfde klas van het vwo in Amsterdam geënquêteerd.

Verreweg de meeste oudere leerlingen zijn tussen de 14 en de 17 jaar, hoewel er ook een aantal al 18 of 19 zijn. De gemiddelde leeftijd is 15.8 jaar. Iets meer dan de helft (57%) is jonger dan 16 jaar. Er zijn evenveel jongens als meisjes. Beide groepen zijn ook even oud.

Driekwart van de oudere leerlingen is in Nederland geboren (75%), maar hun ouders komen vaak uit het buitenland, wat de meerderheid allochtoon maakt. Een kwart (26%) is volgens definitie autochtoon Nederlands. Tweederde (66%) is Surinaams, Antilliaans, Turks, Marokkaans, of heeft een andere niet-westerse etniciteit. Marokkanen en Surinamers (beide 17%) vormen de grootste etnische minderheidsgroepen.

Gevraagd naar hun 'subjectieve' etniciteit, dat wil zeggen de groep waarmee zij zichzelf identificeren ("Tot welke groep behoort je?"), zegt een derde (36%) zichzelf Nederlands te voelen. Iets meer dan de helft (55%) rekent zichzelf tot de niet-westerse allochtonen.

Driekwart van de oudere leerlingen is volgens de MHI-5 psychisch gezond. De gemiddelde schaalscore op deze vragenlijst naar de geestelijke gezondheidstoestand is 73 op 100. Ruim driekwart (76%) van de oudere leerlingen heeft een goede geestelijke gezondheid (score ≥ 60). Jongens scoren op alle items iets hoger

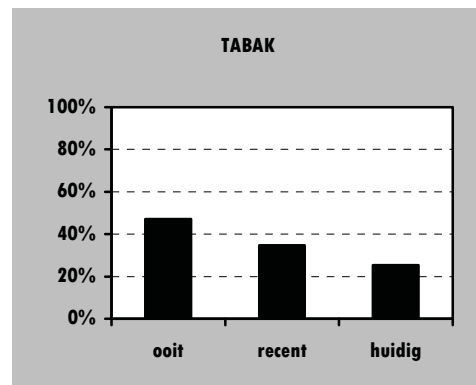
dan de meisjes. Ook de totale schaalscore ligt voor jongens hoger dan voor meisjes (77.5 respectievelijk 78.8; $p = .000$). Jongens hebben dus een iets betere geestelijke gezondheid dan meisjes.

2 middelengebruik

We presenteren hier gebruikscijfers van tabak, alcohol, cannabis, stimulantia, hallucinogenen, straatdrugs, vluchtige stoffen, narcosemiddelen en medicijnen van 2007 en bespreken verschillen tussen subgroepen. Later gaan we in op trends in middelengebruik.

2.1 tabak

Een kleine meerderheid van de derdeklassers (53%) heeft wel eens gerookt. De eerste keer was toen zij gemiddeld 13 jaar waren. Een kwart rookte de laatste maand. De meeste huidige rokers roken echter niet dagelijks. Vier op de tien roken elke dag (39%, 12% van de totale groep), ruim een derde rookt af en toe (37%), een achtste rookt een paar dagen per week of alleen in het weekend (13%). Eén op de tien huidige rokers ziet zichzelf blijkbaar helemaal niet als roker: zij hebben weliswaar de afgelopen maand gerookt, maar antwoorden op de vraag "Hoe vaak rook je?" dat ze nooit roken of zijn gestopt. Eén op de vijf huidige rokers rookt ook minder dan één sigaret en de helft houdt het bij maximaal 5 sigaretten per rookdag. Twee oudere leerlingen roken meer dan een pakje per dag.

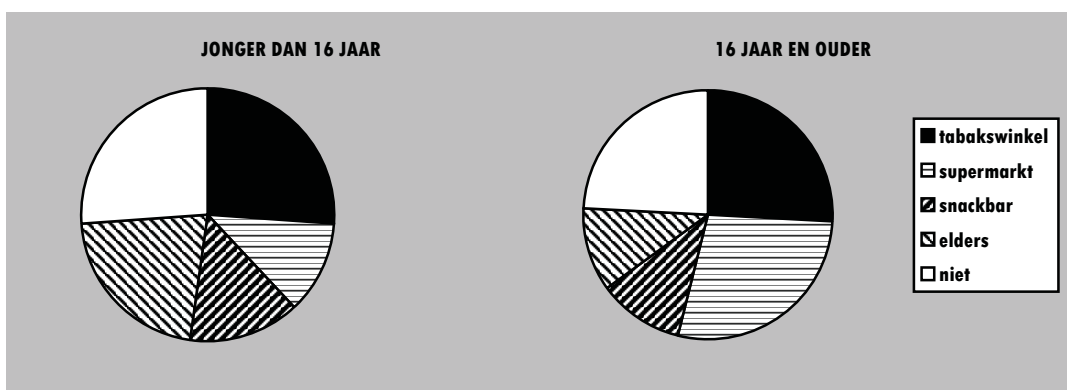

2.1.1 tabakgebruik per subgroep

Meisjes roken vaker dan jongens. Het percentage huidige rokers is bij meisjes (32%) bijna twee keer zo groot als bij jongens (18%). Ook leeftijd en etniciteit hangen samen met rookgedrag bij oudere leerlingen. Leerlingen van 16 jaar en ouder (32%) zijn vaker huidige rokers dan jongere leerlingen (20%). Westerse leerlingen (32%) zijn vaker huidige rokers dan niet-westerse leerlingen (22%). Geestelijke gezondheid hangt samen met ooit- en recent roken, maar niet met huidig rookgedrag.

2.1.2 aanschaf

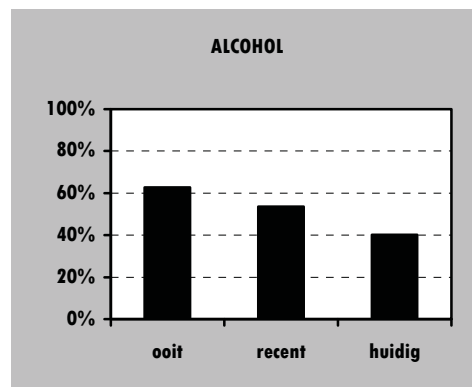
Bijna een kwart (24%) van de huidige rokers onder de oudere leerlingen koopt nooit zelf sigaretten. Oudere leerlingen die wel zelf tabak kopen, doen dat meestal bij de tabakswinkel (28%), gevolgd door supermarkt (20%), snackbar (12%) en café (7%). De (stations)kiosk en de (sport)vereniging zijn geen plekken waar sigaretten worden gekocht. Rokers van 16 jaar en ouder kopen vaker tabak in de supermarkt (28%) dan rokers onder de 16 jaar (11%). De laatste groep koopt vaker op andere plekken.⁶⁴ Opvallend is dat ook bij de 16-plussers een kwart niet zelf tabak koopt.

2.2 alcohol

Bijna tweederde van de oudere leerlingen (63%) heeft ooit alcohol gedronken. Het laatste jaar was dat ruim de helft (54%) en de laatste maand vier op de tien (40%). Gemiddeld waren de oudere leerlingen 12.5 jaar toen zij hun eerste glas alcohol dronken.

De huidige drinkers drinken af en toe (56%) of alleen in het weekend (31%), en zelden dagelijks (2%; dat is 1% van de totale steekproef). Is de huidige drinkers alcohol drinken, dan neemt 6% hooguit een paar slokjes. Aan de andere kant drinkt 6% meer dan zes glazen. Een derde (34%) drinkt er één of twee op een drinkdag. Het gemiddelde ligt op 3.5 glazen.

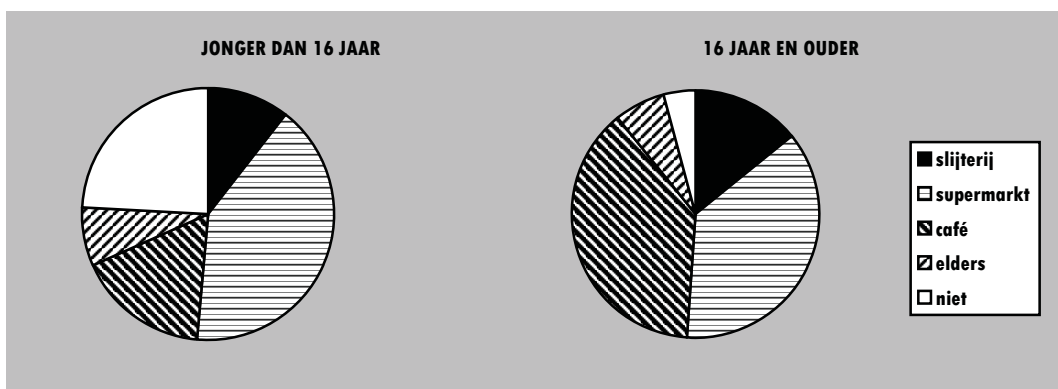
⁶⁴ De categorie "elders" is niet gespecificeerd. Verkoop van tabak aan jongeren onder de 16 jaar is echter overal verboden.

2.2.1 alcoholgebruik per subgroep

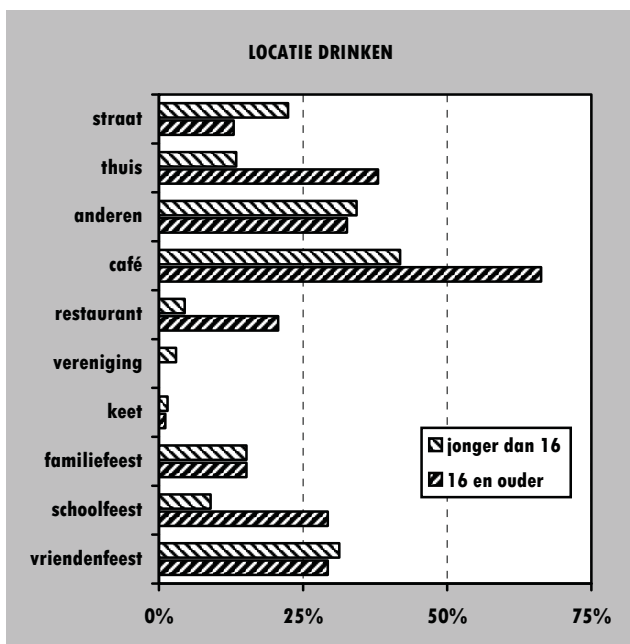
Meisjes zijn vaker recente (60%) en huidige (49%) drinkers dan jongens (47% respectievelijk 31%). Het gemiddeld aantal glazen dat ze drinken is echter gelijk. Hoewel er door oudere leerlingen onder de 16 jaar wel degelijk alcohol wordt gedronken, liggen de gebruikscijfers bij oudere leerlingen van 16 en ouder duidelijk hoger. Van de leerlingen onder de 16 jaar is 30% huidige drinker; zij drinken gemiddeld 3 glazen. Van de leerlingen van 16 jaar en ouder is 55% huidige drinker; zij drinken gemiddeld 4 glazen. Westerse leerlingen hebben veel meer ervaring met alcoholgebruik dan niet-westerse leerlingen. Het percentage ooit-, recente en vooral huidige drinkers ligt bij westerse oudere leerlingen (70%) bijna driemaal hoger dan bij hun niet-westerse klasgenoten (24%). Wel drinken beide groepen gemiddeld ongeveer evenveel glazen. Geestelijke gezondheid hangt niet samen met alcoholgebruik. Oudere leerlingen met een slechte geestelijke gezondheid drinken dus niet vaker of meer dan leerlingen met een goede geestelijke gezondheid. Overigens ook niet minder.

2.2.2 aanschaf en gebruik

Eén op de acht huidige drinkers (13%) koopt nooit zelf alcohol. Het vaakst wordt gekocht in supermarkten (38%) en cafés (29%). De slijterij (13%) volgt op de derde plaats. De snackbar (waar vaak tabak wordt gekocht) komt hier vrijwel niet voor. Ook kiosk en (sport)vereniging worden niet genoemd als plaatsen waar meestal alcohol wordt gekocht. Oudere leerlingen van 16 jaar en ouder kopen veel vaker alcohol in café of discotheek (38%), terwijl leerlingen onder de 16 vaak niet zelf alcohol kopen (24%). Aan deze leeftijdsgroep mag natuurlijk ook geen alcohol worden verkocht. Voor beide groepen is de supermarkt de plek waar vaak alcohol gekocht wordt; ondanks het verbod voor onder de 16 jaar (41%) meer dan voor 16 jaar en ouder (37%).

Het drinken zelf gebeurt meestal in gezelschap van vrienden (86%), maar ook wel met familie (13%). Een enkele oudere leerling drinkt meestal alleen.

Alcohol werd de laatste maand meestal genuttigd in het café (56%). Ook (bij anderen) thuis werd redelijk vaak genoemd, net als familie-, school- of vriendenfeesten. Oudere leerlingen onder de 16 dronken minder vaak in de horeca (café of restaurant), thuis of op een schoolfeest. Zij dronken daarentegen wat vaker op straat of hangplek. Slecht een paar oudere leerlinge dronken de laatste maand alcohol bij een (sport) vereniging of in een keet.

Indrinken (alcohol drinken voor het uitgaan) heeft bijna de helft van de oudere leerlingen de afgelopen maand gedaan (48%). Meestal was dat bij vrienden thuis, op straat of thuis, en niet in een keet. Deze beruchte drankketen komen in een stad als Amsterdam waarschijnlijk ook vrijwel niet voor.

2.2.3 problematisch gebruik

Van de oudere leerlingen voldoet 3% (8% van de huidige drinkers) aan de in Antenne gehanteerde definitie van **riskant drinken** (op basis van frequentie en hoeveelheid).⁶⁵

De afgelopen maand voldoet driekwart van de huidige drinkers (75%) aan een veelgebruikte maat voor **'binge drinken'** (5 of meer glazen per gelegenheid). Van de totale groep oudere leerlingen is dat 30%. In de meeste gevallen gebeurde het één of twee keer.

De helft van de huidige drinkers (49%) is de afgelopen maand **dronken** geweest; maar meestal hooguit twee keer. Zelf heeft een kleine derde van de huidige drinkers (31%) ooit zoveel gedronken dat hij/zij **out ging** of heel erg ziek werd, maar driekwart (75%) kent wel iemand anders die out ging of ziek werd. Voor de totale groep oudere leerlingen zijn deze percentages respectievelijk 20%, 15% en 49%.

Eén op de tien huidige drinkers (9%) vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** drinkt. Bij tweemaal zoveel huidige drinkers (18%) zegt iemand anders wel eens dat hij/zij te veel of te vaak drinkt.

⁶⁵ Zie hoofdstuk III voor begrippen en definities.

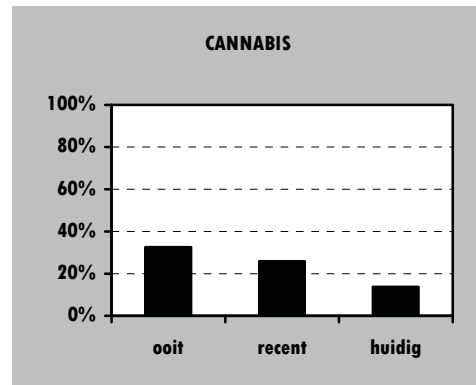
Tot slot drinkt 8% van de huidige drinkers (5% van de totale groep oudere leerlingen) wel eens alcohol **onder schooltijd**.

2.3 cannabis

Eén op de drie oudere leerlingen (33%) heeft wel eens geblowd. Gemiddeld waren ze 14 jaar toen ze dat voor het eerst deden. Het laatste jaar heeft een kwart geblowd; de laatste maand 14%.

Van de huidige gebruikers blowt 7% elke dag (dat is 1% van de totale groep). Een kwart blowt een paar dagen per week, een vijfde alleen in het weekend en ruim een derde af en toe bij gelegenheden.

Hoewel de meerderheid dus incidenteel blowt, is er toch een groep (een derde van de huidige blowers, 5% van de totale groep oudere leerlingen) die meerdere dagen per week blowt. Op dagen dat ze blowen, roken de meeste huidige blowers één of twee joints. Het gemiddelde is 2 joints per blowdag.

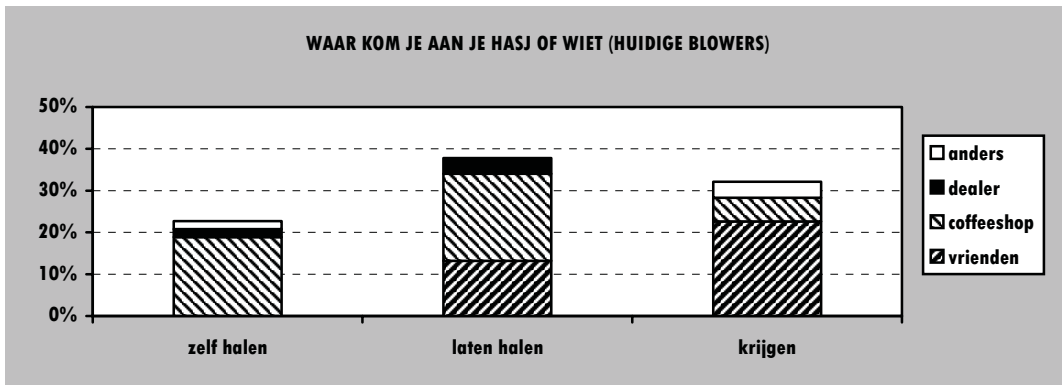
2.3.1 cannabisgebruik per subgroep

Bij het ooit-blowen scoren de meisjes (38%) hoger dan de jongens (28%), maar in het recente en huidige cannabisgebruik is er geen verschil, en de jongens blowen per blowdag weer meer dan de meisjes (gemiddeld 2.5 respectievelijk 1.4 joints). Leeftijd is alleen van invloed op ooit- en recent blowen: oudere leerlingen van 16 jaar en ouder scoren hier hoger. Leerlingen boven en onder de 16 jaar zijn echter even vaak huidige blowers en roken per blowdag beide gemiddeld 2 joints. Westerse oudere leerlingen zijn ongeveer twee maal zo vaak ooit-, recente en huidige blowers dan niet-westerse leerlingen. De laatste maand blowde één op de tien niet-westerse leerlingen; bij westerse leerlingen zijn dat er twee op de tien. De gemiddelde gebruikshoeveelheid is wel vergelijkbaar. Oudere leerlingen die volgens de MHI een slechte geestelijke gezondheid hebben blowen niet meer of vaker dan oudere leerlingen met een goede geestelijke gezondheid.

2.3.2 aanschaf en gebruik

Slechts één huidige blower is 18 jaar en mag dus in een coffeeshop komen. De overigen zijn minderjarig en mogen dat niet. Toch haalt één op de vijf huidige blowers (19%; dat is 2% van de totale groep) zelf zijn hasj of wiet in de coffeeshop. Andere laten het halen (37%) of krijgen het gratis (32%). Dan komt de cannabis ook uit de coffeeshop, of bij vrienden vandaan. Enkele oudere leerlingen zeggen

dat ze op school gratis hasj of wiet krijgen (meeblowen). Eén op de tien kweekt het zelf. Van een dealer wordt relatief weinig gebruik gemaakt.

De huidige blowers onder de oudere leerlingen blowen bijna allemaal met vrienden (96%), zelden alleen (4%) en nooit met familie. Het vindt meestal plaats op straat (60%), of anders bij vrienden thuis (19%). In het eigen huis (9%) wordt veel minder vaak geblowd. Hetzelfde geldt voor school (6%) en de coffeeshop (4%).

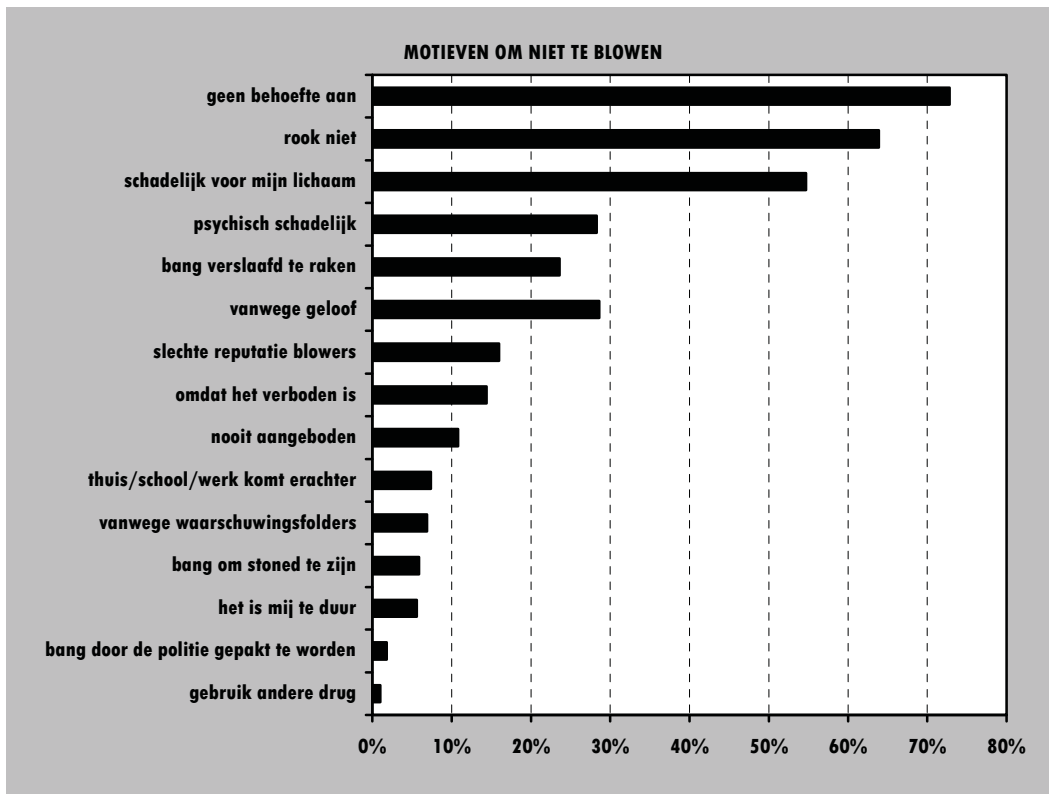
2.3.3 problematisch gebruik

Ongeveer één op de zes huidige blowers (17%) voldoet aan onze criteria voor **riskante bloer**.⁶⁵ Voor de totale groep onderzochte oudere leerlingen is dat 3%. Ongeveer eenzelfde deel van de huidige blowers vindt zelf dat hij/zij **te veel of te vaak** blowt (18%). Een kwart zegt dat iemand uit zijn of haar omgeving dat vindt (25%).

Een groot deel van de huidige blowers (40%) blowt wel eens **onder schooltijd**. Dat is 6% van alle onderzochte oudere leerlingen.

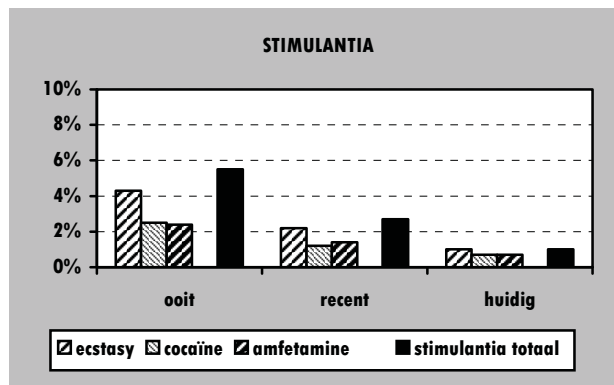
2.3.4 niet blowen

Oudere leerlingen die nog nooit geblowd hebben, onthouden zich ervan omdat ze er geen behoefte aan hebben (73%), omdat ze niet roken (64%) en omdat ze denken dat het schadelijk is voor hun lichaam (55%). Wellicht is deze angst voor lichamelijke schade de reden om zowel het roken als het blowen te laten. Psychische schadelijkheid, verslavingsgevaar en religie zijn elk voor ongeveer een kwart van de nooit-blowers reden om het niet te doen. Opvallend is dat 14% niet blowt omdat het verboden is, maar dat slechts 2% bang is om door de politie gepakt te worden.

2.4 stimulantia (ecstasy cocaïne en amfetamine)

Van de onderzochte oudere leerlingen heeft 4% ooit ecstasy gebruikt, 3% ooit cocaïne en 2% ooit amfetamine. Dit zijn deels dezelfde leerlingen: 6% heeft één of meer van deze stimulantia gebruikt. De gemiddelde startleeftijd is bijna 15 jaar. Vier oudere leerlingen (1%) hebben de afgelopen maand stimulantia gebruikt.

2.3.1 gebruik van stimulantia per subgroep

Er is geen verschil in ooit-gebruik van stimulantia naar geslacht, leeftijd, etniciteit en geestelijke gezondheid bij de oudere leerlingen.

2.5 overige middelen

Verreweg de meeste oudere leerlingen zijn bekend met energydrinks (85%), maar afgezien van deze legale oppeppende drankjes (RedBull e.d.) scoren andere middelen (zeer) laag.

2.5.1 paddo's en lsd

Hallucinogene paddestoelen zijn door 3% van de oudere leerlingen ooit wel eens gebruikt en 1% heeft ervaring met LSD. Een enkeling gebruikte de laatste maand paddo's of LSD (beide 1%).

2.5.2 heroïne en crack

Ooit-gebruik van de straatdrugs heroïne (1%) en crack (2%) is laag. Een paar oudere leerlingen gebruikten de laatste maand crack (1%). Eén enkele leerling gebruikte de laatste maand heroïne.

2.5.3 lachgas en poppers

Ooit-gebruik van lachgas en poppers is 7% respectievelijk 1%. Van de oudere leerlingen heeft 1.5% de laatste maand lachgas gebruikt. Eén oudere leerling nam poppers.

2.5.4 ghb en ketamine

Eén oudere leerling gebruikte ooit (en de laatste maand) GHB. Niemand heeft ervaring met ketamine.

2.5.5 slaap kalmeringsmiddelen en italin

Ooit-gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen is 9% bij de oudere leerlingen. Dit kan zowel op doktersvoorschrift zijn geweest als zonder recept. De laatste maand gebruikte 3% deze middelen. Ooit-gebruik van Ritalin is 2% en huidig gebruik is 1%. Er is geen onderscheid gemaakt naar eigenlijk en oneigenlijk gebruik.

2.5.6 problematisch gebruik

Er zijn weinig oudere leerlingen die andere drugs dan cannabis gebruiken. Er zijn er dan ook weinig (2%) die vinden dat ze te veel of te vaak zulke drugs gebruiken. Bij tweemaal zoveel oudere leerlingen (4%) zegt iemand anders wel eens dat hij/zij te veel of te vaak gebruikt.

3 trends

Van de oudere leerlingen hebben we de langste tijdlijn in Antenne. Deze groep scholieren volgen we al sinds 1993. Tot 2007 bevatte de steekproef van oudere leerlingen ook eersteklassers van het mbo, dit jaar is deze groep buiten beschouwing gelaten. Wanneer we gebruikscijfers van dit jaar met die van voorgaande jaren vergelijken, kijken we alleen naar oudere leerlingen van 3 vmbo (voormalig lbo en mavo), 4 havo en 5 vwo.

3.1 oudere leerlingen vergeleken

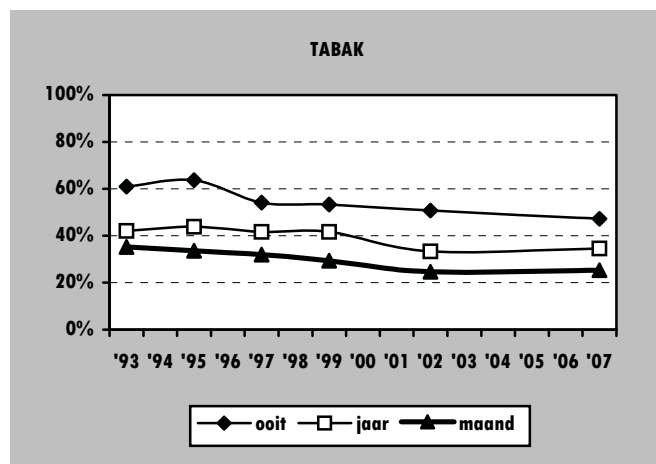
De oudere leerlingen van 1993, 1995, 1997, 1999, 2002 en 2007 zijn vergelijkbaar wat betreft geslacht en leeftijd. De etnische samenstelling is wel duidelijk veranderd, zowel objectief als subjectief. Al in 1997 was een kleine meerderheid van de oudere leerlingen niet-westers allochtoon, maar deze groep is sindsdien verder gegroeid. Subjectieve etniciteit verschoof van 28% niet-westers in 1993 naar 55% niet-westers in 2007.

Etniciteit en middelengebruik hangen vaak samen. We corrigeren daarom door middel van een multiple regressieanalyse voor ontwikkelingen in etniciteit door de tijd heen en we onderzoeken voor de belangrijkste middelen (tabak, alcohol, cannabis en stimulantia) afzonderlijke trends voor westerse en niet-westerse oudere leerlingen bestuderen.⁶⁶ Ook trends in startleeftijd van roken, drinken en blowen komen aan bod.

3.2 tabak

Bij de oudere leerlingen is alleen het ooit-roken afgenomen: van 61% in 1993 naar 47% in 2007. Recent en huidig roken nam niet af in de loop der tijd.

Meisjes, 16-plussers en westerse oudere leerlingen zijn vaker rokers dan jongens, leerlingen onder de 16 en niet-westerse leerlingen.

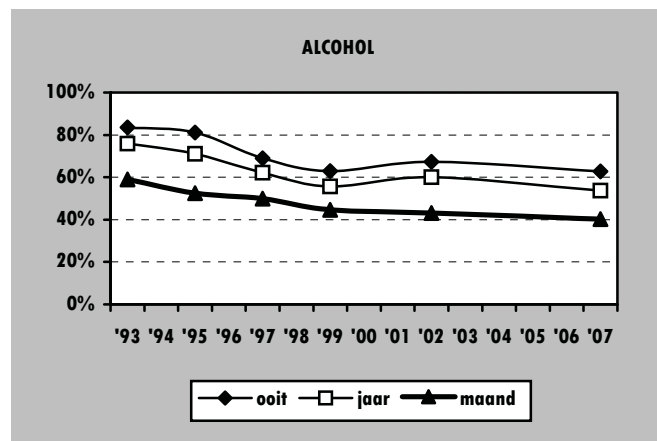
⁶⁶ Indeling op basis objectieve etniciteit. Bij gebrek daaraan hanteren we voor de jaren 1993 en 1995 subjectieve etniciteit.

esterse en niet-esterse oudere leerlingen

Bij westerse noch niet-westerse leerlingen zien we een dalende trend in rookgedrag wanneer we beide groepen afzonderlijk onderzoeken. Bij westerse oudere leerlingen speelt geslacht een rol bij rookgedrag: westerse meisjes roken vaker dan westerse jongens. Bij niet-westerse oudere leerlingen is er geen verschil tussen jongens en meisjes.

3.3 alcohol

Ook het ooit-drinken is afgenomen bij de oudere leerlingen: van 84% in 1993 naar 63% in 2007. De gemiddelde hoeveelheid is eveneens afgenomen. Recent, huidig en riskant drinken is echter niet significant gedaald.

Jongens en meisjes zijn even vaak ooit-, recente en huidige drinkers, maar jongens

drinken meer en zijn vaker riskante drinkers. Etniciteit geeft de meest uitgesproken verschillen in alcoholgebruik: westerse oudere leerlingen zijn vaker ooit-, recente en huidige drinkers, drinken gemiddeld meer en zijn vaker riskante drinkers dan niet-westerse leerlingen.

esterse en niet-esterse oudere leerlingen

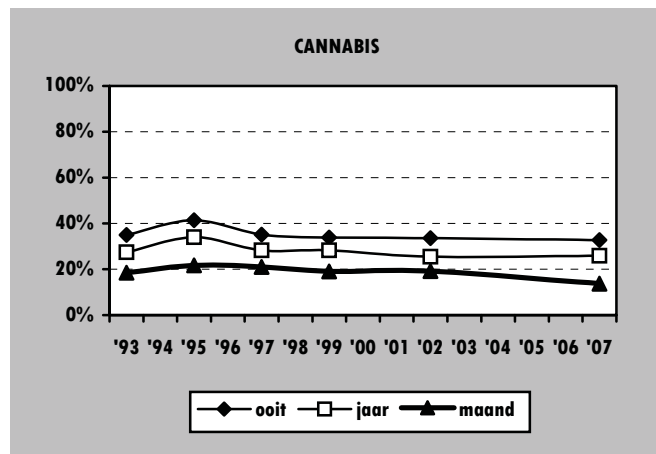
Bekijken we de westerse oudere leerlingen afzonderlijk, dan zien we geen daling in gebruikspersentages, maar wel een daling in gemiddelde hoeveelheden. Verder zijn er opvallende verschillen naar geslacht. Westerse meisjes zijn vaker ooit-drinkers, maar westerse jongens zijn vaker riskante drinkers en drinken meer.

Bij niet-westerse leerlingen is het percentage huidige drinkers wel gedaald, van 39% in 1993 naar 24% in 2007, terwijl gemiddelde hoeveelheid onveranderd bleef.

3.4 cannabis

De enige significante daling in cannabisgebruik bij de oudere leerlingen betreft het riskante gebruik, wat afnam met een factor drie tussen 1997 (8%) en 2007 (3%). Ooit-, recent en huidig gebruik, alsmede de gemiddelde gebruikshoeveelheid veranderden niet.

Cannabisgebruik hangt samen met geslacht (jongens meer dan meisjes), leeftijd (hoe ouder, hoe meer) en etniciteit (westers meer dan niet-westers). Dit geldt voor ooit-, recent, huidig en ris- kant gebruik. Daarnaast blowen jongens op een blowdag gemiddeld meer joints dan meisjes. In de ge- middelde gebruikshoeveel- heid is geen verschil naar leeftijd of etniciteit.

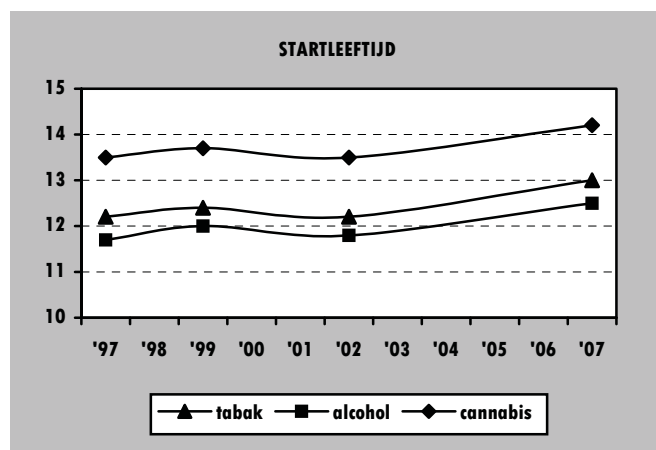
esterse en niet-esterse oudere leerlingen

Ris- kant blowen en het aantal joints dat wordt geblowd is gedaald bij westerse oudere leerlingen, maar niet bij niet-westerse oudere leerlingen. Bij zowel westerse als niet-westerse oudere leerlingen kennen jongens over het algemeen hogere gebruikscijfers dan meisjes.

3.5 startleeftijd roken drinken en blowen

Trends in de startleeftijd kunnen we analyseren vanaf 1997. Gegevens van 1993 en 1995 zijn niet langer beschikbaar.

De ooit-rokers van 1997 wa- ren begonnen met roken toen zij gemiddeld 12.2 jaar waren. Die gemiddelde start- leeftijd is in 2007 gestegen naar 13 jaar. Jongens zijn minder vaak ooit-roker dan meisjes, ze beginnen er dus minder vaak mee. Maar als ze beginnen met roken, dan doen ze dat wel op jongere leeftijd dan de meisjes.

Oudere leerlingen die in 1997 ooit alcohol gedronken hadden, waren daarmee begonnen toen zij gemiddeld 11.7 jaar oud waren. In 2007 is dat 12.5 jaar. Oude-

re leerlingen zijn dus niet alleen minder vaak begonnen met drinken (ooit-drinken is gedaald), maar begonnen daar ook later mee. Verder geldt dat jongens eerder zijn begonnen dan meisjes en dat westerse oudere leerlingen eerder zijn begonnen dan niet-westerse oudere leerlingen.

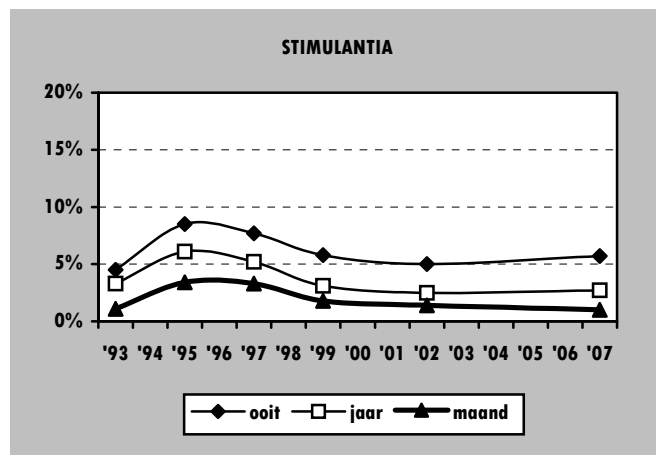
Ook de gemiddelde startleeftijd van de ooit-blowers is tussen 1997 en 2007 gestegen: van 13.5 jaar naar 14.2 jaar. Jongens en westerse oudere leerlingen zijn niet alleen vaker, maar ook eerder begonnen met blowen dan meisjes en niet-westerse leerlingen.

Westerse en niet-westerse oudere leerlingen

Bij de afzonderlijke analyse zien we een stijging in startleeftijd van zowel tabak, alcohol en cannabis bij westerse oudere leerlingen, die bij niet-westerse oudere leerlingen ontbreekt. Ten opzichte van 1997 steeg de startleeftijd van alledrie de middelen met ongeveer een jaar. Westerse leerlingen zijn dus op steeds latere leeftijd gaan roken, drinken en blowen; niet-westerse leerlingen niet (in elk geval niet in dezelfde mate). Net als bij de derdeklassers lijkt het erop dat westerse leerlingen naar de niet-westerse leerlingen zijn 'toegegroeid'.

3.6 stimulantia

In tegenstelling tot de derdeklassers is bij de oudere leerlingen geen daling in het gebruik van ecstasy, cocaïne of amfetamine gevonden. Wel zien we halverwege jaren negentig een stijging in het gebruik, die vrij snel weer afnam.

Stimulantia worden vaker gebruikt door jongens en westerse leerlingen. Ook neemt het gebruik ervan toe naarmate de leeftijd stijgt.

Westerse en niet-westerse derdeklassers

Afzonderlijke analyse van niet-westerse en westerse oudere leerlingen levert geen nieuwe informatie. In beide groepen wordt geen verandering door de tijd waargenomen.

3. overige middelen

Percentages ooit-gebruik van overige middelen zijn en blijven laag. Als er verschil is naar geslacht, dan scoren jongens altijd hoger dan meisjes. Wanneer etniciteit meespeelt, dan scoren westerse leerlingen hoger dan niet-westerse leerlingen. En als er al verschil is naar schooltype, dan scoren vmbo'ers hoger dan ha-vo/vwo'ers.

4 samenvatting en conclusies

De oudere leerlingen volgens we in Antenne Amsterdam al sinds 1993. Deze leerlingen zijn afkomstig uit de 3^e klas van het vmbo, de 4^e klas van de havo en de 5^e klas van het vwo. In 2007 zijn 407 oudere leerlingen onderzocht. Zij zijn gemiddeld 15.8 jaar. Er zijn evenveel jongens als meisjes. Bijna driekwart is allochtoon. De meerderheid (76%) heeft een goede geestelijke gezondheid.

	ooit	laatste maand
tabak	47%	25%
alcohol	63%	40%
cannabis	33%	14%
ecstasy	4%	1%
cocaïne	3%	< 1%
amfetamine	2%	< 1%
paddo's	3%	< 1%
lsd	< 1%	< 1%
heroïne	1%	< 1%
crack	2%	< 1%
lachgas	7%	2%
poppers	1%	< 1%
ghb	< 1%	0%
ketamine	0%	0%
slaap-/kalmeringsmiddelen	9%	3%
Ritalin	2%	< 1%

De oudere leerlingen zijn weer wat ouder dan de brugklassers en de derdeklassers van de vorige hoofdstukken, maar ook hier kunnen we concluderen dat het middelen-gebruik (nog) grotendeels beperkt is tot roken, drinken en blowen. De meeste huidige rokers roken niet dagelijks en de meeste huidige drinkers drinken af en toe of alleen in het weekend. Hoewel dat ook geldt voor de meeste huidige blowers, blowt toch een derde meerdere dagen per week.

Meisjes zijn vaker huidige rokers en drinkers dan jongens. Ook zijn ze vaker ooit-blowers, maar jongens blowen weer meer. De 16-plussers kennen over het algemeen hogere gebruikscijfers dan oudere leerlingen onder de 16 jaar. En westerse oudere leerlingen zijn ook vaker rokers, drinkers en blowers dan hun niet-westerse klasgenoten. Geestelijke gezondheid hangt ook bij de oudere leerlingen alleen samen met roken; niet met drinken en blowen. Leerlingen met een slechte geestelijke gezondheid zijn vaker ooit- en recente rokers, maar ze drinken of blowen niet vaker.

Als er sigaretten gekocht worden (een kwart van de huidige rokers koopt nooit zelf), dan gebeurt dat meestal in de tabakswinkel of de supermarkt. Dat laatste is vooral zo voor leerlingen van 16 jaar en ouder; leerlingen onder de 16 kopen hun sigaretten vaker elders. Alcohol wordt meestal aangeschaft in de supermarkt. Vooral 16-plussers kopen daarnaast ook alcohol in het café. Leerlingen onder de 16 jaar kopen vaak niet zelf alcohol. Hoewel vrijwel geen van de huidige blowers in de coffeeshop mag komen, haalt één op de vijf daar zijn hasj of wiet. Ruim tweederde van de huidige blowers laat het door anderen halen of krijgt het gratis van vrienden.

Drie op de tien oudere leerlingen dronken de laatste maand 5 of meer glazen ('binge drinken'), een vijfde werd dronken en één op de zes heeft wel eens zoveel gedronken dat hij/zij out ging. Eén op de tien huidige drinkers vindt zelf wel eens dat hij of zij te veel of te vaak drinkt. Van de totale groep oudere leerlingen voldoet 3% aan onze definitie van riskante drinker.

Een groot deel van de huidige blowers blowt wel eens onder schooltijd. Eén op de zes huidige blowers vindt dat hij of zij te veel of te vaak blowt en eenzelfde deel is riskante blower. Omdat de meeste oudere leerlingen nog nooit geblowd hebben, komt het aandeel riskante blowers voor de totale groep op 3%.

Voor tabak en alcohol geldt dat het ooit-gebruik is gedaald en de startleeftijd is gestegen. Oudere leerlingen beginnen dus minder vaak met roken en drinken, en als ze het doen, dan beginnen ze op latere leeftijd. Gemiddeld 8 maanden later. Dat geldt echter alleen voor westerse oudere leerlingen, bij niet-westerse leerlingen vinden we niet een dergelijke stijging in startleeftijd. Ook de gemiddelde hoeveelheid alcohol die wordt gedronken is bij de westerse leerlingen gedaald. Huidige roken en drinken is daarentegen onveranderd ten opzichte van 1993. Daarnaast vonden we – eveneens alleen voor westerse leerlingen – een daling in riskant blowen en het aantal joints dat wordt geblowd en een stijging van de leeftijd waarop voor het eerst werd geblowd. Net als bij de derdeklassers lijken deze trends bij de oudere leerlingen erop te wijzen dat de westerse leerlingen naar hun niet-westerse klasgenoten zijn 'toegegroeid'.

Ook bij de oudere leerlingen worden andere middelen dan alcohol, tabak en cannabis over het algemeen weinig gebruikt. Halverwege de jaren negentig zagen we een stijging in het gebruik van stimulantia, maar dat nam snel weer af. Het ooit-gebruik van deze middelen komt net als de meeste andere onderzochte middelen niet boven de paar procent.

VII

OMGEVING EN MIDDELENGEBRUIK

1	familie	169
1.1	ouders.....	169
1.2	huisregels	1 0
1.3	verslaving in de familie.....	1 1
2	leeftijdgenoten	1 2
2.1	blo ers	1 2
2.2	vrienden	1 2
2.3	populariteit.....	1 3
2.3.1	trends	173
3	samenvatting en conclusies	1 4

In de voorgaande hoofdstukken bespraken we het middelengebruik van brugklassers, derdeklassers en oudere leerlingen. Roken, drinken of blowen hun ouders? En wat vinden zij daar dan van? En wat vinden hun ouders van het middelengebruik van de leerlingen? Is er sprake van verslaving binnen de familie? Ook middelengebruik van vrienden en klasgenoten komt aan bod.

Ouders en vrienden zijn overigens niet zelf geënquêteerd, de informatie is afkomstig van de leerlingen zelf.

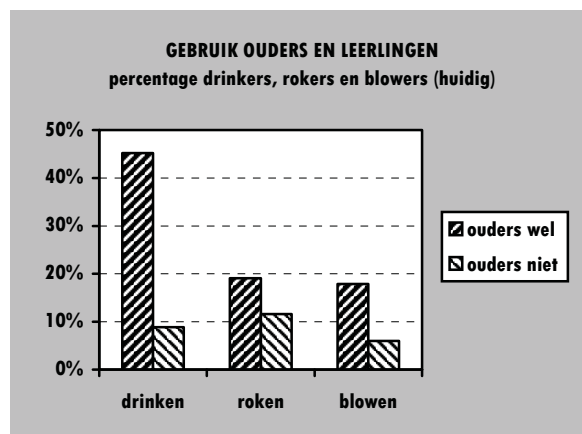
We maken gebruik van gewogen gegevens van de totale groep onderzochte middelbare scholieren. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de weging, begrippen en definities, en vragenlijsten. In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; meer gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in bijlage F.

1 familie

1.1 ouders

Bij ruim de helft van de leerlingen (54%) drinkt één of beide ouders alcohol. Vrijwel allemaal vinden de leerlingen dat OK (56%), of maakt het ze niet uit (36%). Bij roken ligt dat duidelijk anders. Vier op de tien leerlingen (38%) hebben ouders die roken en de helft van deze leerlingen (50%) vindt het niet OK dat papa of mama rookt. Blowen komt onder de ouders van onderzochte leerlingen niet heel vaak voor (8%), maar ontlokt ook niet heel veel protest van de kinderen. Een kwart van deze leerlingen vindt het niet OK dat zijn of haar ouders blowen. De rest vindt het best of maakt het niet uit.

Voor wat drinken betreft is er een sterk verband tussen ouders en leerlingen. Wanneer de ouders niet drinken, drinken ook de leerlingen vaak niet. Ook voor roken en blowen geldt dat, maar het verschil is minder groot. De sterke samenhang in alcoholgebruik tussen ouders en leerlingen is waarschijnlijk een etniciteiteffect: binnen de moslimcultuur is alcohol verboden.

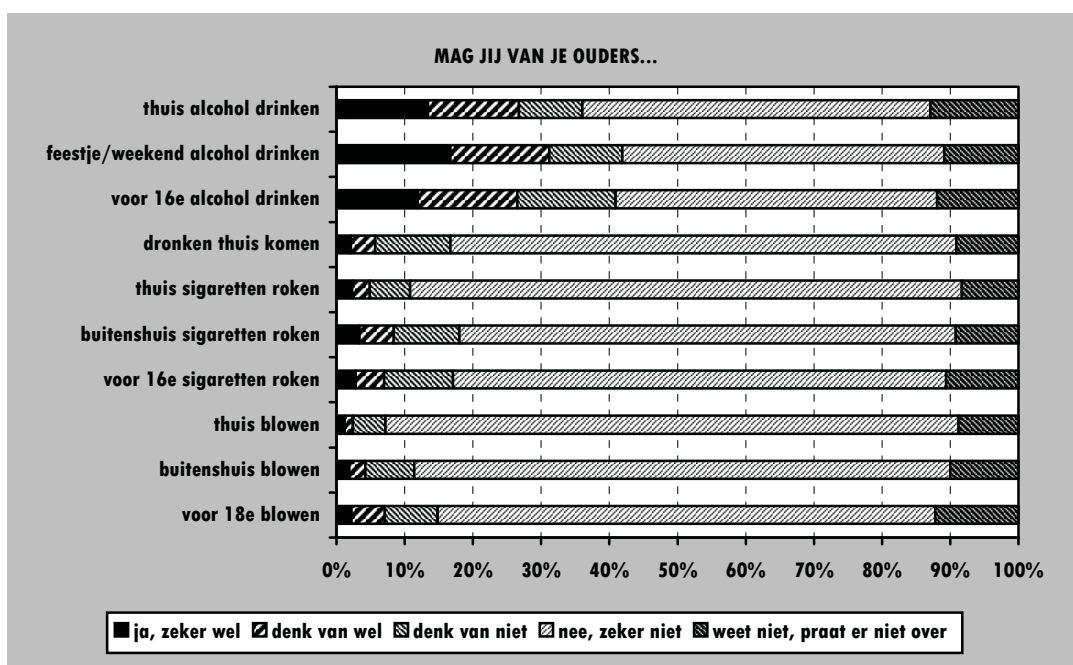
1.2 huisregels

Bij de meeste leerlingen gelden thuis duidelijke regels over alcohol en druggebruik. Degenen die van hun ouders mogen roken, drinken of blowen zijn in de minderheid. Ongeveer de helft van de leerlingen mag thuis noch buitenshuis alcohol drinken. Ruim een kwart mag dat daarentegen zeker wel of denkt het wel te mogen. Voor driekwart van de leerlingen is het verboden dronken thuis te komen. Leeftijd speelt hier een belangrijke rol. Leerlingen onder de 16 jaar is het vaker verboden te drinken dan leerlingen van 16 jaar en ouder. Maar dronken thuis komen mogen ook de meeste 16-plussers niet (55%).

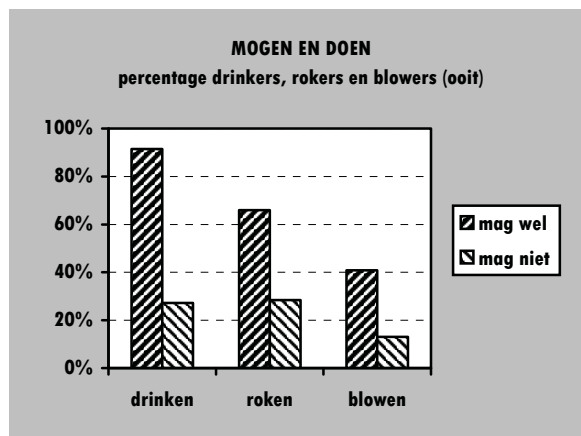
Ongeveer driekwart van de leerlingen mag thuis noch buitenshuis roken. Ook hier mogen oudere leerlingen meer dan jongere leerlingen. Toch mag ook van de leerlingen van 16 jaar en ouder de meerderheid niet thuis (70%) of buitenshuis (58%) sigaretten roken.

Wat betreft blowen zijn de regels nog iets strenger: ongeveer acht op de tien leerlingen mag (voor hun 18^e) niet blowen. Van de weinige leerlingen die al wel oud genoeg zijn om in de coffeeshop te komen, mogen de meesten van hun ouders nog steeds niet blowen.

Opvallend is dat bij alle voorgelegde regels er steeds ongeveer een tiende is die niet weet of hij of zij het mag, omdat er kennelijk nooit over gesproken wordt.

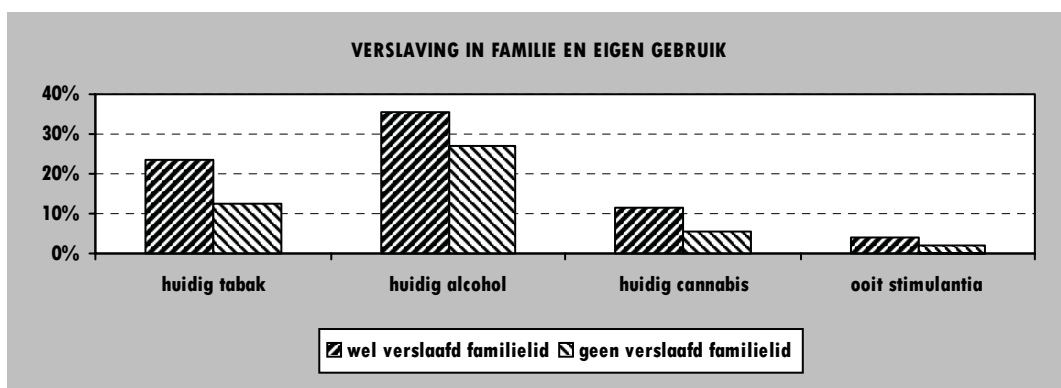

Interessant is het nu natuurlijk te kijken in hoeverre de leerlingen luisteren naar de regels van hun ouders. De meerderheid van de leerlingen die niet mogen roken, drinken of blowen, doet dat ook niet. Maar er zijn natuurlijk ook leerlingen die het tegen de zin van hun ouders toch doen. Ruim een kwart (27%) van de leerlingen die niet mogen drinken heeft ooit alcohol gedronken en 11% is huidige drinker. Ook heeft ruim een kwart (28%) van de leerlingen die niet mogen roken ooit een sigaret gerookt en is 12% huidige roker. Eén op de acht leerlingen (13%) die niet mogen blowen heeft dat ooit gedaan en 5% is huidige blower. Andersom zijn er overigens ook leerlingen die wél mogen drinken, roken en blowen van hun ouders en het net doen (9%, 34% respectievelijk 59%).

1.3 verslaving in de familie

Volgens bijna één op de vijf leerlingen (18%) is er alcohol- of drugverslaving in de familie. Leerlingen zonder verslaving in de familie zijn minder vaak rokers, drinkers en blowers dan brugklassers met een verslaafd familielid. Ook lijken zij iets minder vaak ooit stimulantia te hebben gebruikt, maar de aantallen zijn te klein om een goede vergelijking te kunnen maken.

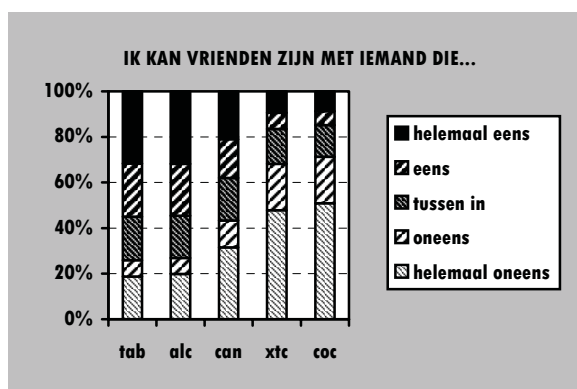
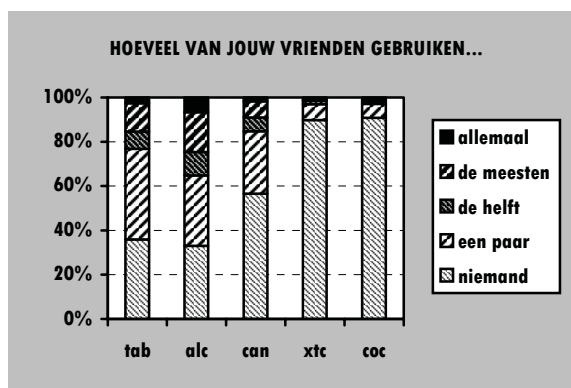
2 leeftijdgenoten

2.1 blowers

De leerlingen is gevraagd hoeveel procent van de jongeren van hun leeftijd volgens hen blowen. Vrijwel alles tussen de 0% en de 100% wordt genoemd. Gemiddeld wordt het percentage blowers zwaar overschat, op 43%. Leerlingen die zelf nog nooit gebloed hebben schatten het percentage blowers lager in dan hun klasgenoten die wel eens gebloed hebben (gemiddeld 40% tegenover 54%), maar beide groepen komen niet in de buurt van de werkelijkheid. Binnen de totale groep onderzochte leerlingen zelf blowt namelijk slechts 7%.

2.2 vrienden

De overschatting van het percentage blowers is misschien niet zo gek als je bedenkt dat ruim vier van de tien leerlingen (44%) wel iemand kent die blowt. Voor tabak (64%) en alcohol (65%) is dat bijna tweederde. Het gebruik van ecstasy (10%) en cocaïne (9%) komt in de vriendengroep weinig voor, al zijn er veel meer leerlingen die iemand kennen die deze middelen gebruikt, dan dat er leerlingen zijn die er zelf ervaring mee hebben (ooit-gebruik van deze middelen is 1.5%). Voor alle gevraagde middelen geldt dat er weinig leerlingen zijn die zeggen dat ál hun vrienden het gebruiken.

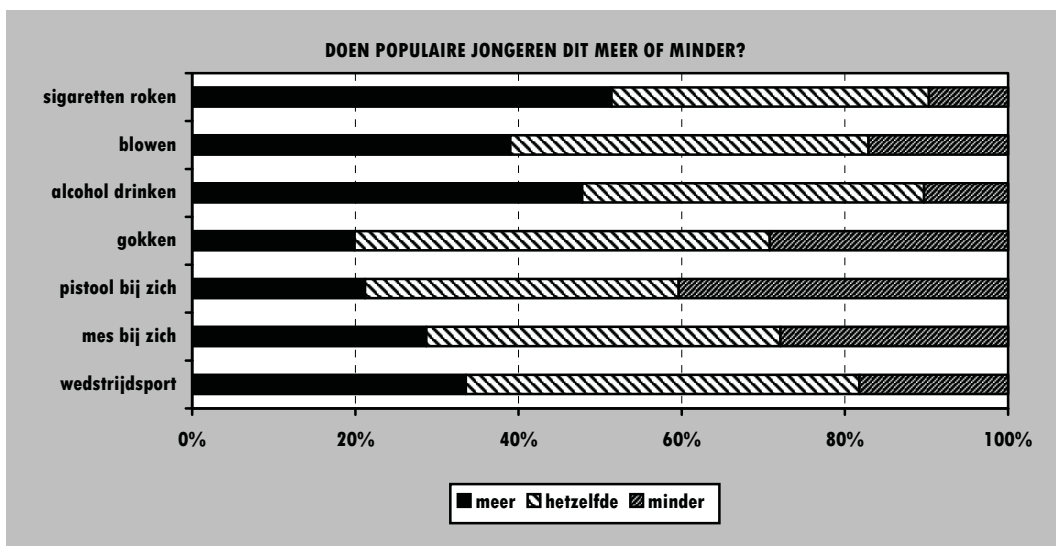
Over dezelfde middelen (tabak, alcohol, cannabis, ecstasy en cocaïne) is de leerlingen gevraagd of ze vrienden kunnen zijn met iemand die het gebruikt. Een vergelijkbaar patroon komt hier naar voren: een driedeling tussen tabak/alcohol, cannabis en ecstasy/cocaïne. Maar toch zijn er opvallende verschillen. Hoewel

tweederde van de leerlingen iemand kent die rookt of drinkt, zegt slechts 55%

vrienden te kunnen zijn met zo iemand. Ongeveer vier op de tien (38%) kunnen vrienden zijn met iemand die blowt; iets wat redelijk overeenkomt met het percentage leerlingen met blowers in de vriendengroep. Tot slot zegt zo'n 17% respectievelijk 15% vrienden te kunnen zijn met iemand die ecstasy of cocaïne gebruikt. Ongeveer de helft van de leerlingen zegt absoluut géén vrienden te kunnen zijn met iemand die deze middelen gebruikt.

2.3 populariteit

De meerderheid van de onderzochte leerlingen rookt (86%), drinkt (71%) of blowt (93%) nu niet. Ondanks dat (of misschien juist wel daarom) wordt het gebruik van deze middelen eerder geassocieerd met populariteit dan met impopulariteit. Zo meent de helft (51%) van de leerlingen dat populaire jongens en meisjes van hun leeftijd meer roken, terwijl slechts 10% denkt dat populaire jongeren juist minder roken. Ook zijn er meer leerlingen die vinden dat blowen en drinken populair is, dan er zijn die dit niet vinden.

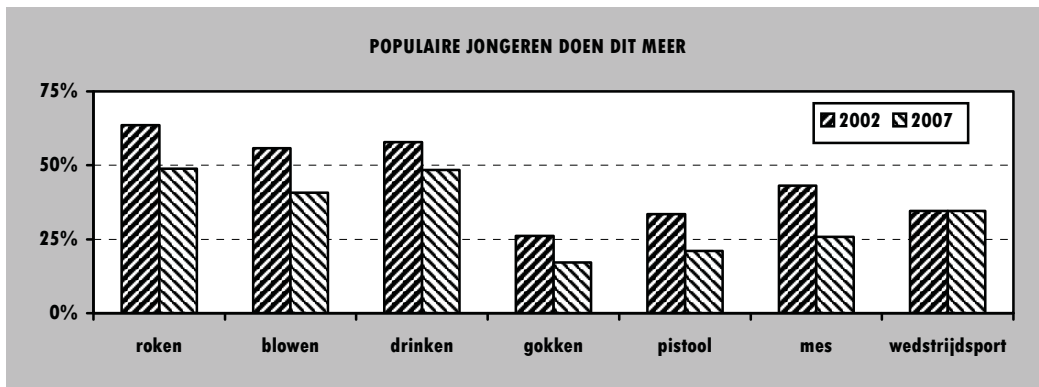
Het dragen van een pistool is daarentegen eerder impopulair: 21% meent dat populaire jongeren vaker een pistool dragen, 40% denkt dat zij dat juist minder vaak doen. Ook gokken neigt naar de impopulaire kant. Beoefenen van een wedstrijd sport juist weer naar de populaire kant. Het dragen van een mes lijkt gemiddeld gezien niet samen te hangen met populariteit.

2.3.1 trends

Deze vraag naar populariteit van middelengebruik is ook in de Antenne school-survey van 2002 gesteld. We kunnen daardoor onderzoeken of populariteit is ge-

stegen of gedaald. We maken daarvoor gebruik van de gegevens van de derdeklassers.

Alles behalve het beoefenen van een wedstrijd sport is vergeleken met vijf jaar geleden minder populair geworden. Er zijn in 2007 minder derdeklassers die denken dat populaire jongeren meer roken, drinken, blowen, gokken of een wapen dragen dan er waren in 2002.

3 samenvatting en conclusies

Hoewel de meerderheid van de leerlingen in het Amsterdamse voortgezet onderwijs zelf geen huidige drinker is, is alcohol in de omgeving van deze leerlingen niet ongewoon. De meerderheid heeft ouders en/of vrienden die alcohol drinken. Rokers en blowers vinden we niet zo vaak onder de ouders, maar wel in de vriendengroep. Er zijn meer leerlingen die iemand kennen die blowt, dan er leerlingen zijn die zelf blowen. Dit is er waarschijnlijk ook de oorzaak van dat het percentage blowers onder leeftijdsgenoten schromelijk wordt overschat.

De meeste ouders verbieden het gebruik van tabak, alcohol en cannabis en de meeste leerlingen houden zich hieraan, maar natuurlijk zijn ze niet allemaal even gehoorzaam. Er zijn er daarentegen ook die wel mogen roken, drinken of blowen en dat niet doen.

Of het nu is omdat het door de ouders verboden wordt, of omdat niet iedereen het doet; tabak, alcohol en cannabis blijven geassocieerd met populaire jongeren. Vergeleken met vijf jaar geleden is de populariteit echter tanende. Net als die van gokken en wapens.

Ecstasy en cocaïne ten slotte worden noch door de leerlingen zelf, noch in hun omgeving veel gebruikt. Ongeveer de helft van de leerlingen zegt ook geen vrienden te kunnen zijn met iemand die deze middelen gebruikt.

VIII

PREVENTIE INDICATOREN

1	telefonische vragen	1
1.1	vragenstellers.....	1 8
1.2	middelen	1 8
1.3	trends	1 9
2	vragen via internet.....	181
2.1	vragenstellers.....	181
2.2	middelen	182
2.3	vragenstellers per middel.....	183
2.4	vragethema's.....	184
3	unity	184
3.1	bezoekers en middelengebruik.....	185
3.2	vragenstellers middelen en thema's	188
4	testservice	189
4.1	geanalyseerde ecstasymonsters.....	189
4.2	overige monsters	192
5	samenvatting en conclusies	193

In dit hoofdstuk gebruiken we cijfers afkomstig van secundaire bronnen (dus niet van gebruikers zelf, maar bijvoorbeeld uit de omgeving van gebruikers) of selecte groepen gebruikers. Dit noemen we preventie indicatoren. Het zijn cijfers die geen precies beeld geven van een totale Amsterdamse gebruikerspopulatie of dé Amsterdamse markt, maar die wel degelijk aanwijzingen kunnen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen – zeker wanneer een reeks van meerdere jaren kan worden gemaakt. In dit hoofdstuk worden vier van dergelijke indicatoren besproken. Alle informatie is afkomstig van JellinekMentrum. **(1)** Sinds 1992 verzamelen we registratiecijfers van de telefonische informatie- en advieslijn, waar mensen anoniem met hun vragen terecht kunnen – of ze nu zelf gebruiken, iemand kennen die gebruikt, of gewoon nieuwsgierig zijn. **(2)** Sinds 2000 kunnen mensen daarnaast op de website terecht met vragen. Ook deze gegevens worden verzameld. **(3)** Sinds 2002 zijn contactgegevens van een peereducatie interventie op party's onderdeel van Antenne. Ook hier kunnen mensen met vragen terecht. Veel partygangers die de stand bezoeken, vullen bovendien een vragenlijst in over hun eigen middelengebruik. **(4)** Tot slot worden sinds 1993 testuitslagen verzameld van drugs die bij de testservice worden aangeboden.

In de tekst worden de belangrijkste resultaten in afgeronde cijfers en percentages weergegeven. Meer gedetailleerde gegevens zijn te vinden in bijlage G.

1 telefonische vragen

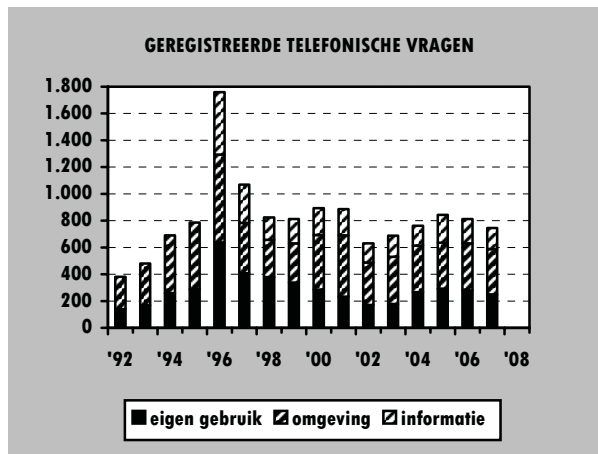
Bij de telefonische informatie- en advieslijn van JellinekMentrum kunnen mensen terecht met (anonieme) vragen over alcohol, drugs of gokken. Soms wordt alleen om een folder gevraagd, andere keren bellen bezorgde ouders over het gebruik van hun kinderen of bellen gebruikers zelf met vragen over bijvoorbeeld bijwerkingen of dosering. In dit hoofdstuk bespreken we de gesprekken die bij de informatie- en advieslijn werden geregistreerd.

In 2007 waren er in totaal **814** telefooncontacten. Wijzigingen in de bereikbaarheid gaven aanleiding tot plotselinge dalingen in het aantal telefooncontacten in 1997 en 2002, gevolgd door een geleidelijk herstel.⁶⁷ De laatste paar jaar lijkt het aantal echter weer iets terug te lopen.

⁶⁷ In 1997 werd de bereikbaarheid teruggebracht van 20 uur per week naar 12 uur per week. Aanleiding hiervoor was onder andere de introductie van twee landelijke telefoonlijnen (Drugs Informatielijn en Alcohollijn). In 2002 werd het aantal uren verder teruggebracht naar 8 uur per week. Echter wel verspreid over meer dagen: 4 dagdelen van 2 uur i.p.v. van 3 middagen van 4 uur.

1.1 vragenstellers

Hoewel het een Amsterdamse hulpverleningsinstantie betreft, is het nummer van JellinekMentrum natuurlijk landelijk bereikbaar. Een derde van de bellers (35%) belt van buiten de hoofdstad. De vragen die gesteld worden, zijn afkomstig van gebruikers zelf over hun **eigen gebruik**, vragen van familie, vrienden en bekenden uit de **omgeving** van gebruikers, en

verzoeken om **informatie**.⁶⁸ Eind jaren negentig kwamen er vrijwel evenveel vragen van gebruikers zelf als uit de omgeving van gebruikers. De komst van een meer anonieme informatie- en advieslijn via internet in 2000, heeft veel gebruikers er blijkbaar toe bewogen hun vragen via de website te gaan stellen. De laatste jaren is ongeveer een derde van de telefonische vragen nog afkomstig van gebruikers zelf. Het aantal vragen van partners, ouders, vrienden, familieleden en andere mensen uit de omgeving van gebruikers, bleef de laatste jaren redelijk constant. In 2007 zijn **339** telefonische vragen vanuit de omgeving geregistreerd, tegenover **249** van gebruikers zelf.

De gebruikers die zelf bellen zijn vaker man dan vrouw. Bellers uit de omgeving van gebruikers zijn daarentegen vooral meisjes en vrouwen. In 2007 was 38% van de bellers met een vraag over eigen gebruik een vrouw; bij de bellers met een vraag over gebruik in hun omgeving was dat 72%. In deze percentages zijn door de jaren heen slechts kleine schommelingen te zien.

1.2 middelen

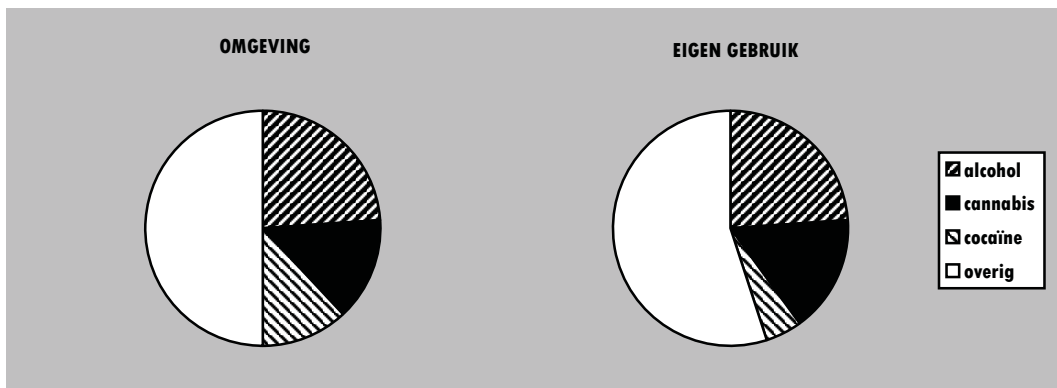
De lijst van middelen, waar de telefonische vragen over gaan, laat weinig verassingen zien. De top 3 is onveranderd ten opzichte van vorig jaar.

1. Al tien jaar staat **alcohol** bij zowel gebruikers zelf als bellers uit de omgeving van gebruikers bovenaan de lijst van meest bevroegde onderwerpen. Een kwart van de vragen in beide groepen heeft betrekking op alcohol.
2. Het middel had in het begin concurrentie van ecstasy en later van cocaïne, maar net als vorig jaar neemt **cannabis** in 2007 bij zowel gebruikers zelf

⁶⁸ De laatste categorie wordt sinds 1996 geregistreerd.

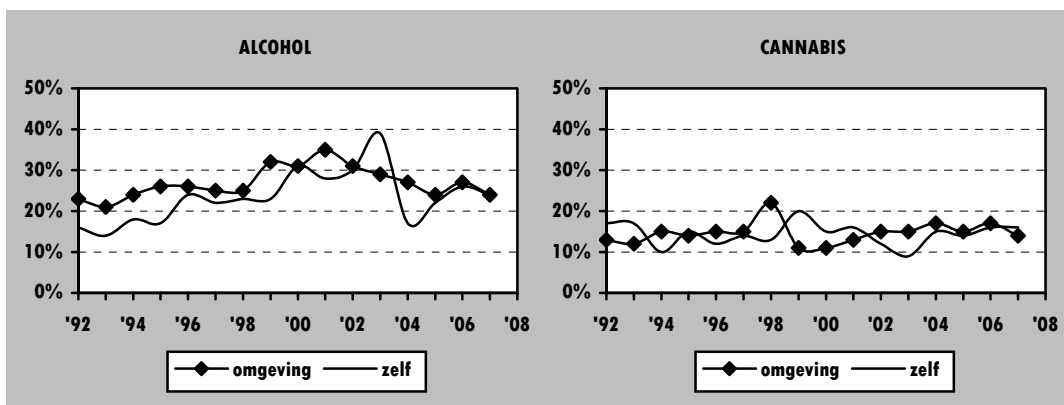
als de omgeving van gebruikers de tweede plaats in. Ongeveer één op de zes telefonische vragen van gebruikers en omgeving gaat over cannabis.

3. Rond de eeuwwisseling heeft **cocaine** de positie van ecstasy overgenomen. De laatste drie jaar staat cocaine bij gebruikers en omgeving op de derde plek.⁶⁹ Vanuit de omgeving van gebruikers gaat meer dan één op de tien vragen over cocaine. Bij de gebruikers zelf is dat veel minder; de laatste vier jaar daalde daar het aantal cocainevragen van 10% naar 5%.

1.3 trends

Bij zowel gebruikers als de omgeving was er sinds de start van de telefoonlijn in 1992 een stijgende lijn in het percentage vragen over **alcohol**. Bij de vragen uit de omgeving leek dat aandeel sinds 2001 te dalen en twee jaar later zagen we ook een daling bij de gebruikers zelf. In beide groepen leek het aandeel vragen over alcohol weer iets toe te nemen, maar in het laatste jaar is het percentage toch weer licht gedaald.

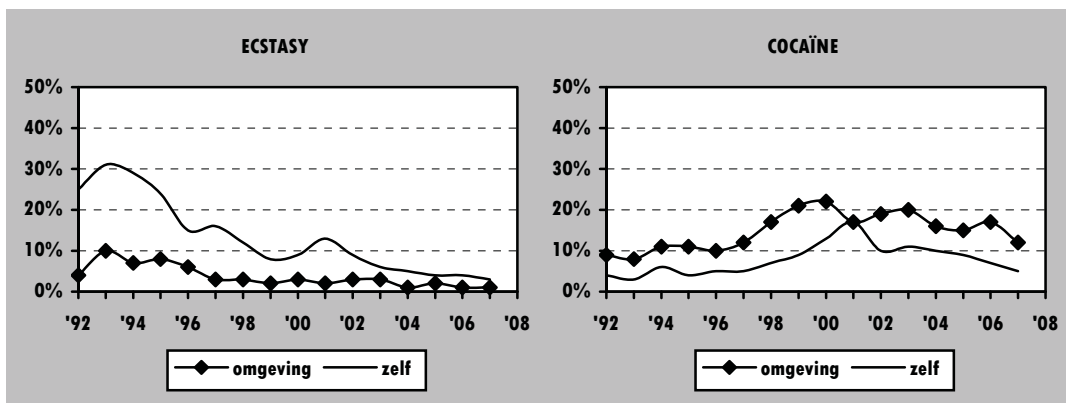

⁶⁹ In 2004 stonden vragen van gebruikers zelf over tabak in feite tijdelijk op de derde plaats wegens een nieuwe behandeling voor zwaar verslaafde rokers.

Het aandeel vragen over **cannabis** van gebruikers zelf schommelt vanaf het begin rond de 15%. Het percentage vragen uit de omgeving over **cannabis** laat een plotselinge piek zien in 1998, gevolgd door een dal. Afgezien daarvan schommelen ook de cannabisvragen uit de omgeving rond de 15%.

Begin jaren negentig ging ongeveer één op de drie telefonische vragen van gebruikers over **ecstasy**. Uit de omgeving van gebruikers ging dat om ongeveer één op de tien vragen. Het aandeel ecstasyvragen is echter gestaag gedaald en het middel verdween dan ook uit de top 3. Bij zowel gebruikers als omgeving is ecstasy in 2007 pas terug te vinden op plaats zeven. Het middel moet naast de top 3 ook vragen over opiaten, gokken en medicijnen voor laten gaan.

Het aandeel vragen van gebruikers en uit de omgeving over **cocaïne** verdubbelde in de jaren negentig. Na de eeuwwisseling zien we in beide groepen een geleidelijke daling in het aantal cocaïne vragen. Cocaïne is het enige middel waarover door de jaren heen duidelijk meer vragen uit de omgeving afkomstig zijn, dan van gebruikers zelf.

Het aandeel vragen over **gokken** uit de omgeving bedroeg begin jaren negentig nog 15%. Bij vragen van gebruikers (in dit geval: gokkers) zelf zijn dergelijke percentages nooit gehaald. In 2007 is het aantal gokvragen in beide groepen 4%.

piaten (heroïne, methadon, opium) en **medicijnen** (pijnstillers, slaap- en kalmeringsmiddelen) blijven een bron van vragen voor een kleine, maar constante groep van vooral gebruikers. In 2007 zijn deze middelen onderwerp van 3%, respectievelijk 4% van de vragen van gebruikers en omgeving. Van gebruikers zelf kwamen in de jaren negentig nog wel vragen over **tripmiddelen** (LSD, paddo's), maar in 2007 heeft slechts één gebruiker daarover een vraag gesteld. Uit de omgeving kwamen slechts drie vragen over tripmiddelen. Voor **amfetamine** is dat het omgekeerde: 3 vragen van gebruikers en 1 uit de omgeving.

Naast de afzonderlijke middelen worden ook steeds relatief veel vragen gesteld over **combinaties** van verschillende middelen (rond de 10%). Veel van deze vragen gaan over combinaties van of met alcohol en cocaïne.

2 vragen via internet

De mogelijkheid om vragen te stellen via de website van JellinekMentrum heeft voor gebruikers aperte voordelen boven de telefonische advies- en informatielijn. De website is 24 uur per dag toegankelijk, waar de telefoonlijn 8 uur per week bereikbaar is. En, hoewel je een e-mail adres moet opgeven om een antwoord te kunnen ontvangen, is de website vrijwel anoniem. Prangende vragen kunnen echter beter niet via de website worden gesteld, aangezien direct antwoord doorgaans niet mogelijk is.⁷⁰ Op de website is veel informatie in thematisch gerangschikte rubrieken ondergebracht en wordt voortdurend aangevuld en geactualiseerd. JellinekMentrum is daarmee veel vragen voor. Zodra er belangstelling blijkt voor nieuwe middelen, combinaties van middelen of gebruikswijzen, wordt de website bovendien bijgewerkt en extra informatie toegevoegd. Daardoor worden trends wel moeilijker te volgen. Een groeiende belangstelling voor een bepaald nieuw middel levert in eerste instantie meer internetvragen op, maar zodra extra informatie aan de site wordt toegevoegd, maakt dat veel vragen overbodig en daalt het aantal internetvragen weer.

JellinekMentrum is zeker niet de enige met een internetpagina gericht op middelengebruik. Er zijn honderden Nederlandse websites, 'blogs' en internetfora, waar gebruikers informatie en ervaringen uitwisselen. Toch zijn in 2007 nog **461** internetvragen geregistreerd bij JellinekMentrum.⁷¹

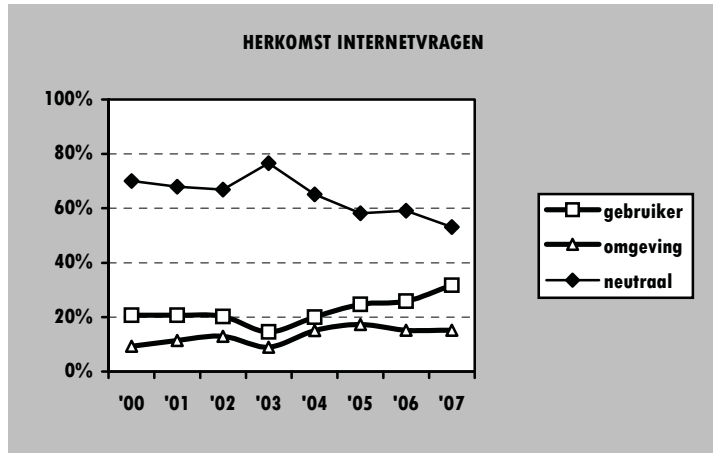
2.1 vragenstellers

Daar waar de medewerkers van de telefonische informatie- en advieslijn het geslacht van de beller kunnen noteren, is dat bij de vragenstellers op internet meestal onbekend. Of de vraag afkomstig is van een gebruiker zelf of uit de omgeving van een gebruiker, blijft ook vaak onduidelijk bij internetvragen. Ten minste de helft van de vragen is **neutraal** gesteld. Het zijn vragen in algemene be-

⁷⁰ Over het algemeen krijgt de vragensteller binnen vijf werkdagen bericht. Op werkdagen tussen 12:00 en 13:00 uur is het overigens wel mogelijk direct met een hulpverlener te chatten.

⁷¹ Hierbij zijn aperte dubbels van ongeduldige vragenstellers en berichten die geen vragen om informatie of advies inhouden (bijvoorbeeld technische vragen of opmerkingen over de site) als altijd buiten beschouwing gelaten.

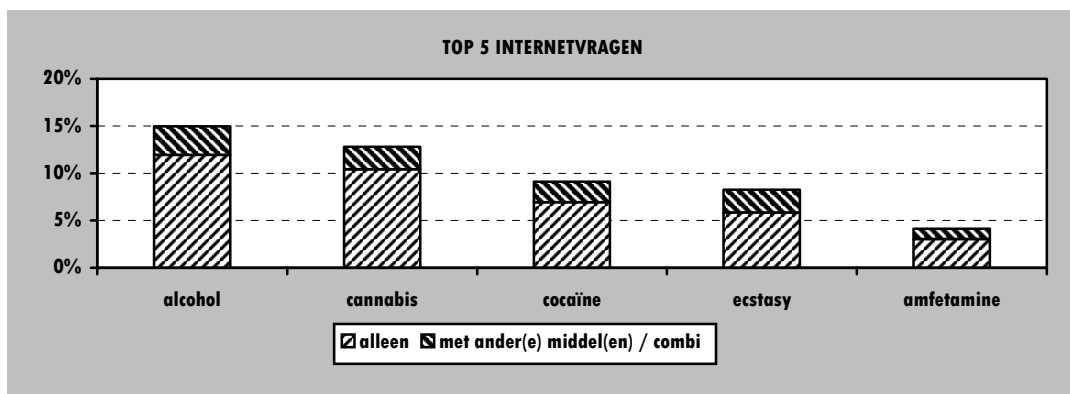
woordingen (dat e eurt er als e) waarbij niet te achterhalen is of de vragsteller zelf of iemand in zijn/haar omgeving de gebruiker is, of dat de vraag voortkomt uit algemene nieuwsgierigheid of informatiebehoefte. Ook informatieverzoeken ten behoeve van werkstukken of scripties zijn neutrale vragen. Toch lijken de vragen steeds minder anoniem te worden. Het aandeel vragen waarbij duidelijk is dat het handelt om **eigen gebruik** en is gestegen tot bijna één op de drie. Ongeveer één op de zes vragen is voor

zover bekend afkomstig uit de **omgeving** van een gebruiker. Gebruikers zelf maken verhoudingsgewijs vaak gebruik van de internet-service. De omgeving van gebruikers lijkt daarentegen de voorkeur te geven aan de telefonische advieslijn.

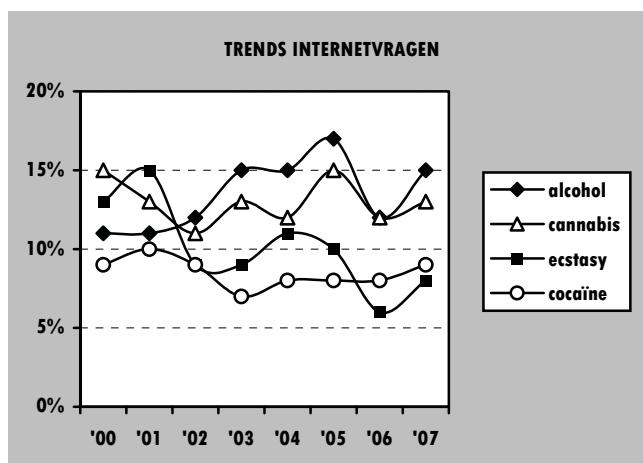
2.2 middelen

Een deel van de internetvragen gaat over algemene ontwerpen als drugs of verslaving of over niet-middelengebonden problemen (bijvoorbeeld gokken of internet). De meeste vragen handelen echter wel degelijk over een specifiek middel of een combinatie van middelen. De top 5 blijft ongewijzigd.

1. **Alcohol** staat al zes jaar op de eerste plaats. Het aandeel alcoholvragen op via internet schommelt rond de 15%.

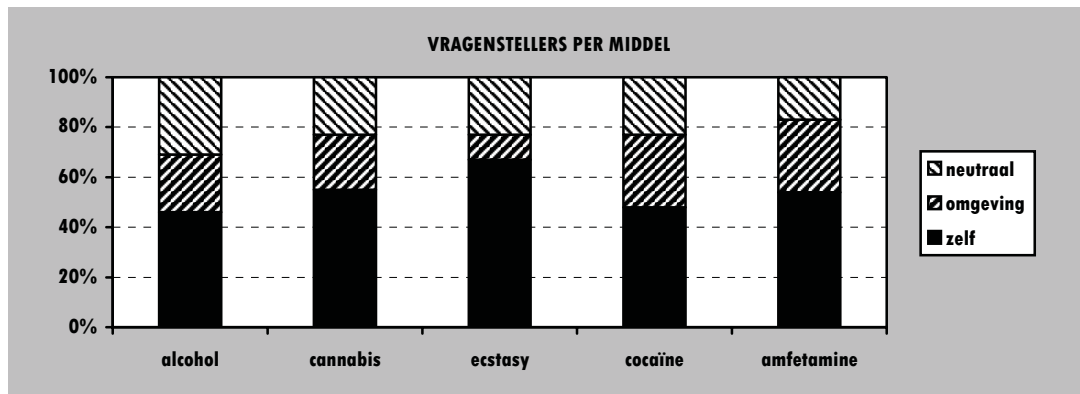
2. Cannabis bezet sinds 2001 de tweede plaats. Het verschil met de nummer één (alcohol) is echter nooit erg groot.
3. Cocaïne (cocaïnepoeder, géén crack) levert vanaf de start van de internet-service rond de 8% á 9% vragen op. De laatste twee jaar staat het middel daarmee op de derde plaats.
4. Ecstasy stond in het begin nog op de eerste of tweede plaats met meer dan 10% van de vragen, maar is nu nummer vier.
5. Amfetamine staat op de vijfde plaats. Afgezien van de jaren 2001 en 2002, toen GHB tijdelijk op nummer vijf stond, neemt amfetamine steeds ongeveer 5% van de internetvragen voor zijn rekening.

Na deze top 5 scoren de volgende middelen relatief hoog: geneesmiddelen (27x), heroïne en andere opiaten (14x), tabak (12x) en paddo's (6x). Vragen over GHB nemen steeds verder af; vorig jaar tien vragen, dit jaar nog slechts vijf. Andere middelen die één of twee vragen opleveren zijn: anabolen, ayahuasca, cafeïne, ecodrugs, fentanyl, ketamine, lachgas, peyote, poppers, qat en stackers. Vragen over medicijnen gaan meestal over psychoactieve middelen als slaap- en kalmeringsmiddelen, en dan niet zozeer om het middel zelf, als om de wisselwerking tussen geneesmiddel en andere middelen.

2.3 vragenstellers per middel

Bij de telefoonservice komen procentueel en absoluut meer cocainevragen binnen uit de omgeving van gebruikers dan van gebruikers zelf. Bij de andere middelen zijn de percentages voor gebruikers en omgeving ongeveer gelijk. Bij de internetvragen geldt daarentegen voor alle middelen dat gebruikers vaker vragen stellen dan de omgeving.

2.4 vragenthema's

Bijna de helft (45%) van de vragen die via internet gesteld worden is **informatief** van aard. Dit zijn algemene vragen over een bepaald middel (dat is of oer t) en vragen over definities, beleid, drugsbeleid, gebruikscijfers of voorlichtingsmateriaal. Bijna even groot is de het aantal **medische** vragen (38%) over de ongewenste bijwerkingen van middelen (bijvoorbeeld hartritmestoornissen of slapeloosheid), middelengebruik in relatie tot vruchtbaarheid en zwangerschap, wisselwerking tussen drugs en medicijnen, en drug- en alcoholtesten. Deze vragen komen grotendeels van gebruikers zelf. Vanuit zowel de omgeving van gebruikers als gebruikers zelf komen vragen over **hulp** of behandeling (13%). Internetvragen over de dosering of wijze van **gebruik** (meestal afkomstig van gebruikers zelf) komen in vergelijking met de start van de website in 2000 amper meer voor. Mogelijk is dergelijke, toch vrij basale, informatie inmiddels ruimschoots te vinden op de website van JellinekMentrum of elders op het internet. Vragen die betrekking hebben op de drugs**markt** (beschikbaarheid, prijs en kwaliteit van middelen) kwamen nooit veel voor.

3 unity

Unity is een vrijwilligersgroep van JellinekMentrum die bestaat uit jongeren (peers) die bezoekers op party's voorlichting geven over meer verantwoord alcohol- en druggebruik. In een stand in een rustiger deel van de party liggen folders over alcohol en drugs, flyers over testen, quizjes en vragenlijsten over gebruik, condoms, snoep en fruit. In gesprekken worden specifieke vragen van bezoekers beantwoord en worden tips en adviezen gegeven.

Het aantal door Unity bezochte party's is de afgelopen vier jaar meer dan verdrievoudigd. De Unity methodiek is ook geïmplementeerd door andere hulpver-

leningsinstanties elders in het land. In 2007 was een Unity team te vinden op 91 party's in clubs, maar ook voetbalstadions, beursgebouwen en recreatiestranden. Hiervan vonden er 39 in Amsterdam plaats (43%); de rest vooral in de Randstad, maar ook in Gelderland, Brabant en Zeeland. Het aantal bezoekers verschilt sterk per party: sommige party's trekken enkele honderden jongeren, maar bij grote festivals zoals Parkpop zijn meer dan honderdduizend bezoekers aanwezig. In totaal vulden bij de Unity stand **469** bezoekers een vragenlijst over middelengebruik in en reageerden Unity vrijwilligers op specifieke hulp- en adviesvragen van **88** bezoekers.

representativiteit

Het is belangrijk te beseffen dat de bezoekers van de Unity stand en cijfers over hun middelengebruik niet noodzakelijkerwijs representatief zijn voor het gehele bezoekerspubliek. Unity richt zich op alcohol- en druggebruik en de stand zal daarom toch vooral actuele gebruikers trekken.⁷² Van huis uit wordt Unity bovendien vooral geassocieerd met pillentesen. Gebruikers van en vragen over ecstasy zullen daarom naar verwachting relatief vaak voorkomen. Naar zal blijken hebben beslist niet alle bezoekers van de stand drugs gebruikt, maar deze niet-gebruikers zijn vrijwel zeker ondervertegenwoordigd. Campagnes gericht op een specifiek middel lokken meestal ook vragen over dat middel uit. Ten slotte zullen de resultaten sterk afhankelijk zijn van het soort party's dat Unity bezoekt. De cijfers kunnen echter wel indicatief zijn voor (veranderingen in) populariteit van partydrugs.

3.1 bezoekers en middelengebruik

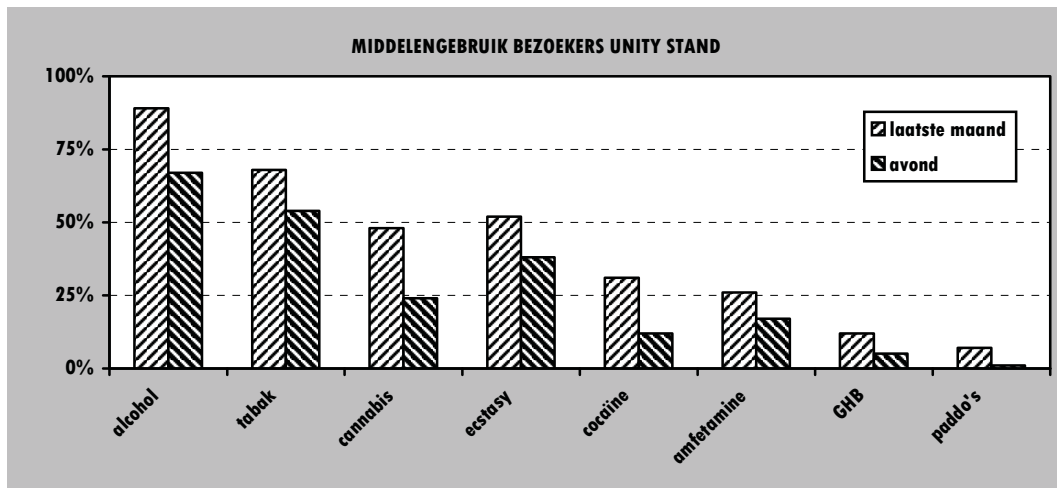
Van de bezoekers die de vragenlijst invulden is 65% man. De gemiddelde leeftijd bedraagt 24 jaar. Ruim een derde (36%) heeft HBO of universiteit genoten. De etniciteit van de bezoekers is niet bekend.

Negen op de tien bezoekers (89%) van de Unity stand is huidige drinker (d.w.z. de afgelopen maand alcohol gedronken), tweederde is huidige roker (68%) en bijna de helft is huidige blower (48%). De avond waarop ze de vragenlijst invulden heeft tweederde gedronken, de helft gerookt en een kwart geblowd (dat hoeft niet noodzakelijkerwijs op de party te zijn geweest).⁷³ Van de harddrugs wordt ecstasy het meest gebruikt door de bezoekers: 52% gebruikte de afgelopen maand en 38% die avond. Daarmee scoort ecstasy duidelijk hoger dan de ande-

⁷² In een intern onderzoek op drie party's bleek het druggebruik bij bezoekers van de Unity-stand inderdaad hoger dan bij overige partybezoekers in de zaal.

⁷³ In de vragenlijst wordt gevraagd welke middelen de respondenten die avond hebben gebruikt. Eventueel middelengebruik kan dus zowel vóór de party als tijdens de party hebben plaatsgevonden. Overigens werd in vorige versies van de vragenlijst gevraagd naar gebruik in de afgelopen 24 uur. Hoewel feitelijk een andere tijdsperiode (namelijk inclusief een deel van de vorige avond), verwachten we weinig problemen met de vergelijkbaarheid.

re partydrugs amfetamine en cocaïne. Die avond had respectievelijk 17% en 12% van de bezoekers deze middelen gebruikt.

Net als vorig jaar valt op dat het verschil tussen huidig gebruik en gebruik tijdens de party avond voor cocaïne groter is dan voor ecstasy en amfetamine. Op elke tien huidige ecstasy- of amfetaminegebruikers hebben er zeven het middel die avond gebruikt. Voor cocaïne zijn er vier avondgebruikers op elke tien huidige gebruikers. De Unity stand trekt dus verhoudingsgewijs veel bezoekers die die avond de klassieke 'house' drugs hebben gebruikt.

GHB blijft opvallend constante percentages opleveren de afgelopen jaren. Ongeveer één op de tien heeft de afgelopen maand GHB gebruikt en de helft daarvan diezelfde avond nog. Paddo's, efedra en herbals worden veel minder vaak gebruikt. Het gebruik van deze middelen op de avond zelf is 1%.

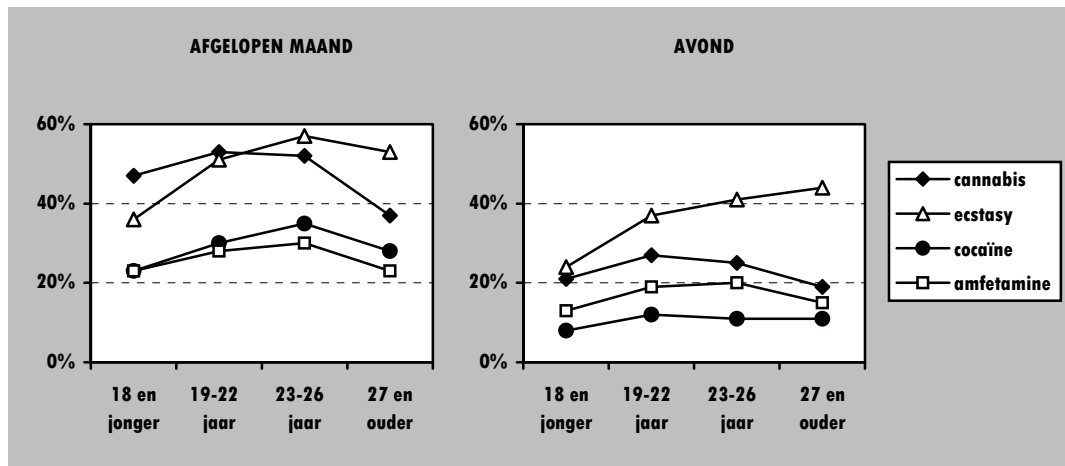
Bijna één op de tien bezoekers heeft op de partyavond (nog) geen enkel middel gebruikt. Bijna de helft (46%) heeft zich hooguit beperkt tot alcohol en/of tabak. Een kleine meerderheid van de bezoekers van de Unity stand heeft dus cannabis of andere drugs gebruikt. Nogmaals, dat hoeft niet te gelden voor alle bezoekers van de party.

3.1.1 gebruik naar subgroep

Vrouwen gebruiken (afgezien van tabak) over het algemeen minder middelen op de party's dan de mannelijke bezoekers. Dit geldt voornamelijk voor cannabis, ecstasy en cocaïne.

Over het algemeen ligt het middelengebruik in de middelste leeftijdsgroepen (de twintigers, zeg maar) hoger dan bij de jongste en oudste groepen. Bij ecstasy zien

we een duidelijke stijgende lijn: hoe ouder, hoe meer ecstasygebruik. Omdat dit niet geldt voor cocaïne en amfetamine, lijkt dat te betekenen dat ecstasygebruik minder populair wordt (alleen de 'oudjes' doen het nog).

Het middelengebruik verschilt sterk per party. Bij gratis openluchtfestivals met meer commerciële muziek ligt het gebruik van partydrugs bijvoorbeeld heel laag (5%). Ook gebruik van tabak en alcohol verschilt per party. Er zijn party's waar iedereen rookt of drinkt, maar er zijn er ook waar 'slechts' de helft dat doet.

3.1.2 trends

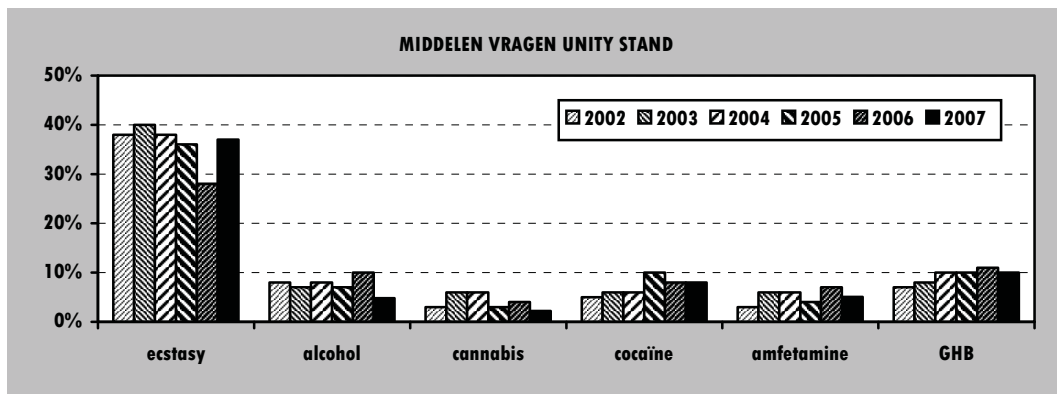
De gebruikscijfers van alcohol, tabak, amfetamine en GHB lijken weinig veranderd sinds we in 2003 voor het eerst de gegevens van Unity vragenlijsten onderzochten. Het gebruik van cannabis op de partyavond lijkt gedaald. Ecstasygebruik leek ook te dalen, maar ligt in 2007 weer iets hoger dan het jaar ervoor. Cocaïnegebruik is eigenlijk onveranderd sinds 2004. Van de partydrugs blijft ecstasy toch de nummer één. Ook amfetamine wordt op party's meer gebruikt dan cocaïne. Althans, bij de bezoekers van de Unity stand.

Hoewel de titel van deze paragraaf anders doet vermoeden, kunnen we hier misschien toch niet spreken van trends. De vergelijking met eerdere jaren wordt namelijk bemoeilijkt doordat Unity steeds meer en andere party's bezoekt. Het project is gegroeid van 19 vrijwel uitsluitend Amsterdamse party's in 2002 naar 91 party's door het hele land in 2007. Naast de traditionele (house)party's worden nu bovendien ook meer mainstream popfestivals en zelfs jongerendisco's bezocht. Het is niet gezegd dat er op de grote festivals niets gebeurt en Amsterdamse party's trokken ook altijd al veel bezoekers vanuit 'de provincie', maar het grotere aantal niet-Amsterdamse party's en de verandering in het soort party's vormen een mogelijke verklaring voor het schijnbaar dalende gebruik over de jaren. Om-

dat middelengebruik daarnaast sterk verschilt per party, kan een wijziging in de partyagenda andere gebruikscijfers opleveren.

3.2 vragenstellers middelen en thema's

Van de 788 bezoekers die met een specifieke vraag bij de Unity stand kwamen, is tweederde man. Het is niet verassend dat het grootste deel van de vragen (70%) handelt over eigen gebruik. De laatste jaren worden er echter ook steeds meer vragen gesteld over gebruik in de omgeving. In 2007 gaat een kwart van de vragen over middelengebruik van familie of vrienden, terwijl dat vijf jaar daarvoor nog slechts 4% was. De overige vragen (5%) zijn algemeen informatief van aard.

Bij de middelen die het onderwerp zijn van de vragen van bezoekers, staat ecstasy duidelijk bovenaan. Het aandeel vragen hierover nam de afgelopen jaren duidelijk af, maar ligt in 2007 weer wat hoger dan het voorgaande jaar. Deze verandering loopt parallel met het ecstasygebruik van de bezoekers van de Unity stand. GHB blijft de laatste jaren veel vragen oproepen bij de bezoekers. In partycampagnes wordt ook veel aandacht aan besteed aan dit middel. Het aandeel vragen over alcohol (5%) halveerde ten opzichte van 2006. In het aandeel vragen over cannabis, cocaïne en amfetamine is geen duidelijke trend te ontdekken. Hiernaast zijn vragen gesteld over verscheidene andere middelen⁷⁴ of over drugs in het algemeen. De afgelopen twee jaar werden er relatief veel vragen over ketamine gesteld. In 2007 zijn hier minder vragen over gesteld dan voorgaande jaren (4%), maar zijn toch altijd nog meer vragen dan cannabis.

Afgezet tegen de gebruikscijfers, worden er dus weinig vragen gesteld over alcohol. Tweederde van de bezoekers van de Unity stand heeft die avond alcohol

⁷⁴ 2cb, anabolen, Blue 69, crack, DMT, efedra, GBL, gokken, heroïne, lachgas, LSD, L-tryptofaan, MAO-remmers, mCPP, MD, mescaline, methamfetamine, paddo's, pendrine, poppers, Ritalin, smartdrugs, Viagra.

gedronken, terwijl slechts 5% van de vragen dit middel betreft. Daar waar alcohol bij de vragen van de telefoonservice en via internet op nummer één staat, blijkt de Unity stand bij partygangers niet de uitverkoren plek voor vragen over (hun) drankgebruik. Het omgekeerde geldt voor vragen over GHB: 10% van de vragen ging over dit middel, terwijl 5% het die avond gebruikt had.

De meeste vragen gaan over werking en effecten van een middel (17%), gevolgd door basisinformatie (16%) en lange termijn effecten van gebruik (12%). Deze drie soorten vragen werden, in wisselende volgorde, ook in voorgaande jaren het vaakst gesteld. Daarna volgen vragen over testen van drugs (7%), combigebruik (6%) en medische vragen (5%). Ook hierin zijn er weinig verschillen met vorig jaar.

4 testservice

Gebruikers kunnen elke donderdag tegen een kleine vergoeding (€ 2,50) de kwaliteit van hun ecstasypillen en andere drugs laten testen. Dit is alleen mogelijk voor gebruikers zelf. Familie, vrienden, hulpverleners, en zeker dealers en producenten kunnen hier geen gebruik van maken. Bij de testservice wordt een klein beetje van de aangeboden pil of poeder eerst aan een 'kantoortest' onderworpen. Geeft deze niet direct uitslag, dan wordt de mogelijkheid geboden het monster naar het laboratorium door te sturen. Een week later is de uitslag dan bekend. De testservice van JellinekMentrum is een van de twee testlocaties in Amsterdam (de andere is in het kantoor van Adviesburo Drugs) en sinds 1993 onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS).⁷⁵ Vanaf dat jaar zijn de testuitslagen van JellinekMentrum (kantoortest en laboratoriumtest) ook onderdeel van de preventie indicatoren in Antenne.

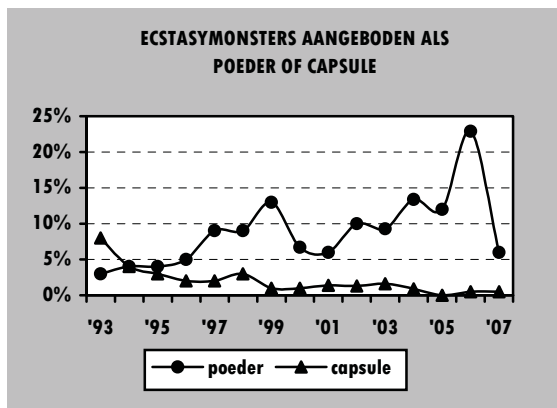
Omdat het hier gaat om monsters waarvan de gebruikers zelf de moeite namen ze te laten testen, zijn de bij de testservice verzamelde gegevens niet noodzakelijkerwijs representatief voor de totale Amsterdamse ecstasymarkt. De tijdreeks van veertien jaar testresultaten leent zich echter wel als trendmonitor.

4.1 geanalyseerde ecstasymonsters

Bij de JellinekMentrum testservice zijn in 2007 in totaal **342** monsters aangeboden die zijn gekocht als ecstasy (of MDMA). Voor de eeuwwisseling werden soms meer dan 1.000 ecstasymonsters aangeleverd, maar sinds die tijd schommelt het

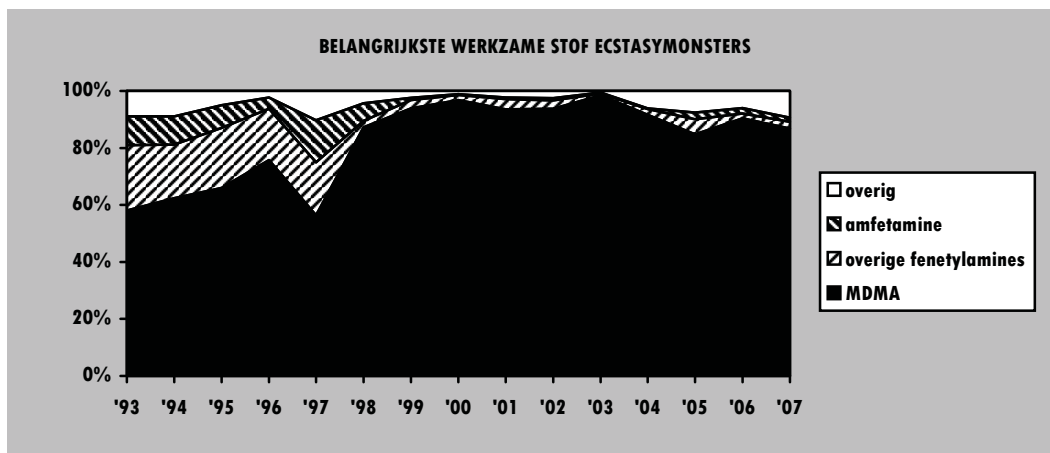
⁷⁵ Korf, Benschop & Brunt (2003); Mensink & van Kampen (1997); Spruit (1999).

aantal tussen de 200 en de 400. Verreweg de meeste ecstasymonsters zijn pillen of tabletten (94%). Ecstasycapsules lijken bijna volledig van de markt verdwenen. Het aandeel poedermonsters steeg de laatste tien jaar gestaag en vorig jaar bestond bijna een kwart (23%) van de aangeboden ecstasymonsters uit poeders of kristallen. Zonder duidelijk aanwijsbare reden zijn ecstasypoeders en -kristallen echter in 2007 – althans bij de testservice – weer schaars.

4.1.1 belangrijkste erkzame stof

Vanaf het begin bevat het grootste deel van de ecstasymonsters die bij de JellinekMentrum testservice worden aangeboden 'echte' ecstasy (A). Tot aan 1998 was dat soms een krappe meerderheid, maar daarna is jarenlang meer dan 90% gehaald. In 2007 is in 8 van de monsters MDMA de belangrijkste werkzame stof. Overigens is dit meestal ook de enige werkzame stof. In 273 monsters zat aléén MDMA; in 24 monsters is naast MDMA ook cafeïne (12x), mCPP (9x), ketamine (1x) en amfetamine (1x) aangetroffen.

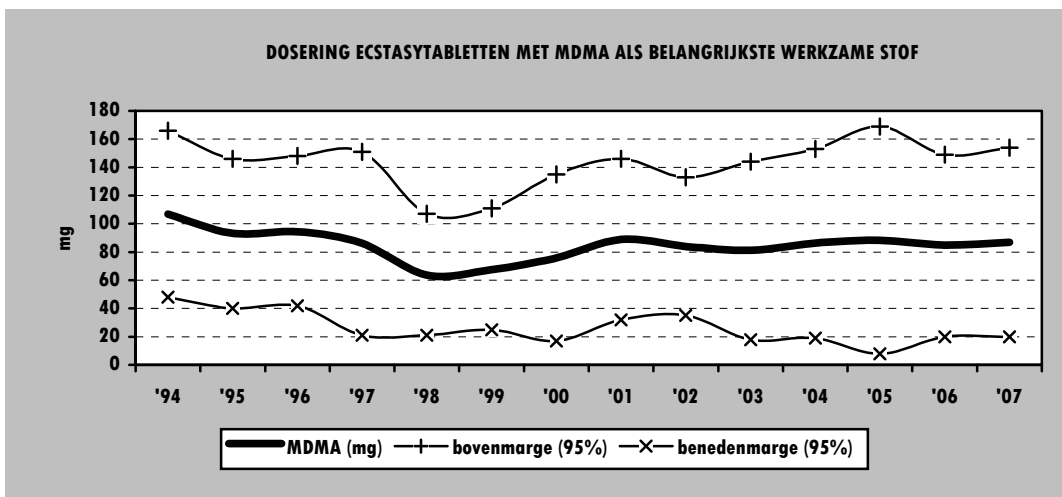

Tot 1997 kwamen de aan MDMA verwante stoffen A en vooral A nog redelijk vaak voor, maar sindsdien eigenlijk amper meer. In 2007 zijn 8 ecstasymonsters aangetroffen die uitsluitend of voornamelijk MDEA bevatten. MDA monsters zijn helemaal niet gevonden. Vijf monsters, die als ecstasy werden gekocht, bleken amfetamine te bevatten. In de laatste tien jaar is amfetamine vrijwel helemaal uit de monsters verdwenen. Een stof die daarentegen de laatste jaren juist

vaker aangetroffen wordt is mCPP. In 2005 bevatten 3 ecstasymonsters deze stof (1%), in 2006 waren dat er 6 (2%) en in 2007 bevatten 13 monsters vooral of uitsluitend mCCP (4%). Van dertien ecstasymonsters is de inhoud onbekend. Deze monsters werden in de kantoor-test niet herkend, maar zijn niet doorgestuurd naar het laboratorium. Vier monsters bevatten helemaal geen psychoactieve stof. Deze en onbekende monsters worden ook tot de categorie 'overig' gerekend.

4.1.2 hoeveelheid A in tabletten⁷⁶

Ecstasy-pillen die worden aangeboden bij de testservice zijn van wisselende sterkte. Er kan een paar milligram MDMA in zitten en in het verleden zat er ook wel eens meer dan 200 milligram in. In 2007 varieert de dosering van 2mg tot en met 157 mg MDMA. In de gemiddelde dosering van ecstasy-pillen zit sinds 2001 weinig variatie. In 2007 is de MDMA dosering gemiddeld **8 mg** en 95% van de pillen bevat tussen de 20 en 154 mg MDMA.⁷⁷ Het aandeel hooggedoseerde pillen (DIMS definieert dit als meer dan 140 mg MDMA) bedraagt net als vorig jaar 4%.

prijs van tabletten

Voor zover de prijs waarvoor de ecstasy-pillen gekocht zijn bekend is (78%), varieert deze tussen de 40 eurocent en 7,50 euro per tablet. De gemiddelde prijs per pil bedraagt 2,80. Er is geen correlatie tussen de prijs en de MDMA dosering.

⁷⁶ Tabletten (geen poeders) met MDMA als belangrijkste werkzame stof (n = 276).

⁷⁷ Deze range wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.

4.1.3 zuiverheid van poeders en kristallen

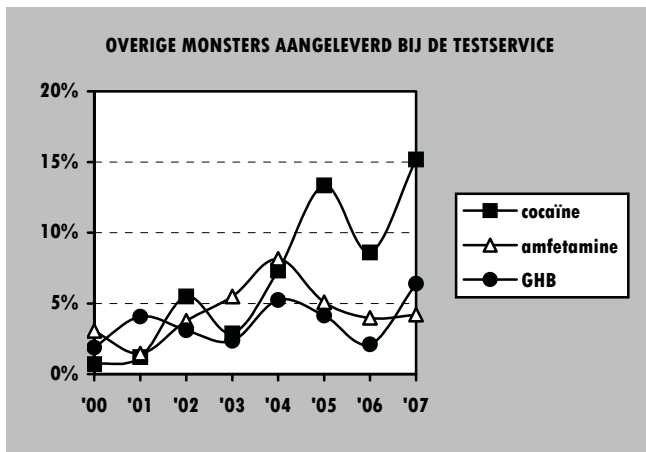
Alle in 2007 aangeleverde ecstasymonsters in poeder- en kristalvorm bevatten uitsluitend MDMA. De gemiddelde zuiverheid bedraagt, net als vorig jaar, 76%. Omdat er in 2007 slechts 19 poedermonsters zijn aangeleverd, moeten we voorzichtig zijn om hieruit conclusies over de Amsterdamse ecstasymarkt te trekken.

sterkte van poeders kristallen en tabletten

De sterkte van poeders, kristallen en tabletten is moeilijk te vergelijken. Testuitslagen van tabletten worden in milligrammen weergegeven; testuitslagen van poeders en kristallen in percentages. Daarbij komt dat vanwege de chemische samenstelling de maximaal haalbare zuiverheid van poeders en kristallen 84% bedraagt (de overige 16% bestaat uit zouten). Een gram 'pure' MDMA poeder bevat dus 840 mg MDMA; het equivalent van ongeveer 10 ecstasytabletten. Maar of het poeder daarmee 'sterker' is dan een gemiddelde ecstasypil, is niet te zeggen. Waar het vooral vanuit preventieoogpunt om draait, is de hoeveelheid MDMA die gebruikers per dosis binnenkrijgen. En die dosis is bij poeders en kristallen onbekend. Overigens is een gemiddelde zuiverheid van 76% – gezien de maximaal haalbare 84% – zeer hoog te noemen.

4.2 overige monsters

Naast ecstasy kunnen bij de testservice ook andere monsters worden getest. Er wordt sinds de eeuwwisseling vooral ook veel **cocaïne** aangeleverd. In 2007 zijn

6 cocaïnemonsters aangeleverd, bijna een verdubbeling ten opzichte van het jaar ervoor (n = 42). Hiervan bleek er één vooral cafeïne met een beetje amfetamine te bevatten, twee bevatten geen enkele werkzame stof en twee zijn niet getest. De overige 71 monsters bevatten tussen de 12% en de 89% cocaïne⁷⁸, vaak met cocaïne-

bijproducten (55x), soms met fenacetine (14x) of diltiazem (9x). De gemiddelde zuiverheid bedraagt 65%.

In 2007 is ook opvallend veel **GHB** aangeleverd bij de testservice. Het gaat om 32 monsters, een verdriedubbeling ten opzichte van vorig jaar. Twee van deze mon-

⁷⁸ De maximaal haalbare zuiverheid van cocaïne is 89%.

sters bevatten voornamelijk GBL en één kon vanwege een kleine hoeveelheid niet worden getest. De overige 29 monsters bevatten GHB met een zuiverheid tussen de 10% en 51%.

Ook **amfetamine** wordt aangeboden bij de testservice. Het gaat in 2007 om **21** monsters die gekocht zijn als speed. Al deze monsters bevatten tussen de 7% en de 73% amfetamine, vaak aangevuld met (een hoge dosis) cafeïne.

In onderstaand schema staat een overzicht van de testresultaten van de resterende monsters.

aangeleverd als:	testresultaten
2-CB (4x)	2-CB (3x), niet getest (1x)
CFT (1x)	onbekend
heroïne (2x)	heroïne
Kamagra of Viagra (4x)	Viagra (2x), cafeïne (1x), niet getest (1x)
ketamine (5x)	ketamine (4x), cafeïne en amfetamine (1x)
LSD (2x)	LSD (1x), MDMA (1x)
lustopwekker (1x)	geen werkzame stof
Mandrax 1x)	methaqualon
MDA of MDEA (1x)	grondstoffen/tussenproduct
pcp (1x)	procaïne
onbekend (8x)	dimethylaminopropiophenone (1x), lidocaïne (1x), MDMA (1x), Ritalin (1x), onbekend (1x), geen werkzame stof (3x)

5 samenvatting en conclusies

De preventie indicatoren geven globale trends weer en leveren geen precieze cijfers die representatief zijn voor de algehele Amsterdamse drugsmarkt.

De registratiegegevens van de telefonische informatie- en advieslijn laten al jaren dezelfde top drie van middelen zien: alcohol aan kop, op gepaste afstand gevolgd door cannabis en cocaïne. Vragen over ecstasy worden sinds de eeuwwisseling nauwelijks meer gesteld. Er wordt vaker gebeld door mensen uit de omgeving van gebruikers dan door gebruikers zelf.

De vragen die gesteld worden via de website hebben dezelfde top drie van middelen. Het verschil tussen de nummers één (alcohol) en twee (cannabis) is hier echter niet zo groot. En waar cocaïne bij de telefonische vragen al jaren op plaats drie staat, is het middel bij de internetvragen relatief nieuw in de top drie. Via de website zijn het ook vaak juist de gebruikers zelf die vragen stellen.

Afgaand op de partybezoekers die naar de stand van Unity – een peereducatie interventie – komen, blijft ecstasy de belangrijkste partydrug. Nu zijn de bezoekers van de stand niet per se representatief voor het gehele partypubliek en zijn er bovendien grote verschillen tussen party's, toch lijkt de cocaïne het in de party-scene niet te gaan winnen van de ecstasy. Het middel moet ook amfetamine nog voor laten gaan. Alcohol blijft overigens ook op de party's het meest gebruikte middel. Maar in vergelijking met de telefonische informatie- en advieslijn en de internetservice, worden bij de Unity stand erg weinig vragen over alcohol gesteld.

Bij de testservice wordt voornamelijk ecstasy aangeboden. Vorig jaar nog opvallend vaak in de vorm van poeders of kristallen, maar in 2007 een stuk minder. De kwaliteit van de ecstasypillen is al jaren stabiel te noemen. Gemiddeld bevat een pil 87 mg MDMA en verreweg de meeste ecstasy bevat bovendien geen andere stoffen. Sinds de eeuwwisseling is het aandeel cocainemonsters dat wordt aangeleverd sterk toegenomen. De gemiddelde zuiverheid van de cocaïne is redelijk stabiel en bedraagt 65% in 2007.

Afgezien van de verdere stijging in het aantal cocainemonsters en een afname van het aantal ecstasy poedermonsters (waarvoor overigens geen verklaring is), laten de indicatoren weinig nieuws zien ten opzichte van vorig jaar. Alcohol is nummer één, cannabis nummer twee en cocaïne nummer drie. Behalve op party's, waar ecstasy nog steeds de belangrijkste partydrug is. Hoewel de populariteit van het middel ook hier lijkt af te nemen.

IX

SAMENVATTING

Het Amsterdamse uitgaansleven is een bonte muzikale waaier. Uit de muziekprogrammering van de grote clubs blijkt echter dat het urbangenre – een mengeling van ‘zwarte’ muziek als R&B, latin, hiphop, rap, reggae en jazz – na de sterk groeiende populariteit in de afgelopen jaren terrein heeft verloren ten faveure van dance (house, techno). De grootste verandering van 2007 is de comeback van housemuziek in de grote clubs. Maar vergeleken met twintig jaar geleden spreken stappers nu van: tech house, electro house, latin house, power house, rosé house, skihut house etc. De alternatieve onderstroom in het uitgaanscircuit wordt vertegenwoordigd door de populaire minimal techno, die geldt als de grote tegenhanger van house. Ook de hiphopscene maakt een bloeiperiode door. Hoewel er maar weinig reguliere locaties zijn waar hiphopartiesten op kunnen treden, zijn de trendsetters vooral actief in graffiti, dj-ing en het kunst- en rapcircuit.

Naast clubs en feesten treffen vriendenkringen elkaar op privé-settings onder het motto ‘thuis is het nieuwe uitgaan’. Tijdens allerlei groepsactiviteiten (gamen, tv kijken, afteren, pokeren, etentjes, et cetera) worden niet zelden ook drugs gebruikt, hetgeen een ander licht werpt op het sociale gebruik van drugs.

de Antenne monitor

Al sinds 1993 beschrijft en analyseert Antenne op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens trends en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. In de **panelstudie** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van interviews met een panel van insiders uit het uitgaansleven. Trendsetters uit verschillende club- en partyscenes experimenteren met nieuwe middelen of halen ‘oude’ middelen opnieuw uit de kast. Zij zijn ook de eersten als het gaat om een dalende populariteit van middelen. Daarnaast richt de panelstudie zich op buurt- en probleemjongeren. Anders dan bij de trendsetters uit het uitgaansleven, gaat het hier meestal niet om ‘partydrugs’ (zoals ecstasy en snuifcocaine), maar vooral om cannabis. De panelstudie rapporteert over geruchten, signalen en trends, maar biedt geen precieze cijfers. De **survey** levert daarentegen juist wel kwantitatieve gegevens over middelengebruik. Elk jaar wordt een specifieke groep bestudeerd. Cafébezoekers, coffee-shopbezoekers, clubbezoekers en jongeren in de jeugdzorg werden in

voorgaande jaren meermaals onderzocht. In 2007 is voor de zesde maal een schoolsurvey uitgevoerd in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. Cijfers zijn tevens afkomstig uit de **preventie indicatoren**. Dit is secundaire of selectieve informatie over de alcohol- en drugsmarkt in de vorm van kwantitatieve gegevens over informatie- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs. De gegevens uit de verschillende onderdelen van Antenne schetsen samen een gedifferentieerd beeld van ontwikkelingen in de wereld van genotmiddelen.

panelstudie trends op de alcohol en drugsmarkt

Veel cafés en clubs zijn in de afgelopen jaren verrijkt met cocktail- en champagnebars. De 'uptrading' van de **alcoholmarkt** heeft geleid tot een aanbod van nieuwe én duurdere wodka-, gin- en whiskymerken. Tevens zijn er nieuwe wijn- en whiskybars geopend in het centrum. Hoewel er nog veel alcohol wordt gedronken lijkt de alcoholconsumptie iets te dalen. Stappers besluiten vaker om een poosje met alcohol te stoppen of sterk te matigen. In de dancenetwerken wordt doorgaans meer alcohol geconsumeerd dan in urbannetwerken.

Ongeveer de helft van de bezoekers rookt **tabak** tijdens het stappen. Toch zijn er meer rokers die stoppen of al drastisch geminderd zijn. Ook het op handen zijnde rookverbod is voor veel stappers een stok achter de deur. Veel stappers reageren gematigd positief op het toekomstige verbod. Deze kentering wordt gevoed door een toenemende bezorgdheid over de eigen gezondheid. Dit sluit aan bij een bredere trend om meer te gaan sporten. Goed en verstandig met je lichaam bezig zijn is steeds meer een gespreksonderwerp in vriendengroepen.

Ondanks de nog steeds hoge prevalentie van **cannabis**, zien zowel clubmedewerkers als stappers een duidelijke terugloop van het aantal blowers. De meeste blowers beperken zich tot één of twee joints tijdens het stappen. Op party's wordt meer cannabis gerookt en in cafés het minst. Blowers beleven het roesmoment als een vorm van ontspanning die je alleen of samen met anderen ervaart in een aangename ambiance onder het genot van muziek; even weg van de dagelijkse beslommeringen en werk- of studiedruk. Maar blowers ondervinden ook hinder van lethargie, sloomheid en het ontbreken van prestatiedrang.

oca ne is ecstasy voorbijgestreefd. Het middel wordt vaker doordeweeks gebruikt en is minder gebonden aan tijdstip en setting. Kortom: er zijn meer snuif- dan slikmomenten. De helft van alle gebruikers in de panelnetwerken snuift (bijna) wekelijks cocaïne. Frequente snuivers nemen meer (een halve tot een hele gram) dan incidentele snuivers (een kwart gram) per keer. Het cocaïnegebruik vindt het meest plaats in de privé-setting, gevolgd door clubs, party's en het ca-

fé. Cocaine is snel en eenvoudig via 'lijnkoeriers' en 'pakjesbezorgers' te regelen. Ondanks de populariteit hebben veel gebruikers een haat-liefdeverhouding met het middel. Het lukrake en impulsieve karakter van het gebruik is een punt van discussie. Toch worden de verslavingsgevoelige eigenschappen door veel gebruikers niet als een groot probleem gezien.

De frequentie van het **ecstasy**gebruik is lager dan bij cocaine. In de meeste netwerken wordt hooguit één keer per maand ecstasy gebruikt. De gemiddelde dosering is één of twee pillen per keer. Hoewel een party voor veel stappers nog steeds synoniem is met ecstasy is de euforische ecstasycultuur al jarenlang over zijn hoogtepunt heen. Toch blijft ecstasy in tegenstelling tot cocaine voor veel stappers een bijzonder middel. Dit geldt zowel voor de traditionele groep 'witte' stappers, als voor de nieuwe voorhoede van 'zwarte' jongeren die op housefeesten eerder ontvankelijk zijn voor ecstasy dan op urbanfeesten.

Amfetamine wordt vergeleken met ecstasy en cocaine vaak beschouwd als een 'tweederangs' stimulant. De Amsterdamse speedmarkt is klein en minder toegankelijk dan de ecstasy- en cocainemarkt. Het amfetaminegebruik blijft sterk gerelateerd aan alternatieve subscenes. Het gebruik blijft vaak beperkt tot enkele lijntjes per gelegenheid. Er is een lichte opleving van het amfetaminegebruik vanwege de goede kwaliteit en toegenomen verkrijgbaarheid. **ethamfetamine** blijft in kleine niches van het homocircuit. Het middel is nog steeds moeilijk verkrijgbaar.

Het gebruik van **GHB** is licht gestegen. De verkrijgbaarheid loopt meestal via vrienden. Hoewel gebruik ook voorkomt in het uitgaansleven, wordt het vaker gereserveerd op privé-settings en tijdens het afteren. GHB wordt ook door de week gebruikt en dient als ontspanner, slaapmiddel en sociale ontremmer. Het is ook populair vanwege de tactiele en erotische sensaties. Ongelukken met GHB (out gaan en controleverlies) blijven voorkomen. Toch is er ook een groep die het goed weet te doseren. Op thuisfeesten wordt er roekelozer gebruikt, omdat men zich in een veilige omgeving waant.

etamine heeft zich na het millennium een vaste plek weten te verwerven op de Amsterdamse drugsmarkt en is vooral populair in het alternatieve en dancegerichte uitgaanssegment. Enkele lijntjes ketamine kunnen al leiden tot een andere perceptie van de werkelijkheid. Daarom wordt bij hogere doseringen een privé-setting geprefereerd. De eufore effecten in de tripfase kunnen bij hogere doseringen plotseling omslaan in angst- en paniekaanvallen. **achgas** wordt het minst gebruikt omdat het moeilijk verkrijgbaar is.

De **psychedelica** (LSD, paddo's, DMT, ayahuasca) blijven voornamelijk voorbehouden aan psychonauten en (ervaren) trippers die deel uitmaken van kleine scenes. De natuurlijke en synthetische psychedelica spelen slechts een marginale rol in het uitgaansleven.

Het gebruik van **Viagra** is het hoogst in homo- en fetisjnetwerken en wordt behalve in de intieme sfeer ook tijdens het stappen geslikt. Viagra wordt eveneens aangewend om tijdelijke impotentie na het gebruik van stimulantia op te heffen.

oppers worden traditioneel gezien in de homonetwerken het meest gebruikt.

laapmiddelen zijn op de grijze markt minder eenvoudig verkrijgbaar dan ecstasy en cocaïne. Ze komen soms van pas om het lichaam na het gebruik van stimulantia te kalmeren.

Druggebruik staat tegenwoordig haast synoniem voor **combinaties** van alcohol, cannabis, cocaïne, ecstasy, amfetamine en/of narcosemiddelen. Alcohol met stimulantia (vooral cocaïne) is favoriet. Het multigebruik gebeurt vaak spontaan en al naar gelang de middelen die er voorhanden zijn. Het problematische druggebruik wordt zelden toegeschreven aan één specifiek middel of specifieke combinatie. Het excessief en impulsief combineren van middelen is het grootst op party's en afterfeesten.

buurt en probleemjongeren

Hoewel een groot deel van de buurtjeugd een opleiding volgt, ligt de problematiek (huisvesting, politiecontacten, familieproblemen, financiën e.d.) soms dicht aan tegen die van de probleemjeugd. Buurtjongeren die goed presteren op school kennen ook vaak jongeren die al in aanraking zijn geweest met de politie. Een ruime meerderheid van de buurtjongeren bestaat uit Marokkaanse jongens. Hun soms slechte toekomstperspectief wordt gecamoufleerd met machogedrag en gouden dromen over toekomstig financieel succes. Een belangrijke vrijetijdsbesteding is het luisteren naar muziek, voetbal is de meest populaire sport en kickboksen is in opkomst. Het etaleren van logo's en gadgets is eveneens een symbool van status. Veel buurtjongeren gebruiken geen internet. Autochtoon-Nederlandse en Surinaamse buurtjongeren drinken meer en vaker alcohol dan Marokkaanse en Turkse. Toch lijkt het **alcohol**gebruik onder jongeren met een moslimachtergrond een minder groot taboe te worden. Een grote meerderheid van de buurtjeugd heeft ervaring met **cannabis**. Een aanzienlijk deel van hen rookt vrijwel dagelijks. Er zijn zelfs groepjes die geen sigaretten roken maar uitsluitend joints. Het roken van joints zou de groepscohesie vergroten. Bovendien wordt het relaxte gevoel en een andere manier van denken gewaardeerd. Je kunt er echter ook passief van worden of hinder ondervinden van stemmingswisselingen. Hoewel **ecstasy** de aandacht heeft van kleine groepjes Surinaamse en Marokkaanse buurtjongeren, is het veel minder populair dan cannabis. Ecstasy is vooral geliefd bij autochtoon-Nederlandse buurtjongeren, die het slikken op feesten. **oca ne** is nog minder populair dan ecstasy.

De **probleemjongeren** zijn vaak dak- of thuisloos. De groep is etnisch gemêleerd en bestaat bijna voor de helft uit meisjes. Anders dan bij alcohol en cannabis, staan veel jongeren sceptisch tegenover cocaïne en heroïne. Vooral cocaïne

heeft een slecht imago. De populaire combiroes van cannabis en alcohol wordt voor de lol nagestreefd of om persoonlijke problemen te vergeten.

schoolsurvey

In 1993, 1995, 1997, 1999, 2002 en ook nu in 2007 is een survey gehouden onder Amsterdamse middelbare scholieren. In totaal zijn 1.214 leerlingen geënquêteerd, waaronder 534 **brugklassers** (eerste en tweede klas), 409 **derdeklassers** en 407 **oudere leerlingen** (uit 3 vmbo, 4 havo en 5 vwo). Hoewel de meeste leerlingen zelf in Nederland zijn geboren, komen hun ouders vaak uit het buitenland, wat de meerderheid allochtoon maakt. Er zijn echter grote verschillen tussen vmbo (met voornamelijk niet-westerse leerlingen) en havo/vwo (waar westerse leerlingen de meerderheid vormen). Dit komt ook tot uiting in de opvoeding: op het vmbo worden veel leerlingen islamitisch opgevoed. De meeste scholieren doen het goed: ruim acht op de tien hebben een goede lichamelijke en geestelijke gezondheid en het gemiddeld rapportcijfer waarmee ze hun eigen leven waarderen is een dikke voldoende.

middeengebruik

De meeste brugklassers hebben nog nooit gerookt, gedronken of geblowd. De derdeklassers en oudere leerlingen hebben vaak al wel gedronken, maar ook zij hebben meestal nog geen ervaring met tabak of cannabis.

	BRUG KLASSERS		DERDE KLASSERS		OUDERE LEERLINGEN	
	ooit	laatste maand	ooit	laatste maand	ooit	laatste maand
tabak	26%	9%	38%	16%	47%	25%
alcohol	45%	17%	58%	30%	63%	40%
cannabis	7%	3%	20%	10%	33%	14%
ecstasy	0%	0%	3%	0%	4%	1%
cocaïne	< 1%	0%	2%	0%	3%	< 1%
amfetamine	0%	0%	2%	0%	2%	< 1%
paddo's	< 1%	0%	3%	< 1%	3%	< 1%
lsd	< 1%	0%	< 1%	< 1%	< 1%	< 1%
heroïne	< 1%	0%	1%	< 1%	1%	< 1%
crack	< 1%	0%	1%	< 1%	2%	< 1%
lachgas	5%	1%	5%	< 1%	7%	2%
poppers	< 1%	< 1%	< 1%	0%	1%	< 1%
ghb	< 1%	0%	< 1%	0%	< 1%	0%
ketamine	< 1%	0%	< 1%	0%	0%	0%
slaap-/kalmeringsmiddelen	9%	3%	7%	2%	9%	3%
ritalin	2%	1%	1%	< 1%	2%	< 1%

Leerlingen die wel roken, doen dat af en toe of alleen in het weekend en een deel rookt dan niet eens een hele sigaret. Dagelijkse kettingrokers zijn het over het algemeen (nog) niet. Een kwart tot een derde van de huidige rokers bierst van anderen en koopt nooit zelf sigaretten. Degenen die dat wel doen, halen hun sigaretten in de snackbar, de tabakswinkel of de supermarkt; óók als ze nog geen zestien jaar zijn.

Ook drinken gebeurt over het algemeen niet vaak (af en toe of alleen in het weekend), maar soms drinken de scholieren wel meer dan goed voor ze is. Afhankelijk van de onderzochte groep (en daarmee de leeftijd), dronken één tot drie op de tien leerlingen de laatste maand vijf of meer glazen per gelegenheid (een veelgebruikte maat voor 'binge drinken') en zegt 2% tot 15% ooit wel eens zoveel gedronken te hebben dat hij of zij out ging. Bij de brugklassers voldoet één scholier aan onze definitie van riskant drinken (dagelijks drinken of een paar keer per week minstens vier glazen alcohol per gelegenheid); bij de oudere leerlingen is dat 3%. Vooral de jongere scholieren kopen vaak niet zelf alcohol. Als ze dat wel doen, dan is dat vaak in de supermarkt. Ook scholieren van 16 jaar en ouder kopen hun alcohol meestal in de supermarkt; daarnaast ook wel in het café.

Blowen gebeurt over het algemeen ook niet dagelijks en in absolute aantallen komt problematisch cannabisgebruik weinig voor: 2% á 3% van de scholieren is riskante blower (dagelijks blowen of een paar dagen per week minstens twee joints). Afgezet tegen het beperkte aantal huidige blowers komt het echter relatief vaak voor. Een achtste tot een kwart van de huidige blowers blowt riskant en ongeveer vier op de tien blowen wel eens onder schooltijd. De hoogste percentages vinden we opvallend genoeg bij de brugklassers. Is op die jonge leeftijd al wordt geblowd, dan is dat dus relatief vaak riskant. Toch hebben verreweg de meeste brugklassers nog nooit van hun leven geblowd. Voor vrijwel alle scholieren in het onderzoek is de coffeeshop nog verboden toegang. De meesten kopen dan ook niet zelf hun hasj of wiet, maar laten het door anderen in de coffeeshop halen of blowen met vrienden mee. Alleen bij de oudere leerlingen komt het nog wel voor dat blowers zelf in de coffeeshop kopen.

Bij de brugklassers is er (nog) geen verschil tussen jongens en meisjes, maar bij de derdeklassers en oudere leerlingen valt op dat meisjes hogere gebruikscijfers voor tabak en alcohol laten zien. Leerlingen met een Nederlandse of anderszins westerse etniciteit zijn over het algemeen vaker blowers en vooral veel vaker drinkers dan niet-westerse leerlingen. Hierdoor zien we ook grote verschillen tussen schooltypen: op havo/vwo wordt meer gedronken dan op het vmbo. Geestelijke gezondheid hangt niet samen met het gebruik van alcohol of cannabis, maar wel met tabak. Leerlingen met een goede geestelijke gezondheid zijn minder vaak rokers.

trends

Als we veranderingen zien in roken, drinken en blowen bij de Amsterdamse middelbare scholieren ten opzichte van voorgaande schoolsurveys, dan zijn deze trends vanuit het oogpunt van preventie alle positief. Gebruikspersentages zijn gedaald en de startleeftijd steeg. Uit afzonderlijke analyses van westerse en niet-westerse leerlingen komt echter naar voren dat dit meestal alleen geldt voor westerse leerlingen. De westerse leerlingen lijken wat middelengebruik betreft naar hun niet-westerse leeftijdsgenoten toe te groeien en niet andersom. Stimulantia (ecstasy, cocaine en amfetamine) werden halverwege de jaren negentig nog wel gebruikt door middelbare scholieren, maar zijn in 2007 vrijwel verdwenen.

omgeving

Hoewel de meerderheid van de leerlingen in het Amsterdamse voortgezet onderwijs zelf geen huidige drinker is, is alcohol in de omgeving van deze leerlingen niet ongewoon. De meerderheid heeft ouders en/of vrienden die alcohol drinken. Rokers en blowers vinden we niet zo vaak onder de ouders, maar wel in de vriendengroep. Er zijn meer leerlingen die iemand kennen die blowt, dan er leerlingen zijn die zelf blowen. Dit is er waarschijnlijk ook de oorzaak van dat het percentage blowers onder leeftijdsgenoten schromelijk wordt overschat.

De meeste ouders verbieden het gebruik van tabak, alcohol en cannabis en de meeste leerlingen houden zich hieraan, maar natuurlijk zijn ze niet allemaal even gehoorzaam. Er zijn er daarentegen ook die wél mogen roken, drinken of blowen en dat net doen.

Of het nu is omdat het door de ouders verboden wordt, of omdat niet iedereen het doet, tabak, alcohol en cannabis blijven geassocieerd met populaire jongeren. Vergeleken met vijf jaar geleden is de populariteit echter tanende. Net als die van gokken en wapens.

Ecstasy en cocaine ten slotte worden noch door de leerlingen zelf, noch in hun omgeving veel gebruikt. Ongeveer de helft van de leerlingen zegt ook geen vrienden te kunnen zijn met iemand die deze middelen gebruikt.

preventie indicatoren

De preventie indicatoren geven globale trends weer en leveren geen precieze cijfers die representatief zijn voor de algehele Amsterdamse drugmarkt.

De registratiegegevens van de telefonische informatie- en advieslijn laten al jaren dezelfde top drie van middelen zien: alcohol aan kop, op gepaste afstand gevolgd door cannabis en cocaine. Vragen over ecstasy worden sinds de eeuwwisseling nauwelijks meer gesteld. Er wordt vaker gebeld door mensen uit de omgeving van gebruikers dan door gebruikers zelf.

De vragen die gesteld worden via de website hebben dezelfde top drie van middelen. Het verschil tussen de nummers één (alcohol) en twee (cannabis) is hier echter niet zo groot. En waar cocaïne bij de telefonische vragen al jaren op plaats drie staat, is het middel bij de internetvragen relatief nieuw in de top drie. Via de website zijn het ook vaak juist de gebruikers zelf die vragen stellen.

Bij de partybezoekers die naar de stand van Unity peereducatie interventie komen, blijft ecstasy de belangrijkste partydrug. De Unity stand trekt echter een zeer selectieve groep partygangers.

Bij de testservice wordt ook nog steeds voornamelijk ecstasy aangeboden. Vorig jaar nog opvallend vaak in de vorm van poeders of kristallen, maar in 2007 een stuk minder. De kwaliteit van de ecstasypillen is al jaren stabiel te noemen. Gemiddeld bevat een pil 87 mg MDMA en verreweg de meeste ecstasy bevat bovendien geen andere werkzame stoffen. Sinds de eeuwwisseling is het aandeel cocaïnemonsters dat wordt aangeleverd sterk toegenomen. De gemiddelde zuiverheid van de cocaïne is redelijk stabiel en bedraagt 65% in 2007.

Afgezien van de verdere stijging in het aantal cocaïnemonsters en een afname van het aantal ecstasy poedermonsters (waarvoor overigens geen verklaring is), laten de indicatoren weinig nieuws zien ten opzichte van vorig jaar. Alcohol is nummer één, cannabis nummer twee en cocaïne nummer drie. Behalve op party's, waar ecstasy nog steeds de belangrijkste partydrug is. Hoewel de populariteit van het middel ook hier lijkt af te nemen.

conclusie

Alle verzamelde informatie in deze Antenne monitor (panelstudie, survey en preventie indicatoren) bevestigt dat alcohol nog steeds alom genotmiddel nummer één is. In het uitgaansleven persisteert de trend van voorgaande jaren en wordt er in het kader van een gezondere leefstijl gestopt met roken, geminderd met blowen en bewuster met druggebruik omgegaan. In 2007 zien we daarnaast ook een zekere matiging in het alcoholgebruik. Toch blijft alcohol in clubs en op party's het meest gebruikte middel en via telefoon en e-mail krijgt de Jellinek een grote hoeveelheid vragen om informatie of advies. Ook door buurtjongeren en zwerfjongeren wordt soms veel en vaak gedronken. Onder scholieren in het voortgezet onderwijs is alcohol eveneens het meest gebruikte genotmiddel, hoewel het alcoholgebruik hier door de jaren heen een dalende trend vertoont.

Bij de buurt- en probleemjongeren uit de panelstudie wordt alcohol niet als het grootste probleem gezien. Daar blijft het cannabis waarover hulpverleners, de omgeving, maar ook de jongeren zelf zich zorgen maken. Net als voor drinken en roken, zien we bij de scholieren in het voortgezet onderwijs een dalende trend in cannabisgebruik.

Uitzonderingen daargelaten komt het gebruik van harddrugs – en zeker ‘straatdrugs’ als crack en heroïne – over het algemeen nauwelijks voor onder buurt- en probleemjongeren. Het grootste deel heeft nog nooit ecstasy of cocaïne gebruikt en velen willen er ook niks van weten. Hetzelfde geldt in nog sterkere mate voor scholieren. Daarentegen is het gebruik van deze en andere drugs nog steeds populair onder uitgaanders. Daar is ecstasy al jarenlang over zijn piek, maar nog zeker niet verdwenen en steeds zijn er nieuwe groepen (jongere) uitgaanders die hun eerste pilletje nemen. Het gebruik van cocaïne is al geruime tijd vrij stabiel en het aantal gebruikers ligt intussen op hetzelfde niveau als van ecstasy. Meer nog dan ecstasy is cocaïne de laatste jaren een drug die steeds vaker ook thuis wordt gebruikt. Bovendien ligt de frequentie van het cocaïnegebruik hoger dan van ecstasy. Kortom: in Amsterdam is veel meer cocaïne dan ecstasy in omloop.

X

ENGLISH SUMMAR

Amsterdam nightlife is a colourful musical cocktail. The urban genre – a blend of ‘black’ music styles like R&B, Latin, hip-hop, rap, reggae and jazz that has seen years of surging popularity – has now begun losing ground to the dance genre (house, techno). The most significant change in 2007 was the comeback of house music in the larger Amsterdam clubs. But in contrast to 20 years ago, nightlifers today talk about variants like tech house, electro house, Latin house, power house, rosé house and ski hut house. The alternative undercurrent in the nightlife scene is represented by the popular minimal techno style, considered house’s great opposite number. The hip-hop scene is also still thriving. Although there are not many ordinary venues where hip-hop artists can actually perform, the trend-setters are mainly active in graffiti, in deejaying and in the art and rap scene.

Groups of friends no longer just meet at clubs and parties, but in private settings too, under the motto ‘Home is the new nightlife’. Not uncommonly, drugs are taken during all sorts of group activities in private homes (gameing, watching TV, afterpartying, playing poker, dining et cetera). This casts the social use of drugs into a new light.

the Antenna monitoring scheme

Since 1993, Amsterdam Antenna has been collecting qualitative and quantitative data to document and analyse trends and substance use among adolescents and young adults in the city. Our **panel study** traces the latest developments each year by conducting periodic interviews with a panel of insiders in nightlife scenes. Trendsetters in various club and party scenes often experiment with new recreational substances or retrieve ‘old’ substances from the medicine chest. They also lead the way as certain drugs go out of fashion. The panel study also focuses on neighbourhood and problem youth. Unlike the trendsetters in the nightlife scenes, these young people take few ‘party drugs’ like ecstasy and powder cocaine, but primarily cannabis. The panel study reports rumours, signals and trends from Amsterdam youth cultures. Exact figures are usually lacking in this part of the report. Our annual **survey**, by comparison, delivers quantitative data about substance use. Each year we focus on a specific group of young people. In the past 14 years, we have repeatedly surveyed pubgoers, cannabis cof-

feeshop patrons, clubgoers and adolescents. In 2007, we conducted our sixth school survey of Amsterdam secondary school pupils, and we report those findings here. Other statistics given here are obtained from sources we call substance use **prevention indicators**. These provide secondary or selective information on the alcohol and drugs market in the form of quantitative statistics from several sources: queries received via a telephone help line and a website; drug education contacts at dance events; and results from the testing of voluntarily submitted drugs. Altogether, the information reported in the various components of Antenna yields a diversified picture of developments and trends in Amsterdam's world of recreational substances.

panel study trends in the alcohol and drugs markets

Many cafés and clubs in recent years have become enriched with cocktail and champagne bars. 'Uptrading' in the **alcohol** market has introduced a new range of fine vodkas, gins and whiskies. New wine and whisky bars have also opened their doors in the Amsterdam city centre. But although people are still drinking considerable amounts, a slight decline in alcohol consumption seems to have set in. Nightlifers seem more inclined to stop or cut down on drinking for a few weeks or months. In dance music scenes, more alcohol is consumed as a rule than in urban scenes.

About half of the nightlifers in 2007 smoked **tobacco** on a night out. Even so, many smokers were stopping or drastically cutting back. An imminent smoking ban served as an incentive to many nightlifers. Many expressed moderately positive views about the coming ban. The turnabout has been driven by increasing concerns about personal health. It also reflects a broader trend towards exercising and fitness. Taking care of your body is a growing topic of conversation among friends in the nightlife scene.

Despite the continued high prevalence rate of **cannabis** use, both dance club staff and nightlifers report a palpable decline in the number of pot smokers. Most cannabis users now limit themselves to one or two joints on a night out. More cannabis tends to get smoked at dance events; the least is smoked in pubs and cafés. Cannabis smokers perceive their high as a sort of relaxation that can be experienced either alone or in the company of others, while enjoying the music and savouring the ambience – a brief escape from the daily drudge and the pressures of work or study. But they also complain of lethargy and flagging ambition.

ocaine has now surpassed ecstasy in prevalence of use. It is taken more on weekdays as compared to ecstasy, and it is less tied to particular settings or times of the day. About half of the cocaine users in our panel networks currently

take the drug weekly or almost weekly. Frequent cocaine sniffers take more per occasion (one half to one gram) than occasional sniffers (a quarter of a gram). Most of the cocaine use takes place in private settings, followed by clubs, dance events and bars. Cocaine can be ordered quickly and easily from so-called 'line couriers' and 'wrap services'. Notwithstanding the popularity of the drug, many users report having a love-hate relationship with it. The haphazard, impulsive nature of cocaine sniffing is a topic of debate amongst users. At the same time, the addictive nature of cocaine is not perceived as a serious problem by many users.

The frequency of **ecstasy** use is lower than that of cocaine. In most networks, ecstasy is currently taken no more than once per month, at an average of one or two pills per occasion. Although for many nightlifers a dance event is still synonymous with ecstasy use, the euphoric ecstasy culture of yore is now long past its peak. Despite this, ecstasy, contrary to cocaine, is still considered a unique drug by many nightlifers. That applies both to the traditional group of 'white' ecstasy users and to a new vanguard of 'black' young people who are more amenable to taking ecstasy at house music events than they would be if they were attending urban events.

Amphetamine tends to be viewed as a 'second-rate' stimulant in comparison with ecstasy and cocaine. The speed market is very small in Amsterdam, and less easy to access than the market for ecstasy or cocaine. Amphetamine use remains strongly associated with certain alternative subscenes. Consumption often remains limited to one or two lines per occasion. A slight upturn in amphetamine use is now being observed, attributable to the good quality and greater accessibility of the drug since recently. **ethamphetamine** has remained in tiny niches of the gay scene; it is still difficult to obtain.

The use of **GHB** has increased slightly; the drug is usually obtained through friends. Although it is occasionally taken on a night out, it is more likely to be reserved for private settings or afterpartying. GHB may also be taken on weekdays, and it serves as a relaxant, sleeping pill or social disinhibitor. It is also valued for the tactile and erotic sensations it produces. Accidents with GHB (loss of consciousness or control) continue to be reported, yet some users manage to keep dosing it safely. At home parties it tends to be taken more recklessly, because people believe they are in safer surroundings.

etamine managed to gain a firm, though limited, foothold in the Amsterdam drugs market after the millennium, and it is popular mainly in the alternative dance-oriented nightlife segments. Just a few lines of ketamine can produce an alternative perception of reality. Knowing this, users prefer private settings if they take larger doses. The euphoric effects of higher doses as experienced during the tripping stage can suddenly boomerang into anxiety and panic attacks. **ough ing gas** is the least used drug, because it is difficult to find.

psychedelics (LSD, magic mushrooms, DMT, ayahuasca) are still mainly the province of psychonauts and (mostly veteran) trippers who inhabit small niche scenes. In nightlife, neither natural nor synthetic psychedelics play more than a marginal role.

The use of **Viagra** is most common in gay and fetish networks; it is taken in clubs as well as more intimate settings. It is also used by some people to overcome temporary impotence following the use of stimulants. **oppers** are traditionally taken mostly in gay networks. **leeping pills** are less easy to obtain on the drugs market than ecstasy or cocaine. They may come in handy for calming the body after the use of stimulants.

Drug use today is almost synonymous with **polydrug** use. Alcohol, cannabis, cocaine, ecstasy, amphetamine and anaesthetics are all taken in combination with other substances. Alcohol and stimulants, notably cocaine, are the most popular combination. Polydrug use is often a spontaneous act, and depends on which substances happen to be available. Crises arising from drug use are seldom attributed to a single substance or a specific combination. The excessive and impulsive mixing of drugs and other substances happens the most at dance events and afterparties.

neighbourhood and problem youth

Although a large proportion of neighbourhood youth are in school or training, the problems they face – such as housing, run-ins with the police, family tensions, income – may lie very near to those of problem youth. Neighbourhood youth who are doing well in school still often have contacts with other young people that already have police records. A large majority of the neighbourhood youth are youths with ethnic Moroccan backgrounds. Many try to camouflage their grim future outlooks by talking and acting macho and dreaming they will strike it rich someday. An important pastime is listening to music, their favourite sport is football, and kickboxing is now gaining popularity. For many such youths, flaunting the well-known brand logos and the latest electronic gadgets symbolises status. Many neighbourhood youth do not use the Internet. Ethnic Dutch and Surinamese neighbourhood youth drink **alcohol** more heavily and frequently than their Moroccan or Turkish counterparts, although the taboo on the use of alcohol by young people of Muslim backgrounds seems to be weakening. A large majority of neighbourhood youth have smoked **cannabis**. A considerable proportion smoke it almost daily; there are even groups that never smoke cigarettes, but only joints. They say smoking a joint together strengthens group cohesion. They value the relaxed feeling and different way of thinking they get when they smoke it. But they also report that it can make them passive and cause mood swings. Although small groups of ethnic Surinamese and Moroccan neighbourhood youth now show interest in **ecstasy** it is far less popular than cannabis. Ecstasy is especially

popular with ethnic Dutch neighbourhood youth, who take it at parties. **cocaine** is even less popular than ecstasy.

Many of the **problem youth** are homeless. They are an ethnically mixed group, almost half of whom are female. Many express scepticism towards heroin, and cocaine has a particularly bad image. Alcohol and cannabis are very popular, though, and the combined high produced by these two substances together is particularly sought after – either for fun or to help forget personal problems.

school survey

In 1993, 1995, 1997, 1999, 2002 and again in 2007, we conducted surveys of Amsterdam secondary school pupils. In the most recent study, we polled a total of 1,214 pupils in the 1st to 5th years of general or vocational secondary school.⁸⁰ These included 534 in the first and second year (ages 12-14), 409 in the third year (ages 14-15), and 407 older pupils (ages 14-17) in the pre-exam years (3rd year of VMBO, 4th year of HAVO, 5th year of VWO). Though most pupils were born in the Netherlands, many of their parents were born abroad, and many pupils were officially classified as belonging to non-Western ethnic minorities. Wide differences in ethnic composition were evident between the primarily vocational VMBO streams (with pupils of predominantly non-Western backgrounds) and the general HAVO and university-preparatory VWO streams (with mostly ethnic Dutch pupils). This distinction was also reflected in the upbringing the adolescents were receiving at home; many VMBO pupils received an Islamic upbringing. Most pupils were doing well in life: more than eight out of ten reported good physical and mental health, and on average they rated their own lives as highly satisfactory.

substance use

Most 12- to 14-year-olds had never drunk alcohol or smoked tobacco or cannabis. Many adolescents aged 14 or older had drunk alcohol, but most had not tried tobacco or cannabis.

Adolescents who did smoke tobacco did so only now and then, or only at weekends; some did not even finish their whole cigarette. Daily chain smokers were rare. One quarter to one third of current smokers bummed their cigarettes from other people and never bought them themselves. Those who did buy tobacco did so in snack bars, tobacco shops or supermarkets, even if they were under the legal age of 16.

Drinking was generally infrequent too (occasional or weekend alcohol consumption). Yet some adolescents drank more than was good for them. Depending

⁸⁰ Approximately years 8-12 in the UK or grades 7-11 in the USA.

on the age group surveyed, 10% to 30% of the adolescents had drunk five or more units of alcohol⁸¹ on at least one occasion in the previous month – a commonly used threshold for binge drinking – and 2% to 15% reported having passed out from drinking too much alcohol at least once in their lives. Only one respondent in the 12-14 age group met our criterion for at-risk drinking (either daily alcohol consumption or four or more units per occasion more than once a week); 3% of the older pupils were at-risk drinkers. Especially the younger pupils who drank seldom bought the alcohol themselves; if they did, that was often in a supermarket. Adolescents aged 16 or older (the legal age for alcoholic beverages) usually bought their alcohol in supermarkets, and sometimes in pubs.

By and large, cannabis smoking was not a daily routine; in absolute numbers, problem cannabis use was rather rare: 2% to 3% of the adolescents were at-risk cannabis smokers (either daily consumption or two or more joints per occasion more than once a week). Yet when plotted against the limited number of current cannabis users in the sample, problem use proved to be relatively common after all, with one eighth to one quarter of the last-month cannabis smokers qualifying as at-risk users, and about four in ten reporting that they sometimes smoked a joint during school hours. Curiously enough, the highest percentages of at-risk users were found among the youngest current users. In other words, if adolescents were already smoking cannabis regularly by that age, then they were relatively likely to report hazardous use. The fact remains, however, that the overwhelming majority of the 12- to 14-year-olds had never tried cannabis. Virtually all the adolescents in the sample were underage for entering a cannabis coffeeshop. Accordingly, most of them reported not buying their marijuana or hashish themselves, but getting others to buy it in a coffeeshop or sharing a joint with friends. Only a few older respondents had bought their cannabis in a coffeeshop.

Gender differences were not yet apparent in the youngest age group, but in the two older groups it was the girls that reported higher rates of tobacco and alcohol use. Pupils of Dutch or other Western ethnicities had generally higher rates of cannabis use, and far higher rates of alcohol use, than those with non-Western backgrounds. Wide differences emerged here, too, between school types: pupils in the two general streams drank more than those in the vocational stream. Mental health was not associated with the use of alcohol or cannabis, but it did show a correlation with tobacco use; adolescents who reported better mental health were less likely to be smokers.

⁸¹ 1 unit = 10 grams of ethanol.

	1ST-2ND SCHOOL YEAR (AGE ~ 12-14)		3RD SCHOOL YEAR (AGE ~ 14-15)		PRE-EXAM YEAR (AGE ~ 14-17)	
	lifetime	last month	lifetime	last month	lifetime	last month
tobacco	26%	9%	38%	16%	47%	25%
alcohol	45%	17%	58%	30%	63%	40%
cannabis	7%	3%	20%	10%	33%	14%
ecstasy	0%	0%	3%	0%	4%	1%
cocaine	< 1%	0%	2%	0%	3%	< 1%
amphetamines	0%	0%	2%	0%	2%	< 1%
magic mushrooms	< 1%	0%	3%	< 1%	3%	< 1%
LSD	< 1%	0%	< 1%	< 1%	< 1%	< 1%
heroin	< 1%	0%	1%	< 1%	1%	< 1%
crack	< 1%	0%	1%	< 1%	2%	< 1%
laughing gas	5%	1%	5%	< 1%	7%	2%
poppers	< 1%	< 1%	< 1%	0%	1%	< 1%
GHB	< 1%	0%	< 1%	0%	< 1%	0%
ketamine	< 1%	0%	< 1%	0%	0%	0%
sleeping pills / tranquillisers	9%	3%	7%	2%	9%	3%
Ritalin	2%	1%	1%	< 1%	2%	< 1%

trends

If we examine the changes that have occurred in the use of tobacco, alcohol and cannabis by Amsterdam secondary school pupils since the previous school surveys, then all these trends are now positive from the standpoint of health promotion. Substance use rates have declined, and ages of first use are now higher. Separate analyses of respondents with Western and with non-Western backgrounds show, however, that most such improvements apply only to the Western adolescents. In terms of substance use, they seem to be evolving towards the lower levels of their non-Western peers. Another improvement is that the use of stimulants (ecstasy, cocaine and amphetamine), which was being reported by secondary school pupils in the mid-1990s, had all but vanished by 2007.

social environments

Although the majority of the Amsterdam secondary school pupils we surveyed were not current drinkers, alcohol was not uncommon in their social environment. The majority had parents or friends who drank. Tobacco or cannabis smokers were not so common among the pupils' parents, but they were often present in their circles of friends. More pupils reported knowing a cannabis smoker than reported smoking cannabis themselves. That is probably why rates of cannabis use in adolescent peer groups tend to be grossly overestimated.

Most parents did not allow their children to use tobacco, alcohol or cannabis, and most of the adolescents complied – although not everyone, of course,

was equally obedient. There were also respondents whose parents did allow them to use tobacco, alcohol or cannabis, but who still did not do so.

Whether it is because parents prohibit it or because only certain types of people do it, the use of tobacco, alcohol and cannabis remains associated with the popular crowd. Set in comparison with five years previously, that popularity is diminishing, as is the popularity of gambling and carrying weapons.

Ecstasy and cocaine were little used either by the adolescents themselves or in their surroundings. About half of our respondents said they could not be friends with anyone that was taking drugs like those.

prevention indicators

Our substance use prevention indicators highlight general trends but do not produce exact statistics that are representative for the entire Amsterdam drugs market.

For years now, the data recorded by JellinekMentrum's telephone information and advice line have identified the same top-3 substances: alcohol, followed at some distance by cannabis and cocaine. Questions about ecstasy have been infrequent since the turn of the century. Most queries to the telephone service are made by parents, partners or friends of substance users, rather than by the users themselves.

Queries made to the JellinekMentrum website concerned the same top-3 substances, although the gap between alcohol (number 1) and cannabis (number 2) was narrower here than in the telephone service. And whereas cocaine has held 3rd place in the telephone service for years, it has only recently made the online top 3. In contrast to the telephone service, questions via the Internet often come from the users themselves.

Young people who visited the Unity peer education stand at dance events (which attracts a highly selective group of partygoers) indicated that ecstasy was still the most common party drug.

At JellinekMentrum's drug-testing service, ecstasy was still the drug most frequently brought in for testing. In the previous Antenna study in 2006, ecstasy powders or crystals had shown a notable increase in relation to pills, but that diminished again in 2007. The quality of the ecstasy tablets has been stable for years. In 2007 they contained an average of 87 milligrams of MDMA, and the vast majority of the ecstasy samples contained no other active substances. Since the turn of the century, the number of cocaine samples submitted for testing has heavily increased. The average purity of cocaine is reasonably stable, standing at 65% in 2007.

Apart from the continued increase in the number of cocaine test samples and the unexplained fluctuation in the amount of ecstasy powder, our prevention indicators yielded little news in comparison with the previous year. Alcohol was still number 1, cannabis number 2 and cocaine number 3. The sole exception was the dance event indicator, where ecstasy still seemed the most common party drug, although its popularity appeared to be waning there too.

conclusion

All the information compiled in this Amsterdam Antenna monitoring report (collected from the panel study, the survey and the prevention indicators) confirms that alcohol is recreational substance number 1 in all the settings investigated. In nightlife scenes, the trend continued from previous years towards abandoning tobacco, cutting down on cannabis, and taking drugs more prudently as part of a healthier lifestyle. In 2007, a slight moderation in alcohol use became apparent as well. Despite that, alcohol continued to be the most widely consumed substance at clubs and dance events, and it remained the primary concern expressed in information and advice queries by telephone and e-mail to JellinekMentrum. Some neighbourhood youth and homeless youth drink frequently and heavily. Secondary school pupils also report alcohol as the substance consumed most, albeit that adolescent alcohol use has shown a downward trend over the years.

For the neighbourhood and problem youth monitored by our panel study, alcohol does not seem the most serious problem. Cannabis is the drug that raises the most concern amongst youth workers, friends and relatives, and even the young people themselves. For the secondary school pupils, in contrast, we see a downward trend in cannabis use, just as for drinking and smoking.

With some exceptions, the use of hard drugs, and especially 'street drugs' such as crack and heroin, is not a real issue for the neighbourhood and problem youth. Most have never tried ecstasy or cocaine, and many reject the very idea. That is even more emphatically the case for secondary school pupils. But the use of these and other hard drugs is still popular in Amsterdam nightlife scenes. Although ecstasy passed its peak years ago, it has by no means disappeared, and new groups of mainly younger nightlifers are still trying their first tabs of ecstasy. Cocaine use has been rather steady for years, and the number of users is now comparable to that for ecstasy. More so than ecstasy, cocaine has in recent years become a drug that is increasingly sniffed at home as well as in nightlife. The frequency of cocaine use is also higher than that of ecstasy. Briefly, then, there is far more cocaine than ecstasy in circulation on the Amsterdam market.

BI AG A PANEL

de panelmethode	216
geruchten signalen en trends.....	218
panelnet erken en panelmutaties	219
tabellen	221
abel 1 panelnet erken club en partycircuit	221
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit (vervolg).....	222
abel 2 top drie drugs club en partycircuit	223
abel 3 druggebruik club en partycircuit.....	224
Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit (vervolg).....	225
Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit (vervolg).....	226
abel 4 panelnet erken buurtjongeren en probleemjongeren	22
abel 5 top drie drugs buurtjongeren en probleemjongeren.....	22
abel 6 druggebruik buurtjongeren en probleemjongeren	228

de panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scenes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen.

Die ontwikkelingen behelzen enerzijds de trendsetters en de vroege trendvolgers die meer dan gemiddeld met drugs experimenteren en vaak voortrekkers zijn van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: de *aven* (bollebozen), *connectors* en de *sales* en.⁸¹ De *aven* hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn te vertellen hoe de vork precies in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben geen behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms slijpelt er kennis door van de *aven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven.

connectors investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *sales* en of *proseliteerders* (evangelisten) is dat ze veel overtuigingskracht hebben en in staat zijn om een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, een nieuwe clubavond, of een nieuwe mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *sales* en spelen.

⁸¹ Gladwell (2000).

⁸² Cohen (1975).

Naast trendsettende uitgaansnetwerken wordt het panel ook vertegenwoordigd door veldwerkers die contact hebben met de buurt- en probleemjongeren. De ontwikkelingen hier gaan eerder over jongeren die vanwege hun riskante en problematische leefstijl sneller in de problemen komen. De laagopgeleide en deels verpauperde zwerfjeugd, buurtjongeren met een strafblad of Oost-Europese hoerenjongens zijn de tegenpool van de doorgaans hoogopgeleide trendsetters. Het leven van alledag speelt zich bij de buurt- en probleemjongeren eerder af in de marge.

We moeten oppassen om de bevindingen niet te generaliseren naar jongeren in het algemeen. De panelstudie gaat niet over de 'doorsneejongeren' in het mainstream uitgaansleven, alhoewel zij dit segment wel beschrijft als nieuwe ontwikkelingen in het uitgaanscircuit een algemeen karakter krijgen en zich via trendsetters en vroege trendvolgers verder verspreiden onder een breder publiek.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en het problematische buurt- en straatleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etcetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met handel- en of druggebruik. We kiezen bewust voor deze voorzichtige benadering om de anonimiteit van panelleden en locaties te waarborgen en ze niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee diverse netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

geruchten signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om types te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende types, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.⁸³ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen zichzelf

⁸³ Leland (2004).

een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de bestaande informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om specifieke informatie over drugs te zoeken op speciale voorlichtingssites of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als My Space, Hyves en You Tube – snel bekend in de scene. We kunnen slechts gissen naar de consequenties hiervan.

panelnet erken en panelmutaties

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen.

Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, blijft het noodzaak om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden.

De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: nieuwe panelleden, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; vervangen panelleden die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en uittredende panelleden die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

nieuwe panelleden

Er zijn zeven nieuwe personen in het panel vertegenwoordigd. Zij zijn onder andere geworven na tips van panelleden, of op basis van eigen veldwerk benaderd.

- Calvin (101a) publiciteitsmanager (urban) en kenner van de hiphopscene.
- Toby (105a) bookingsagent en stapper (alternatieve feesten).
- Travis (106a) clubganger en organisator van urban feesten.
- Zina (100a) bardame/stapper en goed op de hoogte van de 'Amsterdamse' feesten.
- Jan (102a) jonge gayscene en clubs.
- Cartier (103a) straathoekwerker buurtjeugd Amsterdam-Noord.
- Lefty (104a) straathoekwerker dak- en thuisloze jeugd in Centrum.

uittredende panelleden

In totaal zijn er vier personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen.

- Lizz (72a) gaat weinig meer uit en daardoor minder contact met uitgaansleven.
- Mea (87a) geeft haar studie voorrang en ze heeft minder zicht op het alternatieve feestcircuit.
- Paul (45a) gaat bijna niet meer naar hardcore- en technoparty's. Hij is met zijn druggebruik gestopt en heeft daardoor minder contact met de vriendenkring.
- Met Rico (97a) is het contact kwijtgeraakt.

vervangen panelleden

In meting 27 en 28 zijn geen panelleden vervangen.

toelichting bij tabellen panelnet erken

- Een panellid dat wordt vervangen door een vergelijkbaar panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer en wordt aangeduid met een **V** (als een panellid voor de laatste keer deelneemt en zeer waarschijnlijk wordt vervangen dan wordt dit aangeduid met **V**).
- Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.
- De kolom T geeft het nummer van de meting aan (27 en/of 28).
- De kolom andere etniciteit: allochtoon (all), Antilliaans (ant), Australisch (aus), Aziatisch (azi), diversen (div), Dominicaans (dom), Europees (eur), halfbloed (half), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Surinaams (sur), toeristen (toe), Turks (tur), Verenigde Staten (vs).

tabellen

tabel 1 panelnet erken club en partycircuit									
naam	functie	code	setting scene	leeftijd (gem.)	aant.	♀	.	andere etniciteit	
Angel	clubganger	65a	27 clubs 28 hardtrance	25-35 (30)	30	50%	40%	40% all 20% div	
Anne	clubganger	95a	27 techno(minimal) afterparty's	20-30 (23)	20	50%	90%	10% su	
Bibibass	clubganger	79b	27 club: dance 28	215-30 (27,5)	20	40%	70%	30% sur	
Bram	clubganger dj	94a	27 hip en vip feesten 28	20-40 (30)	150	70%	80%	5% sur 15% all	
	vriendengroep	94b	27 clubs/café's 28	20-35 (26)	25	10%	50%	50% sur	
Buda	stapper	91a	27 "hippie chic"	20-40 (30)	150	40%	85%	15% eur	
Calvin	publiciteits connector	101a	27 urban (hip-hop) 28	18-35 (25)	100	40%	30%	70% all	
Clara	dj	99a	27 homo/lesboscene 28	18-30 (22)	25	70%	90%	5% sur 5% div	
		99b	27 technoscene 28	21-40 (25)	10	70%	90%	5% sur 5% div	
Debby	barnedewerker	56a	27 mix 28 (pop, student)	16-28 (29)	800- 1200	40%	50%	20% all 20% toe 10% div	
		56b	27 urban 28	28-35 (22)	1000	40%	35%	25% toe 35% all 10% div	
Dennis	clubganger	57b	27 gayclub 28	18-80 (35)	450	0%	45%	10% all 40% eur/vs	
Figo	uitgaander leercircuit	88a	27 gayscene 28	25-50 (30)	30	5%	30%	70% eur	
Has	partyganger organisator	75a	27 underground 28 tekno drum 'n bass	25-35 (30)	125	50%	90%	10% eur	
Jan	clubganger	102a	28 gayscene expats	21-34 (25)	30	25%	50%	50% eur	
Jesse	dj clubganger barman	48a	27 techno(minimal) 28 vrienden	25-35 (25)	500- 600	15%	90%	10% all	
		48b	27 mix 28 (pop,rock, urban)	18-30 (22)	500- 600	40%	70%	30% div	

tabel 1 **panelnet erken club en partycircuit**
(vervolg)

naam	functie	code	setting sc ne	leeftijd (gem.)	aant.	♀	.	andere etniciteit
Jorg	clubganger	58a	27 28	hippe feesten (groot)	25-40 (33)	20	10%	90% 10% eur
		58b	27 28	hippe homofeesten (klein)	24-27 (25)	20	20%	90% 10% eur
Nikki	uitgaander	93a	27 28	hippe cafés	25-35 (25)	30	50%	85% 10% eur 5% tur
Pepe	feestorganisator dj	85a	28	clubs, cafés afterparty's	20-35 (24)	125- 150	40%	75% 20% eur 5% all
Pieterbas	partyganger	89a	27	hardcore scene	16-35 (21)	100	35%	95% 5% div
Ria	portier	81a	27 28	club: dance	22-35 (25)	600- 1000	50%	80% 20% all
		81b	27 28	club: mix	18-28 (22)	150- 750	45%	40% 45% sur 15% mar/tur
Sander	dj uitgaander	41a	27	psytrance	23-43 (27)	250	45%	80% 5% sur 5% mar 10% eur
Sandy	clubganger	92a	28	urban (latin house)	16-35 (25)	200	50%	40% 30% sur/ant/dom 10% mar 10% lat
Saskia	clubganger	95a	27 28	techno(minimal) afterparty's	20-30 (25)	30- 60	50%	90% 10% all
Spike	dj uitgaander promotor organiser	77a	27 28	club/party: urban eclectisch	20-30 (23)	75	45%	40% 35% sur 20% eur 5% div
Tizi	clubganger	50a	27	clubs afterparty's	22-35 (27)	30	30%	20% 25% sur 50% mar 5% tur
Toby	bookingsagent	105a	28	techno(minimal) arty's	18-27 (23)	350	40%	100%
Travis	clubganger organisator	106a	28	urban party's	18-25 (22)	150- 250	40%	30% 60% sur/ant 10% div
Vince	dj stapper	76a	27 28	dancescene	20-35 (28)	200	50%	60% 20% all 10% eur/vs 10% mar/sur
Zina	bardame stapper	100a	27 28	cafecircuit A'damse feesten	20-35 (28)	50- 75	50%	70% 30% div
Zoë	smartmanager stapper	67b	27 28	party's privé-feesten	18-30 (21)	20	50%	90% 10% eur

abel 2		top drie drugs club en partycircuit					
		rug 1		rug 2		rug 3	
		2	28	2	28	2	28
Angel	65a	xtc	xtc	ghb	ghb	ketamine	ketamine
Anne	95a	ghb		coke	-	xtc	-
Bibibass	79b	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Bram	94a	coke	coke	xtc	xtc	cannabis	cannabis
Buda	91a	coke	coke	xtc	xtc	ketamine	ketamine
alvin	101a	-	-	-	-	-	-
lara	99a	coke	coke	mdma	mdma	speed	speed
lara	99b	coke	coke	mdma	mdma	speed	speed
ebby	56a	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
ebby	56b	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
ennis	57b	poppers	poppers	ghb	ghb	cannabis	cannabis
igo	88a	xtc	xtc	coke	coke	ghb	ghb
Has	75a	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
an	102a	-	xtc	-	mdma	-	coke
esse	48a	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
esse	48b	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
org	58a	coke	coke	xtc	xtc	mdma	mdma
org	58b	coke	coke	xtc	xtc	mdma	mdma
ikki	93a	coke	coke	xtc	xtc	speed	speed
epe	85a	coke	coke	xtc	xtc	speed	speed
ieterbas	89a	coke	-	wiet	-	speed	-
ia	81a	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
ia	81b	cannabis	cannabis	coke	coke	xtc	xtc
ander	41a	lsd	-	xtc	-	coke	-
andy	92a	-	xtc	-	coke	-	ghb
askia	95a	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
pike	77a	xtc	xtc	coke	coke	ghb	ghb
izi	50a	xtc	-	coke	-	cannabis	-
oby	105a	-	mdma	-	coke	-	ghb
ravis	106a	-	-	-	-	-	-
Vince	76a	coke	coke	cannabis	cannabis	xtc	xtc
ina	100a	coke	coke	mdma	mdma	cannabis	cannabis
o	67b	xtc	xtc	coke	coke	cannabis	cannabis

tabel 3 druggebruik club en partycircuit

	T	65a Angel	95a Anne	79b Bibibass	94a Bram	94b Bram	91a Buda	101a alvin	99a lara	99b lara	56a ebby	56b ebby	57b ennis
alcohol	27												
	28												
amfetamine	27	-			-								
	28				-								
cannabis	27				-								
	28				-								
cocaïne (poeder)	27												
	28												
crack	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
basecoke	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip ⁸⁴	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecstasy	27												
	28												
xtc achtigen	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
energizers ⁸⁵	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
energydrinks	27	-											
	28	-											
erectogeen ⁸⁶	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ghb	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
heroïne	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methadon	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
lachgas	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
lsd	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
trips	28	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
methamfetamine	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
paddo's	27												
	28												
poppers	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
slaapmiddel	27												
	28												
overig ⁸	27												
	28												

⁸⁴ cactus, salvia, dmt, yage, e.d.

⁸⁵ ephedra, guarana, e.d.

⁸⁶ Viagra, Kamagra, gel sachets.

⁸⁷ cb = cocablad; cr = creatine; me = methylone; ri = Ritalin.

abel 3 druggebruik club en partycircuit
(vervolg)

	T	88a igo	75a Has	102 an	48a esse	48b esse	58a org	58b org	93a ikki	85a epe	89a ieterbas	81a ia	81b ia
alcohol	27												
	28												
amfetamine	27												
	28			-									
cannabis	27												
	28												
coca ne (poeder)	27												
	28												
crack	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
basecoke	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip ⁸⁴	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecstasy	27												
	28												
xtc achtigen	27					-					-		-
	28												
energizers ⁸⁵	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
energydrinks	27												
	28												
erectogeen ⁸⁶	27		-			-		-			-		
	28		-			-		-			-		
ghb	27		-										
	28												
hero ne methadon	27	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	27					-					-		
	28					-							
lachgas	27	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
	28	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-
lsd trips	27												
	28			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methamfetamine	27		-		-	-	-	-	-	-	-		
	28		-	-	-	-	-	-	-	-	-		
paddo's	27	-											
	28	-		-									
poppers	27		-		-	-	-	-	-	-	-		
	28		-		-	-	-	-	-	-	-		
slaapmiddel	27	-			-	-	-	-	-	-	-		
	28	-			-	-	-	-	-	-	-		
overig ⁸⁷	27	me	cb		-	-	cr	-	-		cr	-	-
	28	me	cb		-	-	cr	-	-			-	-

tabel 3 druggebruik club en partycircuit
(vervolg)

	T	41a ander	92a andy	95a askia	77a pike	50a izi	105a oby	106a ravis	76a Vince	100a ina	67b o
alcohol	27										
	28										
amfetamine	27				-	-					
	28		-		-			-			
cannabis	27										
	28										
coca ne (poeder)	27										
	28										
crack	27	-		-	-						
basecoke	28		-	-	-		-	-	-	-	-
ecotrip ⁸⁴	27			-		-				-	-
	28			-			-			-	-
ecstasy	27										
	28										
xtc achtigen	27					-			-	-	
	28										
energizers ⁸⁵	27			-		-					-
	28			-				-			-
energydrinks	27										
	28										
erectogeen ⁸⁶	27										
	28							-			
ghb	27										
	28										
hero ne	27	-		-	-	-		-	-	-	-
methadon	28		-	-	-		-	-	-	-	-
ketamine	27				-	-					
	28		-		-			-			
lachgas	27				-	-				-	
	28		-		-					-	
lsd	27					-					-
trips	28										-
methamfetamine	27			-	-	-				-	
	28		-	-	-		-	-		-	
paddo's	27				-	-					
	28				-						
poppers	27	-			-						-
	28		-		-			-			-
slaapmiddel	27										-
	28										-
overig ⁸⁷	27			ri					-	-	
	28			ri					-	-	

abel 4 panelnet erken buurtjongeren en probleemjongeren

naam	functie	code	setting scene	leeftijd (gem.)	aant.	♀	.	andere etniciteit
Cartier	straatwerker	103a	27 buurtjeugd	12-23	250	10%	15%	30% sur
			28 nieuwe dam	(18)				30% ant 25% mar
Ebony	veldwerker	98a	27 buurtjeugd zuid	18-21 (20)	10	20%	45%	30% sur 25% ov
Erik	jeugdwerker	20a	27 buurtjeugd	14-23	150	20%	10%	30% sur
			28 oost	(18)				40% mar 10% tur 10% ov
Fared	jongerenwerk	83a	27 buurtjeugd	15-30	80	5%	0%	45% mar
			28 oost	(18)				40% sur 5% ant 5% div
Lefty	straathoekwerker	104a	27 dak- en	18-21	45	45%	30%	30% sur/ant
			28 thuislozen centrum	(20)				30% mar 10% div
Rafi	buurtjongere	96a	27 buurtjeugd oost	15-23 (19)	50	0%	0%	100% mar
ah	jongerenwerk	82a	28 buurtjeugd zuid	18-23 (21)	40	30%	5%	80% mar 5% sur 5% tur 5% div

abel 5 top drie drugs buurtjongeren en probleemjongeren

		rug 1		rug 2		rug 3	
		2	28	2	28	2	28
artier	103a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	xtc	xtc
bony	98a	cannabis		alcohol		coke	
rik	20a	alcohol	cannabis	cannabis	alcohol		
ared	83a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	coke	coke
efty	104a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	coke	coke
afi	96a	cannabis		alcohol		xtc	
ah	82b		cannabis		alcohol		xtc

tabel 6 druggebruik buurtjongeren en probleemjongeren

	T	103a	98a	20a	83a	104a	96a	82a
alcohol	27							
	28							
amfetamine	27			-	-		-	
	28			-	-			-
cannabis	27							
	28							
cocaïne (poeder)	27							
	28							
crack	27							
basecoke	28	-		-				
ecotrip ⁸⁴	27	-	-	-			-	
	28	-		-				-
ecstasy	27							
	28				-			
xtc achtigen	27	-		-	-		-	
	28	-		-	-			
energizers ⁸⁵	27	-					-	
	28	-			-			-
energydrinks	27						-	
	28							
erectogeen ⁸⁶	27	-		-	-	-	-	
	28	-		-	-	-		-
ghb	27	-					-	
	28	-						
heroïne	27	-		-	-	-	-	
methadon	28	-		-	-	-		-
ketamine	27	-	-	-	-	-	-	
	28	-		-	-	-		-
lachgas	27	-	-	-	-	-	-	
	28	-		-	-	-		-
lsd	27	-		-	-	-	-	
trips	28	-		-	-	-		-
paddo's	27	-					-	
	28	-						-
poppers	27	-		-	-	-	-	
	28	-		-	-	-		-
slaapmiddel	27	-					-	
	28	-						
overig ⁸⁷	27	-	-	-	-	-	-	
	28	-		-	-	-		-

BI AG B

SCHOOLSURVE

1	steekproef	230
	Tabel 1.1 aantal leerlingen in populatie en steekproef	230
2	leerlingen	230
	Tabel 2.1 geslacht en leeftijd	230
	Tabel 2.2 etniciteit	231
	Tabel 2.3 geslacht, leeftijd en etniciteit – naar schooltype (derdeklassers).....	231
	Tabel 2.4 (geestelijke) gezondheid	232
	Tabel 2.5 (geestelijke) gezondheid – naar schooltype (derdeklassers)	232
	Tabel 2.6 thuissituatie	233
	Tabel 2.7 thuissituatie – naar schooltype (derdeklassers)	233
	Tabel 2.8 school	234
	Tabel 2.9 school – naar schooltype (derdeklassers)	235
	Tabel 2.10 vrije tijd	236
	Tabel 2.11 vrije tijd – naar schooltype (derdeklassers)	237

Verschillen (p waarden)

<p>≤ .05</p> <p>≤ .01</p> <p>≤ .005</p> <p>≤ .001</p> <p>n s geen significant verschil</p>

1 steekproef

	⁸⁸ populatie			steekproef		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
1^e klassers						
alle schooltypen	3514	3519	7033	102	136	238
2^e klassers						
alle schooltypen	3490	3528	7018	124	169	296
3^e klassers						
vmbo-bk	1362	1293	2655	68	75	143
vmbo-tg	818	779	1597	41	36	77
havo	707,5	719	1426,5	55	26	82
vwo	835,5	929	1764,5	48	59	107
4^e klassers						
havo	839	896	1735	34	34	68
vwo	711	905	1616	33	51	84
5^e klassers						
vwo	677	876	1553	52	67	119
totaal			26398			1214

2 leerlingen

	TOTAAL (n = 1214)
geslacht	
jongen	49.1%
meisje	50.9%
leeftijd⁸⁹	
min - max	11.4 - 19.6
gemiddeld (s.d.)	14.5 (1.4)
mediaan	14.4

⁸⁸ O+S (2007) via www.os.amsterdam.nl. Leerlingen in de gemengde AVO derde klassen (n = 445) zijn verdeeld over havo en vwo.

⁸⁹ Leeftijd inclusief het aantal maanden.

abel 2.2 etniciteit			
geboorteland	vader	moeder	respondent
Nederland	36.8%	39.7%	81.4%
Suriname	13.9%	13.3%	4.0%
Antillen	2.9%	1.9%	1.0%
Turkije	12.0%	11.9%	3.4%
Marokko	13.0%	12.5%	2.1%
overig westers	5.1%	6.5%	2.4%
overig niet-westers	14.2%	12.9%	5.0%
onbekend	2.1%	1.2%	0.6%
eticiteit			
Nederlands			31.3%
Surinaams			15.4%
Antilliaans			2.4%
Turks			12.5%
Marokkaans			13.5%
overig westers			9.6%
overig niet-westers			14.5%
onbekend			0.9%
westers			41.2%
niet-westers			58.8%
bij elke groep behoor je volgens jou ⁹⁰			
Nederlands			43.1%
Surinaams			10.6%
Antilliaans			1.6%
Turks			10.1%
Marokkaans			9.6%
overig westers			2.1%
overig niet-westers			9.4%
onbekend			4.5%
gemengd (Nederlands + anders)			9.0%
westers			52.3%
niet-westers			47.7%

abel 2.3 geslacht leeftijd en etniciteit naar schooltype (derdeklassers)					
	vmbo-bk (n = 143)	vmbo-tg (n = 77)	havo (n = 82)	vwo (n = 107)	p
geslacht					
jongen	51.4%	51.1%	49.4%	47.4%	n s
meisje	48.6%	48.9%	50.6%	52.6%	
leeftijd					
14 jaar	25.0%	31.0%	43.8%	63.9%	
15 jaar	54.9%	46.0%	47.5%	28.9%	
16+ jaar	20.1%	23.0%	8.8%	7.2%	
gemiddeld (s.d.)	15.5 (0.9)	15.5 (1.1)	15.1 (0.7)	14.8 (0.6)	
mediaan	15.4	15.3	15.2	14.8	
eticiteit					
westers	10.4%	23.3%	47.4%	68.4%	
niet-westers	89.6%	76.7%	52.6%	31.6%	

⁹⁰ De gemengde groep is bij de dichotomie buiten beschouwing gelaten.

tabel 2.4 geestelijke gezondheid		TOTAAL (n = 1214)
at vind je van je eigen gezondheid?		
uitstekend		27.6%
goed		55.8%
redelijk		16.0%
slecht		0.6%
Mental Health Inventory MHI-5 ⁹¹		
Voelde je je erg zenuwachtig?		4.6 (1.1)
Zat je zo erg in de put dat niet je kon opvrolijken?		5.2 (1.1)
Voelde je je kalm en rustig?		4.2 (1.3)
Voelde je je neerslachtig en somber?		4.9 (1.1)
voelde je je gelukkig?		4.8 (1.2)
gemiddelde schaalscore (s.d.)		74.6 (15.3)
mediaan		76.0
psychisch ongezond (MHI schaalscore \leq 60)		18.4%
psychisch gezond (MHI schaalscore $>$ 60)		81.6%
eef een rapportcijfer voor je leven in het algemeen		
onvoldoende (lager dan 6)		3.8%
voldoende (6 tot 8)		24.2%
zeer goed (8 en hoger)		72.1%
gemiddeld (s.d.)		8.2 (1.8)
mediaan		8.0

tabel 2.5 geestelijke gezondheid naar schooltype (derdeklassers)					
	vmbo-bk (n = 143)	vmbo-tg (n = 77)	havo (n = 82)	vwo (n = 107)	p
eigen gezondheid					
uitstekend/goed	73.3%	85.2%	79.7%	82.5%	n.s.
redelijk/slecht	26.7%	14.8%	20.3%	17.5%	
MHI-5					
gemiddeld (s.d.)	72.2 (17.9)	75.9 (15.7)	73.8 (15.3)	74.0 (13.9)	n.s.
mediaan	75.0	80.0	76.0	76.0	
ongezond	28.0%	16.5%	21.3%	12.4%	*
gezond	72.0%	83.5%	78.8%	87.6%	
rapportcijfer leven					
gemiddeld (s.d.)	8.1 (1.6)	7.9 (1.6)	7.7 (1.1)	8.2 (0.9)	n.s.
mediaan	8.0	8.0	8.0	8.0	

⁹¹ Gemiddelde itemscore op een 6-puntsschaal. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de MHI-5 en de scoreberekening.

abel 2.6 thuisituatie		TOTAAL (n = 1214)
woonplaats		
Amsterdam		92.9%
buiten Amsterdam		7.1%
woonsituatie		
eenoudergezin		28.4%
tweeoudergezin		70.3%
anders		1.3%
in hoer je opgevoed met een bepaald geloof		
ja, christelijk		20.9%
ja, islamitisch		31.0%
ja, anders		5.3%
nee, niet gelovig opgevoed		42.8%
Hoe belangrijk is geloof in jou leven		
heel belangrijk		44.3%
beetje belangrijk		16.6%
niet erg belangrijk		11.8%
helemaal niet belangrijk		27.2%
Hoe vaak ga je naar de kerk moskee of religieuze dienst		
nooit		36.9%
zelden		22.4%
alleen op feestdagen		15.4%
1 of 2 keer per maand		7.9%
1 keer per week of vaker		17.4%

abel 2. thuisituatie naar schooltype (derdeklassers)					
	vmbo-bk (n = 143)	vmbo-tg (n = 77)	havo (n = 82)	vwo (n = 107)	p
woonplaats					
Amsterdam	97.3%	96.6%	93.7%	85.6%	
buiten Amsterdam	2.7%	3.4%	6.3%	14.4%	
woonsituatie					
eenoudergezin	35.9%	43.7%	24.1%	17.7%	
tweeoudergezin	61.4%	56.3%	74.7%	82.3%	
anders	2.8%	0%	1.3%	0%	
geloof					
christelijk	18.5%	26.1%	23.1%	18.8%	
islamitisch	56.2%	35.2%	29.5%	12.5%	
anders	6.8%	6.8%	1.3%	5.2%	
niet gelovig	18.5%	31.8%	46.2%	63.5%	

tabel 2.8 school

	TOTAAL (n = 1214)
gemiddeld cijfer laatste rapport	
zeer goed (hoger dan 8)	13.8%
goed (7-8)	42.6%
voldoende (6-7)	36.3%
onvoldoende (5-6)	6.0%
zeer onvoldoende (lager dan 5)	1.4%
van school eggebleven egens ziekte	
helemaal niet	48.8%
1 lesuur	6.1%
meerdere lessuren	7.9%
1 hele dag	20.9%
meerdere dagen	16.3%
van school eggebleven egens spijbelen	
helemaal niet	82.3%
1 lesuur	8.2%
meerdere lessuren	6.8%
1 hele dag	0.7%
meerdere dagen	1.9%
van school eggebleven egens roostervrije dag	
helemaal niet	42.4%
1 lesuur	16.4%
meerdere lessuren	31.2%
1 hele dag	5.8%
meerdere dagen	4.2%
van school eggebleven egens andere reden	
helemaal niet	61.7%
1 lesuur	12.0%
meerdere lessuren	15.0%
1 hele dag	6.2%
meerdere dagen	5.1%
gebeurtenissen op school	
racistische conflicten tussen leerlingen	25.9%
vechten of geweld tussen leerlingen	63.0%
leerlingen die dronken zijn op school	10.4%
leerlingen die stoned zijn op school	35.6%
leerlingen die messen bij zich hebben	20.6%
leerlingen die vuurwapens bij zich hebben	4.1%
leerlingen die hasj of wiet dealen op school	18.2%
leerlingen die harddrugs dealen op school	4.0%

tabel 2.9 school naar schooltype (derdeklassers)					
	vmbo-bk (n = 143)	vmbo-tg (n = 77)	havo (n = 82)	vwo (n = 107)	p
gemiddeld rapport					
voldoende	91.2%	89.4%	91.0%	96.9%	n s
onvoldoende	8.8%	10.6%	9.0%	3.1%	
ziekte					
helemaal niet	36.8%	43.0%	51.9%	49.0%	n s
1 of meer uren	27.1%	20.9%	8.9%	18.8%	
1 of meer dagen	36.1%	36.0%	39.2%	32.3%	
spijbelen					
helemaal niet	79.3%	54.8%	85.0%	82.1%	
1 of meer uren	13.6%	35.7%	13.8%	15.8%	
1 of meer dagen	7.1%	9.5%	1.3%	2.1%	
roostervrij					
helemaal niet	40.1%	25.9%	48.1%	53.7%	
1 of meer uren	47.4%	65.9%	48.1%	43.2%	
1 of meer dagen	12.4%	8.2%	3.8%	3.2%	
andere reden					
helemaal niet	57.0%	44.6%	68.4%	64.2%	
1 of meer uren	24.4%	39.8%	15.2%	28.4%	
1 of meer dagen	18.5%	15.7%	16.2%	7.4%	
gebeurtenissen					
racisme	41.8%	34.1%	35.4%	34.0%	n s
geweld	80.8%	83.0%	67.1%	62.9%	
dronken	12.3%	21.6%	12.5%	8.2%	n s
stoned	37.7%	59.8%	36.7%	39.2%	
messen	26.7%	39.8%	23.8%	17.5%	
vuurwapens	8.9%	12.6%	1.3%	1.0%	
hasj/wiet dealen	18.5%	29.5%	5.0%	16.5%	
harddrugs dealen	6.2%	8.0%	1.3%	1.0%	

tabel 2.10 vrije tijd

	TOTAAL (n = 1214)
uitgaanstype	
thuisblijver	45.3%
gelegenheidsstapper	44.0%
vaste stapper	10.7%
uitgaansgelegenheden⁹²	
bioscoop	61.2%
winkelen	68.0%
café	21.3%
club of disco	30.4%
coffeeshop	4.0%
feestjes bij vrienden thuis	55.3%
(pop)concert	7.5%
buurthuis	12.4%
megaparty	10.3%
kleinere party's	20.6%
baantje na schooltijd	
nee	72.6%
ja, alleen vakantiewerk	6.8%
ja, 's avonds en/of in het weekend	20.6%
geld te besteden per week	
gemiddeld (s.d.)	30.11 (148.77)
mediaan	12.50
tijdsbesteding weekend⁹³	
bellen/sms-en	76.1%
gemiddeld (s.d.)	2.6 (4.5)
mediaan	1.0
chatten/msn-en	88.7%
gemiddeld (s.d.)	4.5 (5.2)
mediaan	3.0
gamen	62.3%
gemiddeld (s.d.)	3.9 (4.7)
mediaan	2.0
tijdsbesteding doordeweeks⁹³	
bellen/sms-en	76.2%
gemiddeld (s.d.)	3.0 (4.9)
mediaan	1.0
chatten/msn-en	87.3%
gemiddeld (s.d.)	5.2 (6.1)
mediaan	3.0
gamen	57.5%
gemiddeld (s.d.)	4.5 (5.6)
mediaan	2.0
speel je wel eens poker voor geld	
nee	92.2%
ja	7.8%

⁹² Alleen van toepassing op respondenten die uitgaan.

⁹³ Gemiddeld aantal uur per dag, respondenten die niet bellen, chatten, c.q. gamen buiten beschouwing gelaten.

tabel 2.11 vrije tijd naar schooltype (derdeklassers)					
	vmbo-bk (n = 143)	vmbo-tg (n = 77)	havo (n = 82)	vwo (n = 107)	p
uitgaanstype					
thuisblijver	31.0%	45.5%	65.8%	43.9%	
gelegenheidsstapper	51.7%	43.2%	32.9%	41.8%	
vaste stapper	17.2%	11.4%	1.3%	14.3%	
baantje na schooltijd					
nee	71.9%	60.2%	56.3%	71.1%	n s
ja, alleen vakantiewerk	5.5%	9.1%	15.0%	5.2%	
ja, 's avonds/weekend	22.6%	30.7%	28.6%	23.7%	
geld te besteden p. .					
gemiddeld (s.d.)	37.16 (44.48)	31.08 (42.61)	21.25 (28.26)	19.29 (21.25)	
mediaan	20.00	15.00	15.00	15.00	
tijd eekend⁹³					
bellen/sms-en	78.1%	78.3%	80.8%	79.2%	n s
gemiddeld (s.d.)	4.3 (5.9)	2.8(4.2)	1.8 (2.7)	1.7 (2.9)	
mediaan	2.0	1.0	1.0	1.0	
chatten/msn-en	91.4%	96.6%	93.7%	84.5%	
gemiddeld (s.d.)	7.7 (7.3)	4.9 (4.4)	3.8 (3.8)	3.2 (2.5)	
mediaan	5.0	4.0	3.0	2.0	
gamen	64.7%	64.3%	62.3%	68.0%	n s
gemiddeld (s.d.)	4.7 95.4)	4.0 (4.2)	5.1 (5.8)	4.3 (4.3)	n s
mediaan	2.0	3.0	3.0	3.0	
tijd doorde eeks⁹³					
bellen/sms-en	79.9%	72.1%	84.4%	81.4%	n s
gemiddeld (s.d.)	4.8 (6.0)	4.0 (5.5)	1.9 (2.9)	1.8 (3.0)	
mediaan	2.0	2.0	1.0	1.0	
chatten/msn-en	91.3%	93.0%	83.8%	87.6%	n s
gemiddeld (s.d.)	8.8 (7.5)	4.8 (5.0)	4.4 (5.0)	4.0 (4.3)	
mediaan	6.0	3.8	3.0	2.0	
gamen	61.5%	59.3%	54.5%	58.8%	n s
gemiddeld (s.d.)	6.3 96.8)	4.6 (5.9)	5.4 (6.0)	4.7 (5.3)	n s
mediaan	4.0	2.0	3.0	3.0	
pokeren voor geld					
nee	94.5%	90.9%	80.8%	93.8%	
ja	5.5%	9.1%	19.2%	6.2%	

BI AG

BRUGKLASSERS

1	de brugklassers	240
	Tabel 1.1 geslacht, leeftijd en etniciteit	240
	Tabel 1.2 geestelijke gezondheid.....	241
	Tabel 1.3 schooltype.....	241
2	middelengebruik	241
	abel 2.1 tabak	241
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid van tabakgebruik (huidige rokers)	242
	Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep	242
	Tabel 2.4 aanschaf (huidige rokers)	243
	abel 2.5 alcohol	243
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers)	243
	Tabel 2.7 alcoholgebruik per subgroep	244
	Tabel 2.8 aanschaf en gebruik (huidige drinkers)	244
	Tabel 2.9 problematisch drinken	245
	abel 2.10 cannabis	245
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers) ..	246
	Tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep.....	246
	Tabel 2.13 aanschaf en gebruik (huidige blowers).....	247
	Tabel 2.14 problematisch blowen.....	247
	Tabel 2.15 niet blowen (nooit blowers)	248
	abel 2.16 overige middelen	249
	abel 2.1 problematisch druggebruik	249

Verschillen (p waarden)

≤ .05
≤ .01
≤ .005
≤ .001
n s geen significant verschil

1 de brugklassers

tabel 1.1 geslacht leeftijd en etniciteit			
			TOTAAL (n = 534)
geslacht			
jongen			42.6%
meisje			57.4%
leeftijd			
12 jaar ⁹⁴			23.2%
13 jaar			45.6%
14-15 jaar			31.3%
gemiddeld (s.d.)			13.6 (0.8)
mediaan			13.6
geboorteland			
	vader	moeder	respondent
Nederland	33.3%	35.2%	81.6%
Suriname	15.4%	14.6%	5.6%
Antillen	2.8%	1.7%	1.1%
Turkije	13.5%	13.3%	3.6%
Marokko	13.5%	13.7%	1.7%
overig westers	5.4%	6.7%	2.4%
overig niet-westers	14.0%	13.9%	3.7%
onbekend	2.1%	0.9%	0.2%
etniciteit			
Nederlands			27.2%
Surinaams			16.7%
Antilliaans			2.2%
Turks			14.0%
Marokkaans			14.2%
overig westers			9.7%
overig niet-westers			15.2%
onbekend			0.7%
westers			37.2%
niet-westers			62.8%
bij elke groep behoort je volgens jou ⁹⁵			
Nederlands			38.8%
Surinaams			12.7%
Antilliaans			1.7%
Turks			11.8%
Marokkaans			10.1%
overig westers			2.4%
overig niet-westers			9.0%
onbekend			3.6%
gemengd (Nederlands + anders)			9.9%
westers			47.6%
niet-westers			52.4%

⁹⁴ Incl. drie 11-jarigen.

⁹⁵ De gemengde groep is bij de dichotomie buiten beschouwing gelaten.

tabel 1.2 geestelijke gezondheid		TOTAAL (n = 534)
Mental Health Inventory (MHI-5)⁹⁶		
Voelde je je erg zenuwachtig?		4.6 (1.1)
Zat je zo erg in de put dat niet je kon opvrolijken?		5.3 (1.0)
Voelde je je kalm en rustig?		4.2 (1.3)
Voelde je je neerslachtig en somber?		5.0 (1.1)
voelde je je gelukkig?		4.9 (1.2)
gemiddelde schaalscore (s.d.)		76.0 (14.5)
mediaan		80.0
psychisch ongezond (MHI schaalscore \leq 60)		15.3%
psychisch gezond (MHI schaalscore $>$ 60)		84.7%

tabel 1.3 schooltype		TOTAAL (n = 534)
schooltype		
vmbo		66.9%
havo/vwo		33.1%

2 middelengebruik

tabel 2.1 tabak		TOTAAL (n = 534)
gebruik		
ooit gebruik		25.5%
recent gebruik		14.8%
huidig gebruik		9.2%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		11.7 (1.8)
mediaan		12.0

⁹⁶ Gemiddelde itemscore op een 6-puntsschaal. Zie hoofdstuk III voor meer informatie over de MHI-5 en de scoreberekening.

tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid van tabakgebruik (huidige rokers)

	huidige rokers (n = 49)
frequentie	
dagelijks	12.5%
een paar dagen per week	10.4%
alleen in het weekend	4.2%
af en toe	50.0%
gestopt/nooit ⁹⁷	22.9%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 sigaret	27.7%
1 t/m 5 sigaretten	61.7%
6 t/m 10 sigaretten	6.4%
11 t/m 20 sigaretten	4.3%
meer dan 20 sigaretten	0%
gemiddeld (s.d.) ⁹⁸	2.8 (4.2)
mediaan	2.0

tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	n s	n s	n s
jongen	26.1%	14.2%	8.4%
meisje	25.0%	15.5%	9.9%
leeftijd			
12 jaar	10.6%	4.9%	3.3%
13 jaar	27.0%	15.4%	9.6%
14-15 jaar	34.3%	21.7%	13.3%
etniciteit	n s	n s	n s
westers	22.4%	15.8%	10.7%
niet-westers	27.0%	14.5%	8.4%
geestelijke gezondheid	n s		
ongezond	33.3%	25.0%	16.3%
gezond	23.8%	12.6%	7.6%
schooltype	n s	n s	n s
vmbo	25.8%	14.2%	9.3%
havo/vwo	27.3%	18.7%	11.3%

⁹⁷ Mogelijke onlangs voor het eerst gerookt.

⁹⁸ Een trekje = 0.1 sigaret.

abel 2.4 aanschaf (huidige rokers)

	huidige rokers (n = 49)
locatie aanschaf	
tabakswinkel	18.4%
supermarkt	8.2%
café/discotheek	4.1%
benzinepomp	2.0%
snackbar	20.4%
kiosk	0%
vereniging	0%
elders	14.3%
koopt nooit	32.7%

abel 2.5 alcohol

	TOTAAL (n = 534)
ooit gebruik	45.3%
recent gebruik	30.3%
huidig gebruik	17.3%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	11.0 (2.5)
mediaan	12.0

abel 2.6 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 88)
frequentie	
dagelijks	0%
een paar dagen per week	2.3%
alleen in het weekend	10.3%
af en toe	82.8%
gestopt/nooit ⁹⁹	4.6%
aantal glazen per dag	
minder dan 1 glas	26.8%
1 of 2 glazen	45.1%
3 of 4 glazen	20.7%
5 of 6 glazen	4.9%
7 of 8 glazen	1.2%
9 of 10 glazen	1.2%
meer dan 10 glazen	0%
gemiddeld (s.d.) ¹⁰⁰	1.8 (1.8)
mediaan	1.0

⁹⁹ Mogelijk onlangs voor het eerst gedronken.

¹⁰⁰ Een slokje = 0.1 glas.

tabel 2. alcoholgebruik per subgroep				
	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	n s	n s	n s	n s
jongen	49.6%	32.4%	16.4%	1.8 (1.5)
meisje	42.3%	28.9%	18.0%	1.8 (2.3)
leeftijd	n s	n s	n s	
12 jaar	36.9%	23.5%	11.8%	0.6 (0.7)
13 jaar	47.7%	31.3%	17.8%	1.7 (1.9)
14-15 jaar	48.2%	33.8%	21.0%	2.4 (1.8)
etniciteit				n s
westers	59.5%	45.7%	25.5%	1.7 (2.1)
niet-westers	36.9%	21.1%	12.3%	2.0 (1.4)
geestelijke gezondheid	n s	n.s.	n s	n s
ongezond	45.7%	32.1%	16.7%	2.4 (2.2)
gezond	45.4%	30.1%	17.4%	1.7 (1.8)
schooltype				n s
vmbo	36.0%	20.6%	13.4%	1.8 (1.2)
havo/vwo	64.4%	50.7%	25.7%	1.8 (2.2)

tabel 2.8 aanschaf en gebruik (huidige drinkers)		huidige drinkers (n = 88)
locatie aanschaf		
slijterij		2.3%
supermarkt		20.7%
café/discotheek		10.3%
benzinepomp		0%
snackbar		1.1%
kiosk		1.1%
vereniging		0%
elders		6.9%
koopt nooit		57.5%
met wie drink je meestal alcohol		
alleen		1.1%
met vrienden		50.6%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)		48.3%
locatie gebruik		
straat/hangplek		19.3%
thuis		28.4%
bij anderen thuis		12.5%
café/discotheek		19.3%
restaurant		4.5%
vereniging		2.3%
schuur/keet/honk		0%
familiefeest		20.5%
schoolfeest		4.5%
vriendenfeest		14.8%
locatie indrinken		
thuis		5.7%
bij vrienden thuis		10.2%
schuur/keet/honk		0%
straat/hangplek		12.5%
niet indrinken		75.0%

tabel 2.9 problematisch drinken		
	huidige drinkers (n = 88)	TOTAAL (n = 534)
riskant drinken ¹⁰¹		
ja	1.1%	0.2%
nee	98.9%	99.8%
frequentie 5 of meer glazen afgelopen maand		
nooit	43.2%	90.2%
1 keer	23.9%	4.1%
2 keer	12.5%	2.2%
3 of 4 keer	10.2%	1.8%
5 of 6 keer	3.4%	0.6%
7 of 8 keer	2.3%	0.4%
9 keer of vaker	4.5%	0.8%
hoe vaak ben je de afgelopen 30 dagen dronken geweest?		
0 keer	75.0%	95.7%
1 - 2 keer	21.6%	3.7%
3 - 5 keer	2.3%	0.4%
6 - 9 keer	1.1%	0.2%
10 keer of vaker	0%	0%
heb je zelf ooit wel eens zoveel gedronken dat je uitging of heel erg ziek werd?		
ja	9.1%	2.1%
nee	90.9%	97.9%
heeft iemand anders in jouw vriendengroep wel eens zoveel gedronken dat hij uitging of heel erg ziek werd?		
ja	52.3%	24.1%
nee	47.7%	75.9%
vind je zelf dat je te veel of te vaak drinkt?		
ja	1.1%	0.8%
nee	98.9%	99.2%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drinkt?		
ja	6.9%	1.9%
nee	93.1%	98.1%
drink je wel eens alcohol onder schooltijd?		
ja	6.9%	1.1%
nee	93.1%	98.9%

tabel 2.10 cannabis	
	TOTAAL (n = 534)
ooit-gebruik	6.9%
recent gebruik	4.9%
huidig gebruik	2.8%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	12.7 (1.1)
mediaan	13.0

¹⁰¹ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 15)
frequentie	
dagelijks	13.3%
een paar dagen per week	20.0%
alleen in het weekend	13.3%
af en toe	53.3%
aantal joints per dag	
minder dan 1 joint	20.0%
1 joint	40.0%
2 joints	20.0%
3 joints	6.7%
4 joints	0%
5 joints	6.7%
6 joints	6.7%
gemiddeld (s.d.) ¹⁰²	1.8 (1.9)
mediaan	1.0

tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)
geslacht	n s	n s	n s	n s
jongen	9.3%	6.7%	3.6%	1.5 (1.5)
meisje	5.2%	3.6%	2.3%	2.0 (2.4)
leeftijd				n s
12 jaar	1.6%	0.8%	0.8%	0.1 (0.0)
13 jaar	5.8%	3.7%	2.1%	0.9 (0.5)
14-15 jaar	12.7%	9.8%	5.5%	2.4 (2.2)
etniciteit	n s	n s	n s	
westers	7.6%	5.6%	4.1%	0.7 (0.5)
niet-westers	6.6%	4.5%	2.1%	2.9 (2.3)
geestelijke gezondheid	n s	n.s.	n s	n s
ongezond	11.1%	8.6%	6.2%	0.9 (0.5)
gezond	6.0%	4.1%	2.3%	2.2 (2.2)
schooltype	n s	n s	n s	n s
vmbo	6.9%	4.3%	2.7%	2.6 (2.4)
havo/vwo	8.7%	6.7%	4.0%	0.8 (0.5)

¹⁰² Een trekje = 0.1 joint.

tabel 2.13 aanschaf en gebruik (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 15)
hoe kom je meestal aan je hasj of iet	
ik haal het zelf	0%
anderen halen het voor me	46.7%
ik krijg het gratis	53.3%
ik kweek het zelf	0%
waar kom je meestal aan je hasj of iet	
bij vrienden	53.3%
in een coffeeshop	33.3%
in een café/discotheek	0%
bij een thuisdealer	0%
bij een 06-dealer	6.7%
op straat	0%
op school	6.7%
ik kweek het zelf	0%
met wie bloot je meestal	
alleen	0%
met vrienden	93.3%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)	6.7%
waar bloot je meestal	
thuis	0%
bij vrienden	6.7%
in een coffeeshop	0%
in een café/club/disco	0%
op feestjes	0%
op straat	86.7%
op school	6.7%

tabel 2.14 problematisch bloot en

	huidige blowers (n = 15)	TOTAAL (n = 534)
riskant bloot en¹⁰³		
ja	26.7%	0.9%
nee	73.3%	99.1%
vind je zelf dat je te veel of te vaak bloot		
ja	13.3%	0.4%
nee	86.7%	99.6%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak bloot		
ja	20.0%	1.1%
nee	80.0%	98.9%
bloot je wel eens onder schooltijd		
ja	46.7%	2.4%
nee	53.3%	97.6%

¹⁰³ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.15 niet blowers (nooit blowers)

	nooit blowers (n = 497)
aarom heb je nog nooit gebloed	
het is mij te duur	5.8%
ik ben bang door de politie gepakt te worden	3.8%
ik rook niet	64.2%
vanwege mijn geloof	21.1%
ik ben bang om stoned te zijn	6.0%
ik heb er geen behoefte aan	75.1%
blowers hebben een slechte reputatie	17.3%
ik ben bang om eraan verslaafd te raken	33.4%
dan komen ze erachter thuis, op school, of op mijn werk	12.7%
ik denk dat het schadelijk is voor mijn lichaam	60.0%
ik denk dat het psychisch schadelijk is	23.9%
ik gebruik al een andere drug	0.4%
het is me nog nooit aangeboden	11.7%
vanwege de waarschuwingsfolders die ik steeds zie	11.3%
omdat het verboden is	23.9%

tabel 2.16 overige middelen		TOTAAL (n = 534)
energydrinks		
ooit-gebruik		77.7%
huidig gebruik		57.5%
ecstasy		
ooit-gebruik		0%
huidig gebruik		0%
cocaïne		
ooit-gebruik		0.6%
huidig gebruik		0%
amfetamine		
ooit-gebruik		0%
huidig gebruik		0%
paddo's		
ooit-gebruik		0.2%
huidig gebruik		0%
ooit-gebruik		0.4%
huidig gebruik		0%
heroïne		
ooit-gebruik		0.2%
huidig gebruik		0%
crack		
ooit-gebruik		0.4%
huidig gebruik		0%
lachgas		
ooit-gebruik		5.0%
huidig gebruik		1.2%
poppers		
ooit-gebruik		0.8%
huidig gebruik		0.2%
GHB		
ooit-gebruik		0.4%
huidig gebruik		0%
ketamine		
ooit-gebruik		0.6%
huidig gebruik		0%
slaap kalmeringsmiddelen		
ooit-gebruik		8.6%
huidig gebruik		2.7%
italin		
ooit-gebruik		2.1%
huidig gebruik		1.3%

tabel 2.1 problematisch druggebruik		TOTAAL (n = 534)
vind je zelf dat je te veel of te vaak drugs gebruikt		
ja		0.4%
nee		99.6%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drugs gebruikt		
ja		0.6%
nee		99.4%

BI AG

DERDEKLASSERS

1	de derdeklassers	252
	Tabel 1.1 geslacht, leeftijd en etniciteit	252
	Tabel 1.2 etniciteit	253
	Tabel 1.3 geestelijke gezondheid.....	253
	Tabel 1.4 schooltype.....	254
2	middelengebruik	254
	abel 2.1 tabak	254
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid van tabakgebruik (huidige rokers)	254
	Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep.....	255
	Tabel 2.4 aanschaf (huidige rokers)	255
	abel 2.5 alcohol	256
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers)	256
	Tabel 2.6 alcoholgebruik per subgroep.....	257
	Tabel 2.7 aanschaf en gebruik (huidige drinkers)	258
	Tabel 2.8 problematisch drinken	259
	abel 2.9 cannabis	260
	Tabel 2.10 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers) ..	260
	Tabel 2.11 cannabisgebruik per subgroep.....	261
	Tabel 2.12 aanschaf en gebruik (huidige blowers).....	261
	Tabel 2.13 problematisch blowen.....	262
	Tabel 2.14 niet blowen (nooit blowers)	262
	abel 2.15 stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine)	263
	Tabel 2.16 ooit-gebruik stimulantia per subgroep	263
	abel 2.1 overige middelen	264
	Tabel 2.18 problematisch druggebruik	264
3	trends	265
	Tabel 3.1 vergelijking steekproeven derdeklassers	265
	abel 3.2 trends tabak	266
	Tabel 3.2a trends tabak – westers	266
	Tabel 3.2b trends tabak – niet-westers	266
	abel 3.3 trends alcohol	26
	Tabel 3.3a trends alcohol – westers	267
	Tabel 3.3b trends alcohol – niet-westers	267
	abel 3.4 trends cannabis	268

Tabel 3.4a	trends cannabis – westers	268
Tabel 3.4b	trends cannabis – niet-westers	268
abel 3.5	trends stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine)	269
Tabel 3.5a	trends stimulantia – westers	269
Tabel 3.5b	trends stimulantia – niet-westers	269
abel 3.6	trends overige middelen	2 0

Verschillen (p waarden)

≤ .05
≤ .01
≤ .005
≤ .001
n s geen significant verschil

1 de derdeklassers

Tabel 1.1 geslacht leeftijd en etniciteit		TOTAAL (n = 409)
geslacht		
jongen		50.0%
meisje		50.0%
leeftijd		
14 jaar ¹⁰⁴		39.3%
15 jaar		45.6%
16+ jaar		15.1%
gemiddeld (s.d.)		15.3 (0.9)
mediaan		15.2

¹⁰⁴ Inclusief vijf 13-jarigen.

tabel 1.2 etniciteit

			TOTAAL (n = 409)
geboorteland	vader	moeder	respondent
Nederland	30.7%	33.7%	76.0%
Suriname	13.5%	13.8%	2.4%
Antillen	3.3%	2.4%	1.5%
Turkije	12.3%	12.2%	3.9%
Marokko	17.0%	15.7%	3.2%
overig westers	3.0%	5.1%	2.1%
overig niet-westers	17.0%	14.5%	10.1%
onbekend	3.3%	2.6%	1.0%
eticiteit			
Nederlands			25.9%
Surinaams			15.1%
Antilliaans			2.9%
Turks			12.6%
Marokkaans			17.5%
overig westers			7.5%
overig niet-westers			16.8%
onbekend			1.7%
westers			34.0%
niet-westers			66.0%
bij elke groep behoor je volgens jou ¹⁰⁵			
Nederlands			36.1%
Surinaams			10.0%
Antilliaans			2.2%
Turks			9.9%
Marokkaans			12.1%
overig westers			1.1%
overig niet-westers			12.9%
onbekend			6.0%
gemengd (Nederlands + anders)			9.6%
westers			44.2%
niet-westers			55.8%

tabel 1.3 geestelijke gezondheid

	TOTAAL (n = 409)
ental Health Inventory (MHI 5) ¹⁰⁶	
Voelde je je erg zenuwachtig?	4.6 (1.1)
Zat je zo erg in de put dat niet je kon opvrolijken?	5.1 (1.2)
Voelde je je kalm en rustig?	4.2 (1.3)
Voelde je je neerslachtig en somber?	4.9 (1.1)
Voelde je je gelukkig?	4.7 (1.2)
gemiddelde schaalscore (s.d.)	73.7 (16.1)
mediaan	76.0
psychisch ongezond (MHI schaalscore ≤ 60)	20.3%
psychisch gezond (MHI schaalscore > 60)	79.7%

¹⁰⁵ De gemengde groep is bij de dichotomie buiten beschouwing gelaten.

abel 1.4 schooltype		TOTAAL (n = 409)
schooltype		
vmbo-bk		35.6%
vmbo-tg		21.4%
havo		19.4%
vwo		23.6%

2 middelengebruik

abel 2.1 tabak		TOTAAL (n = 409)
ooit-gebruik		37.5%
recent gebruik		26.2%
huidig gebruik		16.3%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		12.7 (2.4)
mediaan		13.0

abel 2.2 frequentie en hoeveelheid van tabakgebruik (huidige rokers)		huidige rokers (n = 64)
frequentie		
dagelijks		27.6%
een paar dagen per week		8.6%
alleen in het weekend		5.9%
af en toe		48.5%
gestopt/nooit ¹⁰⁶		9.3%
hoeveelheid per dag		
minder dan 1 sigaret		20.1%
1 t/m 5 sigaretten		52.5%
6 t/m 10 sigaretten		9.4%
11 t/m 20 sigaretten		18.0%
meer dan 20 sigaretten		0%
gemiddeld (s.d.) ¹⁰⁷		5.0 (6.2)
mediaan		2.0

¹⁰⁶ Mogelijk onlangs voor het eerst gerookt.

¹⁰⁷ Een trekje = 0.1 sigaret.

tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep			
	ooit	recent	huidig
geslacht			n s
jongen	32.4%	21.0%	13.2%
meisje	42.9%	31.7%	19.6%
leeftijd	n s	n s	
14 jaar	36.3%	24.4%	10.1%
15 jaar	36.2%	24.9%	17.8%
16+ jaar	44.3%	35.5%	27.9%
ethniciteit	n s	n s	n s
westers	37.2%	29.9%	16.1%
niet-westers	38.3%	24.4%	16.5%
geestelijke gezondheid			
ongezond	51.2%	36.6%	25.6%
gezond	34.5%	24.2%	14.3%
schooltype	n s	n s	
vmbo-bk	41.8%	24.1%	17.8%
vmbo-tg	42.0%	35.6%	26.1%
havo	31.6%	26.6%	13.9%
vwo	32.0%	19.6%	6.2%

tabel 2.4 aanschaf (huidige rokers)		huidige rokers (n = 64)
locatie aanschaf		
tabakswinkel		26.4%
supermarkt		10.4%
café/discotheek		1.8%
benzinepomp		4.2%
snackbar		15.8%
kiosk		0%
vereniging		0%
elders		7.6%
koopt nooit		33.8%

tabel 2.5 alcohol		TOTAAL (n = 409)
ooit gebruik		58.3%
recent gebruik		46.1%
huidig gebruik		29.8%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		12.2 (2.5)
mediaan		13.0

tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik (huidige drinkers)		huidige drinkers (n = 119)
frequentie		
dagelijks		0.8%
een paar dagen per week		7.1%
alleen in het weekend		20.1%
af en toe		71.0%
gestopt/nooit ¹⁰⁹		0.9%
aantal glazen per dag		
minder dan 1 glas		14.4%
1 of 2 glazen		46.7%
3 of 4 glazen		19.4%
5 of 6 glazen		12.5%
7 of 8 glazen		1.3%
9 of 10 glazen		4.7%
meer dan 10 glazen		1.0%
gemiddeld (s.d.) ¹¹⁰		2.7 (2.6)
mediaan		2.0

¹⁰⁹ Mogelijk onlangs voor het eerst gedronken.

¹¹⁰ Een slokje = 0.1 glas.

tabel 2.6 alcoholgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	n s	n s	n s	
jongen	58.3%	42.6%	26.8%	2.0 (2.1)
meisje	58.5%	49.8%	32.8%	3.2 (2.9)
leeftijd	n s	n s	n s	n s
14 jaar	64.2%	52.2%	28.0%	2.4 (2.3)
15 jaar	53.0%	41.1%	30.6%	2.7 (2.4)
16+ jaar	59.0%	44.8%	34.5%	3.4 (3.9)
etniciteit				n s
westers	83.2%	68.4%	42.5%	2.3 (2.5)
niet-westers	46.6%	35.4%	23.7%	3.0 (2.8)
geestelijke gezondheid	n s	n s	n s	n s
ongezond	59.8%	48.1%	27.2%	2.9 (2.0)
gezond	58.3%	45.8%	30.7%	2.7 (2.8)
schooltype				
vmbo-bk	39.7%	29.9%	17.5%	2.9 (2.5)
vmbo-tg	62.5%	46.0%	33.3%	3.5 (3.5)
havo	60.8%	51.9%	35.1%	3.4 (2.8)
vwo	80.4%	64.6%	39.6%	1.5 (1.2)

tabel 2. aanschaf en gebruik (huidige drinkers)	
	huidige drinkers (n = 119)
locatie aanschaf	
slijterij	8.2%
supermarkt	33.0%
café/discotheek	14.2%
benzinepomp	0%
snackbar	0.9%
kiosk	0%
vereniging	0%
elders	7.8%
koopt nooit	35.9%
met wie drink je meestal alcohol	
alleen	1.0%
met vrienden	73.9%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)	25.1%
locatie gebruik	
straat/hangplek	20.7%
thuis	28.8%
bij anderen thuis	27.1%
café/discotheek	26.2%
restaurant	4.4%
vereniging	2.0%
schuur/keet/honk	1.8%
familiefeest	14.7%
schoolfeest	6.3%
vriendenfeest	33.4%
locatie indrinken	
thuis	11.4%
bij vrienden thuis	19.3%
schuur/keet/honk	0.8%
straat/hangplek	15.5%
niet indrinken	61.6%

tabel 2.8 problematisch drinken

	huidige drinkers (n = 119)	TOTAAL (n = 409)
riskant drinken¹¹¹		
ja	3.5%	1.0%
nee	96.5%	99.0%
frequentie 5 of meer glazen afgelopen maand		
nooit	38.8%	81.8%
1 keer	18.9%	5.6%
2 keer	21.7%	6.5%
3 of 4 keer	8.4%	2.5%
5 of 6 keer	3.6%	1.1%
7 of 8 keer	2.4%	0.7%
9 keer of vaker	6.1%	1.8%
hoe vaak ben je de afgelopen 30 dagen dronken geweest		
0 keer	64.4%	89.4%
1 - 2 keer	25.4%	7.6%
3 - 5 keer	8.5%	2.5%
6 - 9 keer	1.9%	0.5%
10 keer of vaker	0%	0%
heb je zelf ooit wel eens zoveel gedronken dat je 'out' ging of heel erg ziek werd		
ja	16.5%	6.9%
nee	83.5%	93.1%
heeft iemand anders in jou vriendengroep wel eens zoveel gedronken dat hij zij 'out' ging of heel erg ziek werd		
ja	60.2%	34.2%
nee	39.8%	65.8%
vind je zelf dat je te veel of te vaak drinkt		
ja	2.7%	1.9%
nee	97.3%	98.1%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drinkt		
ja	11.6%	6.3%
nee	88.4%	93.7%
drink je wel eens alcohol onder schooltijd		
ja	10.3%	4.1%
nee	89.7%	95.9%

¹¹¹ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.9 cannabis		TOTAAL (n = 409)
ooit gebruik		20.0%
recent gebruik		16.5%
huidig gebruik		10.3%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		13.5 (1.8)
mediaan		14.0

tabel 2.10 frequentie en hoeveelheid van cannabisgebruik (huidige blowers)		huidige blowers (n = 40)
frequentie		
dagelijks		5.7%
een paar dagen per week		21.4%
alleen in het weekend		35.7%
af en toe		15.8%
gestopt/nooit ¹¹²		21.3%
aantal joints per dag		
minder dan 1 joint		20.4%
1 joint		36.0%
2 joints		20.9%
3 joints		15.9%
4 joints		2.6%
5 joints		0%
5 joints		4.3%
gemiddeld (s.d.) ¹¹³		1.9 (2.6)
mediaan		1.0

¹¹² Mogelijk onlangs voor het eerst geblowd.

¹¹³ Een trekje = 0.1 joint.

tabel 2.11 cannabisgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)
geslacht	n s	n s	n s	n s
jongen	17.2%	14.4%	11.3%	2.4 (3.4)
meisje	22.5%	18.7%	9.4%	1.3 (0.8)
leeftijd	n s	n s	n s	n s
14 jaar	20.0%	17.1%	8.2%	1.2 (1.0)
15 jaar	20.5%	17.8%	13.0%	2.2 (3.3)
16+ jaar	17.7%	12.9%	8.1%	2.3 (0.5)
etniciteit			n s	n s
westers	27.0%	24.1%	13.9%	1.4 (1.0)
niet-westers	16.5%	12.6%	8.4%	2.4 (3.5)
geestelijke gezondheid	n s	n s	n s	n s
ongezond	26.8%	20.0%	15.0%	1.6 (1.1)
gezond	18.3%	15.9%	9.4%	2.0 (3.0)
schooltype			n s	n s
vmbo-bk	19.9%	14.8%	11.9%	1.4 (0.8)
vmbo-tg	27.3%	23.0%	17.0%	2.7 (3.9)
havo	24.1%	21.5%	7.6%	2.5 (2.5)
vwo	10.3%	8.3%	5.2%	0.4 (0.4)

tabel 2.12 aanschaf en gebruik (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 40)
hoe kom je meestal aan je hasj of iet	
ik haal het zelf	11.0%
anderen halen het voor me	42.0%
ik krijg het gratis	39.7%
ik kweek het zelf	0%
waar kom je meestal aan je hasj of iet	
bij vrienden	49.4%
in een coffeeshop	33.5%
in een café/discotheek	0%
bij een thuisdealer	3.1%
bij een 06-dealer	5.6%
op straat	0%
op school	5.5%
ik kweek het zelf	2.8%
met wie blo je meestal	
alleen	4.8%
met vrienden	95.2%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)	0%
waar blo je meestal	
thuis	5.8%
bij vrienden	16.1%
in een coffeeshop	5.6%
in een café/club/disco	1.8%
op feestjes	0%
op straat	65.9%
op school	4.8%

tabel 2.13 problematisch bloeden		
	huidige blowers (n = 40)	TOTAAL (n = 409)
riskant bloeden¹¹⁴		
ja	12.2%	1.5%
nee	87.8%	98.5%
vind je zelf dat je te veel of te vaak bloedt		
ja	16.4%	2.0%
nee	83.6%	98.0%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak bloedt		
ja	17.2%	2.6%
nee	82.8%	97.4%
bloeden je wel eens onder schooltijd		
ja	38.9%	4.4%
nee	61.1%	95.6%

tabel 2.14 niet bloeden (nooit blowers)		nooit blowers (n = 331)
aarom heb je nog nooit gebloed		
het is mij te duur		3.9%
ik ben bang door de politie gepakt te worden		1.7%
ik rook niet		62.6%
vanwege mijn geloof		24.7%
ik ben bang om stoned te zijn		5.4%
ik heb er geen behoefte aan		75.3%
blowers hebben een slechte reputatie		15.5%
ik ben bang om eraan verslaafd te raken		25.0%
dan komen ze erachter thuis, op school, of op mijn werk		10.6%
ik denk dat het schadelijk is voor mijn lichaam		57.3%
ik denk dat het psychisch schadelijk is		25.6%
ik gebruik al een andere drug		0.9%
het is me nog nooit aangeboden		13.1%
vanwege de waarschuwingsfolders die ik steeds zie		7.9%
omdat het verboden is		14.8%

¹¹⁴ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.15 stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine)	
	TOTAAL (n = 407)
ecstasy	
ooit-gebruik	2.9%
recent gebruik	0.6%
huidig gebruik	0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.4 (1.0)
mediaan	15.0
coca ne	
ooit-gebruik	2.2%
recent gebruik	0.7%
huidig gebruik	0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.4 (0.5)
mediaan	14.0
amfetamine	
ooit-gebruik	1.5%
recent gebruik	0.5%
huidig gebruik	0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.8 (1.3)
mediaan	14.0
stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine)	
ooit-gebruik	4.8%
recent gebruik	1.5%
huidig gebruik	0%

tabel 2.16 ooit gebruik stimulantia per subgroep	
	stimulantia ooit
geslacht	
jongen	4.0%
meisje	5.4%
leeftijd	
14 jaar	3.1%
15 jaar	3.3%
16+ jaar	11.5%
etniciteit	
westers	2.9%
niet-westers	5.7%
geestelijke gezondheid	
ongezond	3.7%
gezond	4.7%
schooltype	
vmbo-bk	5.6%
vmbo-tg	8.0%
havo	2.6%
vwo	3.1%

tabel 2.1 overige middelen		TOTAAL (n = 409)
energydrinks		
ooit-gebruik		82.8%
huidig gebruik		67.3%
paddo's		
ooit-gebruik		3.2%
huidig gebruik		0.7%
ooit-gebruik		0.8%
huidig gebruik		0.6%
heroïne		
ooit-gebruik		1.0%
huidig gebruik		0.2%
crack		
ooit-gebruik		1.2%
huidig gebruik		0.5%
lachgas		
ooit-gebruik		4.5%
huidig gebruik		0.7%
poppers		
ooit-gebruik		0.5%
huidig gebruik		0%
GHB		
ooit-gebruik		0.5%
huidig gebruik		0%
ketamine		
ooit-gebruik		0.2%
huidig gebruik		0%
slaap kalmeringsmiddelen		
ooit-gebruik		6.7%
huidig gebruik		2.0%
italin		
ooit-gebruik		1.3%
huidig gebruik		0.2%

tabel 2.18 problematisch druggebruik		TOTAAL (n = 409)
vind je zelf dat je te veel of te vaak drugs gebruikt		
ja		1.7%
nee		98.3%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drugs gebruikt		
ja		2.9%
nee		97.1%

3 trends

tabel 3.1 vergelijking steekproeven derdeklassers						
	1995 (n = 469)	1997 (n = 543)	1999 (n = 540)	2002 (n = 780)	2007 (n = 409)	p
geslacht						
jongen	52.2%	50.6%	50.8%	50.5%	50.0%	n s
meisje	47.8%	49.4%	49.2%	49.5%	50.0%	
leeftijd						
gemiddeld (s.d.)	15.1 (1.0)	15.2 (1.1)	15.2 (1.0)	15.1 (0.8)	15.3 (0.9)	
mediaan	14.9	14.9	15.0	15.1	15.2	
objectieve etniciteit						
westers		42.7%	37.6%	37.5%	34.0%	n s
niet-westers		57.3%	62.4%	62.5%	66.0%	
subjectieve etniciteit						
westers	68.1%	47.7%	44.7%	39.1%	44.2%	
niet-westers	31.9%	52.3%	55.3%	60.9%	55.8%	
schooltype						
vmbo	64.5%	69.1%	67.8%	64.7%	57.1%	
havo/vwo	35.5%	30.9%	32.2%	35.3%	42.9%	

In de volgende tabellen zijn alleen regressiecoëfficiënten weergegeven van statistisch significante ($p \leq .05$) variabelen. Negatieve coëfficiënten duiden op minder gebruik ten opzichte van de referentiecategorie; bij positieve coëfficiënten ligt het gebruik hoger dan bij de referentiecategorie.

Wanneer geen regressiemodel kon worden gemaakt (geen enkele variabele heeft een significante invloed op de uitkomstmaat), dan is dat weergegeven door een '-' in de rij R². R² geeft de verklaarde variantie weer; de mate waarin het regressiemodel de uitkomstmaat kan voorspellen.

Westerse en niet-westerse derdeklassers zijn ingedeeld op basis van objectieve etniciteit, met uitzondering van het jaar 1995. Daar waren we genoodzaakt subjectieve etniciteit te hanteren.

tabel 3.2 trends tabak					
		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1995		41.8%		
	199	48.7%	35.8%	25.8%	11.8
	1999	52.0%	39.6%	26.7%	12.1
	2002	46.5%	31.4%	21.4%	12.0
	200	37.5%	26.2%	16.3%	12.7
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden	-.047	-.041	-.055	.065
	geslacht				
	jongens t.o.v. meisjes	-.345	-.445	-.505	-.422
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.188	.226	.338	.422
	etniciteit				
westers t.o.v. niet-westers	.717	.795	.972		
schooltype					
havo/vwo t.o.v. vmbo	-.248	-.238	-.597		
²	.057	.077	.098	.053	

tabel 3.2a trends tabak - esters					
		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1995		46.8%		
	199	58.2%	42.7%	31.8%	11.5
	1999	61.0%	46.1%	32.8%	11.7
	2002	59.9%	45.7%	33.3%	11.9
	200	37.2%	29.9%	16.1%	12.9
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden	-.083	-.042	-.074	.126
	geslacht				
	jongens t.o.v. meisjes	-.568	-.726	-.963	-.496
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.436	.453	.662	
	schooltype				
havo/vwo t.o.v. vmbo			-.463		
²	.067	.074	.144	.056	

tabel 3.2b trends tabak - niet esters					
		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1995		30.1%		
	199	42.2%	30.2%	21.6%	12.3
	1999	47.1%	36.3%	23.5%	12.3
	2002	38.4%	21.7%	13.7%	12.1
	200	38.3%	24.4%	16.5%	12.7
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden		-.004		
	geslacht				
	jongens t.o.v. meisjes				-.427
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.163	.223	.238	.540
	schooltype				
havo/vwo t.o.v. vmbo			-.714		
²	.009	.023	.040	.057	

abel 3.3 trends alcohol

	ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar						
1995		67.6%	47.9%			
1999	67.8%	59.0%	43.3%	3.1%	4.1	11.0
1999	64.4%	56.2%	41.6%	3.9%	4.5	11.1
2002	65.2%	55.8%	37.4%	3.5%	5.1	11.6
200	58.3%	46.1%	29.7%	1.0%	2.7	12.3
regressie						
jaar heden t.o.v. verleden		-.029	-.028			.130
geslacht						
jongens t.o.v. meisjes				.547	.694	
leeftijd						
ouder t.o.v. jonger				.374	.604	.465
ethniciteit						
westers t.o.v. niet-westers	2.181	1.861	1.518	1.116	1.036	-.422
schooltype						
havo/vwo t.o.v. vmbo				-.671	-1.604	-.651
²	.236	.231	.173	.064	.070	.089

abel 3.3a trends alcohol - esters

	ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar						
1995		77.7%	57.6%			
1999	90.5%	84.2%	64.8%	4.5%	4.2	10.7
1999	88.8%	82.8%	63.0%	5.0%	4.3	10.7
2002	91.3%	85.0%	65.8%	6.0%	5.4	11.3
200	83.2%	68.4%	42.5%	0%	2.3	11.9
regressie						
jaar heden t.o.v. verleden			-.034			.147
geslacht						
jongens t.o.v. meisjes	-.459		-.375		.738	-.377
leeftijd						
ouder t.o.v. jonger			.186		.546	
schooltype						
havo/vwo t.o.v. vmbo				-2.556	-1.816	-.865
²	.010	-	.021	.046	.077	.061

abel 3.3b trends alcohol - niet esters

	ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar						
1995		44.4%	25.4%			
1999	50.9%	40.2%	26.7%	1.7%	3.9	11.4
1999	49.2%	39.9%	28.1%	3.3%	4.7	11.5
2002	49.1%	37.5%	20.2%	1.9%	4.6	12.0
200	46.6%	35.4%	23.7%	1.5%	3.0	12.6
regressie						
jaar heden t.o.v. verleden						.129
geslacht						
jongens t.o.v. meisjes						
leeftijd						
ouder t.o.v. jonger				.438	.651	.684
schooltype						
havo/vwo t.o.v. vmbo					-1.178	-.489
²	-	-	-	.033	.048	.086

jaar	gebruik			hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld		
	ooit	jaar	maand			riskant	
1995		30.4%	19.7%				
1999	24.5%	20.0%	14.7%	6.1%	2.6	13.2	
1999	27.9%	21.6%	15.3%	4.3%	2.3	13.4	
2002	27.9%	20.7%	14.8%	6.0%	3.0	13.3	
200	20.0%	16.5%	10.3%	1.5%	1.9	13.7	
regressie	jaar						
	heden t.o.v. verleden		-0.027		-0.083	.051	
	geslacht						
	jongens t.o.v. meisjes	.262	.310	.448	.601	.868	
	leeftijd						
	ouder t.o.v. jonger	.188	.192	.130	.311	.531	.530
	etniciteit						
westers t.o.v. niet-westers	.935	.998	1.180	1.114	.631	-.306	
schooltype	havo/vwo t.o.v. vmbo	-.362	-.276	-.546	-.660		
	²	.061	.073	.082	.080	.064	.183

jaar	gebruik			hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld		
	ooit	jaar	maand			riskant	
1995		34.3%	23.7%				
1999	31.2%	27.3%	22.7%	9.9%	3.0	12.8	
1999	35.7%	27.4%	18.7%	4.0%	1.8	13.0	
2002	39.4%	32.6%	26.4%	10.1%	3.2	13.1	
200	27.0%	24.1%	13.9%	2.2%	1.4	13.8	
regressie	jaar						
	heden t.o.v. verleden					.087	
	geslacht						
	jongens t.o.v. meisjes					.892	
	leeftijd						
	ouder t.o.v. jonger	.500	.445	.262	.464	.874	.427
	schoooltype						
havo/vwo t.o.v. vmbo			-.449	-.852			
²	.040	.035	.032	.068	.104	.132	

jaar	gebruik			hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld	
	ooit	jaar	maand			riskant
1995		20.3%	11.9%			
1999	19.1%	14.0%	8.7%	3.7%	2.0	13.6
1999	23.3%	18.4%	13.5%	4.5%	2.7	13.8
2002	20.1%	13.1%	7.4%	4.0%	2.7	13.5
200	16.5%	12.6%	8.4%	1.1%	2.4	13.6
regressie	jaar					
	heden t.o.v. verleden					
	geslacht					
	jongens t.o.v. meisjes	.489	.622	.775	1.151	
	leeftijd					
	ouder t.o.v. jonger				.275	.558
	schoooltype					
havo/vwo t.o.v. vmbo	-.524	-.480	-.767			
²	.026	.029	.041	.052	-	.179

tabel 3.5 trends stimulantia (ecstasy cocaïne en of amfetamine)

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1995	10.9%	7.9%	5.4%
	1999	5.5%	3.1%	2.0%
	1999	5.1%	3.0%	1.7%
	2002	3.7%	1.8%	0.9%
	2005	4.7%	1.5%	0%
regressie	jaar			
	heden t.o.v. verleden	-.070	-.142	-.230
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes	.504	.626	.862
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger	.318	.259	.301
	ethniciteit			
westers t.o.v. niet-westers	.802	.938	1.335	
schooltype	havo/vwo t.o.v. vmbo	-.851	-.592	-.851
	²	.079	.090	.153

tabel 3.5a trends stimulantia - westers

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1995	12.0%	8.2%	6.4%
	1999	6.9%	5.1%	4.2%
	1999	5.6%	4.0%	2.5%
	2002	5.9%	2.8%	1.8%
	2005	2.9%	1.5%	0%
regressie	jaar			
	heden t.o.v. verleden	-.101	-.157	-.213
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes	.577	.839	1.219
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger	.498	.445	.487
	schooltype			
havo/vwo t.o.v. vmbo	-.771			
²	.116	.090	.128	

tabel 3.5b trends stimulantia - niet westers

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1995	7.5%	6.0%	3.8%
	1999	4.6%	1.8%	0.7%
	1999	4.9%	2.4%	1.2%
	2002	1.9%	0.8%	0.4%
	2005	5.7%	1.9%	0%
regressie	jaar			
	heden t.o.v. verleden		-.144	-.325
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes			
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger	.271		
	schooltype			
havo/vwo t.o.v. vmbo				
²	.013	.026	.081	

tabel 3.6 trends overige middelen¹¹⁴

	pad ooit	lsd ooit	her ooit	cra ooit	lach ooit	pop ooit	
jaar	1995	4.3%	3.6%	1.7%	4.5%	2.4%	
	199	5.0%	0.8%	0.6%	1.3%	1.5%	
	1999	3.6%	1.3%	0.7%	1.7%	2.3%	
	2002	3.2%	0.5%	1.3%	1.3%	2.1%	
	200	3.2%	0.8%	1.0%	1.2%	0.5%	
regressie	jaar heden t.o.v. verleden		-.120		-.122		
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	.489		.864	1.220	.696	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.460	.406			.526	
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers	1.584	1.273			1.496	
	schooltype havo/vwo t.o.v. vmbo			-1.764	-.932	-.915	
	²	.092	.068	.054	.072	.014	.090

¹¹⁴ Ooit-gebruik paddo's, LSD, heroïne, crack, lachgas en poppers.

BI AG

OUDERE LEERLINGEN

1	de oudere leerlingen.....	2	2
	Tabel 1.1 geslacht en leeftijd	272	
	Tabel 1.2 etniciteit	273	
	Tabel 1.3 geestelijke gezondheid.....	273	
	Tabel 1.4 schooltype.....	273	
2	middelengebruik.....	2	4
	abel 2.1 tabak	2	4
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid(huidige rokers)	274	
	Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep.....	275	
	Tabel 2.4 aanschaf (huidige rokers)	275	
	abel 2.5 alcohol	2	6
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers)	276	
	Tabel 2.7 alcoholgebruik per subgroep.....	276	
	Tabel 2.8 aanschaf en gebruik (huidige drinkers)	277	
	Tabel 2.9 problematisch drinken	278	
	abel 2.10 cannabis	2	9
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers).....	279	
	Tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep.....	279	
	Tabel 2.13 aanschaf en gebruik (huidige blowers).....	280	
	Tabel 2.14 problematisch blowen.....	280	
	Tabel 2.15 niet blowen (nooit blowers)	281	
	abel 2.16 stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine).....	281	
	Tabel 2.17 ooit-gebruik stimulantia per subgroep	282	
	abel 2.18 overige middelen.....	282	
	Tabel 2.19 problematisch druggebruik	283	
3	trends	283	
	Tabel 3.1 vergelijking steekproeven oudere leerlingen	283	
	abel 3.2 trends tabak.....	284	
	Tabel 3.2a trends tabak – westers	284	
	Tabel 3.2b trends tabak – niet-westers	284	
	abel 3.3 trends alcohol.....	285	
	Tabel 3.3a trends alcohol – westers	285	
	Tabel 3.3b trends alcohol – niet-westers	285	
	abel 3.4 trends cannabis.....	286	

Tabel 3.4a	trends cannabis – westers	286
Tabel 3.4b	trends cannabis – niet-westers	286
abel 3.5	trends stimulantia (ecstasy coca ne en of amfetamine)	28
Tabel 3.5a	trends stimulantia – westers	287
Tabel 3.5b	trends stimulantia – niet-westers	287
abel 3.6	trends overige middelen	288

Verschillen (p waarden)

≤ .05
≤ .01
≤ .005
≤ .001
n s geen significant verschil

1 de oudere leerlingen

Tabel 1.1 geslacht en leeftijd		TOTAAL (n = 407)
geslacht		
jongen		49.0%
meisje		51.0%
leeftijd		
jonger dan 16		57.1%
16 jaar en ouder		42.9%
gemiddeld (s.d.)		15.9 (1.0)
mediaan		15.8

abel 1.2 etniciteit

			TOTAAL (n = 407)
geboorteland	vader	moeder	respondent
Nederland	29.7%	34.5%	74.6%
Suriname	15.1%	14.1%	3.6%
Antillen	5.1%	2.7%	1.5%
Turkije	11.0%	11.9%	3.9%
Marokko	16.8%	15.4%	3.0%
overig westers	3.6%	6.3%	3.1%
overig niet-westers	16.3%	13.4%	8.9%
onbekend	2.4%	1.8%	1.4%
eticiteit			
Nederlands			25.7%
Surinaams			16.8%
Antilliaans			3.6%
Turks			11.9%
Marokkaans			17.0%
overig westers			8.3%
overig niet-westers			15.8%
onbekend			0.8%
westers			34.4%
niet-westers			65.6%
bij elke groep behoor je volgens jou ¹¹⁶			
Nederlands			36.3%
Surinaams			9.4%
Antilliaans			2.1%
Turks			9.7%
Marokkaans			12.9%
overig westers			1.7%
overig niet-westers			12.4%
onbekend			6.0%
gemengd (Nederlands + anders)			9.4%
westers			45.0%
niet-westers			55.0%

abel 1.2 geestelijke gezondheid

	TOTAAL (n = 407)
ental Health Inventory (HI 5) ¹¹	
Voelde je je erg zenuwachtig?	4.6 (1.1)
Zat je zo erg in de put dat niet je kon opvrolijken?	5.1 (1.2)
Voelde je je kalm en rustig?	4.2 (1.3)
Voelde je je neerslachtig en somber?	4.8 (1.2)
Voelde je je gelukkig?	4.7 (1.2)
gemiddelde schaalscore (s.d.)	73.0 (16.8)
mediaan	76.0
psychisch ongezond (MHI schaalscore ≤ 60)	23.7%
psychisch gezond (MHI schaalscore > 60)	76.3%

¹¹⁶ De gemengde groep is bij de dichotomie buiten beschouwing gelaten.

tabel 1.4 schooltype		TOTAAL (n = 407)
schooltype		
vmbo-bk (3 ^e)		35.2%
vmbo-tg (3 ^e)		21.2%
havo (4 ^e)		23.0%
vwo (5 ^e)		20.6%

2 middelengebruik

tabel 2.1 tabak		TOTAAL (n = 407)
ooit-gebruik		47.2%
recent gebruik		34.8%
huidig gebruik		25.4%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		13.0 (2.4)
mediaan		13.0

tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid (huidige rokers)		huidige rokers (n = 103)
frequentie		
dagelijks		39.4%
een paar dagen per week		6.0%
alleen in het weekend		7.0%
af en toe		37.3%
gestopt/nooit ¹¹⁷		10.3%
hoeveelheid per dag		
minder dan 1 sigaret		19.5%
1 t/m 5 sigaretten		50.1%
6 t/m 10 sigaretten		17.4%
11 t/m 20 sigaretten		11.6%
meer dan 20 sigaretten		1.4%
gemiddeld (s.d.) ¹¹⁸		5.0 (5.8)
mediaan		3.0

¹¹⁷ Mogelijke onlangs voor het eerst gerookt.

¹¹⁸ Een trekje = 0.1 sigaret.

abel 2.3 tabakgebruik per subgroep			
	ooit	recent	huidig
geslacht			
jongen	36.7%	23.5%	18.1%
meisje	57.2%	45.7%	32.4%
leeftijd			
jonger dan 16	42.2%	28.7%	20.4%
16 jaar en ouder	54.3%	43.9%	32.4%
etniciteit			
westers	58.0%	47.5%	31.9%
niet-westers	42.3%	28.3%	22.3%
geestelijke gezondheid			
ongezond	61.1%	45.3%	31.6%
gezond	43.6%	32.4%	23.9%

abel 2.4 aanschaf (huidige rokers)		huidige rokers (n = 103)
locatie aanschaf		
tabakswinkel		28.1%
supermarkt		19.6%
café/discotheek		7.3%
benzinepomp		4.1%
snackbar		11.9%
kiosk		0%
vereniging		0%
elders		4.8%
koopt nooit		24.3%

tabel 2.5 alcohol		TOTAAL (n = 407)
ooit gebruik		62.7%
recent gebruik		53.6%
huidig gebruik		40.2%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		12.5 (2.2)
mediaan		13.0

tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers)		huidige drinkers (n = 159)
frequentie		
dagelijks		2.1%
een paar dagen per week		9.3%
alleen in het weekend		30.7%
af en toe		56.3%
gestopt/nooit ¹²⁰		1.6%
aantal glazen per dag		
minder dan 1 glas		6.4%
1 of 2 glazen		34.2%
3 of 4 glazen		29.5%
5 of 6 glazen		23.7%
7 of 8 glazen		0.9%
9 of 10 glazen		4.0%
meer dan 10 glazen		1.3%
gemiddeld (s.d.) ¹²¹		3.5 (2.5)
mediaan		3.0

tabel 2. alcoholgebruik per subgroep				
	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	n s			n s
jongen	58.5%	46.6%	31.2%	3.4 (2.9)
meisje	66.7%	60.2%	48.5%	3.5 (2.3)
leeftijd				
jonger dan 16	50.9%	42.7%	29.8%	2.8 (2.1)
16 jaar en ouder	78.6%	68.3%	55.1%	3.9 (2.7)
etniciteit				n s
westers	89.2%	82.0%	69.8%	3.5 (2.7)
niet-westers	49.1%	38.6%	24.4%	3.4 (2.4)
geestelijke gezondheid	n s	n s	n s	n s
ongezond	66.3%	57.0%	43.0%	3.0 (1.9)
gezond	61.8%	53.0%	39.9%	3.7 (2.7)

¹²⁰ Mogelijk onlangs voor het eerst gedronken.

¹²¹ Een slokje = 0.1 glas.

tabel 2.8 aanschaf en gebruik (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 159)
locatie aanschaf	
slijterij	12.9%
supermarkt	38.2%
café/discotheek	29.2%
benzinepomp	1.3%
snackbar	0.7%
kiosk	0%
vereniging	0%
elders	5.1%
koopt nooit	12.9%
met wie drink je meestal alcohol	
alleen	1.6%
met vrienden	85.9%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)	12.5%
locatie gebruik	
straat/hangplek	16.5%
thuis	27.5%
bij anderen thuis	33.7%
café/discotheek	56.1%
restaurant	14.0%
vereniging	1.4%
schuur/keet/honk	1.3%
familiefeest	15.1%
schoolfeest	20.7%
vriendenfeest	30.1%
locatie indrinken	
thuis	15.0%
bij vrienden thuis	29.3%
schuur/keet/honk	0.6%
straat/hangplek	19.0%
niet indrinken	51.5%

tabel 2.9 problematisch drinken

	huidige drinkers (n = 159)	TOTAAL (n = 407)
riskant drinken¹²²		
ja	7.7%	3.0%
nee	92.3%	97.0%
frequentie 5 of meer glazen afgelopen maand		
nooit	24.8%	69.8%
1 keer	24.9%	10.0%
2 keer	23.1%	10.0%
3 of 4 keer	16.1%	6.5%
5 of 6 keer	4.5%	1.8%
7 of 8 keer	2.1%	0.8%
9 keer of vaker	4.6%	1.8%
hoe vaak ben je de afgelopen 30 dagen dronken geweest		
0 keer	50.6%	80.1%
1 - 2 keer	39.6%	15.9%
3 - 5 keer	7.3%	2.9%
6 - 9 keer	1.7%	0.7%
10 keer of vaker	0.8%	0.3%
heb je zelf ooit wel eens zoveel gedronken dat je 'out' ging of heel erg ziek werd		
ja	30.6%	14.8%
nee	69.4%	85.2%
heeft iemand anders in jou vriendengroep wel eens zoveel gedronken dat hij zij 'out' ging of heel erg ziek werd		
ja	75.2%	47.8%
nee	24.8%	52.2%
vind je zelf dat je te veel of te vaak drinkt		
ja	9.1%	4.7%
nee	90.9%	95.3%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drinkt		
ja	17.8%	10.2%
nee	82.2%	89.8%
drink je wel eens alcohol onder schooltijd		
ja	8.3%	5.1%
nee	91.7%	94.9%

¹²² Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.10 cannabis		TOTAAL (n = 407)
ooit gebruik		32.6%
recent gebruik		25.9%
huidig gebruik		13.8%
startleeftijd		
gemiddeld (s.d.)		14.2 (1.4)
mediaan		14.0

tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers)		huidige blowers (n = 55)
frequentie		
dagelijks		6.7%
een paar dagen per week		24.5%
alleen in het weekend		20.7%
af en toe		37.9%
gestopt/nooit ¹²³		10.2%
aantal joints per dag		
minder dan 1 joint		9.1%
1 joint		36.4%
2 joints		31.6%
3 joints		16.5%
4 joints		4.3%
5 joints		0%
5 joints		1.9%
gemiddeld (s.d.) ¹²⁴		2.0 (2.1)
mediaan		2.0

tabel 2.12 cannabisgebruik per subgroep		aantal joints (huidige blowers)		
	ooit	recent	huidig	
geslacht				
jongen	27.5%	n s 22.4%	n s 14.3%	2.5 (2.9)
meisje	37.7%	29.3%	13.2%	1.4 (0.7)
leeftijd				
jonger dan 16	26.5%	21.7%	n s 13.7%	n s 2.1 (2.8)
16 jaar en ouder	40.7%	32.0%	14.5%	1.8 (0.9)
etniciteit				
westers	49.6%	42.0%	19.6%	n s 1.7 (1.0)
niet-westers	24.2%	17.6%	10.8%	2.2 (2.9)
geestelijke gezondheid				
ongezond	n s 37.9%	n s 29.3%	n s 16.3%	n s 1.5 (0.8)
gezond	31.4%	25.3%	13.2%	2.1 (2.5)

¹²³ Mogelijk onlangs voor het eerst geblowd.

¹²⁴ Een trekje = 0.1 joint.

tabel 2.13 aanschaf en gebruik (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 55)
hoe kom je meestal aan je hasj of iet	
ik haal het zelf	23.5%
anderen halen het voor me	36.9%
ik krijg het gratis	32.0%
ik kweek het zelf	7.7%
waar kom je meestal aan je hasj of iet	
bij vrienden	35.2%
in een coffeeshop	45.3%
in een café/discotheek	0%
bij een thuisdealer	3.5%
bij een 06-dealer	2.2%
op straat	0%
op school	3.9%
ik kweek het zelf	9.8%
met wie bloot je meestal	
alleen	4.4%
met vrienden	95.6%
met familie (ouders, broers, zussen enz.)	0%
waar bloot je meestal	
thuis	9.4%
bij vrienden	18.9%
in een coffeeshop	4.1%
in een café/club/disco	0%
op feestjes	1.3%
op straat	60.2%
op school	6.2%

tabel 2.14 problematisch bloot en

	huidige blowers (n = 55)	TOTAAL (n = 407)
riskant bloot en¹²⁵		
ja	17.4%	2.6%
nee	82.6%	97.4%
vind je zelf dat je te veel of te vaak bloot		
ja	17.7%	3.1%
nee	82.3%	96.9%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak bloot		
ja	24.7%	4.7%
nee	75.3%	95.3%
bloot je wel eens onder schooltijd		
ja	40.7%	7.4%
nee	59.3%	92.6%

¹²⁵ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

tabel 2.15 niet blowers (nooit blowers)

	nooit blowers (n = 274)
aarom heb je nog nooit gebloed	
het is mij te duur	5.6%
ik ben bang door de politie gepakt te worden	1.8%
ik rook niet	63.9%
vanwege mijn geloof	28.6%
ik ben bang om stoned te zijn	5.9%
ik heb er geen behoefte aan	72.8%
blowers hebben een slechte reputatie	16.0%
ik ben bang om eraan verslaafd te raken	23.6%
dan komen ze erachter thuis, op school, of op mijn werk	7.4%
ik denk dat het schadelijk is voor mijn lichaam	54.7%
ik denk dat het psychisch schadelijk is	28.3%
ik gebruik al een andere drug	1.0%
het is me nog nooit aangeboden	10.8%
vanwege de waarschuwingsfolders die ik steeds zie	6.9%
omdat het verboden is	14.4%

tabel 2.16 stimulantia (ecstasy cocaïne en of amfetamine)

	TOTAAL (n = 407)
ecstasy	
ooit-gebruik	4.3%
recent gebruik	2.2%
huidig gebruik	1.0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.7 (1.2)
mediaan	15.0
cocaïne	
ooit-gebruik	2.5%
recent gebruik	1.2%
huidig gebruik	0.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.7 (0.7)
mediaan	15.0
amfetamine	
ooit-gebruik	2.4%
recent gebruik	1.4%
huidig gebruik	0.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.8 (1.1)
mediaan	14.0
stimulantia (ecstasy cocaïne en of amfetamine)	
ooit-gebruik	5.5%
recent gebruik	2.7%
huidig gebruik	1.0%

tabel 2.1 ooit gebruik stimulantia per subgroep		stimulantia
		ooit
geslacht		n s
jongen		4.0%
meisje		6.8%
leeftijd		n s
jonger dan 16		4.8%
16 jaar en ouder		5.8%
etniciteit		n s
westers		4.3%
niet-westers		6.1%
geestelijke gezondheid		n s
ongezond		5.3%
gezond		5.2%

tabel 2.18 overige middelen		TOTAAL
		(n = 407)
energydrinks		
ooit-gebruik		85.0%
huidig gebruik		66.5%
paddo's		
ooit-gebruik		2.7%
huidig gebruik		0.7%
ooit-gebruik		0.6%
huidig gebruik		0.6%
heroïne		
ooit-gebruik		1.2%
huidig gebruik		0.2%
crack		
ooit-gebruik		2.1%
huidig gebruik		0.9%
lachgas		
ooit-gebruik		6.7%
huidig gebruik		1.5%
poppers		
ooit-gebruik		1.2%
huidig gebruik		0.2%
GHB		
ooit-gebruik		0.4%
huidig gebruik		0.2%
ketamine		
ooit-gebruik		0%
huidig gebruik		0%
slaap kalmeringsmiddelen		
ooit-gebruik		8.7%
huidig gebruik		3.4%
italin		
ooit-gebruik		2.2%
huidig gebruik		0.9%

tabel 2.19 problematisch druggebruik

	TOTAAL (n = 407)
vind je zelf dat je te veel of te vaak drugs gebruikt	
ja	1.6%
nee	98.4%
zegt iemand anders wel eens dat je te veel of te vaak drugs gebruikt	
ja	4.1%
nee	95.9%

3 trends

tabel 3.1 vergelijking steekproeven oudere leerlingen

	1993 (n = 516)	1995 (n = 473)	1997 (n = 579)	1999 (n = 476)	2002 (n = 733)	2007 (n = 407)	p
geslacht							
jongen	47.4%	51.7%	50.0%	49.3%	50.2%	49.0%	n s
meisje	52.6%	48.3%	50.0%	50.7%	49.8%	51.0%	
leeftijd							
gemiddeld (s.d.)	16.2 (1.2)	16.3 (1.1)	15.9 (1.2)	15.9 (1.1)	15.8 (1.0)	15.9 (1.0)	n s
mediaan	15.9	15.9	15.9	15.8	15.7	15.8	
objectieve etniciteit							
westers			45.6%	32.1%	37.9%	34.4%	
niet-westers			54.4%	67.9%	62.1%	65.6%	
subjectieve etniciteit							
westers	72.5%	67.7%	51.0%	38.3%	40.9%	44.9%	
niet-westers	27.5%	32.3%	49.0%	61.7%	59.1%	55.1%	

In de volgende tabellen zijn alleen regressiecoëfficiënten weergegeven van statistisch significante ($p \leq .05$) variabelen. Negatieve coëfficiënten duiden op minder gebruik ten opzichte van de referentiecategorie; bij positieve coëfficiënten ligt het gebruik hoger dan bij de referentiecategorie.

Wanneer geen regressiemodel kon worden gemaakt (geen enkele variabele heeft een significante invloed op de uitkomstmaat), dan is dat weergegeven door een '-' in de rij R^2 . R^2 geeft de verklaarde variantie weer; de mate waarin het regressiemodel de uitkomstmaat kan voorspellen.

Westerse en niet-westerse derdeklassers zijn ingedeeld op basis van objectieve etniciteit, met uitzondering van de jaren 1993 en 1995. Daar waren we genoodzaakt subjectieve etniciteit te hanteren.

abel 3.2 trends tabak

		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	61.0%	42.0%	35.3%	
	1995	63.7%	43.8%		
	199	54.1%	41.7%	32.0%	12.2 (2.1)
	1999	53.3%	41.6%	29.4%	12.4 (2.1)
	2002	50.7%	33.4%	24.6%	12.2 (2.0)
	200	47.2%	34.6%	25.3%	13.0 (2.4)
regressie	jaar heden t.o.v. verleden	-.020			.055
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	-.270	-.255	-.195	-.341
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.141	.198	.236	.413
	eticiteit westers t.o.v. niet-westers	.798	.846	.807	
	²	.073	.077	.071	.041

abel 3.2a trends tabak - esters

		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	64.5%	48.7%	40.6%	
	1995	71.0%	52.7%		
	199	67.9%	55.1%	43.8%	12.2
	1999	67.9%	50.7%	36.4%	12.5
	2002	64.0%	46.8%	37.0%	12.1
	200	58.0%	47.5%	31.9%	13.3
regressie	jaar heden t.o.v. verleden				.078
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	-.487	-.406	-.367	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.185	.224	.257	.404
	²	.029	.031	.034	.061

abel 3.2b trends tabak - niet esters

		ooit	jaar	gebruik maand	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	51.8%	24.8%	20.0%	
	1995	53.7%	29.0%		
	199	42.5%	29.8%	21.9%	12.2
	1999	47.0%	37.6%	26.4%	12.4
	2002	42.5%	24.5%	16.5%	12.3
	200	42.3%	28.3%	22.3%	12.7
regressie	jaar heden t.o.v. verleden				
	geslacht jongens t.o.v. meisjes				
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.118	.173	.217	.342
	²	.006	.011	.015	.026

abel 3.3 trends alcohol

		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid ¹²⁶ gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	83.5%	75.8%	59.0%			
	1995	81.2%	71.1%	52.5%			
	199	69.0%	62.1%	49.9%	5.2%	5.0 (5.4)	11.7 (2.8)
	1999	62.9%	55.7%	44.6%	5.8%	5.0 (3.8)	12.0 (2.6)
	2002	67.2%	60.0%	43.2%	5.0%	5.5 (5.1)	11.8 (2.5)
	200	62.7%	53.7%	40.3%	3.0%	3.5 (2.5)	12.5 (2.2)
regressie	jaar heden t.o.v. verleden	-.023				-.106	.067
	geslacht jongens t.o.v. meisjes				.930	1.308	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger				.210	.311	.407
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers	2.391	2.233	1.914	1.408	.796	-.528
	²	.285	.293	.263	.113	.037	.042

abel 3.3a trends alcohol - esters

		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	92.4%	85.9%	69.1%			
	1995	94.2%	85.7%	68.3%			
	199	92.9%	89.8%	76.2%	9.4%	5.3	11.4
	1999	89.9%	85.7%	76.3%	12.7%	5.3	11.8
	2002	92.9%	89.8%	73.5%	8.5%	5.8	11.5
	200	89.2%	82.0%	69.8%	5.8%	3.4	12.5
regressie	jaar heden t.o.v. verleden					-.130	.102
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	-.560	-.484		.918	1.475	-.491
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.234	.258	.328	.383		
	²	.023	.027	.035	.064	.035	.031

abel 3.3b trends alcohol - niet esters

		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid gemiddeld	startleeftijd gemiddeld
jaar	1993	61.1%	53.2%	38.5%			
	1995	60.2%	45.8%	25.0%			
	199	48.8%	38.2%	27.0%	1.6%	4.2	12.2
	1999	50.2%	41.8%	29.6%	2.7%	4.4	12.1
	2002	50.9%	40.9%	23.9%	3.1%	4.8	12.2
	200	49.1%	38.6%	24.4%	1.9%	3.6	12.5
regressie	jaar heden t.o.v. verleden	-.026			-.033		
	geslacht jongens t.o.v. meisjes				.969	.976	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger					.578	.165
	²	-	.004	.006	.024	.026	.068

¹²⁶ Gemiddeld aantal glazen per dag huidige drinkers.

abel 3.4 trends cannabis

jaar		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid	startleeftijd
						¹²⁷ gemiddeld	gemiddeld
jaar	1993	35.0%	27.4%	18.4%			
	1995	41.4%	34.0%	21.7%			
	199	35.1%	28.2%	21.0%	8.3%	2.6 (2.0)	13.5 (1.5)
	1999	33.8%	28.2%	19.0%	5.6%	2.2 (1.9)	13.7 (1.5)
	2002	33.5%	25.4%	19.2%	8.0%	2.7 (2.3)	13.5 (1.5)
	200	32.7%	25.9%	13.7%	2.7%	2.0 (2.1)	14.2 (1.4)
regressie	jaar heden t.o.v. verleden				-.076		.058
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	.309	.418	.643	1.212	.867	-.339
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.232	.198	.106	.213		.476
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers	1.113	1.207	1.104	1.091		-.495
	²	.119	.123	.097	.116	.040	.137

abel 3.4a trends cannabis - esters

jaar		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid	startleeftijd
						gemiddeld	gemiddeld
jaar	1993	42.2%	35.2%	22.7%			
	1995	50.0%	42.0%	26.3%			
	199	52.4%	44.9%	35.5%	15.0%	2.8	13.4
	1999	52.1%	43.9%	26.4%	5.7%	1.9	13.4
	2002	48.5%	38.9%	31.6%	13.5%	2.7	13.3
	200	49.6%	42.0%	19.6%	3.6%	1.7	14.3
regressie	jaar heden t.o.v. verleden				-.108	-.078	.077
	geslacht jongens t.o.v. meisjes		.302	.572	1.104	.928	-.490
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.329	.244				.380
	²	.041	.031	.023	.074	.065	.111

abel 3.4b trends cannabis niet esters

jaar		ooit	jaar	maand	gebruik riskant	hoeveelheid	startleeftijd
						gemiddeld	gemiddeld
jaar	1993	18.3%	8.8%	7.0%			
	1995	26.2%	19.4%	12.1%			
	199	20.1%	13.4%	7.9%	2.6%	1.9	13.6
	1999	25.3%	20.9%	15.6%	5.0%	2.4	14.1
	2002	23.3%	16.0%	10.5%	4.9%	2.7	13.8
	200	24.2%	17.6%	10.8%	2.3%	2.2	14.0
regressie	jaar heden t.o.v. verleden						
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	.634	.600	.805	1.502	.884	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.130	.133		.285		.577
	²	.032	.026	.030	.075	.013	.167

¹²⁷ Gemiddeld aantal joints per dag huidige blowers.

tabel 3.5 trends stimulantia (ecstasy cocaïne en of amfetamine)

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1993	4.5%	3.3%	1.1%
	1995	8.5%	6.1%	3.4%
	199	7.7%	5.2%	3.3%
	1999	5.8%	3.1%	1.8%
	2002	5.0%	2.5%	1.4%
	200	5.7%	2.7%	1.0%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden			
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes	.696	.816	.932
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger	.236	.357	.269
	ethniciteit			
westers t.o.v. niet-westers	.787	1.179	1.196	
2	.055	.087	.071	

tabel 3.5a trends stimulantia - esters

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1993	5.3%	3.7%	0.7%
	1995	11.6%	8.1%	4.5%
	199	11.4%	8.6%	6.1%
	1999	9.9%	5.7%	4.3%
	2002	8.4%	4.3%	2.6%
	200	4.3%	3.6%	2.2%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden			
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes	.858	.989	1.231
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger	.310	.419	
	2	.054	.069	.041

tabel 3.5b trends stimulantia - niet esters

		ooit	jaar	gebruik maand
jaar	1993	1.7%	1.1%	0.9%
	1995	2.8%	2.8%	2.8%
	199	4.6%	2.1%	0.7%
	1999	4.0%	2.0%	1.0%
	2002	2.8%	1.3%	0.8%
	200	6.1%	2.3%	0.4%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden			
	geslacht			
	jongens t.o.v. meisjes			
	leeftijd			
	ouder t.o.v. jonger			
	2	-	-	-

tabel 3.6 trends overige middelen¹²⁸

	jaar	paddo ooit	lsd ooit	heroïne ooit	crack ooit	lachgas ooit	poppers ooit
	1993		1.1%				0.9%
	1995	6.4%	5.0%	0	1.3%		4.5%
	1999	8.7%	1.4%	0.9%	1.6%	6.8%	1.6%
	1999	3.8%	0.9%	0.7%	1.8%	1.6%	
	2002	4.5%	0.8%	1.9%	1.9%	3.3%	3.6%
	2007	2.7%	0.5%	1.2%	2.2%	6.6%	1.3%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden						.067
	geslacht jongens t.o.v. meisjes	.728	.952	1.079	1.318	.518	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger	.418	.501				.504
	ethniciteit westers t.o.v. niet-westers	1.920	1.440			.697	1.673
	²	.147	.105	.024	.038	.026	.085

¹²⁸ Ooit-gebruik paddo's, LSD, heroïne, crack, lachgas en poppers.

BI AG

OMGEVING EN MIDDELENGEBRUIK

1	familie	290
	Tabel 1.1 ouders	290
	Tabel 1.2 middelengebruik ouders en leerlingen	290
	Tabel 1.3 huisregels	290
	Tabel 1.4 huisregels en middelengebruik leerlingen	291
	Tabel 1.5 verslaving in de familie	291
	Tabel 1.6 verslaving in de familie en middelengebruik leerlingen	291
2	leeftijdgenoten	291
	Tabel 2.1 blowers	291
	Tabel 2.2 vrienden	292
	Tabel 2.3 populariteit	292
	Tabel 2.4 trends in populariteit (derdeklassers)	292

Verschillen (p waarden)

≤ .05
≤ .01
≤ .005
≤ .001

n s geen significant verschil

1 familie

tabel 1.1 ouders		TOTAAL (n = 1214)
middelengebruik ouders		
alcohol		54.4%
tabak		38.4%
cannabis		4.7%
opvattingen over middelengebruik ouders¹²⁹		
alcohol		
OK		55.9%
niet OK		7.7%
maakt me niet uit		36.4%
tabak		
OK		19.9%
niet OK		49.6%
maakt me niet uit		30.5%
cannabis		
OK		35.1%
niet OK		27.3%
maakt me niet uit		37.6%

tabel 1.2 middelengebruik ouders en leerlingen			
	ouders wel	ouders niet	p
middelengebruik leerlingen (huidig)			
alcohol	45.2%	8.9%	
tabak	19.1%	11.6%	
cannabis	17.9%	6.0%	

tabel 1.3 huisregels					
	zeker wel	denk van el	denk van niet	zeker niet	ee t niet
mag jij van je ouders					
thuis alcohol drinken	13.4%	13.3%	9.3%	51.0%	12.9%
op een feestje/in het weekend alcohol drinken	16.7%	14.5%	10.7%	47.2%	10.9%
alcohol drinken voor mijn 16e	11.9%	14.6%	14.4%	47.2%	11.9%
dronken thuis komen	2.1%	3.6%	11.0%	74.2%	9.1%
thuis sigaretten roken	2.3%	2.6%	5.9%	80.9%	8.3%
buitenshuis sigaretten roken	3.4%	5.0%	9.6%	72.8%	9.2%
sigaretten roken voor mijn 16e	2.8%	4.2%	10.1%	72.3%	10.6%
thuis blowen	1.2%	1.2%	4.8%	84.1%	8.8%
buitenshuis blowen	1.9%	2.3%	7.2%	78.6%	10.0%
blowen voor mijn 18e	2.2%	4.9%	7.7%	72.9%	12.2%

¹²⁹ Alleen van toepassing op degene wiens ouders drinken, roken respectievelijk blowen.

tabel 1.4 huisregels en middelengebruik leerlingen		
	mag wel	mag niet p
middelengebruik leerlingen (ooit)		
alcohol	91.4%	27.3%
tabak	65.9%	28.5%
cannabis	40.8%	13.1%
middelengebruik leerlingen (huidig)		
alcohol	56.1%	10.5%
tabak	40.7%	11.5%
cannabis	22.7%	5.2%

tabel 1.5 verslaving in de familie		TOTAAL (n = 1214)
is iemand in je familie verslaafd aan alcohol of drugs		
ja		18.2%
nee		81.8%

tabel 1.6 verslaving in de familie en middelengebruik leerlingen		
	wel verslaving in de familie	geen verslaving in de familie p
middelengebruik leerlingen		
alcohol (huidig)	35.4	27.1
tabak (huidig)	23.7	12.3
cannabis (huidig)	11.7	5.5
stimulantia (ooit)	4.2	2.1 n s

2 leeftijdgenoten

tabel 2.1 blo eers		TOTAAL (n = 1214)
hoeveel procent van de jongeren van jou leeftijd blo t denk je		
gemiddeld (s.d.)		42.6 (23.0)
mediaan		45.0

tabel 2.2 vrienden		TOTAAL (n = 1214)				
		niemand	een paar	de helft	de meesten	allemaal
hoeveel mensen in jou vriendengroep gebruiken						
tabak		36.0%	40.7%	7.8%	12.9%	2.6%
alcohol		33.1%	31.7%	10.5%	18.0%	6.7%
cannabis		56.5%	28.2%	6.2%	7.4%	1.7%
ecstasy		89.7%	7.3%	1.5%	0.4%	1.1%
cocaine		90.8%	6.3%	0.8%	0.9%	1.2%
		helemaal mee oneens	mee oneens	tussen in	mee eens	helemaal mee eens
ik kan vrienden zijn met iemand die						
tabak rookt		18.8%	7.2%	19.0%	23.3%	31.7%
alcohol drinkt		19.9%	7.1%	18.5%	22.7%	31.9%
cannabis blowt		31.5%	11.9%	18.6%	17.0%	21.0%
ecstasy gebruikt		47.8%	20.3%	15.3%	7.2%	9.4%
cocaine gebruikt		50.9%	20.3%	13.9%	6.2%	8.7%

tabel 2.3 populariteit		TOTAAL (n = 1214)		
		meer	hetzelfde	minder
doen populaire jongeren van jou leeftijd de volgende dingen meer of minder				
sigaretten roken		51.4%	38.9%	9.7%
blowen		39.0%	43.9%	17.1%
alcohol drinken		47.8%	41.9%	10.3%
gokken		19.9%	50.9%	29.2%
pistool bij zich hebben		21.2%	38.5%	40.4%
mes bij zich hebben		28.7%	43.4%	27.9%
wedstrijdsport		33.5%	48.2%	18.2%

tabel 2.4 trends in populariteit (derdeklassers)		2002 (n = 780)	2007 (n = 409)	p
populaire jongeren doen meer				
sigaretten roken		63.5%	48.8%	
blowen		55.8%	40.7%	
alcohol drinken		57.8%	48.4%	
gokken		26.2%	17.2%	
pistool bij zich hebben		33.5%	21.1%	
mes bij zich hebben		43.1%	25.8%	
wedstrijdsport		34.6%	34.6%	n s

BI AG G

PREVENTIE INDICATOREN

Tabel 1	vragenstellers telefonische vragen (1992-2007)	294
Tabel 2	middelen telefonische vragen omgeving (1992-2007)	294
Tabel 3	middelen telefonische vragen eigen problematiek (1992-2007)	295
Tabel 4	vragenstellers internetvragen (2000-2007)	295
Tabel 5	top vijf van middelen bij internetvragen (2000-2007)	296
Tabel 6	vragenstellers top vijf middelen bij internetvragen	296
Tabel 7	thema's internetvragen (2000-2007)	296
Tabel 8	bezoekers en vragenstellers Unity stand (2002-2007)	296
Tabel 9	middelengebruik bezoekers Unity stand	297
Tabel 10	middelengebruik tijdens party-avond (2003-2007)	297
Tabel 11	middelen bij vragen Unity stand (2002-2007)	298
Tabel 12	ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie (1993-2007)	298
Tabel 13	belangrijkste werkzame stof ecstasymonsters (1993-2007)	298
Tabel 14	dosering MDMA tabletten in milligrammen (1994-2007)	299
Tabel 15	dosering cocaine poeders in volumepercentage (2000-2007)	299

abel 1 vragenstellers telefonische vragen (1992 200)

	EIGEN PROBLEMATIEK			OMGEVING			INFORMATIE	excl. info	TOTAAL
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	¹³⁰ totaal		incl. info
1992	59%	41%	140	27%	73%	241		381	-
1993	62%	38%	169	29%	71%	313		482	-
1994	62%	38%	259	30%	70%	432		691	-
1995	55%	45%	28	26%	74%	498		785	-
1996	58%	42%	639	28%	72%	655	465	1294	1759
199	54%	46%	408	26%	72%	3 5	286	783	1069
1998	50%	50%	3 9	32%	68%	2 9	166	658	824
1999	46%	54%	339	27%	73%	292	180	631	811
2000	55%	45%	286	27%	73%	406	202	692	894
2001	53%	47%	234	33%	67%	456	196	690	886
2002	56%	44%	1 1	32%	68%	31	143	488	631
2003	63%	37%	1 9	26%	74%	352	156	531	687
2004	56%	44%	266	25%	75%	348	149	614	763
2005	55%	45%	293	29%	71%	343	208	636	844
2006	58%	42%	2 8	29%	71%	353	181	631	812
200	62%	38%	249	28%	72%	339	15	657	814

abel 2 middelen telefonische vragen omgeving (1992 200)

	alcohol	medicijnen	gokken	cannabis	cocaine	opiaten	amfetamine	paddo/LSD	ecstasy	combinaties	tabak ¹³¹	anders
1992	23%	1%	15%	13%	11%	9%	2%	2%	4%	21%		2%
1993	21%	2%	13%	12%	9%	7%	1%	2%	10%	19%		5%
1994	24%	1%	8%	15%	12%	12%	1%	1%	7%	15%		5%
1995	26%	1%	7%	14%	14%	12%	3%	1%	8%	12%		5%
1996	26%	2%	5%	15%	10%	9%	4%	2%	6%	14%		1%
199	25%	1%	5%	15%	12%	12%	4%	2%	3%	14%		7%
1998	25%	0.5%	5%	22%	17%	9%	1%	1%	3%	9%		8%
1999	32%	0.5%	5%	11%	21%	8%	1%	0%	2%	13%		8%
2000	31%	1%	6%	11%	22%	7%	0.5%	0.5%	3%	10%		6%
2001	35%	0.5%	6%	13%	17%	6%	0.5%	0.5%	2%	8%		11%
2002	31%	1%	3%	15%	19%	7%	1%	0%	3%	10%	1%	9%
2003	29%	1%	4%	15%	20%	6%	1%	0.5%	3%	14%	1%	10%
2004	27%	3%	4%	17%	16%	3%	1%	0.5%	1%	11%	1%	15%
2005	24%	1%	4%	15%	15%	4%	2%	0.5%	2%	11%	0.5%	20%
2006	27%	2%	1%	17%	17%	3%	1%	0%	1%	10%	1%	20%
200	24%	3%	4%	14%	12%	4%	0.5%	1%	1%	13%	0.5%	¹³² 24%

¹³⁰ Inclusief telefoongesprekken met onbekende vragensteller (59 in 2004, 54 in 2005, 66 in 2006).

¹³¹ Percentages onbekend tot 2002.

¹³² Waaronder 4% andere specifieke middelen (ghb, crack, epo, qat) en 2% niet middelgerelateerd (games, internet, seks). Overige vragen gaan bijvoorbeeld over drugs i.h.a. of hulpverlening.

abel 3 middelen telefonische vragen eigen problematiek (1992 200)

	alcohol	medicijnen	gokken	cannabis	cocaine	opiaten	amfetamine	paddo/LSD	ecstasy	combinaties	tabak ¹³³	anders
1992	16%	9%	4%	17%	4%	4%	1%	6%	25%	11%		1%
1993	14%	5%	5%	17%	3%	4%	6%	5%	31%	12%		4%
1994	18%	4%	5%	10%	6%	3%	3%	3%	29%	13%		7%
1995	17%	5%	5%	15%	4%	5%	4%	5%	24%	10%		7%
1996	24%	2%	6%	12%	5%	4%	3%	5%	15%	8%		17%
199	22%	5%	4%	14%	5%	6%	2%	4%	16%	9%		13%
1998	23%	9%	4%	13%	7%	8%	2%	4%	12%	8%		11%
1999	23%	6%	4%	20%	9%	2%	3%	4%	8%	6%		15%
2000	31%	4%	5%	15%	13%	6%	0.5%	1%	9%	6%		7%
2001	28%	3%	1%	16%	17%	3%	0.5%	0.5%	13%	6%		12%
2002	30%	6%	5%	12%	10%	5%	1%	1%	9%	10%	3%	9%
2003	39%	3%	6%	9%	11%	3%	-	1%	6%	8%	6%	4%
2004	17%	6%	2%	15%	10%	3%	0.5%	6%	5%	6%	15%	14%
2005	22%	6%	1%	14%	9%	3%	1%	1%	4%	9%	3%	27%
2006	26%	3%	4%	16%	7%	2%	2%	1%	4%	9%	1%	¹³⁴ 25%
200	24%	3%	4%	16%	5%	4%	1%	0.5%	3%	8%	2%	¹³⁵ 32%

abel 4 vragenstellers internetvragen (2000 200)

	zelf	omgeving	neutraal	TOTAAL
2000	204	92	690	986
2001	324	178	1061	1563
2002	283	181	935	1397
2003	152	93	801	1046
2004	181	136	590	907
2005	133	93	314	540
2006	164	96	376	636
200	146	70	245	461

¹³³ Percentages onbekend tot 2002.

¹³⁴ Waaronder 5% specifieke andere middelen (benzylpiperazine, GHB, ketamine, lachgas, methamfetamine, poppers) en 22% andersoortige vragen.

¹³⁵ Waaronder 3% specifieke andere middelen (ghb, crack en cafeïne/koffie) en 1% niet middelgerelateerd (computer-, koopverslaving).

	cannabis	ecstasy	alcohol	cocaine	¹³⁶ amfetamine
2000	15%	13%	11%	9%	4%
2001	13%	15%	11%	10%	-
2002	11%	9%	12%	9%	-
2003	13%	9%	15%	7%	3%
2004	12%	11%	15%	8%	5%
2005	15%	10%	17%	8%	5%
2006	12%	6%	12%	8%	5%
2007	13%	8%	15%	9%	4%

	N	zelf	omgeving	neutraal
alcohol	69	46%	22%	32%
cannabis	59	46%	31%	24%
cocaine	42	55%	29%	17%
ecstasy	38	53%	21%	26%
amfetamine	19	68%	11%	21%

	info	gebruik	medisch	hulp	markt
2000	51%	18%	15%	12%	4%
2001	48%	18%	16%	15%	3%
2002	47%	16%	18%	17%	3%
2003	64%	2%	17%	14%	2%
2004	52%	6%	21%	19%	2%
2005	47%	1%	35%	15%	2%
2006	52%	3%	32%	10%	3%
2007	45%	1%	38%	13%	3%

	BEZOEKERS DIE EEN VRAGENLIJST INVULDEN			VRAGENSTELLERS	
	N	gemiddelde leeftijd	percentage vrouw	N	percentage vrouw
2002				789	29%
2003	2857	22.7	28%	839	27%
2004	3446	22.8	27%	535	25%
2005	6358	23.3	29%	902	26%
2006	6227	22.7	32%	749	22%
2007	7469	24.3	35%	788	30%

¹³⁶ In 2001 en 2002 was amfetamine van de 5^e plaats verdrongen door internetvragen over GHB (2%).

tabel 9 middelengebruik bezoekers party stand

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	efedra	herbals	NIETS
laatste maand											
man	91%	70%	53%	56%	35%	29%	13%	8%	2%	3%	2%
vrouw	85%	63%	37%	41%	20%	22%	10%	4%	2%	3%	4%
t/m 18 jaar	89%	66%	47%	36%	23%	23%	7%	7%	2%	3%	7%
19-22 jaar	92%	73%	53%	51%	30%	28%	11%	7%	2%	3%	2%
23-26 jaar	91%	70%	52%	57%	35%	30%	13%	7%	2%	3%	2%
27 jaar en ouder	84%	59%	37%	53%	28%	23%	14%	4%	2%	2%	4%
TOTAAL	89%	68%	48%	52%	31%	26%	12%	7%	2%	3%	3%
vanavond											
man	72%	55%	29%	43%	14%	18%	5%	1%	1%	1%	6%
vrouw	56%	51%	14%	29%	6%	15%	4%	1%	1%	1%	13%
t/m 18 jaar	65%	54%	21%	24%	8%	13%	2%	1%	1%	1%	15%
19-22 jaar	70%	59%	27%	37%	12%	19%	4%	1%	1%	1%	8%
23-26 jaar	68%	55%	25%	41%	11%	20%	5%	1%	0%	1%	6%
27 jaar en ouder	61%	47%	19%	44%	11%	15%	6%	1%	1%	1%	10%
TOTAAL	67%	54%	24%	38%	12%	17%	5%	1%	1%	1%	9%

tabel 10 middelengebruik tijdens party avond¹³ (2003-2006)

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	efedra	herbals	NIETS
2003	66%	55%	37%	50%	20%	19%	4%	2%			6%
2004	66%	55%	30%	44%	13%	16%	4%	1%	3%		8%
2005	59%	47%	26%	39%	12%	17%	4%	1%	2%		5%
2006	65%	52%	24%	34%	11%	17%	5%	1%	1%	1%	9%
200	67%	54%	24%	38%	12%	17%	5%	1%	1%	1%	9%

¹³⁷ In de vragenlijst wordt gevraagd welke middelen de respondenten die avond hebben gebruikt. Eventueel middelengebruik kan dus zowel vóór de party als tijdens de party hebben plaatsgevonden. Overigens werd in vorige versies van de vragenlijst gevraagd naar gebruik in de afgelopen 24 uur. Hoewel feitelijk een andere tijdsperiode (namelijk inclusief een deel van de vorige avond), verwachten we weinig problemen met de vergelijkbaarheid.

abel 11 middelen bij vragen nity stand (2002 200)

	ecstasy	alcohol	cannabis	cocaine	amfetamine	CHB
2002	38%	8%	3%	5%	3%	7%
2003	40%	7%	6%	6%	6%	8%
2004	38%	8%	6%	6%	6%	10%
2005	36%	7%	3%	10%	4%	10%
2006	28%	10%	4%	8%	7%	11%
200	37%	5%	2%	8%	5%	10%

abel 12 ecstasymonsters aangeboden bij ellinek reventie (1993 200)

	N	tablet	poeder/kristal	capsule
1993 (2 ^e halfjaar)	184	88%	3%	8%
1994	584	90%	4%	4%
1995	1038	93%	4%	3%
1996	1049	94%	5%	2%
199	868	92%	9%	2%
1998	703	89%	9%	3%
1999	481	85%	13%	1%
2000	389	92%	5%	3%
2001	367	93%	6%	1%
2002	239	89%	10%	1%
2003	321	88%	9%	2%
2004	343	86%	13%	0.5%
2005	211	88%	12%	0%
2006	375	77%	23%	1%
200	342	94%	6%	0.5%

abel 13 belangrijkste erkzame stof ecstasymonsters (1993 200)

	MDMA	¹³⁸ overige fenethylamines	amfetamine	overig
1993 (2 ^e halfjaar)	58%	23%	10%	9%
1994	63%	19%	10%	9%
1995	66%	21%	8%	5%
1996	76%	18%	4%	2%
199	56%	19%	15%	10%
1998	87%	2%	6%	4%
1999	95%	3%	1%	1%
2000	97%	2%	0.5%	3%
2001	94%	4%	1%	2%
2002	94%	3%	1%	2%
2003	98%	1%	1%	1%
2004	92%	2%	0.5%	6%
2005	85%	5%	2%	7%
2006	90%	2%	2%	6%
200	87%	2%	1%	5%

¹³⁸ MDEA, MDA, 2-CB.

tabel 14 dosering A tabletten in milligrammen (1994 200)					
	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
199	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	186	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
200	276	3	157	87	34

tabel 15 dosering coca ne poeders in volumepercentage (2000 200)					
	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
200	69	12	89	65	18

MUZIEKLE ICON

- Ambient** Instrumentale, meestal elektronische omgevingsmuziek, bedoeld om zowel bewust als onbewust een ruimtelijk en rustgevend effect te bewerkstelligen. Karakteristiek zijn dan ook de lang uitgesponnen tijdsduur van de stukken en het gebrek aan beats en dynamiek. Wordt veel gedraaid in de relaxruimte op feesten en evenementen. Ook wel chill (out) genoemd.
- B** Beats per minute, de tempoaanduiding die het aantal beats per minuut weergeeft.
- Bossanova** Warm sensuele muziekstijl die in de jaren vijftig van de vorige eeuw bekend werd in Amerika en werd beïnvloed door de jazz en de Braziliaanse samba.
- Breakbeat** Muziek met versnelde hiphopritmes, waarbij het accent niet op de tel ligt (in tegenstelling tot de monotone vierkwartsmaat van house). De breakbeat is de ritmische basis van verschillende populaire stijlen als hiphop, drum 'n bass en electro maar als genre aanduiding wordt het ook gebruikt voor de oorspronkelijke op funk gebaseerde dansmuziek en rechtstreeks afgeleide substromingen als big beat, chemical beats, nu skool breakz en broken beats.
- lubtrance** Luchtige variant van trance met vrolijke melodieën en simpele teksten. Dankzij bekende DJ's doorgestoten naar de hitparades.
- ance** Hoewel veel popmuziek betiteld kan worden als dansmuziek, heeft dance als genre specifiek betrekking op grotendeels elektronische repetitieve muziek die speciaal bedoeld is om de dansvloer vol te krijgen en die zich richt op de bijbehorende clubcultuur. Die cultuur ontstond in de discotheken van de jaren zestig en kreeg in het daaropvolgende decennium een eigen soundtrack met de komst van de discomuziek. Als genre aanduiding werd de term dance pas gemeengoed in de jaren tachtig, toen nieuwe stijlen als house en zijn afgeleiden hun intrede deden.
- ancehall** Rauwe, creatieve en opzwevend sensuele dansmuziek uit Jamaica.
- rum 'n bass** In de jaren negentig ontwikkelde, grotendeels instrumentale breakbeat variant, gekenmerkt door een snel ratelend

ritmepatroon, overvloedig samplegebruik en een extreem laag basgeluid. In een vroeg stadium jungle geheten en later opgesplitst in een aantal varianten als de duistere darkcore, de experimentele artcore of jazzstep en de populaire jump-up of hardstep.

- ub** Variant van reggae die ontstond toen Jamaicaanse producers de B-kanten van hun singles begonnen op te vullen met (grotendeels) instrumentale versies. Typische kenmerken zijn veel echo en filtereffecten, instrumenten die voortdurend invallen en weer verdwijnen en een klemtoon op zware, diepe bassen en drums.
- lectro** Muziek die eind jaren zeventig, begin jaren tachtig ontstaat als synthesizers voor het eerst intensief worden gebruikt om popmuziek te maken. De synthesizermuziek die de ritmes van funk uit de jaren zeventig als uitgangspunt neemt, wordt electro genoemd. Het vroege electrogeluid ligt aan de grondslag van de latere housevariant techno. Aan het begin van het nieuwe millennium vindt er een revival van de oude electro plaats: de electroclash.
- Gangstarap** Agressieve vorm van hiphop. Teksten hebben vaak betrekking op het harde leven 'in da hood' en zijn soms politiek getint.
- Goa trance** Ook wel bekend als psytrance, of simpelweg 'psy'. In de jaren zeventig opgekomen stroming onder de toenmalige hippies in Goa, India. Verwijst in het algemeen vaak naar een zeer actieve en intieme subcultuur met wereldwijde feesten en festivals. De bijbehorende muziek wordt gekenmerkt door een ritme tussen de 130 en 150 BPM met een stevige 4/4 kick, die echter vaak diep verborgen is tussen de vele letterlijk psychedelische loops, samples en geluidseffecten.
- Hardcore** De hardste, snelste en meest duistere van alle housestijlen. Vroeger bekend als gabber, nu ook als hardstyle.
- Hardhouse** Harde snelle variant op clubhouse die het vooral goed doet op grote feesten. Meestal zonder zang, hoewel samples van zang wel voorkomen.
- Hardstyle** Genre dat overeenkomst vertoont met (hard)trance en hardcore. De sound wordt omschreven als een combinatie van donderende beats met overweldigend enthousiaste melodielijnen.
- Hardtrance** Harde, snelle en instrumentele variant van trance, eveneens populair op grote feesten.

- Happy house** Ook wel rosé house genoemd. Vrolijke housedeuntjes met veel percussie en Ibiza invloeden. Bij voorkeur gedraaid op strandfeesten.
- Hiphop** Levensstijl én muziekstijl ontstaan in de jaren zeventig in the Bronx. De vier elementen die het fundament van de hiphop vormen: MC'ing DJ'ing, breakdance en graffiti. Schokkerige, funky muziekstijl die geconcentreerd is rond het rappen en waarin vaak gebruik wordt gemaakt van samples.
- House** Toegankelijke elektronische dansmuziek met stuwende, maar niet te snelle vierkwartsmaat, al dan niet met zang. (Ook wel gebruikt als verzamelnaam voor subgenres als N garage, speedgarage, deep house of acid.)
- ungle** Extreem snelle variant van drum 'n bass, zeer populair aan het eind van de twintigste eeuw.
- rumping** Elektrificerende hiphop battle-dance die eind jaren negentig in de getto's van Los Angeles ontstond en mede door de film Rize (2004) van La Chapelle en clips van the Chemical Brothers en Missy Elliot inmiddels globale bekendheid geniet.
- ounge** Relaxte mix van house, ambient en wereldmuziek (dub, latin) waarin veelvuldig traditionele instrumenten als blazers en percussie zijn te horen. Leent zich om te dansen én te chillen.
- atin house** Vorm van elektronische dansmuziek die house mengt met Latijns-Amerikaanse muziek uit bijvoorbeeld Colombia, Cuba en Brazilië. Master of Ceremony is een andere benaming voor een rapper en verwijst meestal naar een persoon die 'live' over muziek heen 'praat' of rapt. De term is oorspronkelijk afkomstig uit de reggae, waar de MC of toaster ritmisch rijmt op de gespeelde muziek.
- rogressive** Sterk percussieve mix van house en techno, verwant aan hardhouse. Ook wel melodieuze techno genoemd.
- sytrance** Zie Goa-trance.
- ap** Een vocale techniek waarbij de tekst ritmisch wordt voorgedragen in plaats van gezongen. Wordt veel gebruikt in hiphop.
- eggaeton** Reggaeton (spreek uit Reggaetón) is een seksueel geladen mix van Spaanstalige rap en Latijns-Amerikaanse salsa.
- B** Verwarrende term. In essentie de afkorting van rhythm & blues, maar na de negentiger jaren eerder de eigentijdse variant van soul te noemen, waarbij meerstemmige zang, ballades, een gladde productie en elektronische begeleiding belangrijke

kenmerken zijn. Door het inpassen van raps en beats wordt de scheidslijn met hiphop regelmatig overschreden.

- amples** Geluidsfragmenten, al dan niet afkomstig van bestaande platen, die bewerkt worden tot ritmetrack (beat), melodielijn of decoratie.
- echno** Monotone ritmes, abstracte melodieën en het ontbreken van zang zijn de kenmerken van deze gecomputeriseerde muziek.
- ekno** Keiharde industriële technovariant, populair op illegale feesten.
- rance** Pompeuze house met dwingende vierkwartsmaat die wordt begeleidt met dromerige melodieën en psychedelische effecten, afgewisseld met drumclimaxen.
- urtablism** Muziek die draait om het virtuoos manipuleren van draaitafels en waarbij de techniek van de DJ dus centraal staat. Term wordt vaak gebruikt in wedstrijdverband.
- 2 tep** Bruisende mix van drum 'n bass, house en R&B die eind jaren negentig overwaaide uit Londen. Ook populair vanwege luxe imago met merkkleding en champagne.
- rban** Letterlijk: stedelijk. Containerbegrip in Nederland en (nieuwe) verzamelnaam voor een commercieel aantrekkelijke mix van R&B, rap en hiphop, mode, straatcultuur en glamour. In Nederland een populair genre onder allochtone jongeren.

e aseerd op clusie voor de assa' door nne van riel en eroen unte in de ol s rant unst
ultuur uni en op de ini rin zoals evonden op uzie e nl en adratuur e

LITERATUUR

- Abraham** **Maal H** **Bohen A** (2003) *licit and illicit drug use in Amsterdam*. Amsterdam: Cedro / Mets & Schildt.
- Andersson B** **Hibell B** **Beck** **Hoquet** **Okkevi A** **Otiou A** **Polinaro** **Polciar A** **Pieros** **La ski** **Rapencieris** (200) *Alcohol and drug use among European -ear ly students: a comparative project*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), the Pompidou Group at the Council of Europe.
- Bennett A** (2000) *Popular music and youth culture*. Hampshire: St martin's Press.
- Ber ick** **Curphy** **Goldman A** **Barer** **Barsky A** **Einstein** (1991) Performance of a five-item mental health screening test. *Medical Care*, 29(2) :169-176.
- Brussel GHA van** **Buster A** (2005) *Monitor Amsterdam '05*. Amsterdam: GGD.
- Buster** **Brussel G van** (200) *Culture, disc e ulp in ver and et incidenten door et e rui van roes iddelen in Amsterdam en sti ende trend van paddo-incidenten*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- Bohen H** (19 5) *Drug s drug e rui ers en drug -scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Bollins** (2004) *Interaction ritual c ains*. Princeton university press: Princeton.
- Brane** (2000) *Class ion and its social a enda's class ender and identity in clot in*. Chicago: St martin's press.
- Bijkshoorn H** (2002) *Amsterdam se ezond eids monitor - n ezonde lee e oonten in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst Amsterdam.
- Bijkshoorn H** (2006) *De ezond eid van urina ers in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- Borlida** (2004) *The rise of the creative class*. London: The Perseus Books Group.
- Gadet** (1999) *U lie e rui te paroc iale ple en en passantenopen aar eid on e alleen onende Amsterdam ers over stedeli eid*. Amsterdam: Spruijt.
- Glad ell** (2000) *The ippin point o little t in scan a e a i di erence*. New ork: Little Brown & Company.
- Hibell B** **Andersson B** **Bjarnasson** **Ahlstr m** **Balakireva** **Okkevi A** **Organ** (2004) *De eport lco ol and ot er drug use a on students in uropean countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), the Pompidou Group at the Council of Europe.

- Hunt G vans ares (200) Drug use and meaning of risk pleasure. Journal of youth studies, 10 (1): 73-96.
- orf **Benschop A Brunt (2003)** Illen esten in ederland. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- orf **abben Benschop A (2001)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- orf **abben Benschop A (2002)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- orf **abben Benschop A (2003)** ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- orf **abben Benschop A (2004)** ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- orf **abben iemel Bouma H (2000)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- orf **abben ettink Bouma H (1998)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- orf **abben ettink Bouma H (1999b)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- orf **abben chreuders (1995)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- orf **abben chreuders (1996b)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- orf **teenhoven van der (1994)** ntenne rends in alco ol ta a dru s en o en i on e sterda ers. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- orf **esilg z B abben outers (200)** an vasten tot eesten ee stil acceptatie en participatie van on e osli s Utrecht: Forum.
- eccese A ennings olff A de (2000)** o ined use o alco ol and ot er psyc o tropic dru s revie o t e literature Leiden: LUMC
- eland (2004)** ip t e istory New ork: Harper Collins.
- ensink ampen B van (199)** et ru n or atie en onitorin ystee nader e e en. Utrecht: Trimbos-instituut.
- onshou er Van orsselaer Gorter A Verdurmen Vollenbergh (2004)** eu d en ris ant edra ern e evens uit et eilstation-onderzoe o en drin en dru s e rui en o en onder sc olieren vana tien aar Utrecht: Trimbos-instituut.

- abben Benschop A orf (2006)** ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17).
- abben Benschop A orf (200)** ntenne rends in alco ol ta a en dru s i on e sterda ers Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18).
- abben uaak orf (2005)** rend atc e rui ers ar t uit aansdru s in e-derland - . Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- (200)** sterda in ci ers . Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Ge-meente Amsterdam). via www.os.amsterdam.nl
- erenboom udshoorn Herten van Hoeymans Bijl (2000)** evensver ac tin in oede eesteli e ezond eid epalin a appunten en e in s actoren voor de - en - Leiden: TNO.
- oel A van der ens Vuijk Vet (200)** nei enli e rui van edicinen door on-eren esultaten van een pilot-studie Rotterdam: IVO.
- odenburg G pijkerman ijnden van den heen van de (200)** ationaal revalentie nderzoe iddelen e rui . Rotterdam: IVO.
- chaeffer resser (2003)** The sience of asking questions. nnuale vie o ociolo y, 29: 65-88.
- pruit I (1999)** Ecstasy use and policy responses. urnal on ru ssues 29(3): 653-677.
- tam H ensink art de (1998).** eu d en ris ant edra o en drin en en o en in et voort ezet speciaal onder is en spi elopvan p ro ecten. Utrecht: Trimbos-instituut.
- tapele van (2002)** an roo lyn naar reu elen. Amsterdam: Vox Lier.
- tolte IG chilthuis al van der (2005)** enot iddelen e rui onder e-aars leerlin en in sterda Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- itenbroek G jcic Voortman anssen A ichelman Verhoeff A (red.) (2006)** ezond in en ezond even in sterda Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- outers orf (2004)** iet is anna is e rui i leerlin en in opvan p ro ecten en speciaal voort ezet onder is Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- outers orf roeske B (200)** arde aanpa ete zo er en onderzoe naar de ont antelin van ennep e erien in ederland Amsterdam: Rozenberg Pu-blishers.
- ee I van der anderman (1993)** et eten van de al e ene ezond eidstoestand et de - en andleidin Groningen: Noordelijk Centrum voor Gezond-heidsvraagstukken (RUG).

Stapelen en doorpakken (200)

Karin Wesselink, Dirk J Korf & Smail Ettalhaoui

Aroraanse studenten vertellen zelf over hun gezins- en thuissituatie
als schoolvoorzetters onder invloed van hun studie en
studieverloop leerereldproblemen en politieke situatie en
toekomstverwachtingen aangeverlaten voor de aroraanse
onderwijsvoortzetting van en studeren anderen juist door

ISBN 978 90 3610 069 4
11,50

Harde aanpak hete zomer (200)

Marije Wouters, Dirk J Korf & Bas Kroeske

En onderzoek naar de ontwikkeling van een nep-erfenis in
Nederland. Het leidt tot de ontdekking dat er actoren zijn die
erachter komen dat de economische waarde van inkomsten
over ontwikkeling en economische waarde aantallen nepplanten

ISBN 978 90 5170 556 0
12,50

Levomonitor 2006 (200)

Annemieke Benschop, Susan Place, Marije Wouters & Dirk J Korf

In de levomonitor worden cijfers gepresenteerd over verslaan
dat- en thuislozen en slachtoffers van huiselijk geweld die contact
maken met de hulpverleningsinstaties in de provincie Flevoland

ISBN 978 90 5170 857 8
8,50

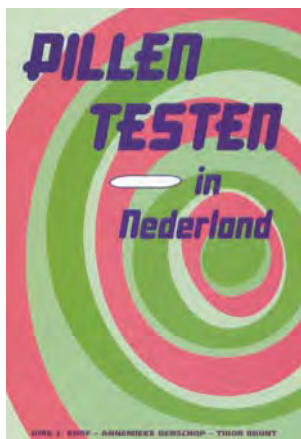

**GHB tussen extase en narcose
(2002)**

Dirk J Korf, Ton Nabben, Frank Leenders & Annemieke Benschop

De ruiers vertellen hoe zij de roes ervaren in de en een lading voor de ond als zij spreken over de aan en de eecten maar ook niet als het gaat over risico's erplee nder en o en aan het oord over pro le en en on evallen ealers en politie ensen sc etsen un eeld van de art

ISBN 90 5170 622 7
11,50

**Pillen testen in Nederland
(2003)**

Dirk J Korf, Annemieke Benschop & Tibor Brunt

en onderzoek naar verster in van de onitor uit aansdrus pillen testen in Nederland pro eert een ant oord te even op een aantal vra en rond et te a pillen testen

ISBN 90 5170 730 4
5,00

**Sterke wiet
(2004)**

Dirk J Korf, Marije Wouters, Annemieke Benschop & Patrick van Ginkel

lo edra sc adeli eid en a an eli eid van canna is e laatste aren is er steeds ster ere neder iet op de art e o en n dit oe doen e versla van een onderzoek onder rui co ees op ezoe ers

ISBN 90 5170 792 4
9,90

. trend watch 2004 2005

Ton Nabben, Larissa Waak & Dirk J Korf

De ruiersart uit aansdrus in Nederland trend watch is een kwalitatieve monitor die trends in alcohol en druggebruik binnen de culturele context van het edereentierde Nederlandse uit aanscircuit plaatst de alve voor de populariserin van contrasterende uzie trends als hardcore en urban is er oo veel aandacht voor drug trends en cyber types zoals de snelle op oost en verspreidin van pliosion dat in ortstondi uore aa te

ISBN 90 5170 460 7
15,00

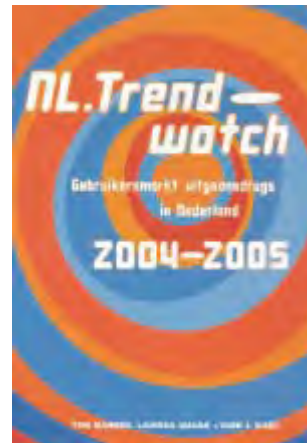

. trend watch 2006 200

Ton Nabben, Sanna Koet & Dirk J Korf

De elanri ste in oratie ron voor trend watch is een panel van experts die door hun contacten et oneren en onvol assenen veel eten over lee stil uit aan en iddelen e rui n deze editie orden de elanri ste ont i elin en in esc reven en eduid tra aandacht is er voor overeen osten en versc illen tussen stad en platteland en tussen iddelen e rui in versc illende uit aanscircuits en scenes

ISBN 978 90 5170 986 5
18,50

ISBN
90 5170 733 9
9,90

ISBN
90 5170 810 6
9,90

ISBN
90 5170 493 3
9,90

ISBN
90 3610 045 3
12,50

ISBN
978 90 5170 856 1
18,50

